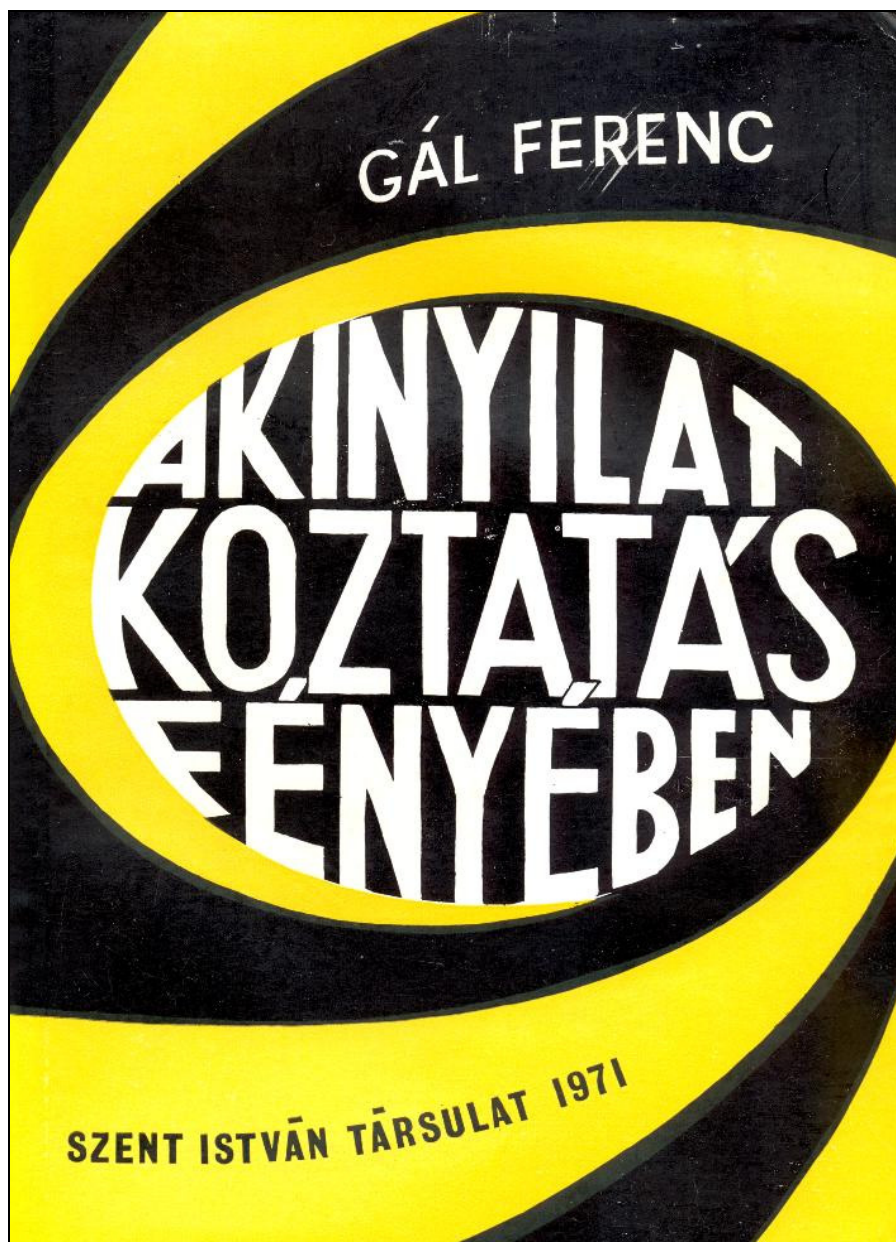

Gál Ferenc

A kinyilatkoztatás fényében

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Gál Ferenc
A kinyilatkoztatás fényében

Nihil obstat.
Dr. Julius Mátrai censor delegatus

Nr. 320/1971.
Imprimi potest.
Strigonii, die 6 Februarii a.1971.
Stephanus Vajay, vicarius generalis

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1971-ben jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus kiadás a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulat tulajdonában van.

A könyvet Péter Júlia OFS vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Nihil obstat.....	2
Dr. Julius Mátrai censor delegatus.....	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	6
I. Az ember.....	7
A kérdező ember	7
„Hajtsátok uralmatok alá a földet”	8
Az értelem méltósága.....	8
A szabad emberi állásfoglalás.....	10
Öntudat – lelkiismeret.....	11
„Boldog vagy, aki féled az Urat” [Zsolt 128(127)]	12
A világot hódító emberi közösség.....	13
A világot alakító emberi tevékenység.....	14
Isten és a világ.....	16
Az örök és változatlan Isten.....	18
Akit senki sem látott... ..	20
II. A kinyilatkoztatás.....	22
Isten bemutatkozása	22
A fokozatos kinyilatkoztatás.....	23
A kinyilatkoztatás továbbadása.....	25
A hagyomány éltető jelenléte.....	26
A Szentírás Isten és az ember műve	28
Az Ószövetség és az Újszövetség.....	29
III. Isten az Ószövetségben	32
A Teremtő	32
Az ember teremtése.....	34
Képek az emberről	35
A szellemi teremtmények	38
A bűnös ember	40
A bűn büntetése.....	41
A bűn terjedése: Kain, a vízözön, Babel.....	43
Isten a pátriárákák életében	45
A húsvéti bárány	46
Az Ószövetség	48
„Isten az én osztályrészem”	49
Ember az Úr szíve szerint	51
„Szent, szent, szent az Úr!”	53
IV. Isten a megváltás művében.....	55
Az őstitok.....	55
Az idők teljessége	57
Az Ige testté lett	58
„Megszületett Megváltótok”	60
A törvény alattvalója.....	62
Az egyetemes Megváltó.....	63
Az istenfiúi öntudat.....	64

A názáreti munkás élet.....	65
Az előfutár	66
Keresztség a Jordánban.....	67
A kísértés	68
Erő áradt ki belőle.....	69
„Istentől bölcsességünké lett” (1Kor 1,30)	71
Abba, Atyánk!.....	73
Isten országa.....	75
Isten gyermekeinek lelkülete	76
Boldogok, akik.....	78
Isten országának szervezése.....	80
Az utolsó vacsora.....	81
Jézus szenvedése az üdvösség rendjében.....	84
A keresztút mint kinyilatkoztatás.....	86
Önkiüresítés és áldozat	87
A világ bűne és az Isten Báránya.....	89
A megváltás bizonyossága.....	90
A húsvéti hit.....	92
„Az Isten hatalmas Fiának bizonyult”	94
„Éltek az Istennek Jézus Krisztusban”	95
A húsvéti közkegyelem.....	96
A pásztor és a nyáj	98
Hazatérés az Atyához.....	99
Újra eljön dicsőségben.....	101
A Szentlélek elküldése.....	102
V. Találkozásunk Istennel az Egyházban	105
Az Egyház misztériuma	105
Krisztus titokzatos teste	106
A látható Egyház.....	108
Isten népe	109
A keresztség.....	110
Nagykorúság a hitben és kegyelemben.....	113
A szolgálat rendje az Egyházban	114
A világi hívek apostolkodása	115
Krisztus egyháza és az emberiség.....	117
Meghívás az életszentségre.....	118
Az eukarisztikus áldozat	120
Tevékeny részvétel az áldozatban.....	122
A liturgikus ima	124
Az ima mint személyes hódolat	126
Isten szavának hallgatása	128
Családi közösség.....	130
A család mint vallási környezet	133
A papság és a lelki hatalom	135
Találkozás Isten akaratával	137
A törvény és az evangélium.....	138
A küzdelem és szenvedés megszentelése	141
A kötelesség és a bűn.....	143
A bánat és megbocsátás	145
A szentek közössége	147

VI. Találkozás Istennel az örökkévalóságban.....	150
A túlvilág	150
A halál a földi élet lezárása.....	151
A lélek a halál után	153
Isten, akire várni kell.....	155
A cél elvesztése.....	156
A holtak feltámadása.....	158
Hazatalálás Istenhez.....	160

Bevezetés

A zsinat óta a legtöbb nyelvterületen igyekeznek szerkeszteni olyan katekizmust, amely a felnőttek számára a mai igényeknek megfelelően összefoglalja hitünk tanítását és körvonalazza a belőle fakadó vallásos magatartást. A hit területén természetesen ma is érvényes a megállapítás, hogy nem állhatunk elő új tételekkel, hanem azt kell tovább adnunk, amit ránk hagyományoztak. Az előadás módjában, a tételek életszerű megközelítésében azonban mindig kereshetünk és találhatunk új utakat. Ezért a régi katekizmusokkal szemben szükségesnek tartottuk, hogy ne egyszerűen határozatokat, megállapításokat és parancsokat soroljunk fel, hanem térjünk vissza ahhoz a módszerhez, amelyet a kinyilatkoztató Isten alkalmazott. Pál apostol már az athéniak figyelmét felhívta arra, hogy Isten a teremtésben és az üdvtörténetben jeleket adott az embernek. Ezek alapján elvárja, hogy „keressék és tapogatózzanak utána, amíg megtalálják”. Számunkra a nagy jel Jézus Krisztus, akiben Isten személyesen megmutatkozott, s aki egyházat alapított, hogy azon keresztül jelenlétét állandósítsa. Krisztus úgy viselkedett, mint mester, mint tanító s apostolait is azért küldte, hogy tegyék tanítványává az embereket. A mester az igazság megismerésére akarja elvezetni tanítványát, azért személyes kapcsolatban, párbeszédben marad vele. A tanítványnak joga van kérdezni és nehézségeit előadni. Sőt, ha így viselkedik, abban a szándék komolyságát és a nagykorúság jelét kell látnunk.

Krisztus azonban nemcsak tanító, nemcsak a kinyilatkoztatás közvetítője, hanem egyben tartalma is. Ő maga a hitünk tárgya, amennyiben „vétkéinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt” (Róm 4,25). Benne nemcsak azt szemléljük, hogy ki akart lenni az Isten a mi számunkra, hanem azt is, hogy mivé akar tenni bennünket. A vallásos életnek éppen ez az igazi problémája. Krisztus alakjából megtanuljuk, hogy Isten ereje és irgalma egészen átjárja világunkat, továbbá, hogy az ő akaratából egészen el vagyunk kötelezve egymásnak. Ebből a két igazságból táplálkozik a remény és az élet iránti felelősség. Ezért a könyv középpontjában a feltámadt Krisztus áll, a Megváltó, hogy nála erősítsük reményünket, és tőle tanuljuk meg egymás iránti kötelelességeinket.

I. Az ember

A kérdező ember

Amikor a gyermek kérdezni kezd, akkor ér el szellemi létének rügy-fakadásához. Eddig szinte öntudatlanul élvezte, hogy van, és hogy szeretik. Most minden érdeklő: mi ez? mi az? A rügyből bimbó lesz. Az egyszerű érdeklődést fölváltja a környezete számára terhesebb kérdés; a miért? Miért van így? Miért nem úgy? – Az ember addig marad igazán ember, amíg kérdez, amíg problémái vannak. A fáradt ember akkor kezd meghalni, amikor már nincsenek kérdései, amikor nem érdeklő környezete, világa és önmaga. De a kényelem, a jólét, az állandó szórakozás is megölheti bennünk a kérdező gyermeket. Az emberi lét színvonaláról csúszunk le, ha nincsenek kérdéseink, ha nem érdekel saját sorsunk. A zsolttáros számára is ez a nagy kérdés: „Mi az ember?... Mi az emberfia?” (Zsolt 8,4) Az Istenfia is akkor volt leginkább egy közülünk, amikor a kereszten emberi léte gyöttrő kérdéssé vált számára: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Mt 27,46)

A modern élet rohanó forgatagában nem kell-e megkérdezni magunkat: hová sietünk?! Ne a közvetlen célt kérdezzük. Az leolvasható az arcunkról, ruhánkról, felszerelésünkről. Másként megy az ember a kórházba, mint a színházba vagy a sportpályára. Más a ruhája és a táskája annak, aki iskolába, gyárba, vagy hivatalba siet. A „hová” első lépése könnyen kitalálható, de az utolsó annál nehezebben. Mi az értelme annak, hogy sietünk, dolgozunk, pihenünk, sportolunk, szórakozunk, élvezünk, hogy egyáltalán vagyunk...?

A II. Vatikáni zsinat legkorszerűbb megnyilatkozásában, az Egyház és a modern világ kapcsolatának felvázolásában, a sorok közt ezt a kérdést veti fel: Hová sietsz? Miért dolgozol, alkotsz, írsz, fáradsz és pihensz? A zsinat üzeni akar minden embernek minden kérdéstről, amely személyi méltóságából, közösségi természetéből, családi vagy társadalmi életéből folyik.

Az Egyháznak az a meggyőződése, hogy az isteni kinyilatkoztatást közvetíti. Isten pedig azért szólt, mert az embernek vannak kérdései. Hiszen élete lényegében mindig a „remény és aggodás között” zajlik. Ne féljünk attól, ha olyan kérdések merülnek föl, amelyekre egyre tökéletesedő műszereink, vagy matematikai számításaink segítségével nem kapunk választ. A matematika és a természettudomány hozzásegít ahhoz, hogy a környező világot egyre jobban megértsük és szolgálatunkba állítsuk. De életünk értelmére, céljára, erkölcsi feladataira és reményünk tárgyára vonatkozó feleleteket nem várunk attól a világtól, amely alattunk van és amely fölött uralkodni akarunk. Ezek a kérdések magasabb, szellemibb világot tételeznek fel. A növény vagy az állat életét ugyanannyi veszély fenyegeti, mint az emberét, de annak nincsenek kérdései. Az embert azonban az öntudat világossága nem hagyja nyugodni. Arra ösztönzi, hogy a világgal együtt egyre jobban megértse saját emberségét. Az emberi haladás vívmányai sok új megoldást hoztak. Kiszélesítették látókörünket, megnövelték lehetőségeinket. De egyben új problémákat is felvetettek, amelyek megoldásra várnak: „Az emberiség sohasem volt ennyire bővében a javoknak, ennyi lehetőségnek és ekkora gazdasági hatalomnak. Ámde a föld lakóinak óriási hányada még mindig éhezik, nélkülözések között gyöttrődik, az emberek milliói pedig írni-olvasni sem tudnak. Az embereknek soha sem volt ilyen erős érzékük a szabadság iránt, mint ma, és közben mégis a társadalmi, meg a lelki szolgátság új formái jelennek meg. Miközben a világ oly határozottan felismeri a maga egységét és a szükségszerű összetartozásban mindenkinek mindenkítől való kölcsönös függését, ugyanakkor mégis roppant ellentétbe sodorják az egymásra támadó erők...” Nem érdektelen dolog tehát keresni, hogy ki az ember, s a természetes erők feszültségein kívül

nem áll-e természetfölötti tényezők hatósugarában is?

„Hajtsátok uralmatok alá a földet”

Az első szó, amelyet Isten a kinyilatkoztatásban az emberről mond: „Alkossunk embert képmásunkra és hasonlatosságunkra. Uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön.” (1Móz 1,26). Ha kérdezed az Istent: ki vagyok én? – ezt a feleletet kapod: Isten képmására teremtett, uralkodásra szánt lény, a földön neked kell Isten helyett uralkodnod. A kinyilatkoztatás arról beszél, hogy az ember a Teremtő áldásával indult el útjára: „Szaporodjatok, sokasodjatok s töltsétek be a földet, s hajtsátok uralmatok alá és uralkodjatok...” (1Móz 1,28).

Ezt a parancsot meg is tartotta. Ki tudná megszámolni, hányszor vétett a tízparancsolat vagy a főparancsolat ellen, de az „uralkodás” parancsát éppen olyan ellenállhatatlan erővel igyekszik teljesíteni, mint a szaporodás parancsát. Ennek a kettőnek megtartása nélkül megszűnnék ember lenni a földön. Az ember Isten szándéka szerint uralkodásra, a világ meghódítására teremtett lény. Ha erről lemondana, emberi méltóságát veszítené el. Ezért jogosan büszke fölfedezéseire, és a haladást aszerint méri, ahogy megfejt az anyagvilág titkait, vagy felhasználja erőit. A nagy lépések az első isteni parancs teljesítésének útján: a föld megművelése, az állatok igába hajtása, a tűz használata, a világrészek fölfedezése, a kilépés a világűrbe, a Holdra szállás. Nem kisebb eredmény a betegségek gyógyítása, az elektromosság használata, a többi nagy tudományos teljesítmény vagy a nagy művészi alkotások sorozata. A világot meghódító embernek először mindig saját maga fölött kell uralkodnia: csak szellemi és testi erőinek kifejlesztésével és helyes használatával képes külső hódításokra.

Az Isten legegységesebb szolgálata tehát az *uralkodás a világ fölött*. A keresztény embernek ma is éreznie kell, hogy Isten szolgálata a föld fölötti uralkodásra szánja őt. Ezért imádkoztatja velünk az Egyház: „A magad képmására teremtetted az embert, és gondjaira bíztad az egész világot, hogy csak neked, a Teremtőnek szolgálva uralkodjék minden teremtményen” (Miseszöveg).

Ne csak magunkra vonatkoztassuk ezt az isteni parancsot, hanem minden embert így nézzünk, hogy velünk együtt ő is uralkodásra teremtett lény. Ha nem így nézzünk minden embert, akkor a Szentírás és a zsinat szerint Istent sem ismerjük: „Nem nevezhetjük Istent mindenek Atyjának, ha vonakodunk egyes emberek iránt, akik Isten képére vannak teremtve, testvérként viselkedni. Az ember viszonya Istenhez, az Atyához és emberhez, a testvérhez oly szorosan kapcsolódik össze, hogy a Szentírás azt mondja, „aki nem szeret, nem ismeri az Istent” (1Jn 4,8).

Ha igazán meg akarjuk ismerni és találni az Istent, előbb föl kell fedoznunk, és helyesen kell tudnunk, hogy ki az ember. Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy azok a nagyobb emberek, azok inkább emberek, akik a világ fölötti uralkodás parancsát tökéletesebben megvalósítják: jobban kifejlesztik szellemi és testi erőiket és általuk nagyobb világot hódítanak meg maguk és embertársaik számára. E világot kellemesebb, szebb, egészségesebb és kényelmesebb otthonná teszik. Minden művészi alkotásnál és sportbeli csúcsteljesítménynél nagyobb eredmény természetesen a szenvedés, nyomor és tudatlanság enyhítése. Az ilyen fáradozás emberibb vonás, mint akár a világűr meghódítása.

Az értelem méltósága

A hivatalos egyházi nyilatkozat így beszél az emberről: „Az ember test és lélek egysége. Testi mivoltánál fogva magába gyűjti annak a világnak elemeit, amely benne ér el a legmagasabbra... Az embernek nem szabad lenéznie testi életét, hanem éppen ellenkezőleg

kötelessége, hogy jónak és tiszteletreméltónak tartsa testét...” Viszont kérdezzük, hogyha az embernek csak testi erői lennének, alkalmas volna-e a világ fölötti uralkodásra? Pusztán két karjával, fizikai erejével meghódíthatott volna-e a világból annyit, amennyinek eddig ura lett? Ha az ember megáll a tölgyek, a fenyőóriások és a cédrusok lábánál, nem kell magát kicsinek éreznie? Nem erősebb-e nála az oroszlán, az elefánt és a medve? Hogyan képes akkor ezek fölött úrrá lenni? A nála lényegesen erősebb anyagi világot uralma alá hajtani? A most született gyermek nem tehetetlenebb-e az állatok kicsinyeinél? Mi képesíti mégis a világ feletti uralomra?

A zsinat ezt a magyarázatot adja: „Nem önámítás, ha az ember az anyagi világnál magasabb rendűnek ismeri meg magát... Benső valójával ugyanis az anyagi mindenség fölé emelkedik... Amikor tehát felismeri önmagában a szellemi, a halhatatlan lelket, nem hitegeti magát csalóka ábrándképpel..., hanem ellenkezőleg, a mélységes tárgyi igazságra bukkan rá. Az ember az isteni értelem fényének részese. Jogosan állítja tehát, hogy *értelme révén túlszárnyalja az anyagi mindenséget*. Szellemi erejét a századok folyamán serényen latba vetve nagyon is előre haladt a tapasztalati tudományokban, a technikában és a szellemi műveltség terén. Korunkban pedig kitűnő eredményeket ért el kiváltképpen az anyagi világ kutatásával és leigázásával.”

Most azonban kérdezzük: miért tudta az ember a nála sokkal erősebb világot igájába hajtani? Itt nemcsak az állatok „befogásáról” van szó. Az elektromosság, a mágnesség, a puskapor és az atom ereje sokkal félelmetesebb az állatok erejénél. Hogyan képes az ember testi erőinél borzalmasan nagyobb erőket szolgálatába hajtani?

A félelmetesen nagyszerű fegyver, amellyel az ember a világmindenséget meghódítja és uralkodik rajta – az értelem. Az ember nemcsak „sápadt sár”, hanem „istenarcú lény” is. Az első isteni vonás az ember arcán az értelmesség, az okosság. Ezáltal hasonlít a világ fölött uralkodó Istenhez. Talán kevés nyelve van a világnak, amely oly gyakran és annyi összetételben használja az „okos” és „értelem” szavakat, mint a magyar. Jogos emberi büszkeségünk cseng ki ebből. Büszkén nézünk a fegyverre, amellyel uralkodunk az értelmetlen teremtmények fölött. Büszkék vagyunk méltóságunkra, amely által különbek vagyunk az oktan állatnál. A zsinat az ember méltóságát és értelmének jogait védi, amikor hangsúlyozza, hogy az „anyagi világ kutatásánál és leigázásánál” „mélyebb igazságot is keres és talál.” Megismerő képessége ugyanis nem korlátozódik pusztán a jelenségekre, hanem az értelemmel hozzáférhető valóságot is hitelesen és biztosan meg tudja ragadni.

Az ember nagyon kitágította látási képességét. Mikroszkópjával belelát a parányok részecskéibe; már nemcsak messzelátóival, hanem űrhajóival is megközelíti a távoli égitesteket és szemléli azokat. Az értelem azonban oda is behatol, ahová a szeme nem ér el. Ezért ajánlja a zsinat a ma emberének azt a bölcsességet, amely többre készíti a jelenségek szemléleténél. „Az emberi személy értelmes természetét a *bölcsesség* tökéletesíti. Kell is, hogy tökéletesítse. Az a bölcsesség, amely szelíden ösztönzi az ember elméjét az igaznak, meg a jónak keresésére és szeretetére. E bölcsességtől áthatva jut el az ember a látható dolgok útján a nem-láthatókhöz. Korunk még az elmúlt századoknál is jobban rászorul erre a bölcsességre, hogy mindaz emberségesebbé váljék, amit újdonságként fölfedez. Veszedelemben forog ugyanis a világ jövő sorsa, ha az emberek nem lesznek bölcsőbbek...” Itt ne csak az atomra gondoljunk, amellyel meg lehet ölni az egész emberiséget. Figyeljük meg: mekkora temető van a vonatok, autók, motorkerékpárok, repülők nyomában az emberek holttestéből, akiket e nagyszerű találmányok helytelen használata pusztított el. A sok jó könyv mellett mennyi rosszat is nyomtattak. Kérdezni szeretnénk: vajon a filmekből több jót vagy több rosszat tanultak-e az emberek? A rádió és TV adóinak lelkiismeretét kellene vizsgálniuk esténként: mi jóra, szépre, kedvesre tanítottam ma hallgatóimat vagy nézőimet?

Már a régi hívő ember így imádkozott a bölcsességért: „Atyáim Istene,... ki szavaddal teremtettél mindent, és bölcsességeddel alkottad az embert, hogy uralkodjék a teremtményeken,... add meg nekem a veled együtt trónoló bölcsességet, és ne zárj ki engem gyermekeid közül... mert legyen bár valaki még oly tökéletes az emberek fiai között, a tőled eredő bölcsesség nélkül számba sem jöhet” (Bölcs 9,1-6).

A szabad emberi állásfoglalás

Az ember személyes méltósága a szabad elhatározásban és tettben jut kifejezésre. Az igazi szabadság az „Istenhez való hasonlóság szembeszökő jele az emberben.” A Szentírás így szemlélteti a személy szabadságát: „Isten kezdetben megteremtette az embert és rábízta saját belátására... Vízet és tüzet helyezett elébe, hogy az után nyújtsa ki a kezét, amelyiket akarja. Élet és halál, jó és rossz van az ember előtt; azt kapja, amelyik után törekszik” (Sir 15,14-19).

Az ember szabadság nélkül nem volna ember. Ha csak fizikai, kémiai és biológiai törvények hajtják vagy mindenestül a közösség függvénye lenne, akkor igazában nem hordozná a felelősséget szavaiért és tetteiért. Főleges volna az erkölcsi ráhatás, a dicséret vagy büntetés. Tetteinek hordozója nem az egyén, hanem végeredményben valami személytelen dinamizmus lenne. Az uralkodáshoz szabadság kell; a szolgaság a leigázottak törvénye. „Méltósága megkívánja az embertől, hogy tudatosan és szabad választás szerint cselekedjék, vagyis személy módjára, azaz benső meggyőződéstől indítva, nem pedig a vak ösztönt követve vagy merő külső kényszer hatására.” – A szabadság értéke tehát nem a választás lehetőségében, annak egyszerű szeszélyességében van. Nem csupán mentesség a kényszertől, hanem a *benső meggyőződés tudatos átélése és lelkes követése*. Ez teszi hasonlóvá az embert a végtelenül szabad Istenhez, akit semmilyen kényszer nem köthet, aki nem tehet semmit öntudatlanul, át nem gondoltan vagy meggyőződése ellenére.

A kereszténység hirdeti szabad akaratunkat és vigyáz rá. Az Isten képére vigyáz bennünk, mert tudja, hogy „ahol az Úr Lelke, ott a szabadság” (2Kor 3,17). Tudja, hogy az ember szabadságra hivatott (Gal 5,5). A megváltást úgy értelmezzük, mint megszabadulást a bűn, az ösztön és a törvény szolgaságától (Róm 6-7 fejelet). A földi és testi élet keretei között sok külső és belső tényező korlátozza az akarat szabadságát. Teljes megvalósulása az Isten fiainak dicsőségéhez tartozik (Róm 8,21): az Isten arcának ez a tündöklő vonása ott ragyog majd a maga igazában rajtunk.

A szabad akaratot nem úgy tekintjük, mint külön képességet, amely válogat a motívumok között, hanem úgy, mint a személy meggyőződését arról, hogy *tetteink okát legnagyobb részben magunkban hordjuk*. Saját magunkat hasonlítjuk össze környezetünkkel és az élet lehetőségeivel. Ezen a vonalon állandóan tökéletesíthetjük magunkat. „Személyes méltóságát akkor éri el az ember, ha kiszabadítja magát a szenvedélyek rabságából és úgy törekszik célja felé, hogy szabadon választja a jót, továbbá fáradhatatlanul és okosan igyekszik szert tenni mindarra, ami céljához segíti.”

A növény gyökerei a mélyre hatolnak, „keresik” a léthez szükséges vizet. Ágai, levelei a fény felé „fordulnak”, az éltető Nap felé. Az állat megy tápláléka után, keresi a párját. De sem a növénynél, sem az állatnál nem tudatos a választás. Egyik sem fontolja meg, mi a jó neki. Választása nem szabad, ezért nem is értékes. Az ember viszont tudatosan keresi magának a jót, a jobbat. Választhat, megfontolhat. Minél körültekintőbb, okosabb a választása, minél inkább az igazi értéket keresi, annál jobban kifejezi személyes szabadságát, annál értelmesebben szereti magát. A szabadság tökéletesebb használata, saját magának helyes szeretete hajtja a világ meghódítására: törekszik rá, hogy szolgálatába hajtsa az értelmetlen világot. Hiszen a világ meghódítása egyre nagyszerűbb és kellemesebb létet biztosít neki a földön.

Öntudat – lelkiismeret

„Ki ismeri az ember benső dolgait, ha nem a benne lakó lélek?” (1 Kor 2,11) – kérdi Pál apostol. Csak a lélek, a szellem képes önmagát megismerni. Az anyag legfőljebb a tükörben nézheti magát. A lélek ellenben kilép önmagából és mintegy visszatekint magára az öntudatban. Az ember tudása itt kezdődik: tud önmagáról, van öntudata. Saját magának megismerésével kezdi birtokba venni és meghódítani a világot. Ebben kezd hasonlítani az Istenhez, akinek Lelke „mindent átlát, még Isten mélységeit is... Isten titkait sem ismeri senki, csak Isten Lelke” (1Kor 2,11). Így von párhuzamot Szent Pál Isten és az ember lelke között.

Az ember öntudatában különbözteti meg, mi tartozik hozzá és mi a világhoz. Rájön, hogy lényének, testének, lelkének, tagjainak és képességeinek ő a birtokosa. Ez adja *személyi önállóságát*, autonómiáját, tud magáról és birtokolja önmagát. Tudja, hogy nemcsak tagjai és képességei, hanem tettei is hozzá tartoznak, azoknak is ő az ura és felelős értük. Azokat mások is neki számítják be, jónak vagy rossznak tartják és dicsérik vagy hibáztatják őt miattuk.

Ám mielőtt bárki is helyeselné vagy kifogásolná tetteit, belsejében hall egy titokzatos hangot, amely jóváhagyja vagy helyteleníti azokat. Ezt nevezzük a lelkiismeret szavának: „Lelkiismerete mélyén olyan törvényre bukkan az ember, amelyet nem ő szab magának, de amelynek mégis engedelmeskedni tartozik. Lelkiismeretének szava mindig arra szólítja, hogy *szerezse, cselekedje a jót és kerülje a rosszat*”. Arról sokat vitatkoztak és vitatkoznak majd még az emberek, hogy mi a jó és mi a rossz? Adott helyzetben mi a helyes, mit kell tenni? De arról nem lehet vita, hogy a jót kell tennünk és a rosszat kerülnünk. Szent Pál beszél a pogányokról, akik nem kaptak Istentől törvényt, mint a zsidók a Sínai hegyen. Ilyen „törvény híján a pogány a természet szavára jár el a törvény szerint... Ezzel igazolja, hogy a törvénszabta cselekedet a szívébe van írva. Erről lelkiismerete tanúskodik, amely hol vádolja, hol menti...” Ezt a vádolást és fölmentést annyira érvényesnek tartja Szent Pál, hogy szerinte az utolsó napon az Úr Jézus is ennek alapján ítéli meg az ember rejtett dolgait (Róm 2,14).

Lelkiismeretében magával az *Istennel találkozik* az ember: „Van olyan törvény, amelyet az Isten írt az ember szívébe... A lelkiismeret az emberi egyéniség legbensőbb magva; templom, ahol egyedül van Istennel, akinek szava visszhangzik lelke legmélyén.” – Ez az első, egészen személyes találkozás Istennel. A találkozás akkor is megvan, ha az ember nem tudja, hogy a belső szózat Isten szava, vagy ha nem is nevezi Istennek azt, akitől a szózat jön.

Az ember tehát nem kőből épített templomokban, nem is a nagy természet csodálatos templomában találkozik először Istennel, hanem lényének legmélyén, „egyéniiségének legbenső magvában”. E csöndes, titokzatos kis szentélyben szól az Isten az emberhez. Ez a hang nem vitára, hanem Isten és a felebarát szeretetére ösztönöz: „A lelkiismeret csodálatos módon megismerteti azt a törvényt, amelyet Isten és az embertársak szeretetével teljesíthetünk”. Az Egyház nem ítéli el azokat, akik Istent nem ismerik meg hangjából, hanem arra biztat, hogy fogjuk meg mindazok kezét, akik ezt a törvényt teljesíteni akarják: „A lelkiismeretre hallgatva a keresztények csatlakoznak embertársaikhoz, hogy velük együtt keressék az igazságot és a társadalom életében fölmerülő számtalan erkölcsi problémának az igazság szerint való megoldását.”

A világot azzal kezdjük meghódítani, hogy megismerjük. Ám akármilyen nagy is a világ és bármennyit ismerünk meg belőle, megismerő képességünk sohasem nyugszik. Az ember értelme a végtelennek feszül neki, a végtelenbe vágyik. A véges dolgok megismerése soha nem nyugtatja meg egészen. Sőt minél többet tanul, annál többet szeretne tudni. Az igazság éhezése és szomjazása sokkal szenvedélyesebb és félelmetesebb, mint a testi éhség és szomjúság. Minél inkább igyekszik az ember a megismerés emésztő igényét csillapítani,

annál szenvedélyesebben lép föl benne a vágy a végtelen után.

Az értelem bennünk a *végtelenbe nyíló ablak*: eszünk a végtelen Isten megismerése után sóvárog. A megismerés, a keresés, a kutatás nemcsak élvezet, hanem csillapíthatatlan éhség és szomjúság mindaddig, míg az igazi Végtelent meg nem ismertük, – Őt, akinek hangját először a saját parányi lényünk szentélyében halljuk, ugyanaz, mint akinek szava végig zúg a világmindenségen, s uralomra, a mindenség meghódítására szólítja föl az embert. Ezért mindazokkal, akik a jót akarják tenni és teljesíteni szeretnék a világ meghódításának parancsát, vita nélkül együtt dolgozunk akkor is, ha még nem is úgy értékelik ezt a hangot, mint a személyes Isten szavát.

„Boldog vagy, aki féled az Urat” [Zsolt 128(127)]

A Zsoltárok könyve cseng-bong a „boldogság” szavától. Nemcsak az egyes embert hirdeti boldognak, aki az Urat félve tiszteli, hanem szerinte: „Boldog a nép, melynek Istene az Úr” [Zsolt 33(32)12]. Ez természetes is. Minden képességünk használata örömmel, boldogsággal jár. Szemünk gyönyörködik a természet ezer színében, élvezi a fényt, a ragyogást. Hallásunknak élvezetet jelent szeretteink szava, a zene, a madárdal, az erdő zúgása. Szaglásunk, ízlésünk nem tud betelni az illattal, az ízzel és a zamattal. Minden érzékszervünk használatánál lefoglalunk valamit a világból, miénk lesz a világ. Szellemi képességeink kielégítése is ezért gyönyörködtet. Az ember akkor a legboldogabb, amikor keres, kutat, megismer, fölfedez és még inkább akkor, amikor szeret!

Mennyit veszít a vak, és mennyire boldog az, aki sokat lát a világból. Szomorú a süket sorsa és sokat élvez az, akinek jó hallása van. Az érzékszervek gyöngülése a halál előjelei közé tartozik. Az ép, egészséges ember mindig többet szeretne látni és hallani, de még többet akar tudni, ezért keresi mindennek az okát. A tudás és a szeretet által végtelenül többet foglal le magának a világból, mint amennyit látni és hallani képes. Akkor érzi magát igazán boldognak, ha keresheti és megtalálja a nem látható valóságot, ha szereti az eszmét és az eszményit, a nem fogható és nem érzékelhető jóságot és szépséget.

Amit a világ nyújt, az ki is elégíti érzékszerveinket. Viszont szellemi képességeink ablakai a végtelenre nyílnak: tudásunknak, megismerésünknek kevés az, amit e világ korlátjai között találunk. Az ember a *boldogságra soha nem mondja, hogy elég*. Mikor elérte, amit még az előbb elégnak gondolt, újra nagyobb, tökéletesebb boldogságra vágyik. Értelmünk mindennek az okát és célját keresi. Változtatni is akar; alakítani szeretné a világot, hogy megfelelőbb, kényelmesebb, és kellemesebb otthon legyen számára. Ugyanakkor észleli azt is, hogy a látható és fogható világban nem találja meg a mindenség okát vagy saját életének végső értelmét és célját. Az anyagot erőtlennek ítéli arra, hogy saját erejéből fönnálljon. A benne mutatkozó törvényszerűséget csak értelmes törvényhozón keresztül tudja megmagyarázni. Kevésnek ítéel minden örömet, amelynek egyszer vége van. Boldogságra szomjas szíve nem tud múltó élvezetekben megnyugodni. Kétségtelenül az a legmagasztosabb érzés bennünk, hogy a tudat világossága az egész anyagvilág fölé emel, de mind a tudás, mind a boldogság vonalán *teljességre vágyunk*; s ha ez a teljesség soha nem valósul meg, s a halál örökre kioltja az öntudat világosságát, akkor az ember az egyetlen tragikus lény ebben a világban.

A Bölcsesség könyve már a maga korában elmarasztalja a pogányokat, s a következtetés elmulasztásával vádolja azokat, „akikben nincs meg az Isten ismerete, akik nem tudták a látható jókból megismerni azt, aki vagyon, s a műveket szemlélve nem ismerték föl az alkotót. Hanem a tüzet, vagy a szelet, vagy az iramló levegőt vagy a vízárt, vagy a napot s a holdat tartották a világot kormányzó isteneknek! Ha már ezeket isteneknek gondolták, mert szépségük elbájolta őket, tudhatták volna, mennyivel kiválóbb ezek Ura. Hisz a szépség szerzője alkotta mindezeket.” A kinyilatkoztatás következetesen tanítja, hogy a világból meg

lehet ismerni a Teremtőt. Ha már a régi pogány népek megcsodálták a természeti dolgok és jelenségek erejét és hatását, megérthették volna, hogy alkotójuk még erősebb, „mert a teremtmények nagyságából, szépségéből nyilván meg lehet ismerni azok teremtőjét” (Bölcs 13,5). Szent Pál a rómaiaknak írt levélben kifogásolja azokat, akik „az igazságot elnyomják igazságtalansággal. Ami ugyanis megtudható az Istenről, az világos előttünk, maga az Isten tette számunkra nyilvánvalóvá. Mert ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, arra a világ teremtése óta műveiből ésszel következtethetünk” (Róm 1,18).

Tehát lelkiismeretünk szentélyében és a világmindenség templomában is találkozunk kell Istenünkkel, a mindenség alkotójával, életünk értelmével és céljával. Legalábbis keresnünk kell őt. Rólunk is áll a szó: „Ez az a nemzetség, amely őt keresi” (Zsolt 23,6). Isten a természetes nyomokon kívül *természetfölötti beavatkozással*, kinyilatkoztatással is segítette az embert, hogy őt keresse és megtalálja. A keresztényeknek életükkel arról az Istenről kell tanúskodniuk, aki a kinyilatkoztatásban megmutatkozott. Ezzel segítenek másokat abban, hogy lelkiismeretük szavában és a világ rendjében felismerjék a Teremtőt. A nem következetes keresztény életről a zsinat megállapítja: „A hívőknek nem kis részük lehet az ateizmus létrejöttében, ha ahelyett, hogy feltárnák Isten és a vallás igazi arculatát, inkább úgyszólván eltakarják, részben hanyag hitbéli képzettségükkel, részben a tanítás hamis előadásával, vagy éppen a maguk vallási, erkölcsi és társadalmi életének fogyatékoságaival.”

Az értelem és az akarat akkor emelkedik a legmagasabbra, ha Istent keresi, őt megismeri és szereti. Legnagyobb képességeink teljesítménye nyomában jár a „boldogság”, amelyről a zsoltárok annyit beszélnek. Ha ez a boldogság nem látszik egyéni, családi és közösségi életünkön, akkor az valóban inkább eltakarja a hit Istenének arcát, nem pedig kitárja a világ felé.

Az Istenbe vetett hitnek kevés embert lehet vitával vagy bizonyítékokkal megnyerni. A hívők élete a megcáfolhatatlan bizonyíték mindenki számára. A nem-hívők is meg akarják valósítani a világ meghódításának parancsát. Az Egyház arra buzdítja híveit, hogy ennek megvalósításában működjenek közre velük: „Ha az Egyház teljességgel el is utasítja az ateizmust, mégis őszintén vallja, hogy minden embernek, a hívőknek, nemhívőknek együtt kell működniük, hogy helyes módon épüljön a világ, amelyben mindnyájan együtt élnek. Ez azonban nem valósulhat meg okos párbeszéd nélkül...”

A világot hódító emberi közösség

A Teremtés könyve szerint Isten az embert uralkodó lénynek alkotta. „Uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön” (1Móz 1,26). A felsorolásból hiányzik az uralkodás a másik ember felett. Egyik ember a másik számára csak uralkodó társ lehet. A világ meghódításának parancsát nem az egyes ember, hanem az emberi közösség kapta. A közösség és az egyén viszonya lényeges kerete az életnek.

Másoktól kaptuk életünket, tudásunkat, műveltségünket. Magában egy ember sem lehet boldog. A Robinson-élet nem igazi emberi élet. Ma már „egyre több a kölcsönös kapcsolat az emberek között. Ám az egészséges testvéri párbeszéd kialakulásához nem elegendő, hogy még gyorsabbak legyenek a közlekedési eszközök vagy tökéletesebb a hírszerzés és a hírközlés.” Valami mélyebb kell hozzá: a *személyek közössége*. Ez megköveteli egymás szellemi méltóságának kölcsönös tiszteletét, mégpedig minden vonatkozásban. „Ismerni kell a társas élet törvényeit, amelyeket a Teremtő írt belé az ember szellemi és erkölcsi természetébe, hogy a személyek társadalmi kapcsolatai egészségesen fejlődjenek, és hogy lendületesebben megvalósuljon az, amiről már a Szentírás első sorai beszélnek.”

Isten úgy akarta, hogy az emberek egy családot alkossanak és testvérként bánjanak egymással. Hiszen mindnyájan az ő képmása vagyunk, mindnyájunknak Isten a célunk. A

közösségben a szeretet parancsának kell érvényesülnie. Ennek gyakorlása révén az egyes személyek tökéletesednek, az egész társadalom fejlődik. Az egyén tökéletesedése és a társadalom fejlődése kölcsönösen függ egymástól. A családi és az állami közösség köteleke föltétlenül szükséges a személy kibontakozásához. De a korunkban egyre növekvő kölcsönös társadalmi kapcsolatok is nagyszerű segítséget nyújtanak ahhoz, hogy az ember jól betölthesse hivatását, még vallási hivatását is. Másrészt viszont a közösség melegágya lehet azoknak a rossz hajlamoknak is, amelyeknek csíráit magunkban hordozzuk. Ezért a jó megvalósítására tudatosan kell törekedni. Az ilyen közösség kifelé is vonzó marad.

A kölcsönös kapcsolatok szaporodása által elérhetőbbé válik a világon a közjó. Az egyes emberek könnyebben és teljesebben elérhetik személyi kibontakozásukat. A *közjó* teszi lehetővé, hogy az egyén igazán emberi életet élhessen: megszerezze táplálékát, ruháját, lakását, szabadon megválassza élethivatását, megkapja hozzá a nevelést és tanítást, családot alapítson, munkát vállaljon, személye és becsülete védelemben részesüljön. Egyszóval: a társadalom rendjének az egyes személyek boldogságára kell irányulnia.

A közjó természetesen mindenkitől megköveteli az *együtműködést*. Napjainkban – éppen az érdekek szoros kapcsolódása miatt – sürgetőbb a kötelesség, hogy mindenkiben igazi embertársat lássunk, akit úgy tekintünk, mint saját személyünk mását. A keresztény szeretet megköveteli, hogy a tiszteletet és szeretetet kiterjesszük olyanokra is, akik akár vallási, akár politikai vagy társadalmi téren másként vélekednek, mint mi. Minél több őszinteséggel igyekszünk gondolatviláguk mélyére hatolni, annál könnyebben kezdhetünk velük párbeszédet. Ha az elvi különbségek ellenére meg kell adnunk másoknak a teljes emberi tiszteletet, még természetesebb követelmény az, hogy a nyelvi, faji és társadalmi különbségek ne állítsanak korlátot a személy értékelése elé.

A közösségnek tehát tekintettel kell lennie az egyes ember személyére. De a katolikus tanítás azt is követeli, hogy az egyén tartsa szem előtt a közösség javát. „A világ mélyreható és rohamos változása követeli, hogy ne legyen ember, aki akár maradiságból, akár közömbösségből továbbra is egy merőben egyénre szabott erkölcsiséghez igazodik. Az igazságosság és szeretet követelményeinek ma már csak úgy tehetünk eleget, ha az egyén saját képessége és mások szükséglete szerint hozzájárul a közjóhoz, s egyben támogatja azokat az intézményeket, amelyeknek célja az élet körülményeinek javítása.” A társas összetartozásnak tehát szent követelményei vannak. Ezt nemcsak a katolikus erkölcsstanban kell figyelembe vennünk, hanem az egész kinyilatkoztatás kifejtésénél és értékelésénél.

Az élet fejlődése és a társas kapcsolatok sokszorozódása egyre jobban mutatja, hogy a világ meghódítása csak közös kezdeményezés és vállalkozás eredménye lehet. Ugyanakkor a kinyilatkoztatás hozzáteszi azt a természetfölötti szempontot, hogy a hívő embernek a világ meghódításán keresztül egyúttal Isten országát is szolgálnia és építenie kell. Ez azt jelenti, hogy minél inkább az „ég gyermekeivé” válunk, annál inkább a „föld gyermekei” is maradunk.

A világot alakító emberi tevékenység

Az ószövetségi Szentírás ezt a hitvallást adja az emberről: „Isten, te bölcsességed által alkottad meg az embert, hogy uralkodjék teremtményeid felett, hogy a világot szentségben és igazságosságban vezesse és egyenes lelkülettel kormányozza” (Bölcs 9,2-3). Az emberi tevékenység előtt tehát magasztos cél lebeg. Ez a tevékenység ma sokkal jobban lenyűgözi a szemlélőt és több tiszteletre indítja, mint bármikor a történelem folyamán. Elég a tudomány eredményeire és a technika vívmányaira gondolnunk. Ezeknek a hatása alatt az emberiség nagy családja lassanként egyetlen közösségnek ismeri fel magát és fokról fokra ilyenné is szerveződik. A roppant erőfeszítés az egész emberi nemet mozgatja és saját iparkodásával megszerez magának olyan javakat, amelyeket azelőtt legfőbb felsőbbrendű erőktől

remélt.

Az új helyzet új kérdéseket is fölvet s be kell vallanunk, hogy az Egyháznak sincs mindig kielégítő válasza ezekre. Ezért a zsinat arról beszélt, hogy a „kinyilatkoztatás fényét össze kell kapcsolni az emberi szakismeretekkel” s úgy keresni a megoldás útjait.

Az önmagára reflektáló ember a mai siető világban joggal kérdezi: Mi az értelme ennek az igyekezetnek és fáradozásnak? Csak valami ösztönös erő hajtja az emberiséget, vagy az egész fejlődés be van állítva valami magasabb elgondolásba? Az Egyház ma újra meg újra hangoztatja, hogy az emberi erőfeszítés, amellyel életkörülményeinket javítjuk és hatósugarunkat szélesítjük, megegyezik a teremtő Isten szándékával, hiszen az valósul meg benne, amire az ember hivatva van: a világ fölötti uralom. De ne csak a feltűnő alkotásokra és felfedezésekre gondoljunk, hanem a mindennapi munka szakadatlan sorozatára is. A Teremtő művét folytatja mindenki, aki munkájával fenntartja önmagát, családját és hozzájárul a társadalom boldogulásához. *A munka személyes megnyilatkozás*, benne lehet a Teremtő iránti engedelmség és az embertársak megbecsülése, szeretete.

Mi a világot a teremtésből származtatjuk, azért a kereszténységtől idegen az a gondolat, amely az emberi leleményességből született alkotásokat szembe akarja állítani Isten hatalmával, vagy a haladó emberben az Isten vetélytársát akarja látni. Az ember minden képességét a Teremtőtől kapta, azért munkájával, alkotásaival az ő nagyságát hirdeti. Kétségtelen ugyan, hogy az ember a képességeit rosszra is felhasználhatja s így szembekerülhet teremtőjével, de nem alkotó munkáján keresztül, hanem bűnös szándékán keresztül kerül vele szembe.

A tevékenység az embertől indul ki és az emberért van. A munkával nemcsak tárgyakat alkotunk és a társadalmat alakítjuk, hanem magunkat is tökéletesítjük. Mivel a kereszténység beszél az ember örök céljáról, azért tevékenységénél kimondja: az ember fáradozásai által szerezhethet magának vagyont, jólétet, hírnevet, de a legnagyobb érték mégis az, amivé *saját magát tette* igyekezete által. Ezért jelenti ki az Egyház hivatalos nyilatkozatában: „A műszaki haladásnál többet ér az, amit az emberek a nagyobb igazságosság, a szélesebbkörű testvériség és a társadalmi viszonyok emberibb rendezése érdekében tesznek. A műszaki haladás csak alapot nyújt az ember további emelkedéséhez, de egymaga ezt az emelkedést nem valósítja meg.” A gépipar gyárthat hasznos eszközöket és pusztító fegyvereket, a kémiai ipar előállíthat orvosságot és robbanóanyagot, a hírszolgálat eszközeit felhasználhatjuk az igazság hirdetésére vagy a megfélemlítésre. A földi értékek tehát csak az ember erkölcsi személyiségével együtt biztosítják az igazi felemelkedést.

Amikor az Egyház az ember örök céljáról és a tevékenység erkölcsi értékeléséről beszél, nem akarja kétségbe vonni a tudomány, a technika vagy a társadalom sajátos értékét, törvényeit és célját. Mindent a saját rendjében és saját módszerével kell kibontakoztatni. Ilyen értelemben beszélünk az „evilági dolgok függetlenségéről”. De semmiképpen sem értjük alatta azt, hogy a földi valóságok függetlenek a Teremtőtől, és hogy az ember a teremtő Isten szándékától függetlenül használhatja azokat. Az embert nemcsak a józan belátás, nemcsak a lelkiismeret vezetheti, hanem a vak ösztön, a hatalomvágy és elbizakodottság is. Akkor pedig tevékenysége már a bűn szolgálatában áll. A zsinat hagyományos egyházi nyelven így fejezte ki magát: „Minden emberi tevékenységet, amelyet a kevélység és a helytelen önszeretet naponta válságba sodor, Krisztus keresztje és feltámadása által kell megtisztítani és tökéletessé tenni.” Krisztus keresztje utal az Isten iránti engedelmségre s a kísértő ösztönösség leküzdésére, feltámadása pedig eszünkbe juttatja azt az örök célt, amely felé földi fáradozásainkon keresztül menetelünk.

Isten és a világ

A közfelfogás ma a vallást elsősorban úgy tekinti, mint tant, mint világnézetet, mint az ember céljának magyarázatát. Ezzel tulajdonképpen az életfilozófia körébe utalja és vitatkozik időszerűségéről, helyességéről. A felvilágosodás kora óta az a nézet is elterjedt, hogy a vallás magától megszűnik, ha a világról és az emberről igazi tudományos magyarázatot adnak, s vele együtt enyhítik a szenvedést, ami szükségszerűen a túlvilági remény birodalmába hajtja az embert. Csak a mélyebbre hatoló pszichológusok hívták fel a figyelmet arra, amit a vallásos emberek mindig hirdettek, hogy a vallás nem csupán értelmi tájékozódás, hanem az egész ember élménye. A *Prunabuddha-szutra* így nyilatkozik: „Amikor a megvilágosodás teljessé válik, a boddhiszattva (a tökéletességet kereső ember) megszabadul a dolgok kötöttségétől és nem keresi a szabadulást a dolgoktól. Nem gyűlöli a szamszarát (a változó világot) és nem szereti a nirvánát. Ahol megvan a teljes megvilágosítás, ott nincs sem kötöttség, sem felszabadulás.” A szövegben az az érdekes, hogy a hindu bölcs a megvilágosítást nem mint értelmi gazdagodást tekinti, hanem mint az egész személyt betöltő lelki nyugalom... A kereszténység nem hiszi, hogy a földi életben ilyen teljes nyugalom bekövetkezhet, de a vallást éppen úgy személyes élménynek tekinti, mint a buddhizmus, azzal a különbséggel, hogy ez az élmény egész terjedelmében dinamikus. A legtalálhatóbb kifejezést Szent Agostonnál olvassuk: „A magad számára teremtettél minket Istenünk, s nyughatatlan a szívünk, amíg benned meg nem nyugszik.”

Bonyolult ösztönös és szellemi, értelmi és akarati képességeink miatt az emberekkel való kapcsolat nem merülhet ki mások kilétének az elemzésében, hanem belevegyül a megismerés, szeretet, gyűlölet, ragaszkodás, idegenkedés, segítség vagy elfordulás. Hiszen embertársi viszonylatban is végeredményben nemcsak az igazságot, hanem egyszerűen a boldogságot keressük. Az Isten-élmény is ebbe a boldogság-keresésbe van beágyazva. Ezért fordul elő, hogy akárhányszor a legalaposabb filozófiai okfejtés sem győz meg valakit a világ végső okának létéről, és hasonlóképpen semmiféle érvelés nem képes a hitében megingatni azt, aki személyes élményben választ kapott egzisztenciális problémáira. Élmény alatt természetesen nem futó érzelmet értünk, hanem *személyes szellemi valóságunkat betöltő jelenséget*.

Ezért figyelemreméltó az I. Vatikáni zsinat tanítása, amely az Isten és ember alapvető viszonyát így fogalmazta meg: „Az egy, igaz Isten teremtőnk és urunk, a látható világból az értelem természetes világosságánál biztosan megismerhető.” Itt nem csupán valamilyen ősről van szó tehát, hanem a világ teremtőjéről és uráról, aki személyes létező s ezért erkölcsi kapcsolata is van az emberrel. Őt tehát nemcsak a következtető logika útján kell megközelíteni, hanem a személyes viszony minden kérdésével.

Az ember törékeny testiségéből folyik, hogy elsősorban a bajban kiált embertársa felé. Az istenkeresés első hangjai is a szenvedésben csendülnek fel. Úgy, mint Jób kesergése:

Félelem szállt meg, önérzetemet mintha szél vitte volna el,
a szabadulás elvonult felőlem, mint a felhő.
És most a lélek szétfolyik bennem,
s nyomorúsággal teli napok törnek rám.
Éjjel betegség kínozza csontjaimat,
s akik gyötörnek, nem nyugosznak...
Kiáltottam hozzád, de nem felelsz,
itt állok s te részvétlen maradsz...
A jót reméltem s a baj ért utól,
fényt vártam, de sötétség közeledett. (Jób 30,15-16)

A régi ember a természet titkait nem közelítette meg annyira, mint a mai. De a maga módján ő is törekedett a végső magyarázatra.

Balgább vagyok, mint a többi ember
és nincs emberi okosságom.
Nem tanultam bölcsességet,
hogy ismeretem volna a Legszentebbről.
Ki ment föl az égbe és jött le ide?
Ki fogta fel a szeleket kezében?
Ki gyűjtötte a vizeket egy tartályba?
Ki szilárdította meg a föld határait?
Mi az ő neve? S mi a fiának neve?
Tudod-e? (Péld 30,2-4)

Újabb kérdések forrása lett az erkölcsi érzék, amely feltételezi a jó jutalmát és a rossz büntetését.

Irigység fogott el a gonoszok iránt,
mivel láttam milyen jó sorsa van a gonoszoknak.
Nem gyötri őket a szenvedés,
testük egészséges és tele erővel.
Semmit nem éreznek a halandó bajaiból,
másoknak kínjait nem ismerik... [Zsolt 73(72),3-4]

Ezekre a kérdésekre az *Ószövetségben* a prófétai kinyilatkoztatás felel. Nem filozófiai okoskodással, hanem részben a mindennapi ember alapos meglátásaival, részben pedig azzal a hitbeli tapasztalással, amit a hívő az üdvtörténetből merített. Láta a világ dolgainak tehetetlenségét, vakságát és főleg azt, hogy valamilyen törvény rendezi, irányítja őket, azért létrejöttüket visszavezette egy világfeletti és örök Valakihez, akit Istennek nevezett:

Uram, te teremtetted kezdetben a földet,
a te kezded munkája az ég. (Zsolt 102,26)

A megtapasztalt törvények alapján még hozzáfűzi:

Bölcsességgel alapította az Úr a földet
és értelemmel állította fel az eget;
tudása által törtek elő a tengerek,
s csepegnek harmatot a felhők.” (Péld 3,19)

Mai nyelvre így fordíthatjuk le ezt az okoskodást: Az emberek ezrei sok ezer év óta szemlélik a természet jelenségeit s csak ma jutottunk el odáig, hogy felfedezzük azoknak a törvényeknek és nagyszerű erőknek a létét, amelyek be vannak építve az anyagvilágba. A felismerésükhöz értelem, sőt csiszolt értelem kellett. De ki rejtette el őket az anyag mélyére? Ki fogalmazta meg őket? Az lenne a legnagyobb csoda és az követelné a legnagyobb hitet, ha feltételeznénk, hogy az értelmetlen anyag magától rendelkezik olyan képességekkel, amelyek az értelemhez szólnak. Magatartásunk ma is az, ami a hívő embert mindig jellemezte: a tapasztalati dolgokból kiindulva kérdez és keresi a végső magyarázatot. Azt, aki mindennél hatalmasabb, aki nincs alávetve az anyag kötöttségének, nehézkességének, korlátjainak. Értelmünk csak annál a végső Valakinél tud megnyugodni, aki maga az örök lét, az örök

értelem és a mindenhatóság. Csak erről mondhatjuk, hogy forrása lehet annak az esékeny és változó világnak, amelyet magunkban és magunk körül megtapasztalunk.

Akik Istenről beszéltek, azok mindig a *világfölötti misztériumot* látták benne. Ő teremtője a világnak, nem pedig tagja, még csak nem is első láncszeme. Őt csak megsejti az értelem, amikor a mindenség magyarázatát keresi. Őt nem érhetjük el fizikai kísérlettel és számtani levezetéssel. Ha így megtalálható volna, akkor már része lenne a világnak, nem pedig abszolút teremtője.

Itt nem igazít el bennünket a természettudományos meglátás, hogy az anyag csupa energia és csupa mozgás, tehát minden képesség benne lehet. Minden energia már valamire irányul és minden mozgásnak megvan a maga benső törvénye, amit megtalálunk mint adottságot. A kutató elme éppen azt keresi, hogy honnan ez az értelmes, egyenletekbe foglalható adottság?

A teremtő Isten léte ellen leggyakrabban az az ellenvetés jelentkezik, hogy miért nincs akkor *teljes rend* ezen a világon? Miért van benne ellentmondás, szenvedés, igazságtalanság, boldogtalanság? Ezekre a bölcséleti okoskodás legfőljebb annyit felelhet, hogy Isten szabadon teremt, tehát nem köteles olyan világot teremteni, amely minden részében tökéletes. Teremthet fejlődő világot is, és főleg – teremthet olyan világot, amely az értelmes és szabad ember kibontakozásának tere lesz. A bölcselő is megsejthet valamit abból, hogy a küzdelemmel és szenvedéssel teli emberi történelemben mégiscsak van valami magasztos látvány: maga a *nagyot akaró és a reményben élő ember*. Képességeit csak egy tökéletesíthető világban fejlesztheti ki, s ha megvan a személyi szabadsága, akkor alkalmat kellett neki adni, hogy válasszon a jó és rossz között. A világban tapasztalható rossz és fogyatékoság ezért nem állítható eleve szembe a teremtő Isten létével illetve bölcsességével és jóságával. Különböző kérdésekre már nem a filozófia hivatott válaszolni, hanem az isteni kinyilatkoztatás, amely beszél az örök életről, örök igazságszolgáltatásról és boldogságról.

Az sem nehézség az Isten léte ellen, hogy *rejtve marad* az ember előtt. Hiszen az ember a természet vonalán is csak kereséssel közelíti meg az igazságot, tehát a végső igazság megtalálása is ugyanilyen emberi feladat marad. Úgy látszik, az Istennel való találkozásra az a legátfogóbb előkészület, ha rájövünk, hogy az egész világ kicsi vágyaink és képességeink betöltéséhez. Ebben az értelemben a földi csalódások csak segítenek a végső cél megtalálásában.

Bármennyire nagy, tágas, erős, szép, napsugaras legyen is a világ – a keresztény ember számára valóban ilyen is –, mégis kicsi, szűk és homályos ahhoz, hogy mindenünk legyen. Bármennyi vidámságot, jóságot, gazdagságot és meleget nyújtson is, mégsem tudja feledtetni ridegségét, könyörtelenségét és esékenységét. Nem biztosít arról, hogy mindig a miénk marad, vagy hogy életünket megőrzi a haláltól. Ezért egyénileg is igyekszünk ahhoz menekülni, aki mindennél nagyobb, még saját elgondolásunknál is.

Az örök és változatlan Isten

Aki csak volt, vagy lesz, az egyáltalán nem lehet az Isten, hanem csak az, „aki van”. Ezért mutatkozott be így az Úr Mózesnek az égő csipkebokorból: „Én vagyok, aki vagyok. Ekképp mondd Izrael fiainak: Aki van, az küldött engem hozzátok” (2Móz 3,14). Ezért köti Szent Pál az Istent keresők lelkére: „Aki az Istenhez járul, annak hinnie kell, hogy ő van” (Zsid 11,6). Az öreg ember milyen büszkén emlegeti, hogy mi volt. A fiatal és a gyermek csillogó szemmel néz a jövőbe: mi leszek. – Egyik sem gondol rá, hogy az öntudatos visszaemlékezésben és a büszke emberi reményben egyformán emberi szegénységünk bizonyítványát állítjuk ki. Ami voltál, már nem vagy; ami leszel, az még nem vagy.

A jelen csak röpké pillanat: átmenet a múlt és a jövő között. Az Isten életének jelene az *örökkévalóság*: az isteni lét állandó birtoklása. A teremtmények élete az Istenéhez képest olyan, mint az illanó illat, mint a hervadó virág, az elhangzó dallam, a föl villanó fény; mint a szív tovatűnő érzése, mint a felötlő, de rögtön elfelejtett gondolat. „Mielőtt még a hegyek lettek, föld és világ megszülettek, Isten, te vagy öröktől örökig. A halandót ismét porrá teszed s mondod: Emberfiák, a porba térjete!” [Zsolt 90(89)3]

Vagy talán nincsen igaza a zsoltárosnak és délibábot kerget az Egyház, amikor imáiba az „örök Isten”-re tekint fel, arra, aki él és uralkodik örökkön örökké?! Álmodnak-e a hívők, amikor az örökkévalósághoz mérik életüket és tetteiket? Vagy a változó mögött valóban ott van az Örök, a Változatlan, aki megindított minden fejlődést és irányít minden haladást?

Igaz, az embert elbűvöli a múltékony dolgok változatossága; csak azt tartja értékesnek, ami fejlődik és halad. Hát valóban nincsenek maradandó örök értékek? A múltó divat értékesebb lett, mint a változatlan igazság? Lehet a meggyőződést is ruhának tekinteni, amit adott alkalom szerint változtatunk?

Ami változik, az valami új értéket szerez, tehát gazdagodik, fejlődik, vagy éppen régi értékeit veszti el, tehát fogy, szegényedik. Tapasztalati világunkban állandóan találkozunk ezzel a kétirányú törekvéssel: az alakulás és bomlás, az élet és halál folyton váltja egymást. De mindez a fizika, kémia és a biológia törvényét követi, vagy legalábbis az anyagnak olyan belső törvényszerűségét, amit a tudomány még nem ismer. Mindez így van, de lehetne másképpen is. Ha pedig a világ minden részében változik és alá van rendelve törvényektől határolt kötöttségnek, akkor már nem lehet ősváló, nem lehet olyan, aki vagy ami minden képességét a maga erejéből bírja. Ezért tételez fel a változó világ egy örök és változatlan Teremtőt.

A változatlanságot azonban ne tévesszük össze a merevséggel. A mai fizika szerint tulajdonképpen semmiről nem állíthatjuk, hogy merev. Hiszen a szilárd testek molekulái és atomjai is állandó mozgásban vannak. Amikor mi Istennel kapcsolatban változatlanságról beszélünk, mindig a teljességet értjük alatta. Az nem változik, aki nem vehet fel új értékeket, mert minden megvan, és nem is veszíthet el semmit, mert nem mástól kapta, hanem saját erejéből birtokolja képességeit.

Isten változatlansága az *élet teljessége*. A változó és esékeny dolgokkal szemben ő maga a lét és minden megvan benne, ami egyáltalán létezhet. De nem fokozatokban, mint az anyagvilágban, hanem úgy, mint megvalósult gondolat, mint tudatos szellem. Őrá nem érvényes a megkülönböztetés, hogy mi az első: a lét vagy a gondolat? A mi világunkban az alacsonyabb rendű létező nem gondolkodik, de a Teremtő létet és tudatot is adott ennek a világnak, tehát őbenne mindkettő öröktől fogva megvan, sőt őbenne maga a tudat létezik, mint örök szellem. Ezért él és az élet legnagyobb dinamizmusa ellenére sem változik. Ő maga a tudás, tehát semmi újat nem tanulhat. Ő maga az erő, tehát hatalma nem növekedhet. Ő maga a jóság és szeretet, tehát boldogságát sem kell kifelé keresnie. A hívő ember azért tudott mindig ráhagyatkozni Istenre, mert „benne nincs változás, sem árnyéka a változandóságnak” (Jak 1,17). Csak az ilyen Isten ígéreteiben lehetett bízni, csak az ő szavát lehetett örök igazságként elfogadni.

Mindenki keserűen veszi tudomásul, ha a házastárs, a szülő, a gyermek vagy a barátok érzelme megváltozik iránta. Az is éppen olyan keserű érzés, ha saját ingatagságunkat megtapasztaljuk. De ez is hozzátartozik szellemi érésünkhöz. Be kell látnunk, hogy a világon minden mulandó, végleges boldogságot semmi sem adhat. Ebből a meglátásból kiindulva keressük azt, aki végleges támaszt nyújthat.

„Kezdetben teremtetted a földet,
az ég a te kezéd műve.
Ezek elmúlnak, de te megmaradsz.

Mint a köntös, elavulnak mind,
 változtatod őket, mint a ruhát s megváltoznak.
 De te ugyanaz maradsz és éveidnek nincs vége. [Zsolt 102(101)26-27]

A világ mulandóságának és Isten változatlanóságának szembeállítása azonban nem azt jelenti, hogy a hindu bölcsesség magatartásával ábránduljunk ki a „szamszárából”, az ingatag világból. Az isteni kinyilatkoztatás azt követeli, hogy ebben a mulandó világban nőjünk a Végtelenhez és Változatlanhoz. A világ megismerése segítsen bennünket a Teremtő mélyebb megismeréséhez, s javainak használata indítson egyre nagyobb hálára és szeretetre iránta. Ezzel kötjük halandó életünket az örök Istenhez, a lét teljességéhez.

Ide illenek Széchenyi István szavai: „Boldogok, akiket nem a nyavalya, a testi gyengeség vagy a haláltól való rettegés kényszerít végre térden csúszni a kereszthez, hanem akik már életük legszebb esztendőiben – midőn a fiatalság, egészség és jólét érzése szinte a halhatatlanság örömeivel tölti be őket –, ha már akkor, mondom, önként szeretetből a legfőbb Jóhoz emelték fel lelküket, s ha nemcsak szóval, hanem tetteik által is gyakorolták vallásuk igazi értelmét, s nemcsak a közeli veszély indította őket Isten imádására...”

Akit senki sem látott...

Közvetlen tapasztalattal csak azt ismerjük meg, amit érzékszerveinkkel felfogtunk, vagyis az anyagi létezőket. A szellemre már csak bizonyos tevékenységből következtetünk. Mivel legfőbb érzékszervünk a szem, Istenre, mint szellemre is azt mondjuk, hogy láthatatlan. Pedig világlelétisége és szellemisége miatt nemcsak, hogy nem látjuk, de nem is tapintjuk, nem ízleljük. A kinyilatkoztatás azonban elejét akarja venni annak az elképzelésnek, hogy neki valamilyen szegényes létmódot tulajdonítsunk. Azt mondja róla, hogy „megközelíthetetlen fényességben lakozik” (1Tim 6,16), s ezzel jelzi, hogy azért nem érzékeljük, mert létezési módja felülmúlja a mienket. Az Ószövetség nagy prófétája, Mózes azt kéri, hogy láthassa arcát. De ezt a választ kapja: „élő ember nem láthat engem” (2Móz 33,20). Isten látásához az örök világosság fényére van szükség. Arra, hogy Isten adjon valamit saját megismerő képességéből, hogy emeljen fel arra a látásmódra, ami csak az övé, és amivel végtelen tökéletességét szemléli. Jogosan kérdi tehát az ószövetségi bölcs: Ki látta őt, hogy le tudná írni, és ki tudná úgy magasztalni, ahogy kezdettől fogva van” (Sir 40,3 5)?

Istent a földi életben csak az *értelem közvetítő erejével* „nézhetjük”. Úgy látjuk, ahogy minden okozatból, alkotásból megismerjük az okot, az alkotót. Ez az értelmi látás nem olyan egyszerű és áttekinthető, mint a kétszer kettő négy igazsága. Nem is olyan szemléletes, mint ahogy a festmény színeiből, a szobor vonalaiból következtetnek a művészre. Isten létezése nem jelenik meg az értelem előtt kényszerítő bizonyossággal és világossággal, mint az egyszerű matematikai igazságok. Isten szabad lénynek teremtett minket, és azt akarja, hogy szolgálatunk első megnyilatkozásában, létének elfogadásában is szabadok legyünk. Az értelem biztosan és határozottan következtethet létére, de nem olyan kényszerítő világossággal, hogy annak ne lehessen ellentmondani. Isten létezésének elfogadása szabadakaratú tény, amely ezen kívül talán sohasem jött létre az Isten kegyelmének segítségével.

Isten létezését nemcsak hisszük, hanem tudhatjuk is. Biztos, de szabad emberi tudással. Az okozatból, a világ esetleges létéből és a benne tapasztalható rendből, célirányosságból következtetünk a teremtő és rendező ős-okra. De ennek az oknak a létét már a világon kívülre, egy más létrendbe kell helyezni. Őt egészen másként kell elgondolnunk, mint a tapasztalati dolgokat. Olyannak kell őt feltételeznünk, amilyen éppen a magától való és szükségszerűen létező ősök lehet. Ebben a szellemi erőfeszítésben mindig két mozzanat van adva: az egyikkel kilépünk a tapasztalati lét köréből és a teremtő okot valahol a „világ fölött”

keressük, a másikkal viszont a világ létéből, értékeiből, erőiből mindjárt igyekszünk valamilyen „képet” szerkeszteni róla. Egyik sem könnyű feladat, hiszen feltételezi a filozófiai következtetést, az okság törvényének elismerését, egyetemes érvényét, továbbá azt a képességet, hogy a végessel, a változóval, az esékennyel szembehelyezzük a végtelent, a változatlant, az örökkévalót és a szükségszerűt. Végül az állásfoglalásba belejátszik a jóról és a rosszról kialakult felfogásunk is. A fizikai és erkölcsi rossz megtapasztalása könnyen kétségeket támaszt a bölcs és jó teremtő iránt. Ezért Isten létének elismerése nem pusztán értelmi ténykedés, hanem az akaratnak, illetőleg egész személyiségünknek is a meghódolása a felfoghatatlan titok előtt.

Ha Isten látható volna, vagy ha létét mindenki számára kényszerítő módon lehetne bizonyítani, akkor érdemünk már szolgálatának első lépésénél elveszne. Ha arcáról olvashatnánk le, hogy mi tetszik neki, akkor végtelensége úgy lenyűgözne, hogy nem maradna lehetőségünk a választásra. Ha az élet minden konkrét helyzetét megvilágítaná jelenléte, akkor vallási életünk sem volna igazán emberi. Így viszont egész életünk és egész alakuló személyiségünk állásfoglalás mellette vagy ellene: néha teljes világossággal, máskor csak a lelkiismeret szavának elfogadásával vagy elutasításával. Úgy, ahogy az élet más vonatkozásaiban is küzdünk a fényel és az árnyékkal.

Isten láthatatlanságából következik, hogy vallási életünk a természetes következtetés és a kinyilatkoztatás világossága ellenére is mindig *Isten keresése* marad. A kételyek kísérhetik létezésének elfogadását, de még inkább annak átélését, hogy ő a teremtőnk, urunk és célunk. Akaratának teljesítése és gondviselésében való bizakodás minduntalan személyes döntést követel. A földi élet nem a teljes megismerés és bírás ideje. A zsoltáros is az ő keresésére buzdít: „Dicsekedjék az ő szent nevében, aki az Urat keresi és örüljön szívében. Az Urat és erejét vizsgáljátok, szüntelenül arcát kutassátok” [Zsolt 105(104)3].

Néha a hívő is úgy gondolja, hogy Isten bújócskát játszik az emberrel. Pedig a helyzet egyszerűen az, hogy mi emberek vagyunk, ő pedig a transzcendens Isten. Olyan, aki egyszerre felülmúl mindent, egészen másként létezik, mint a világ, s ugyanakkor benne van mindenben. Ezért akkor is jelen van, ha végtelen messze érezzük, s akkor is végtelenül messze marad, ha úgy tűnik, hogy véglegesen megtaláltuk. A testből és lélekből álló embernek ez a tárgyi viszonya Istenhez. Megtörténhet, hogy a világ urát gyengének érezzük, a végtelen jóságot túl szigorúnak vagy igazságtalannak, az örök bölcsesség helyett értelmetlenséget látunk, az atyai megértés helyett érdektelenséget. Ahhoz, hogy Istent megismerjük és megértsük, a hitben hozzá kell nőnünk gondolataihoz és terveihez, amelyeket magáról kinyilatkoztatott. Közelsége ellenére annyira fölöttünk marad, hogy imádással tekintünk föl rá. „Az örökkévalóság királyának, a halhatatlan és láthatatlan, egyedülvaló Istennek legyen tisztelet és dicsőség mindörökkön örökké” (1Tim 1,17).

II. A kinyilatkoztatás

Isten bemutatkozása

Minden művész bemutatkozik alkotásaiban. A műalkotásból következtethetünk egyéniségére, tehetségére. Az épület, a szobor, a festmény, a költemény többet mond alkotójáról, mint egy rövid életrajz vagy egy felületes találkozás. Mégis ki tudná az ismeretlen művész arcvonásait, hajának és szemének színét vagy a jellemét megismerni alkotásából? Az isteni művészlől is sok mindent megismerhetek művéből, a világból. Hiszen

„Isten nagyságát hirdeti az ég,
a mennybolt vallja kezei művét.
Egy nap a másnak ezt harsogja át,
Erre tanítja éj az éjszakát.
Nem olyan hanggal, nem olyan beszéddel,
hogyan szavukat ne érthetné el...” [Zsolt 19(18)24]

Ezért vádolja a római levél azokat, akik a világból nem ismerik meg az Istent: „Ami ugyanis megtudható az Istenről, az világos előttünk, maga az Isten tette számukra nyilvánvalóvá. Mert ami benne láthatatlan: örök ereje és isteni mivolta, arra a világ teremtése óta műveiből ésszel következtethetünk (Róm 1,19).

Az Isten nem közvetlen tárgya ismeretünknek. Csak azt ismerhetjük meg róla a világból, ami belőle a világgal kapcsolatos. A világot szemlélve, annyit tudhatunk meg róla, amennyit az ismeretlen művészre következtethetünk alkotásából. Egyébként személyi élete, a művében meg nem nyilatkozó tulajdonságai, szabad akaratából fakadó tettei örök titok maradnak, hacsak ő maga föl nem lebbenti a titok fátylát. Isten maga a *létező titok*, és ezen nem szabad csodálkoznunk. Annyi évezred kutatása után még a világ is mennyi titkot rejt magában. Legnagyobb tudósaink legfőbb elméletet, de nem biztos tudást adnak arról, mi az anyag, az erő, a fény, a hang, az elektromosság. A világ titokzatossága növekszik előttünk, ha az élet birodalmába lépünk: ki tudná megmondani, milyen színű virág terem a magból, milyen íze lesz a fa gyümölcsének? Az állatok ösztönén is csak többé-kevésbé igazodunk el. Az emberi személyt pedig lényének legmélyebb és legigazibb mivoltában sűrű fátyol takarja mindenki más elől, amíg maga ki nem tárul feléjük.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy az Istent a láthatatlanság áthatolhatatlanul sűrű fátyla takarja teremtményei elől. De nem akart örökre elzárkózni. A II. Vatikáni zsinat így beszél közeledéséről: „Jóságában és bölcsességében az Isten úgy határozott, hogy kinyilatkoztatja önmagát, és tudunkra adja akaratának szent titkát.” Az Isten jóságában és bölcsességében határozta el, hogy bemutatkozik nekünk, hiszen meghagyhatott volna bennünket a tapogatózás és következtetés állapotában.

A kinyilatkoztatást nem szabad úgy felfognunk, mint valami pusztán tanítást, hideg ismeretek közlését. A nyugati embernél mindig megvolt a veszély, hogy a kinyilatkoztatást így fogja föl. Az Isten nem csupán ismereteket közöl magáról, hanem *életközösséget keres velünk*. Az apostol, a kinyilatkoztatás közvetítője így ír: „Azt hirdetjük nektek, amit láttunk és hallottunk, hogy ti is közösségben legyetek velünk. A mi közösségünk ugyanis közösség az Atyával és a Fiúval, Jézus Krisztussal” (1Jn 1,3).

A titok, amelyet Isten a kinyilatkoztatásban fölfed, az, hogy az ember „Jézus Krisztus, a megtestesült Ige által a Szentlélekben az Atyához járulhat és az isteni természetben

részesülhet. Ebben a kinyilatkoztatásban a láthatatlan Isten szeretetének gazdagságából, mint barátaihoz szól az emberekhez, társalog velük, hogy őket meghívja és befogadja a saját közösségébe.”

Az Isten úgy teremtette az embert, hogy tudása nagy részét tanulás útján szerezze. Még a legeredetibb tudós is másoktól kapja tudásának nagy részét. A másik érdekesség az, hogy nem a könyvekből megtanult tudás van ránk igazán mély hatással. Amit a családban, baráti körben, társadalmi vagy kutató munkaközösségekben tudunk meg, az többnyire jobban irányítja életünket, mint amit leckeként megtanultunk. – A kinyilatkoztatásban a Teremtő csodálatosan alkalmazkodik emberségünkhöz. Maga jön tanítani azokat, akiket tanulékonyak alkotott. Közénk jön, és ezzel megkezdí a létközösséget, amelyet örök sorsunknak szánt.

Hozzánk jön, beszél és tevékenykedik, hogy egészen úgy történjék a megismerkedés, mint ahogy egymással szoktunk megismerkedni. A kinyilatkoztatás eseményekben és a hozzájuk bensőleg kapcsolódó szavakban bontakozik ki. Istennek az üdvösség történetében véghez vitt tettei kinyilvánítják és megerősítik a tanítást. A szavak viszont a tetteket hirdetik, és a bennük rejlő titkot világítják meg. Mózes küldetését, az Egyiptomból való szabadulást, a szövetség törvényének kihirdetését, a próféták küldetését ilyen jelek kísérik. Jézus élete még csodálatosabb: a nagyszerű isteni tettek és az életünket fölemelő isteni szavak egymásba fonódva egyszerre ragadnak meg és alakítanak át bennünket. Krisztusban így ragyog föl az Istenről és az ember üdvösségéről kinyilatkoztatott mélységes igazság. Ő számunkra „az egész kinyilatkoztatás közvetítője és egyúttal teljessége”.

Isten így közeledik hozzánk a kinyilatkoztatásban. Hogyan menjünk mi emberek a kinyilatkoztató Isten elé? Teremtőmennyi függőségünkből folyik, hogy ápolni kell magunkban a hallás készségét: „Szólj, uram, szolgád hallgat rád” (1Sám 3,9). A kinyilatkoztató Istennek a hit engedelmességével tartozunk. A hit nemcsak annyit jelent, hogy éppen „elhiszük”, kétségbe nem vonjuk azt, amit az Isten mond. A hit sokkal több. Az ember *szabadon Istenre bízza* magát, értelmével és akaratával meghódol előtte és így életté váltja a kinyilatkoztatást.

A hit imádságos, gyermeki, de ugyanakkor baráti felelet. Nem egyszerűen igen-t mondunk arra, amit tőle hallunk, hanem igyekszünk a közölt isteni tudást bekapcsolni értelmünkbe, igyekszünk szerinte gondolkodni és érezni. Az Isten szava a sötét életúton messze világító fényszóró számunkra. Ahogy a bekapcsolt villanyáram világosságot ad, úgy világítja földi létünket az Isten tudása, amelyet a kinyilatkoztatásban közöl velünk.

A kinyilatkoztatás az Isten részéről leereszkedés, ingyenes ajándék. Az ember nem érdemelheti ki, hogy az Isten szóljon hozzá. A leereszkedésnek meg kell ismétlődnie mindig, ahányszor az ember a hitben, a kinyilatkoztatást elfogadja. A hithez szükséges az Isten megelőző és segítő kegyelme, a Szentlélek belső segítsége. Ő nyitja meg az ember szívét és maga felé fordítja az értelem szemét, azután pedig részesít az igazság elfogadásának örömeiben. Az Egyház vallja, hogy a hit kezdete és elmélyülése egyaránt a kegyelem munkája: „Hogy egyre mélyebben megértsük a kinyilatkoztatást, a Szentlélek folyton-folyvást tökéletesíti hitünket adományai által”.

A kinyilatkoztatást az Egyház közvetíti, „hogy az üdvösség üzenetét az egész világ hallja és higgye, a hitben remélje és a reményben keresse”.

A fokozatos kinyilatkoztatás

Az okos tanító fokozatosan halad előre. Az iskola, sőt az élet iskolája sem közölheti egyszerre a szükséges tudást. Az ember csak megfelelő adagolásban képes az újabb ismereteket magáévá tenni. A jó tanító lehetőleg a tapasztalt dolgokból, a már megismert igazságokból vezeti rá tanítványát az újabbra, az ismeretlenre. Isten azt akarja, hogy először a körülvevő tapasztalati világból emelkedjünk föl hozzá: „Isten a teremtett dolgokban örök

tanúbizonyosságot tesz az emberek előtt önmagáról.”

Ám ez az út nehézkes és hiányzik belőle az eleven személyes kapcsolat. Ezért maga Isten akart hozzánk leereszkedni: „Kezdetől fogva kinyilatkoztatta önmagát öszüleinknek, mert meg akarta nyitni a felsőbbrendű üdvösség útját.” Magasabbra akart emelni, mint ahová az ember saját erejéből és képességei révén fölemelkedni képes. Sőt a bűnbeesés után sem hagyott el.

A megváltás ígéréssel az üdvözülés reményét keltette bennünk és szüntelenül gondját viselte az emberiségnek, hogy mindazoknak örök életet adjon, akik állhatatosan kitartanak a jóban és keresik az üdvösséget. Először ígér, reményt ébreszt, azután beváltja az ígéretet, megadja azt, amiben reménykedünk. Egy embert, egy családot és egy népet választ ki, hogy hozzá hűséges maradjon és legyen ígéréstének hordozója a róla elfeledkező világban. Mikor elérkezett az idő, meghívta Ábrahámot, hogy nemzeté tegye. Ezt a nemzetet a pátriárkák után Mózesen és a prófétákon keresztül arra tanította, hogy egyedül őt ismerje el élő és igaz Istennek, gondviselő atyának és igazságos bírónak, és hogy várja a megígért Megváltót. Így készítette elő a századok folyamán az evangélium útját. Ábrahám, Jákob, József, Mózes és Dávid király történetét olvasva érezzük, hogy itt az Isten nem annyira szól hozzánk, mint inkább jelképez valamit: történetükben megmutatja, hogyan akar bánni az egész emberiséggel. A prófétákat is azért küldi, hogy a népet megtartsák a szövetség hűségében. A nép így adja meg a történelmi keretet a megváltás ígéréstének teljesüléséhez.

Teljes kinyilatkoztatást Jézus Krisztusban adott az Isten: „Azelőtt a próféták útján több alkalommal és többféle módon szólt őseinkhez. Ebben a végső korszakban a Fián keresztül beszélt hozzánk” (Zsid 1,1). A Fiú megérkezése az „idők teljességét” jelenti. A megtestesült Igében tökéletesen kimondja magát az Isten. Benne nem egy-két hangfoszlány jut el hozzánk az Atya ajkáról, hanem minden, amit az Isten csak mondani akar, vagy amit az Isten egyáltalán mondhat. Nem egy-két isteni titok tárul ki előttünk, hanem maga az Őstitek: az Isten.

Ez a kinyilatkoztatás teljes, mert minden benne van, de egyúttal egészen emberi és érthető. „Jézus Krisztus, a megtestesült Ige emberekhez emberként küldve, az Isten ígését beszéli és az Atyától rábizott üdvösségszerző művet viszi végbe.” A próféták szavánál is emberibb szó az, amelyet az ő ajkáról hallunk. Ugyanakkor azonban, aki őt látja, az Atyát is látja (Jn 14,9).

A kinyilatkoztatás elején és végén Jézus Krisztus áll: „Én vagyok az alfa és az ómega, a kezdet és a vég” (Jel 21,6). Ő a kinyilatkoztatás alfája; Isten őrá emeli a bűnbeesés estéjén a bukott ember tekintetét (1Móz 3,15), de ő az ómega is, az újszövetségi Szentírás befejezése őt szólítja: „Jöjj el, Uram Jézus!” (Jel 22,20) Nem is lehet ez másként, hiszen benne az Isten jelent meg közöttünk, általa az Isten szólt hozzánk és ő az Isten cselekedeteit hajtotta végre számunkra.

Jézus Krisztus kinyilatkoztatása az emberi és az isteni létrend tökéletes összhangja; különösen az halála, feltámadása és a Szentlélek elküldése. Mi emberibb a halálnál? De van-e istenibb a dicsőséges örök létre szóló föltámadásnál? A nagy emberek eszméi, gondolatai és művei tovább élnek itt a földön. Jézus halálával a Szentlelket érdemli ki és dicsőségéből küldi nekünk a harmadik isteni személyt, hogy az emberiség ne maradjon többé Isten nélkül: „Isteni tanúságtétellel erősíti meg, hogy velünk van az Isten. Ezáltal megszabadít minket a bűn meg a halál sötétségéből és biztosítja a feltámadást az örök életre”.

Az Atya Jézus Krisztusban mindent nekünk adott (Róm 8,32). Benne emberi módon kimondta önmagát, ezért nem is lehet több, újabb szava hozzánk. Halálában áldozatul adta őt értünk, föltámasztásával pedig megvalósította a legnagyobbat, amit emberrel egyáltalán tehet. Végül a Szentlélek elküldésével állandósította kegyelmi jelenlétét közöttünk. Ezért az újszövetségi kinyilatkoztatás az Isten utolsó szava az emberiséghez. Isten legnagyobb tette, amelynél nagyszerűbbet az emberek között és az ember számára nem tehet. Egyszerre meríti

ki végtelen bölcsességét, mindenhatóságát, mérhetetlen jóságát és szeretetét. „A krisztusi üdvrend tehát soha sem múlik el, mert az új és végtelen szövetség. A mi Urunk Jézus Krisztus eljöveteleig már nem kell várnunk semmiféle új, nyilvános kinyilatkoztatást.”

A kinyilatkoztatás továbbadása

A kinyilatkoztatás nem lenne igazán isteni mű, de nem volna igazán emberi sem, ha nem minden embernek szólna. Isten olyan a számunkra, mint a nap az égen: világossága, fénye, melege, éltető ereje minden embernek szól. „Isten végtelen jóságában úgy intézkedett, hogy amit minden nép üdvösségére kinyilatkoztatott, az minden időre csorbítatlanul megmaradjon, és azt adják tovább minden nemzedéknek.” Az Úr Jézus, akiben a második isteni személy szolt hozzánk, ezzel a személyes megbízással küldi maga helyett a világra az apostolokat: „Tegyetek tanítványommá minden népet... tanítsátok őket, hogy megtartsák mindazt, amit parancsoltam nektek” (Mt 28,19). „Menjete el az egész világra és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek” (Mk 16,15). Az apostolok ezt hűségesen meg is tették. Ünnepeükön tisztelettel mondjuk róluk a zsoltárt: „Végig a földön szárnyal ő szavuk, világ végéig elhat szózatuk” [Zsolt 19,(18),5]. Az apostolok szóbeli igehirdetéssel, példájukkal és intézményeikkel adták tovább, amit Krisztus ajkáról hallottak, a vele való társalgásból és tetteiből merítettek, vagy a Szentlélek ihletéséből megtanultak. Azonkívül egyes apostolok, vagy apostoltanítványok a Szentlélek sugalmazására írásba foglalták az üdvösség hírét.

Jézus után az első nemzedékhez így jutott el a kinyilatkoztatás tanítása, így lett a következő nemzedék Jézus tanítványává, a kinyilatkoztatott igazságok hordozójává. A könyvek, amelyeket a Szentlélek sugalmazására írtak, a következő nemzedékeknek is szólnak. De ha a kinyilatkoztatás egyedül e könyvek útján öröklődne tovább, akkor az Isten bemutatkozása már nem volna olyan közvetlenül személyes, mint amilyen volt az apostolok és tanítványok részére. Jézus pedig egészen személyesen akar tanítványává tenni minden embert. Ezért más útnak is kell lennie a kinyilatkoztatás továbbadására. „Hogy az evangélium az Egyházban mindig sértetlenül és elevenen megőrződjék, az apostolok püspököket hagytak hátra utódaikul és nekik adták át saját tanítói helyüket.”

A *szenthagyomány* és a *Szentírás* nem két útja a kinyilatkoztatott tanítás továbbadásának. „Ez a szenthagyomány, valamint az ó- és újszövetségi Szentírás mintegy az a tükör, amelyben a földön vándorló Egyház szemléli Istent, akitől mindent kap, míg csak el nem jut odáig, hogy úgy lássa őt színről színre, amint van.” A tükröt nem szabad széttörnünk, mert a megrepedt és összetört tükörben nem látjuk jól az Isten fönséges arcát. A tükörnek épnek kell maradnia. Az apostoli igehirdetést, amely a sugalmazott könyvekben különleges módon fejeződik ki, szakadatlan folyamatossággal őrizni kell az idők végéig. Nemcsak a tesszalonikaiaknak, hanem minden egyháznak szolt, amit Szent Pál ír: „Legyetek állhatatosak, testvérek, és ragaszkodjatok a hagyományokhoz, amelyeket tőlünk élőszóban vagy levélben kaptatok” (2Tessz 2,15). Ezt a hitet meg is kell védenünk, „mert egyszer s mindenkorra szóló öröksége a szenteknek” (Jud 3).

Az apostoli hagyomány mindazt tartalmazza, ami Isten népének szent életét és hitének gyarapodását szolgálja. Így az Egyház tanításában, életében és istentiszteletében örök időre megőrzi és minden nemzedéknek átadja mindazt, ami saját lényege, és mindazt, amit hisz. A mai hívőnek nem kell attól tartania, hogy elmosódottan, homályosan, vagy bizonytalanul hallja a bemutatkozó Isten szavát. Senkinek sem kell sóvárognia az elmúlt idők után: miért nem az Úr Jézus korában éltem. A Szentlélek úgy őrködik a kinyilatkoztatás fölött, hogy az Egyház tanítása nyomán mindenki úgy találkozhat a bemutatkozó Istennel, mindenki úgy hallhassa szavát, mintha Jézus korában élt volna.

De Isten, aki a *fejlődés* gondolatát a teremtésben, a természet és az ember életében oly nagyszerűen érvényesíti, a kinyilatkoztatással kapcsolatban is érvényre akarja juttatni. Igaz

ugyan, hogy a kinyilatkoztatás az apostolok halálával lezárult és Jézus eljöveteleig nem kell új nyilvános kinyilatkoztatást várnunk, azonban „az apostoloktól származó hagyomány a Szentlélek segítségével kibontakozik az Egyházban”. Növekszik és fejlődik az egyes embernek és az egész Egyháznak értelme, tudása, bölcsessége, s a korok és századok fokozata szerint – írja már Lerini Szent Vince. Növekszik azáltal, hogy a hívők élményszerűen megértik, a teológusok kifejtik és a püspökök az igazság kegyelmének karizmájával hirdetik. Az Egyház ugyanis a századok folyamán az isteni igazság teljessége felé tart, amíg csak be nem teljesednek benne az Isten igéi. Az isteni igazság kibontakozása nemcsak azt jelenti, hogy az egyes ember többet ért meg belőle, hanem maga a tanítás fejlődik részleteiben és egyre világosabbá válik, s ezáltal a hit tartalma szerint is tökéletesedik.

Hagyomány nélkül Szentírásunk sincsen, mert „a hagyomány adja tudtul az Egyháznak a szent könyvek teljes felsorolását.” Magukból a könyvekből nem tudjuk meg, milyen írások tartoznak hozzá. Másrészt a Szentírás a hagyományban kap mélyebb értelmet és válik szüntelenül hatékonyá. Így az Isten, „aki a múltban szólt, szakadatlanul beszél szeretett Fiának jegyesével”. Mindez az Egyházban nemcsak úgy történik, ahogy egy nagy ember tanítása tovább él műveiben, vagy egy család és társaság örökölt szokásaiban. Itt a Szentlélek segítségével is számolnunk kell, „aki által az Egyházban és az Egyházon keresztül a világban fölhangzik az evangélium élő szava és elvezeti a híveket a teljes igazságra. Az ő műve, hogy Krisztus igéje bőségesen lakozik bennük.”

A Szentírás és az apostoli hagyomány szorosan összefonódnak s átjárják egymást. Ugyanabból az isteni forrásból fakad mind a kettő; valamiképpen egyesül és azonos cél felé tart. Mindkettőt egyforma áhítattal és megbecsüléssel kell elfogadni és tisztelni. Mindkettő az Egyházra van bízva, mint Isten szavának egyetlen szent letéteménye. Innét van a pásztorok és hívek páratlan egyetértése a hagyományos hit megtartásában, gyakorlásában és megvallásában.

Am a híveknek és a pásztoroknak nem tökéletesen azonos a föladata a kinyilatkoztatott igazságok körül. A hitet megtartani, gyakorolni és megvallani pásztoroknak és hívőknek egyformán kell. Viszont „csakis az Egyház élő *tanítóhivatalára* van bízva a föladat, hogy hitelesen magyarázza Isten írott vagy áthagyományozott igéjét. Tekintélyét Jézus Krisztus nevében gyakorolja.” Annak a Jézusnak nevében viszont, aki szolgálni jött (Mt 20,28). Ezért tévesen fogja föl a dolgot, aki azt gondolja, hogy az Egyház magát az Isten szava fölé emeli, hatalmat gyakorol fölötte vagy ítélkezik róla. Az Egyház feladata az Isten szava körül is a szolgálat. A tanítóhivatal nincs fölötte Isten szavának, hanem szolgál neki, amennyiben csak azt tanítja, amit hagyományként kapott. A tanítóhivatal az Isten igéjét isteni parancs alapján a Szentlélek vezetésével áhítatosan hallgatja, szentül őrzi és hűségesen kifejti.

A kinyilatkoztatás továbbadásának három tényezője szorosan összetartozik és csak a három együtt képes úgy szolgálni a lelkek üdvösségét, ahogy azt az Isten akarta. Egyikük sem lehet meg a másik kettő nélkül. Mind a három együttesen, de mindegyikük a saját módján az egy Szentlélek tevékenységének hatására szolgálja a lelkek üdvösségét. A Szentlélek úgy juttatja el az emberhez a kinyilatkoztatott igazságokat, ahogy az ember más területeken is tanulni szokott: a könyv, a környezet és a tekintély együttműködésével.

A hagyomány éltető jelenléte

Legelső nevelőnk és tanítónk a családi környezet. Ebben kell elsajátítani az emberi élet legszükségesebb elemeit. Mindezt a szeretettől áthatott együttélés szoktató erejével, jó példával, jó szóval tanuljuk meg. Így vagyunk a vallásossággal is: a gyermeknek előbb kell Istent és embert szeretnie, imádkoznia, mielőtt olvasni tudna. Ezért maga Jézus is a kinyilatkoztatást az apostoloknak meleg családi együttélésben adta; így tanította meg őket

az Isten országának titkaira (Mt 13,11), így adta tudtukra mindazt, amit az Atyától hallott (Jn 15,15). A Szentlelket azért ígérte meg, hogy a feledés vagy az emberi szenvedély el ne homályosítsa a szívükbe írt igazságokat, hanem eszükbe jusson mindaz, amit mondott nekik (Jn 14,26).

Apostolainak nem azt parancsolta, hogy könyvet írjanak, hanem, hogy tanítsanak (Mt 28,29, Mk 16,15). Az apostolok érzik a tanítás súlyos köteleességét. „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot” (1 Kor 9,16), – kiálthatott volna föl Pállal együtt a többi apostol is. Nem könyvet adtak a hívek kezébe, nem is levelet írtak hozzájuk először, hanem így léptek eléjük: „Legyetek az én követőim, mint ahogy én is Krisztus követője vagyok.” (1 Kor 11,1). (A levélírással rendszeresen valami rendkívüli alkalom készítette őket. Azokban mellékes dolgokat részletesen fejtegetnek, a lényeges dolgok ismeretét egyszerűen föltételezik. Azokat ismerik a hívek az igehirdetésből. Hiszen a hit hallásból születik.) (Róm 10,14)

Szent Pál egyik utolsó levelében, amelyet tanítványának, Timóteusnak ír, már hivatkozhatott volna meglévő szentírási könyvekre, saját előző leveleire, de nem teszi, hanem így rendelkezik: „Amit tőlem számos tanú jelenlétében hallottál, azt közöld megbízható emberekkel, akik alkalmasak rá, hogy másokat tanítsanak” (2Tim 2,1). Timóteusnak tehát tanítókon és nem írókon keresztül kell tovább adni a következő nemzedékek számára a „szép kincset”. A családban is így van ez: a gyermekek köteleességüknek érzik, hogy úgy éljenek és azt tegyék, amit szüleiktől láttak és hallottak. Kevés szülőnek jut eszébe, hogy írásban adja gyermekei számára a családi szokásokat és hagyományokat. Viszont természetes az, hogy az Egyház nagy családjában, abból, amit az Úr Jézus tanított és az apostolok hirdettek, sok mindent – a Szentíráson kívül is – írásba foglaltak. Ám a hagyományozott családi kincs mégsem csak íráson keresztül jut el hozzánk. Érdekes tanítást jelent számunkra például az oltáriszentségről a képek sorozata, a katakombákban található kezdetleges vagy jelképes festményektől kezdve egészen Rafael Disputájáig. Az Egyház hitéről tesznek tanúságot a templomok, a szentmisénél használt edények vagy ruhák. Az Egyház tanít ünnepeivel és böjtjeivel, énekeivel és imáival. A vértanúk történetéből megtudhatom, hogy Krisztus istenségét vallották, amikor meghaltak hitükért, vagy hogy mennyire szent könyvnek tartották a Szentírást, amelyet még életük föláldozása árán sem szolgáltattak ki a pogányoknak.

Az Egyház számára ma a legértékesebb hagyományt az Egyház régebbi tanítótestületének: *pápáinak és zsinatainak hivatalos megnyilatkozásai* jelentik. Ám az elmúlt időkben sem hívtak össze minden fölmerülő kérdéssel kapcsolatban zsinatot és kevés ügyben hangzott el tévedhetetlen pápai szó. A jelentkező kérdésekkel, bizonytalanságokkal vagy tévedésekkel összefüggésben sokszor más kiváló tanítók hallatták szavukat. Ezek voltak az Egyház szellemi életének vezérei. Mögöttük állt az egész Egyház, a püspököket és a pápákat sem kivéve. Közülük a régebbi kiválóbb és szentéletű tanítókat nevezzük *egyházatyáknak*. Ilyen volt Szent Atanáz főként a Jézus istenségét érintő viták idején. Alexandriai Szent Cirill Mária istenanyaságának, Szent Ágoston pedig a kegyelemtan legsúlyosabb kérdéseinek tanításában.

Ha nem is egészen ilyen, de mégis hasonló szerepük van a hittudósoknak, akik a 12. és 16. században hittudományi iskolában tanítottak. A szentatyák műveiben szétszórt kinyilatkoztatott igazságokat összegyűjtötték és nagyszerű rendszerben foglalták össze. Így adták tovább a következő korok használatára. Tekintélyük nemcsak tehetségükön alapszik, hanem azon is, hogy ebben az időben az iskolák a Szentszék gondos ellenőrzése alatt álltak, és maguk a püspökök és pápák is ezekben az iskolákban sajátították el a kinyilatkoztatott igazságok tökéletesebb és tudományosabb ismeretét. A hittudósok azonban nemcsak a múltból gyűjtik össze a hagyomány adatait, hanem tekintettel vannak a hívő egyház mindenkori meggyőződésére. Elsőrendű feladatuk az is, hogy kutassák a kor szellemét, az emberi tudományok által felvetett kérdéseket és igyekezzenek feleletet keresni rájuk a kinyilatkoztatásból. Ezzel eléje dolgoznak a tanítóhivatal döntéseinek.

Krisztus tanítása így hagyományozódik nemzedékről nemzedékre. Igazi hordozója az élő Egyház, hiszen sem az atyák, sem a pápák, sem a teológusok nem éltek és nem élnek elszigetelten. A hívók közösségében tanítanak és velük együtt igyekeznek életté váltani az evangéliumot. Az ilyen együttműködés révén minden nemzedéknek el kell tudni mondani magáról Pál apostol szavait: „Legyetek követőim, mint ahogy én is Krisztus követője vagyok” (1Kor 11,1).

A Szentírás Isten és az ember műve

Az isteni kinyilatkoztatást a Szentlélek sugalmazására jegyezték le s ezt a Szentírás szövege tartalmazza. Az Anyaszentegyház az Ó- és Újszövetség könyveit egész terjedelmükben, minden részükkel együtt szentnek és kánoninak tartja – mivel a Szentlélek sugalmazására írták őket. Tehát Isten a szerzőjük. A szentkönyvek elkészítésére Isten embereket választott ki. Őket használta fel, hogy képességüket és erejüket latba vetve, mint valódi szerzők foglalják írásba mindazt, de csak azt, amit ő akart.

Az ember is tudja embertársát fölhasználni az írásnál. Például, ha egy író tollba mond gyorsírójának valamit. A sugalmazás egészen más valami. A tollbamondásnál az írnok egyáltalán nem válik a könyv írójává, a levél pedig, amelyet a titkár fogalmaz, csak jogilag lesz a miniszter írása, egyébként annak szerzője a levél igazi írója, a titkár. Egyedül Isten képes az embert úgy használni, írásra indítani, az írás közben úgy vezetni, hogy mindazt leírja, úgy írja le és csak azt írja le, amit ő akar. Közben az anyag összegyűjtésénél, földolgozásánál és elrendezésénél az emberi író teljesen úgy dolgozik, úgy használja föl képességeit és erőit, hogy *megmarad egyedi személynek és kora gyermekének*. – Így azután a sugalmazás hatása alatt létrejött könyv igazán isteni és igazán emberi mű, mint ahogy az Úr Jézus, az Isten megtestesült Igéje, egyszerre igaz Isten és igaz ember.

Ezt a Szentírás olvasásánál is szem előtt kell tartanunk. Tisztelettel kell a kezünkbe vennünk, mert Isten a szerzője. Az Egyház szentmise közben úgy viteti a szereppal az evangéliumos könyvet, mint ahogyan a pap körmeneteken az oltáriszentséget viszi. Fölolvasásnál meg is tömjénezi. Nagy Szent Gergely azt mondja, hogy mi más a Szentírás, mint Istennek hozzánk írt levele. „Ugyanazon Szentlélek segítségével kell olvasni is, magyarázni is, mint akinek sugalmazására íródott.” Jézus szerette azt mondani a hozzá közeledő betegeknek: legyen úgy, hited meggyógyított téged. A Szentlélek ezt a hitet ébreszti fel a Szentírás olvasóiban.

„Minden írás, amelyet az Isten sugalmazott, jól használható a tanításra, az érvelésre, feddésre, az igaz életre való nevelésre, hogy az Isten embere tökéletes legyen és minden jóra hajoljon” (2Tim 3,16). A Szentírás tehát nem csillagászokká vagy természettudósokká akar tenni minket, hanem Isten embereivé: jóra hajló, tökéletes emberekké. „Ezért hinnünk kell, hogy a Szentírás könyvei biztosan, hűségesen és tévedés nélkül tanítják azt az igazságot, amelyet Isten a mi üdvösségünkre le akart írni a szent iratokban.”

Azokat az ismereteket illetően, amelyek nem tartoznak „az igaz életre” szóló nevelésünkhöz, a Szentírás az emberi író műveltségének színvonalán áll. Az Isten mindig azon kornak a gondolkodása, műveltsége szerint, annak a nyelven adja és adhatja a kinyilatkoztatást, amely kor emberéhez szól. Az Isten tud minden kor és hely emberének „tájszólásában” beszélni, de ugyanakkor az örök és tévedhetetlen isteni igazmondás nyelvét sem felejtí. Egyébként a Szentírásban olyan emberi szavakat használ, amelyeket az úrkabinban vagy a legmagasabb szintű kutatóintézetekben éppen úgy megértének, mint a konyhában vagy a játszótéren. A Szentírás emberi nyelven keresztül is biztosítja, hogy mindenkor és minden műveltségű ember számára szól. Örök emberi szépségeivel mindenkit gyönyörködtet. A későbbi kor emberének esetleg gondosan és körültekintő figyelemmel kell majd tanulmányoznia, mit jelentettek a szavak, amelyeket az évezredekkel előbbi kor

műveltségének nyelvén mondott. Isten a Szentírásban emberek által, emberi módon beszélt. Ha tehát a Szentírás magyarázója látni óhajtja, mit akart velünk közölni az Isten, figyelmesen meg kell vizsgálnia, *mit akartak mondani a szentírók*, és szavuk által mit látott jónak kinyilatkoztatni az Isten.

Különös gonddal kell vigyáznunk *az irodalmi műfajra*. A Szentírás könyvei között nemcsak történeti jellegű, hanem költői és prófétai szövegek is találhatóak. A keleti ember szereti az erkölcsi igazságokat példabeszédbe öltöztetni. Az ószövetségi történelmi könyvekben sem szabad a mai értelemben vett oknyomozó történelmet keresnünk, mert azok írásának idején és helyén még ilyen egyáltalán nem létezett. A helyszíni újság-beszámoló, a rádió- vagy a televízió-közvetítés csak korunk irodalmi formája. Nem szabad ilyet keresnünk például a Szentírás első fejezeteiben a világ teremtéséről.

Az Egyház ezért kívánja, hogy a felolvasó pap a Szentírás liturgikus olvasásánál „homíliát”, magyarázatot fűzzön a szent szöveghez, és úgy adja a hívek elé, hogy mindenki jól megérthesse, mit jelent a mai kor nyelvén és mai műveltségünk felfogása szerint a szóban forgó szentírási rész. Így nem lesz ellentét az e világ dolgaira vonatkozó tudásunk és hitünk között. Egyébként, aki a *bemutatózó Istent, az ő akaratát és szeretetét* keresi a Szentírásban, annak nincs sok magyarázatra szüksége. Milyen vérszegény, elvont, elmosódott, bizonytalan az, amit még a hívő bölcselők is tudnak mondani Istenről a Szentírás képeihez viszonyítva. A bűnbánati zsoltárokból kifejezett isteni irgalmasságot akkor is megértem, ha nem tudom, hogy ezek a zsoltárok milyen körülmények között keletkeztek.

Ez természetesen nem jelenti, hogy a Bibliára vonatkozó tudásunkat ne igyekezzünk kifinomult természettudományos és történelmi ismereteink színvonalára emelni. Csak azt hangsúlyozzuk, hogy akinek nincsen módja a Szentírás tudományos tanulmányozására, az is nagy lelki haszonnal olvashatja. Sőt még azt is kiemeljük, hogy a tudományos kutatás nem pótolhatja a Szentírás hívő, imádságos olvasását és elmélkedését. Csak az ilyen imádságos olvasásnál érezzük, hogy „a Szentírásban Isten igazságának és szentségének sérelme nélkül – megnyilvánul az örök Bölcsesség csodálatos leereszkedése. Megértjük, hogy jóságában mennyire igazodott hozzánk beszédmódjával...”

Az Ószövetség és az Újszövetség

Az üdvösség történetének azon események sorozatát nevezzük, amelyeken keresztül Isten kinyilatkoztatta magát és Jézus Krisztusban véghezvitte a megváltást. Az eseményeket és a hozzájuk fűződő tanítást az ó- és újszövetségi Szentírásban találjuk meg.

Szent Pál azt írja a galatáknak: „A törvény – vagyis az Ószövetség –, nevelőnk lett Krisztusra ... A hit eljövételével azonban kikerültünk a nevelő keze alól” (Gal 3,34). A nagykorú gyermek kikerül ugyan a nevelő keze alól, de a nevelést, a műveltséget és tudást, amelyet tőlük kapott, nem szabad levetkőznie. „Az Újszövetség benne rejtőzik az Ószövetségben”. „Amikor Isten végtelen szeretetében az egész emberi nem üdvösségét elő akarta készíteni, különleges gondviselésével egy népet választott ki magának, és reá bízta ígéreteit. Szövetséget kötött Ábrahámmal és Mózesen keresztül Izrael népével. A tulajdonául lefoglalt népnek egyetlen élő és igaz Istenként úgy nyilatkoztatta ki magát, hogy Izrael megtapasztalja, milyen úton-módon bánik Isten az emberekkel...”

A Szentírásból tehát elsősorban azt kell kiolvasnunk, *hogyan bánik velünk az Isten*. Azonkívül megtaláljuk benne az Isten iránti eleven érzéket, az Istenről szóló fölséges tanítást és az imádságnak csodálatos kincseit. A zsoltárok szavaival megtanuljuk az Istent keresni, utána sóvárogni és őt segítségül hívni. – Az egy igaz Isten hitének és a hozzá való hűség gondolatának megőrzése mellett az ószövetségi üdvrend fő-feladata az volt, hogy előkészítse és prófétailag hirdesse, különböző előképekben jelezze mindenkinek Megváltójának, Krisztusnak és a messiási országnak eljövételét. Az Ószövetség könyvei teljes értelmüket az

Újszövetségben kapják és mutatják meg.

Az ószövetségi könyvek olvasásán keresztül megvalósul rajtunk a vigasztalás, amelyről Szent Pál a rómaiaknak beszél: „Mindazt, amit valaha megírtak, hogy az írásból türelmet és vigasztalást merítsünk reményünk megőrzésére” (Róm 15,4). Türelmet, vigasztalást és reményt jelent az Újszövetség embere számára, ha látja, hogyan teljesedtek be az Ószövetség ígéretei. Az Ószövetség évezredes várása és sóvárgása nem volt meddő. E sötétben való adventi várakozás hozzátartozik az igazságos és irgalmas Isten bánásmódjához. Velünk is így jár el. „Bár ezek a könyvek még nem tökéletes és időhöz kötött mozzanatokot is tartalmaznak, mégis igazi isteni nevelő művészetet tanúsítanak.”

Hiányos elsősorban az Ószövetség istenképe és ennek következtében fogyatékos az embertársak iránti gondolkodás, érzület és viselkedés is. Az ószövetségi istenkép elfátyolozott arc. Inkább sejteni lehet valamit atyaságából, mint ténylegesen átérezni. Ennek nyomában hiányzik az alap ahhoz, hogy az emberek tényleges testvéreként álljanak és éljenek egymás mellett. Izrael fiai legföljebb egymást tekintik testvéreknek. Az ellenséggel való bánásmódjuk semmiben sem különbözik a pogány népek eljárásától. Az Isten- és felebaráti szeretet parancsát a választott népnek is kihirdeti már az Úr (5Móz 6,5; 3Móz 19,18), de annak bensőséges és általános megvalósulása az Újszövetségre várt. Az istenszolgálat külsőleges és testi, a felebaráti szeretet nagyon is korlátolt. Az áldozati és élettörvények, az átokszoltárok csak így érthetők meg. Nagyon hiányos az ószövetségi könyvek tanítása a túlvilági életről is.

„Isten ígéje, Isten ereje minden hívő üdvösségére kiváltképpen az *Újszövetség* könyveiben jut el hozzánk, és bennük mutatja meg erejét.” Ami egy nemzethez kötött volt, az általános emberi kincs, az időleges pedig minden időkre szóló lesz az Újszövetségben. „Krisztus visszaállította a földön Isten uralmát, cselekedeteivel, és szavaival kinyilatkoztatta Atyját és önmagát; halálával, föltámadásával, dicsőséges mennybemenetelével és a Szentlélek elküldésével befejezte munkáját. Fölmagasztalva a földről, mindenkit magához vonz.”

A szentiratok közül kimagaslanak az *evangéliumok*, mert elsősorban ezek tanúskodnak a megtestesült Igének, a mi Üdvözítőnknek életéről, munkájáról. Az Egyház mindig és mindenütt azt tartotta, hogy a négy evangélium apostoli eredetű. Amit ugyanis az apostolok Krisztus parancsára hirdettek, azt később a Szentlélek sugalmazására maguk és más apostoli férfiak írásba foglalták és átadták nekünk a hit alapjaként.” Szent János az evangéliumához írt bevezetőben hangsúlyozza: „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit szemünkkel láttunk és amit kezünkkel tapintottunk: az élet Igéjét hirdetjük nektek” (1Jn 1,1). – Szent Lukács pedig így vezeti be írását: „Mivel már sokan megkísérelték, hogy a körünkben lejátszódott eseményeket leírják úgy, ahogy ránk maradt azoktól, akik kezdettől fogva szemtanúi és szolgálói voltak az isteni szónak, jónak láttam én is, hogy elejétől kezdve mindennek szorgalmasan utána járjak és sorba mindent leírjak.” (Lk 1,1-4).

Az Egyház szilárdan tartotta és tartja, hogy a négy evangélium *hűségesen adja tovább mindazt*, amit Jézus, az Isten Fia földi életében az emberek üdvösségéért tett és tanított, mennybevétele napjáig. Az evangélium írói nemcsak emberi tudásuk és kutatásuk eredményét rögzítették. Munkájukban a Szentlélek is segítette őket, s ezért az Úr szavait és tetteit azzal a teljesebb megértéssel adták át, amelynek ők maguk voltak birtokában, miután tanultak Krisztus megdicsőülésének eseményeiből. Úgy írták meg a négy evangéliumot, hogy a nagy szóbeli vagy írásos hagyományból egyes részeket kiválogattak, másokat egybevonak, vagy az egyházak állapotára való tekintettel fejtettek ki, megtartva továbbra is az ige hirdető formát. Ám munkájuk közben úgy jártak el, hogy Jézusról csak a szintiszta igazat közölgék. Mert akár a saját emlékeik fölidézéséből, akár azok tanúságából merítettek, „akik kezdettől fogva szemtanúi és hirdetői voltak az igének,” azzal a szándékkal írtak, hogy „meggyőződünk a tanítás megbízhatóságáról”. (Vö. Lk 1,2.)

A négy evangéliumon kívül az újszövetségi Szentírás Szent Pál 14 levelét, Szent János három, Szent Péter két, Szent Jakab és Szent Júdás apostol egy-egy levelét, az Apostolok Cselekedeteinek és a Jelenések könyvét tartalmazza. Az apostolok leveleiről ezt írja a zsinat: „Ezek Isten bölcs terve folytán megerősítik a Krisztus Urunkra vonatkozó adatokat, egyre jobban megvilágítják az eredeti tanítást, hirdetik Krisztus isteni művének üdvösségszerző erejét.”

Az Úr Jézus ugyanis ígéretéhez híven apostolaival volt és elküldte nekik a Szentlelket, hogy elvezesse őket a teljes igazságra. A Szentírás könyvein keresztül pedig bennünket igyekszik elvezetni a kinyilatkoztatás tökéletes ismeretére.

III. Isten az Ószövetségben

A Teremtő

A Szentírás első mondata így hangzik: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet” (1Móz 1,1). A régi héber nyelvben nem volt meg a „világ” szó: az „ég és a föld” a világot jelenti. A mondat leírása idején különösen egyedülállónak számított az igazság, amelyet kifejez: a mindenséget megelőzően létezik az egy Isten, aki világot *teremtő szavával* hozza létre. A második mondat: „A föld pusztá és üres volt és sötétség borította a mélységeket” – csak szemléltető kifejezése akar lenni a „semminek”. A héber „tohuwabohu”-t és a görög „khaos”-t nem szabad valami létező ősanagnak elképzelnünk. Csak azt a megmagyarázhatatlan állapotot jelenti, amelyben nincs semmi tapasztalható lét. Nem lehet benne tisztán látni, mert olyan, mint a sötétség. Maga a „teremt” (bara) szó a Szentírásban kizárólagosan isteni tevékenységet fejez ki, a semmiből való létrehozást.

Ez a mondat, amely szerint az egyetlen igaz Isten, az „Elohim” ott áll a világmindenség keletkezése előtt, egyedül a jelentéktelen kis zsidó nép kincse volt. A pogány hitregék is beszélnek a világ keletkezéséről, de ott először az istenek lesznek, keletkeznek valamilyen őselemből s ezek az istenek formálják tovább a földet. A görög bölcselek között a legnagyobbaknál található valami határozatlan, elmosódott sejtés a világon kívül álló személyes Isten létezéséről, de sem Platón, sem Arisztotelész nem fogalmazta meg a teremtő Isten létét, mint a Szentírás első mondata. Az egyistenhit, amelyet ez kifejez, páratlanul áll az egész vallástörténelemben. Igaz ugyan, hogy Isten léteire lehet következtetni a világ dolgaiból (Róm 1,20), de ez a mondat a zsidóknál nem mint bölcséleti következtetés jött létre, hanem mint kinyilatkoztatást kapják. Egyúttal benne van minden más istenség elutasítása is. Az első fejezet további része szemléletesen leírja, hogy az Isten teremtette a földet, a tengert, a napot, a holdat, a csillagokat, tehát mindazt, amit az akkori pogányok isteneknek tekintettek. Az egy, igaz, világ fölött álló Isten ereje működik a teremtésben. A Teremtő nemcsak esetleges főisten a többi istenek között, hanem minden egyéb az ő műve.

Mi keresztények a Teremtő Isten létezését vallásunk kiinduló és alapigazságának valljuk. Úgy, ahogy Szent Pál róla kezdi első prédikációját az Areopáguszon a görög bölcsek előtt: „Ő ad mindennek életet, levegőt és mindent. Ő telepítette be az egy őstől származó emberiséggel az egész földet...” (ApCsel 17,25). Izraelnél a Szentírás első mondatának leírása vallási beérkezést jelent. Mózes első könyvének első 11 fejezete időben az ószövetségi Szentírás fiatalabb írásaihoz tartozik. A zsidó nép Jahvét először, mint nemzeti Istenét, az atyának: Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak Istenét ismerte meg, aki erejét, hatalmát, világfölöttiségét az atyának meghívásában, a neki adott ígéretekben, később pedig a választott nép kiszabadításában és vezetésében nyilatkoztatja ki. Amikor Egyiptomban, a pusztában és Kánaán földjén csodákat tesz, népét győzelemre segíti, bizonyítja, hogy ő a történelem irányítója és a természet ura. Ahogy Izrael történetét irányítja, úgy kormányozza az egész világot. *Nem mitológiai alak*. A görög és szemita hitregék istenei csupán egyes földöntúli tulajdonságokkal földíszített emberek. A görög istenek éppen úgy vétkeznek az Olimpuszon, mint az emberek a földön. A szemiták vallási szertartásai az istenek kényszerítésére valók: az ember hatalmában tarthatja őket, ha ismeri a titokzatos szertartások varázslatait.

Ahogy Izrael visszatekint az atyák történetére, a gondviselés tetteire, úgy erősödik és tisztul az istenfogalom, főképp a próféták áldásos működése nyomán. A család, a törzs, a nemzet Istenéből, „Jahve”-ből lesz a világmindenség Istene, az Elohim, akié az egész

földkerekség, aki mindenek alkotója, akinek dicsőségét hirdeti a föld és az ég. Őt hirdeti a rabságba hurcolt választott nép a babiloniaknak, a médeknek és a perzsáknak.

A választott nép történelme folyamán éppen olyan élményszerűen ismeri meg a kinyilatkoztató Istent, mint sok hívő ember; nemcsak a bizonyítékok kedvéért hisz, hanem azért, mert *a történelemben és egyéni életében megéli* Isten jóságát, hatalmát, hűségét. A hit nem elméleti meggyőződés, hanem olyan természetfölötti világosság, amelyben Isten egyénileg is kinyilatkoztatja magát (vö. Jn 14,21). Főleg a zsoldárok dicsőítik ezt az élményszerű hitet, ezt az Istennel való együttélést. A hívő ember rendszeren úgy fogadja el Isten létezését, mint ahogy elfogadja, hogy ki az atyja és anyja. Él mellettük, élvezi szeretetüket, érzi magában természetüket. Vérvizsgálathoz, anyakönyvi kutatáshoz, tanúk kihallgatásához csak akkor folyamodunk, ha valami jogos kétely támad szüleink felől. Ilyen biztonságban éljük vallásos életünket Isten közelében. Ha bölcséleti vagy hittudományi kutatásba kezdünk, ennek a meglévő bizonyosságnak, Isten valóság-érzésének még növekednie kell.

A teremtés menetének leírásában a szerző *szemléletes előadásban* sorolja föl a világ dolgait, de úgy, hogy a korabeli ember a létezőkről, azok rendjéről és összefüggéseiről gondolkodott. A világ rendje, ahogy azt az emberi szerző saját korának tudásával szemléli, előadásában a keletkezés rendje lesz. *Saját világgképéből* szerkeszti meg a keletkezés és teremtés menetét. A világ teremtésének leírásánál egy pillanatig sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a legelemibb vallási igazságot hangsúlyozza szemléletesen, nem pedig természettudományos fölvilágosítást ad a világ eredetéről. A vallási igazságot sem mondhatja el mai természettudományos ismereteink fényében, hanem korának ismerete szerint.

A keleti ember ősi gondolkodása látszik az emberi kifejezésekben, amelyekkel az Isten lelkének és szavának műveként mutatja be a teremtést: Isten lelke ott lebegett a vizek fölött, és mindent az isteni szó hív elő a semmiből. Ezzel érezteti velünk a fejezet, hogy a teremtés Isten személyes beavatkozása, az isteni erőnek megnyilatkozása. A későbbi zsidó szentírásmagyarázat tíz teremtő isteni szót sorol föl párhuzamosan a tíz parancsolathoz.

Hasonló párhuzamot jelent az, hogy a teremtés *egy hét keretén belül* játszódik le. Ennek a mesterséges beosztásnak is erkölcsi célja van. A hetedik nap megszentelésében a vallásos ember lássa maga előtt az Isten példáját és szentelje meg a szombatot. A keleti embernek megvolt a szokása, hogy az erkölcsi kötelességet történettel példázta. A teremtés ideje, amely évmillióig tartott, sőt tart ma is a világ fejlődésében és új lények keletkezésében, az egykorú szerző szemléletében azért szerepel hat nap alakjában, hogy a pihenés napjának megtartására ösztönözze az embert.

A hetedik nap Isten részéről éppen az Újszövetség fényében nem jelent tétlenséget. Jézus állítja, hogy „az én Atyám mind ez ideig munkálkodik... (Jn 5,17). Isten nem kézmunkás módjára alkotta, alakította a világot. „Az Úr szavára lettek az egek, szája leheletére mind a csillagseregek” [Zsolt 32,(33),6]. Így húzza alá a zsoldár a teremtés könyvének gondolatát, hogy az Isten „szavával” alkot. Éppen ezért a modern világgképnek, amely szerint a természet erői, törvényei dolgoztak és dolgoznak a világ kialakulásán, nem szabad eltávolítania az embert teremtő Istentől. Hiszen a természet törvényeiben és erőiben, amelyek a világ fejlődésében működnek, megláthatja a Teremtő tovább élő gondolatát és szavát.

Nemcsak a Biblia egyszerű és naiv természetképének gondolkodásában, hanem a modern természettudomány ismereteinek birtokában is átélten imádkozhatjuk a napi zsoltosma kezdetén:

„Nagy Isten az Úr ...
 Övé a tenger, ő alkotta,
 övé a föld, a keze teremtette.
 Jertek, boruljunk le és imádjuk őt,

hajtsunk térdet az Úr előtt, aki alkotott”. [Zsolt 95(94),3-5]

Az Újszövetség is ezt az „örök evangéliumot” visszhangozza: „Féljétek az Istent és dicsőítsétek ... Boruljatok le az ég, a föld, a tenger és vízforrások alkotója előtt” (Jel 14,6-7).

Az Egyház ma is így imádkozik a szentmisében: „Dicsérünk Téged, Szentséges Atyánk, mert hatalmas vagy, bölcsességed és szereteted alkotta minden művedet. Örök Igéd által alkottál mindent! – Te egyetlen jóság, minden élet kútfeje, azért alkottál mindent, hogy teremtményeidet áldásoddal töltsd el és mindenkit boldogíts világosságod fénye által”.

Az Újszövetség fényében, amely szerint Isten atyánk is, még boldogabban nézünk a világba. Akár a természet szépségeit látjuk, akár annak csodálatos törvényeiről elmélkedünk, büszkén mondjuk: mindez Atyánk munkája. Mi, az Isten gyermekei, ezzel a tudattal nézzük a világot: mindent számunkra alkotott, mindent értünk teremtett. De a földi érdemszerzés idején ez a világ még ellenségünk is lehet. Egész szépségét csak az „új ég és új föld” állapotában tekintjük majd át.

Az ember teremtése

„Hívők és nemhívók nagyjából egyetértenek abban, hogy a földi lét középpontjában és csúcán az ember áll, reá való tekintettel kell tehát rendezni minden egyebet” – mondja a zsinat. Azután fölteszi a kérdést: „De mi az ember? Sok és különféle, sőt egymásnak ellentmondó nézetet vallott és vall önmagáról. Gyakran a föltétlen érték rangjára emeli magát, máskor a kétségbeesésig leértékeli. Innen ered tanácstalansága és szorongása. Az Egyház mélyen átérzi ezeket a nehézségeket, de a kinyilatkoztató Isten tanításával fölverteze olyan választ tud adni rájuk, amely megrajzolja az ember valóságos helyzetét, megmagyarázza gyöngeségeit és ugyanakkor helyesen megismerteti vele méltóságát és hivatását. A szent iratok ugyanis azt tanítják, hogy az ember Isten képmására van teremtve, és hogy képes megismerni és szeretni Teremtőjét.” Az ember Istennel együtt ismeri meg saját méltóságát és viszont: saját méltóságából jobban megismerheti urát és teremtőjét.

A világ teremtésének a leírása a Szentírás első könyvében az egyszerű szemlélet ellenére is logikus és művészi. Az első mondat általánosságban hangsúlyozta, hogy minden Istentől van. Az első három nap leírásánál látjuk, hogy Isten rendet visz az összevisszaságba, a másik három nap története pedig azt tanítja; hogyan népesíti be Isten a világegyetemet az égitestekkel, a földet pedig növényekkel, állatokkal és végül az emberrel. A harmadik naptól kezdve ismétlődő versszerűen mondja az Írás: „És látta az Isten, hogy jó.” E kijelentés nemcsak az Alkotó megelégedését fejezi ki, hanem úgy érezzük, hogy Isten a világot valaki számára teremti, a világ valaki számára lesz jó. Ez a valaki másként lép a világba, mint a föld többi lényé. A növények, állatok teremtésénél így hangzott az isteni szó: „Hajtson a föld füvet... és gyümölcsöző fát... Hozzanak elő a vizek élőlényeket és szárnyaljon a szárnyas a föld fölött... Hozzon elő a föld élőlényt, faja szerint: barmot, csúszómászót s szárazföldi vadat.”

A sorozat befejezéseként egy egészen más lény lép a világba. Ezt nem a föld termi, mint az eddigieket. Nem egyszerűen „saját faja” szerint való, mint azok. Jön az, akinek részére az Isten atyai bőkezűséggel készítette a világot. A Teremtő mintegy saját égi udvarához szól: „Alkossunk embert képmásunkra és hasonlatosságunkra. Uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon és az egész földön.” Az ember tehát a teremtés uraként lép a világba. Helyzetének magyarázata ebben van: „Meg is teremtette Isten az embert: a maga képmására, az Isten képére teremtette, férfiúnak és asszonynak teremtette.”

Ismételten hangsúlyozzuk, hogy a Szentírás nem természettudományos, hanem valláserkölcsei fölvilágosítást ad. Nem tudományos kíváncsiságunkat akarja kielégíteni, hanem lelkiismeretünkhöz szól: *Isten képmására* teremtett lények vagyunk. Az ember nem csupán magasabb rendű állat. Egész személyiségével az Isten képe. Nemcsak a lelke szerint,

hanem egész emberi valóságában, ahogy embernek számít testestől-lelkestől. A férfi és a nő egyformán. Egészen másként emlékeztet az Istenre, egészen másként tartozik az Istenhez, mint a föld többi lényei.

A zsidóknak tilos volt Istent bármilyen formában, képben vagy alakban ábrázolni. Istennek csak egy képe van a földön: az ember. A keleti ember a képben éppen úgy, mint a névben, jobban benne látja a jelképezett valóságot, mint mi. Az ember másképpen az Istené, mint a többi teremtmény. A világ egyetlen lényével sem bánik úgy az Isten, mint az emberrel: „Megáldotta őket és mondta: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet, hajsátok uralmatok alá és uralkodjatok.” Az állatok és a növények is szaporodnak. A kétneműség nem egyedül az ember kiváltsága. Miért egyedül csak az embert áldja meg az Isten? Mert egyedül az ember hordozza az ő képét s mert emberségéhez méltó célt kell megvalósítania.

Isten az áldással ünnepélyesen beiktatja az embert uralkodó jogaiba. Az Atya átadja gyermekeinek a világot, amelyet otthonuknak szánt: „Íme nektek adtam minden fűvet, mely magot hoz a földön és minden fát.” A gondviselés tana ebből az atyai intézkedésből fakad. Ha Isten ezt a világot az emberért teremtette és neki adta, akkor *az ember több mint az anyagvilág*. Kell, hogy a múltó életen túl örök célja és otthona legyen. Azért biztatja már az Ószövetségben így vértanú fiát a hívő anya: „Kérlek fiam! Tekints az égre, a földre és mindenre, ami bennük van. Értsd meg, hogy mindezt, valamint az emberi nemet is, semmiből teremtette az Isten” (2 Mak 7,28).

Az Isten mindenhatóságában való bizakodás állandó eleme a zsoltáros imájának:

Amit az Úr akar, mindent véghezvisz
a mennyben és a földön,
a tengerben és a vizek mélyén [Zsolt 135 (134), 5].

A mindenható Isten színe előtt az egyén is igazi teremtménynek érzi magát, nem pedig a világ esetleges részének:

Áldalak, hogy csodálatosan megalkottál
és hogy csodálatos minden műved.
Ismered a lelkem belsejéig,
létem soha nem volt rejtve előtted. [Zsolt 139 (138), 14-15]

Ha a mai nyelvre lefordítjuk a Szentírás szavait, amelyek Isten áldásáról és az ember uralmáról beszélnek, meglátjuk bennük azt az igazságot, hogy mindenkinek joga van az élethez, a táplálékhoz, a szabadsághoz, képességeinek kifejlesztéséhez és a föld javaiban való részesedéshez. Jogait természetesen úgy kell érvényesítenie, hogy ő maga is tagja az emberiség nagy családjának és engedelmességgel tartozik teremtőjének. Vagyis az ember életét közelebbről a közösség és az erkölcsi rend határozza meg.

Képek az emberről

A Teremtés könyvének második fejezete részletes leírást ad az ember teremtéséről. Az elbeszélés egyszerre színesebb lesz. Olvasásánál tehát még fokozottabban kell vigyáznunk, hogy a tanítás a fontos, nem a szemléltetés. Nem a mi mai világszemléletünk a kinyilatkoztatás hordozója, hanem az egykorú szerzőé. Az ő szempontjából például teljesen értelmetlen lett volna annak fölvetése, hogy Isten élettelen anyagot használt-e föl az emberi test megalkotásánál, vagy esetleg egy meglévő állati testbe teremtette a lelket. Ez a kérdés kívül állt érdeklődési körén. Csak azt hangoztatja, hogy az ember testi-lelki valóságában Isten teremtő erejének köszöni létét.

1. „Megalkotta az Úristen az embert a föld porából, arcába lehelte az élet leheletét és az ember élőlényvé lett.” Az ember tehát testből és lélekből áll; vagy még inkább: az ember *szellemi lélek által megelevenített test*. Teljesen függ alkotójától, tőle kapta az Istenre emlékeztető létét. A test külön megformálása és a lélek belelehelése már csak a szemléletes előadáshoz tartozik; az olvasónak éreznie kell a lélek és a test különbségét. Két világ található az emberben: teste szerint az anyagi világhoz tartozik, de az éltető lélek szellemi természetű. A kettő egyesülése alkotja az embert. A lélek a test Istentől kapott életerejé. A kettőt nem tekinthetjük mint két külön dolgot. Az ember nem az angyal és az állat keveréke. Az emberi test és lélek két kölcsönösen egymásra utalt, egymás számára teremtett valóság: a test a lélek által van, de a lélek is azáltal létezik, hogy a testet élteti. Isten nem külön teremt a testet és a lelket, hanem embert teremt, aki testből és lélekből áll. Az ember a lélekben és a lélek által ébred saját magának ismeretére, öntudatra és képes visszatekinteni teremtőjére. A lélek adja lényünknek a szellemivé vált lendületet, vágyat és kiáltást az Isten felé. A lélek által pontosan arra vagyunk képesek, amit az állat és a növény nem tud megtenni. Milyen a lélek? Mi szeretünk minderről képet alkotni. De a lélekről nem alkothatunk képet. Egyrészt azért, mert szellemi valóság, másrészt, mert nem önálló létező, hanem az az egész lényege, hogy a testet élteti és tudatot ad neki. De következtetünk rá az anyaghoz, időhöz és térhez nem kötött gondolkodásból, a szellemi vágyakból, értékelésből és szeretetből.

A test és a lélek együtt létezik, együtt tevékenykedik bennem. A lélek nem „lakik” a testben, hanem a test éltető princípiuma és maga is a test által válik tapasztalhatóvá. A legelvontabb gondolkodás sem a lélek munkája csupán, hanem az egész emberé. Az ember legmélyebb titka nem az, hogy testből és lélekből áll, hanem az, hogy a két világ egyesül benne. Tudatossá, szellemivé válik bennünk az anyag, szemünkben megcsillan az értelem fénye, ajkunkon értelmes szóvá válik a hang, az anyag rezgése. „A mindenség nagy, szent dala”, amelyről Beethoven énekelt, tudatos dicsőítéssé alakul bennünk.

2. *Isten különös gonddal fordul az ember felé.* A külső, száraz pusztasággal szemben „kertet készít neki Édenben”. Éden akkor egyszerűen a keleti vidéket jelentette. A szerző azonban nem akar földrajzi meghatározást adni az emberiség bölcsőjéről, csak a konkretizáló stílus miatt használja ezt a nevet. A latin nyelv „gyönyörűség kertjének” fordította ezt a kifejezést, s innen eredt a „paradicsomi boldogság” leírása a középkori teológusoknál. A paradicsom szó pedig egyszerűen a perzsa eredetű *pardes* = kert latin változata. Az öntözött kert megad mindent, ami szükséges az élethez, sőt ott található az „élet fája”. Az ember szellemi otthonra is talál ebben a kertben: Isten éppúgy kinyilvánítja jelenlétét és barátságát, mint a későbbi szövetségben. Megfelelkezünk a Szentírás üdvtörténeti értelmezéséről, ha ebben a leírásban az első ember fizikai életkörülményeit keresnénk. A kert és a benne uralkodó béke az élet harmóniájának is képe. Tükrözi azt a *külső és belső egyensúlyt*, ami fennáll az Isten akarata és az ember szabadsága, továbbá szellemi és ösztönös valósága között. De állapota még nem végleges: kiváltságait elveszítheti. Sorsa attól függ, elismeri-e teremtményi függését, és válaszol-e arra a szeretetre, amely megnyilvánult iránta. A „próbatétel” nem külön megalkotott jogi viszony elismerését követeli, hanem azt jelzi, hogy az ember benső mivolta szerint erkölcsi lény. Felismeri függését és joga van arra igennel vagy nemmel válaszolni. Ezt sűríti bele a szerző a jó és rossz tudás fájának képébe és a hozzá fűződő tilalomba.

3. A képszerűség folytatódik az *asszony teremtésének* leírásánál is. A folyamatnak nincs emberi tanúja. A férfi álma azt jelzi, hogy a teremtés minden mozzanata Isten titka. Az ember csak azt ismeri, amit a kinyilatkoztatásból kapott. A kinyilatkoztatás pedig azt hangsúlyozza, hogy az asszonyt Isten vezeti a férfihoz, vagyis a férfi és a nő kettőssége, egymásrautaltsága a Teremtő elgondolása. Ezért „nem jó az embernek egyedül lennie”. Társat, képmásat keres, akivel én-te kapcsolatba léphet, akivel megoszthatja életét, de ilyet nem talál az állatok között. A régi keleten nem volt fölösleges az asszony egyenjogúságának ez a találó

szemléltetése. A férfi oldalából való teremtés az egymásrautaltságnak és a házasság felbonthatatlanságának a képe. A régi népek szólásaiban bizonyára megvolt az oka, hogy miért éppen a férfi oldalbordája szerepel az asszony teremtésénél. Nagyon jól jelzi az ember természetében megalapozott ragaszkodást, segítő készséget és egymáshoz tartozást, amit a házassági szerelem magával hoz. A szerző tehát itt sem az asszony teremtésének folyamatát írja le, hanem korának elgondolása alapján szemlélteti azt a kinyilatkoztatott igazságot, hogy az asszony is Isten teremtménye, a házasság is az ő rendelése. Pál apostol később az 1 Kor 11,8-ban felhasználja a képet egy mellékes vallási és szociológiai kérdés megvilágítására. Eljárását úgy értelmezzük, mint irodalmi utalást a Szentírásra, nem pedig úgy, mint történeti eseményre való hivatkozást.

Az ószövetségi vallás tehát elvben hirdeti a házasság egységét és felbonthatatlanságát: „Ez most hús az én húsbomból és csont az én csontomból”... „Az ember elhagyja apját és anyját s ragaszkodik feleségéhez, s a kettő egy test lesz.” Gyakorlatilag azonban „a szív keménysége miatt” elnézik a válást és a többnejűséget. Csak Krisztus mondja ki teljes határozottsággal, hogy „kezdetben nem így volt” (Mt 19,8).

Azt mondtuk, a kinyilatkoztatás közli az ember teremtésének tényét. A külső megvalósulást azonban a prófétai irodalom saját korának világképe és vallási műveltsége szerint öltöztette képbe. A „hogyan” után természetesen a mai ember is kérdez, s arra mi is csak saját emberi tudásunk és elképzelésünk szerint válaszolhatunk. A kiindulás az, hogy az ember testével az anyagvilág része, de a szellemi lélek adja az öntudatot, a jellegzetes emberi létet. A Szentírás megkülönbözteti a testet és lelket, de az emberről mindig mint egységről beszél. A testet is használja az egész ember helyett, s a lelket is. Annak megfelelően, hogy az embert földi vagy szellemi igényei szerint akarja jellemezni. A görög filozófia meglehetősen szétválasztotta ezt a két összetevőt. Úgy képzelte, hogy a lélek csak lakik a testben s minden vágya a földi kötöttségéből való kiszabadulás.

4. Ha ma az ember teljes antropológiai egységét hangoztatjuk s amellet figyelmebe vesszük a természettudomány megállapításait az élet fejlődéséről, akkor az ember megjelenésének „hogyanjába” ezeket a jelenségeket is be kell építenünk. Hiszen Isten azért viszi bele a törvényszerűséget az anyagba, hogy az működjék. Ha tehát a természetes okok hatását figyelmebe vesszük, ezzel semmiképpen sem csökkentjük a Teremtő erejét és mindenhatóságát. A természetes okok a fejlődésben is csak azt valósíthatják meg, amit az egyetemes Teremtő elgondolt. Így merül fel a kérdés, vajon az ember teremtését úgy kell elgondolnunk, hogy Isten az élettelen anyagba teremtette bele a lelket, vagy úgy, hogy az ember az *élők fejlődésének hosszú sorát fejezi be* s a szellemi lélek megjelenése az emberré válás, a hominizáció belső tényezője. Isten ugyanis nemcsak világfeletti tényező, hanem transzcendens létező: mindent felülmúl, de ugyanakkor mindent áthat és fenntart a létben. Teremtő ereje is belülről hat. Megteheti, hogy az anyagba beoltott törvényeket és képességeket maguk fölé emeli s ezzel módot ad nekik önmaguk tökéletesítésére. A szellemi lélek teremtését is felfoghatjuk úgy, hogy a Teremtő szellemi síkra emelte az érző élet jelenségeit, amelyek az állatvilágban tapasztalhatók. Így a lélek teremtése valóságos beavatkozás és mégis beilleszkedik abba a fejlődési folyamatba, amely az élők világában megfigyelhető.

5. Hasonló mai kérdés az, hogy vajon Isten *egy emberpárt* teremtett, s attól származott az emberiség, vagy a fejlődés törvényszerűségének megfelelően sok ágon valósult meg a hominizáció. Ebben az esetben a szellemi lélek megjelenése mintegy követte volna a testi fejlődés kritikus állapotát. Ahol a testi adottságok elérték a maximumot, ott közbelépett a teremtő erő, amely különben is állandóan jelen van a világban. A több őstől való származás gondolatának látszólag ellentmond a Szentírás elbeszélése. De figyelmebe kell vennünk, hogy a Szentírás az „Ádám” szó alatt éppen az első fejezetekben egyszerűen „embert” ért. Tehát lehetne úgy is értelmezni, hogy egyszerűen „az ember” teremtését emlegeti, nem pedig

kimondottan egy határozott egyedet, akit Ádámnak neveztek. Egyébként a régi szent szerzőnél az egy vagy több őstől való származás problémája föl sem merült.

Az Egyház tanításában az *áteredő bűn tana* inkább ellene mond a poligenizmusnak, hiszen azt úgy fogalmazzuk meg, hogy az őszülők bűne száll át gyermekeikre. Viszont éppen a Szentírás ismeri a kollektív személyiség fogalmát, aki felsőbb megbízatásból képviselője egész csoportoknak vagy egy nemzetnek. Elgondolható olyan megoldás is, hogy Isten azt az egyedet tette meg az egész emberiség képviselőjének a természetfölötti rend elfogadásában, aki először jutott el az emberi öntudat világosságára. Ezek a feltételezések azonban csak azt mutatják, hogy a világi tudomány fejlődése a teológia számára is problémákat vet fel, vagyis a kinyilatkoztatott igazság teljesebb felismerése függ az általános emberi haladástól.

A Szentírás üdvtörténeti előadásmódjából következik, hogy semmit nem mond az első ember megjelenési formájáról vagy szellemi képességeiről. Ha azt említi, hogy „nevet adott az állatoknak”, ezzel csak jelzi, hogy több az állatnál és uralkodik fölöttük. Vallási szempontból azonban fontos az a megjegyzése, hogy az ember nem érzett magában szégyellni valót, mert őszitőnei nem akartak belső személyes állásfoglalása ellenére érvényesülni. Ezt a harmóniát a kegyelem teremtette meg, s a bűnnel el is vezett. Másik adománya az volt, hogy az *életre volt hivatva*, nem a halálra, s az élet vigasztaló tudata adott neki hivatást. Természete szerint akkor is halandó volt s a földi élet érdemszerző erőfeszítése után át kellett volna mennie a túlvilági életre. De az átmenet, amit ma a halál gyötrelmében élünk meg, nála lelkileg az örök életbe való átköltözés gondolatában jelentkezett volna. Azért mondhatjuk, hogy Isten természetfölötti ígérete és adománya alapján az első ember mentes volt attól, amit mi halálnak nevezünk. Amikor Isten a bűnt halállal büntette, visszavetette az embert abba az első állapotba, amely együtt járt testi-lelki összetettségével. Azért mondhatjuk, hogy mostani állapotunkban a halál büntetés is, de egyben a természetnek is velejárója.

A szellemi teremtmények

Teremtőnk nagyságát nem tudjuk eléggé csodálni, ha teremtményeit nézzük. Annyi emberi arc és nincs két tökéletesen egyforma közöttük. Mindegyik gondolkodik és mindegyik másként. Nincs két egyforma színű vagy alakú virág. Mindegyiknek más az illata, minden gyümölcsnek más az íze. S ez a káprázatosán szép, hatalmas, erős és változatos világ mégsem meríti ki a Mindenható alkotó kedvét. Van egy másik világ: a tiszta szellemek világa, amelyben maga az Isten, a magától való, örök, mindentudó és mindenható szellem él... Sokan azt gondolják, hogy az angyalok tisztelete a reneszánsz vagy a barokk világába tartozott, és most nemcsak a modern templomok stílusához nem illik, hanem a modern lelki életben sincs helye. Nem a hit megfogyatkozását, az Isten világának távolodását jelentené, ha az angyalok tiszteletét kikapcsolnánk egyéni lelki életünkben? A közös istentiszteletből nem kapcsolhatjuk ki, hiszen az Egyház liturgiájának legünnepelesebb pillanatában, legszebb énekének végén ujjongó együttérzéssel imádkozunk velük.

A Szentírásban természetesen nem reneszánsz vagy barokk „angyalkákat” találunk. Isten szava egészen másként festi meg az angyalok képét: „Fölemeltem szememet, és íme egy gyolcsruhába öltözött férfiút láttam; derekát színarany övezte, teste olyan volt, mint a krizolit, arca mint a villám fénye, szeme mint az égő tűz, karja és lábszára, mint a ragyogó érc, és szavának hangja olyan, mint a sokaság hangja. Egyedül én, Dániel, láttam ezt a látomást, azok a férfiak, akik velem voltak, semmit sem láttak, de felette nagy félelem fogta el őket, elfutottak és elrejtöztek. Mikor magamra maradtam és ezt a nagy látomást láttam, erő nem maradt bennem, arcom elváltozott, elbágyadtam és minden erőm oda lett. Mikor pedig szavának hangját hallottam, rémülten arcom estem és arcom a földhöz tapadt” (Dán 10,5-9). A

színes leírásból ma is ki kell olvasnunk az erőnek, hatalomnak, fölségnek, a szellem tündöklésének azt a nagyszerűségét, amelyet a próféta érzett az angyal közelítésénél. Nemcsak ő, de még az Újszövetség látoka is kísértésbe jön, hogy imádja a feléje forduló angyalt, aki azonban tiltakozik: „Vigyázz, ne tedd! Szolgatársad vagyok neked és testvéreidnek... Az Istent imádd!” (Jel 9,10).

Jellemző, hogy az Egyház Szent Pál nyomán „fejedelemségnek, hatalomnak, erőnek és uralomnak” (Ef 1,21) nevezi őket liturgiájában. Nagyságuk bölcsességükben nyilvánul. Mikor a tékuai asszony Dávidot akarja dicsérni, az angyalokhoz hasonlítja: „Uram király, te olyan bölcs vagy, amilyen bölcs az Isten angyala” (2Kir 14,20). Szellemi hatalmukon és erejükön kívül a számuk is nagy. Jób kérdi: „Van-e száma Isten seregeinek?” (Jób 25,3) Dániel így látja őket, amint az Úr trónját körülveszik: „Ezernyi ezren szolgálnak neki és tízezerszer százezren hódolnak előtte” (Dán 7,10). A nagy szám azonban elsősorban nem az angyalok sokaságát jelzi, hanem inkább Isten fölségét; úgyszintén az az ismétlődő kifejezés is, hogy Isten az angyalok kíséretében érkezik.

Kiválóságukat nem önmagukban bírják, hanem Istentől kapták. Mivel tiszta szellemek, értelmük nagyobb és élesebb, akaratuk erősebb, szeretetük lángolóbb, mint a miénk, az anyaghoz kötött embereké. Őket az Úr személyes szolgálatába szánta, minket uralomra rendelt az anyagi világ fölé. Az embereknél rendesen isteni küldetésben járnak. Innen a nevük is: az *angyal szó küldöttet* jelent. A Szentírás az ó- és újszövetségi üdvrend eseményeinél beszél róluk. De főleg az Ószövetség nem különbözteti meg mindig világosan Isten erejének tapasztalható megnyilatkozását és a személyes szellemi teremtményt. A kinyilatkoztatás csak annyiban beszél róluk, amennyiben a Krisztusban megvalósult üdvrendet szolgálják... Az Újszövetségben megváltásunk legfontosabb állomásainál, Jézus fogantatásánál, születésénél, nyilvános életének megkezdésénél, vérrel verítékezésénél, föltámadásánál és mennybemenetelénél jelennek meg. Azonban a Szentírás bensőséges tanúságtétele ellenére szellemi természetükről és működésük terjedelméről vajmi keveset tudunk.

Az Egyház hitvallásaiban a látható világgal párhuzamosan vallja mindig a „láthatatlan” világ létezését is. A zsinatok azt is tanítják, hogy Isten minden teremtménye, az angyalok is mind jók voltak. Maga az Úr Jézus megdöbbenetesen beszél a sátán bukásáról: „Láttam a sátánt: mint a villám úgy bukott le az égből” (Lk 10,18). A lázadó angyalok bűne minden valószínűség szerint a gög volt. „Nem szolgálók” (Jer 2,20) volt a jelszavuk. Nem akartak meghódolni Teremtőjük előtt. Ezért érte őket a büntetés: „Az Isten az angyaloknak sem kegyelmezett, amikor vétkeztek, hanem az alvilág sötét mélyébe taszította őket” (2 Pét 2,4).

A Szentírás beszél arról, hogy a jó angyalok és a bukott gonosz lelkek bekapcsolódnak az ember történetébe. Szépen mondja a zsoldáros: „Angyalainak parancsolt felőled, hogy oltalmazzák minden utadat. Tenyerükön fognak hordozni téged, kőbe ne üssed lábadat.” [Zsolt 91(90), 11] Nemcsak Rafael főangyal mondja Tóbiásnak, hogy imáit és jócselekedeteit az Úr elé vitte, hanem Szent János is így látja a szentek imáját: „Az angyalok kezéből a tömjén füstje a szentek imádságával felszállt az Isten elé” (Jel 8,4). Ennek tudatában kéri a római kánonban az imádkozó Egyház, hogy áldozatát a szent angyal keze vigye a mennyei oltárra az isteni Fölség színe elé.

Velük szemben a *bukott angyalok* ártani igyekeznek. Szent Pál így érzékelteti szerepüket: „Nem annyira a vér és a test ellen kell küzdenünk, hanem a fejedelemségek és hatalmasságok, ennek a sötét világnak kormányzói és az égi magasságok gonosz szellemei ellen” (Ef 6,12). Jézus szemében a betegség a sátán „köteléke” (Lk 13,16). Szent Pál pedig a kísértést nevezi a „sátán angyalának” (2Kor 12,7). Szent Péter óvatosságra int: „Józanok legyetek és vigyázzatok. Ellenségetek, az ördög, ordító oroszlán módjára ott kószál mindenütt és keresi, kit nyeljen el. Erősen álljatok ellen neki a hitben” (1Pét 5,8). A képek mögött annyit valóságnak kell tartanunk, hogy a gonosz szellem nem vesztette el természetes értelmi

és akarati képességeit és így valóban árthat nekünk. Talán nem is akkor a veszedelmes, amikor „ordító oroszlán”-ként jön, hanem amikor rejtve jelenik meg, mint az ember első bukásánál. Általában mind a jó angyalok segítsége, mind a gonosz lelkek kísértő tevékenysége be van építve a természetes események közé, ezért csak általánosságban hivatkozhatunk rá. Egyes esetben nehéz volna kimutatni, hogy itt természetes vagy szellemi hatás érvényesült. Viszont a hit biztosít, hogy sokkal nagyobb a segítség, amelyet a jó angyalok nyújtanak, mint a veszedelem, amely a bukott angyalokon keresztül fenyeget. Ezért a keresztény lelki élet nem válhat üres rettegéssé, az ördögtől való félelemmé. Az Egyház életéről és benne a mi hűséges keresztény életünkről is tudjuk, hogy „az alvilág kapui nem vesznek erőt rajta” (Mt 16,18).

A bűnös ember

Az ószövetségi nép az üdvtörténet eseményeiből ismerte meg Istent. Olyannak, amilyenek Ábrahám óta kinyilatkoztatta magát. A szövetség Istene igazolta az ember előtt jóságát, szentségét, mindenhatóságát. Ez az Isten a teremtésben is csak jót alkotott. Miért van mégis rossz a világban? Honnan a szenvedés, az ártalom és a halál? Erre ad választ a teremtés könyvének harmadik fejezete: a rossz az ember bűne által jött a világba.

Amíg nem tettek különbséget a bűnbeesés ténye és az előadás szemléletes módja között, addig ebben a fejezetben egyszerűen az első bűn leírását látták. Pedig a fejezet sokkal inkább *magának a bűnnek, mint minden rossz és baj okának* a leírása. A szövegben almaevésről sehol sincs szó, mint azt festőművészeink nagy része rendszeren ábrázolni szokta. Az Isten tilalma a „jó és a gonosz tudásának fájáról” beszél. A szöveg egyáltalán nem olyan kicsinyes, mintha egy alma vagy egyéb gyümölcs leszakításán dőlt volna el az emberiség sorsa. Az Isten itt az embert tökéletes választás elé állítja, mint később Izrael népét: „Lásd, eléd tettem ma az életet s a jót és másfelől a halált és a rosszat... Tanúul hívom föl ma az eget és a földet, hogy elétek adom az életet s a halált, az áldást és az átkot: válaszd tehát az életet, hogy élj te is, ivadékod is és szeresd az Urat, Istenedet, engedelmeskedjél szavának, ragaszkodjál hozzá...” (5Móz 30,15-20).

A kérdés tehát ez: akarja-e az ember a paradicsom jelképe által kiszínezett *isteni, kegyelmi életet elfogadni, vagy sem?* Aláveti-e magát Istennek és parancsainak? Elfogadja-e a világ rendjét, amelyet Isten jósága kigondolt számára? A bűn leírása arról beszél, hogy az ember rosszul választott, visszautasította az isteni jószág ajánlatát. Maga a leírás sokkal inkább a bűn szemléltetése, mint az első bűn történeti leírása. A bűnt úgy akarja ábrázolni, hogy a választott nép és minden idők népe tanuljon belőle. Lássa meg, honnan jött a rossz a világba. A kérdés ilyen fogalmazásban modernebb ma, mint bármikor. A szerző a bűn lényegét a kevélységben, az Istentől való elfordulásban látja. Az ember elfordul teremtőtől, nem ismeri el urának, hanem a saját akaratát követi. A jó és a rossz tudásának fája jelkép. Mivel a szerző Isten különleges gondviselését a kert képével szemléltette, azért az ember engedetlenségét is egy fával hozza kapcsolatba, amelyen keresztül tapasztalati tudást szerezhet a jó és rossz különbségéről. Az elméleti megkülönböztetés adva volt az ember lelkiismeretével. De a saját függetlenségét, istenítését csak a bűnben tapasztalta meg. Ebben az értelemben mondja Isten: íme, az ember olyan lett, mint egy közülünk: „tud jót és gonoszt”.

A *kígyó szerepeltetését* az általános történeti, vallási háttérből kell megértenünk: „A kígyó ravaszabb volt, mint a föld minden állata, melyet az Úr alkotott.” A zsidókat körülvevő népeknél a kígyó gyakran a termékenység isteneként szerepelt, mágikus szertartásaikban a bölcsesség állata volt. A szerző az asszony és a kígyó között megszerkesztett párbeszéddel kétségtelenül a bűn lélektanára utal. Az ember a gyanú, a bizalmatlanság és a kevélység fokain át jut el az engedetlenségig.

Az asszony már a bűn elkövetése előtt is tud különbséget tenni a jó és a rossz között:

tudja, mi az Isten akarata, tudja mi a bűn, a halál. A kígyó itt a szerző beállítása szerint a környékbeli pogányságnak és a sokistenhitnek gyakorlati megszemélyesítőjeként szerepel. Benne szemléletes képet kapunk a gonosz szellemi erejéről. Mint ilyen ajánl új tudást az embernek. A tudás lényege ez: Olyanok lesztek, mint az Isten, aki nem ismer maga fölött senkit. A kígyó, mint az örök pogányság és istentagadás megszemélyesítője ajánlja itt azt, ami minden bűnnek a lényege: a kevélységből fakadó öncélúságot.

A könyv olvasóinak azt kell megtudniuk, hogy a kígyó, amelyet a pogányok tisztelnek, nem üdvösséget hoz, hanem átkot; *nem életet, hanem halált*. Az ember a bűn kérdésénél mindig a jó és a rossz tudásának fája előtt áll. Ennek a gyümölcse, amelyet a gonosz ajánl: Olyanokká lesztek, mint az Isten. Mindezt egybevetve azt kell tehát mondanunk; hogy az ember első igazi szabad-akarati állásfoglalása nem a hódolat volt Isten előtt, hanem a tagadás, a lázadás, a függetlenség, a kevélység. Ez ismétlődik meg minden bűnben.

A bűn büntetése

Az ószövetségi nép az üdvösség történetében megtapasztalta, hogy Isten szent és hatalmas: a bűnt bünteti, de ugyanakkor irgalmát sem vonja meg az embertől. Ez az igazságosság és irgalom kezdetben is érvényesült, amikor az első emberpár visszautasította a természetfölötti célt és segítséget. Az élet és történelem alakulásába belejátszik a bűn, az ember viseli tetteinek következményeit, de sorsa azért nem reménytelen. A szabadulást hozó Isten az egész emberiség fölött virraszt, mint ahogy virraszt a választott nép fölött is. Ne annyira a kegyelemtől megfosztott ember nyomorúságát nézzük itt sem, mint inkább az eleven istenképet. Isten az egyetlen, hatalmas, igazságos, de ugyanakkor mérhetetlenül irgalmas Teremtő. Parancsát nem lehet semmibe venni, előle nem lehet elbújni, rettenetes dolog a kezébe esni, de egyúttal ő a szabadulás és megbocsátás Istene is. Végeredményben a bűn után nagyszerűbb tervet valósít meg, mint ami a bűn nélküli emberiség sorsa lett volna.

A bűn után az ember szeme megnyílt, de nem úgy, ahogy a kígyó ígérte. Már nem Isten ártatlan gyermekeinek látták magukat, hanem a kegyelemtől megfosztott ember szégyenében. A rossz mozog bennük és ezt szégyellik. Értelmük is gyöngé: azt hiszik, el lehet bújni a büntető Isten elől. Isten az alkony kellemes hűvösében jelenik meg. A próféták szívesen használják ezt a képet.

A párbeszéd Isten és a bűnös ember között éppen olyan drámai, mint amilyen a kísértés leírása. Az ember nem akarja a felelősséget vállalni tettéért. A szent szöveg ezt azzal érzékelteti, hogy a férfi az asszonyra, az asszony a kísértőre hárítja a kezdeményezést. Az igazságos Isten először a kísértőt bünteti meg. Kihallgatás nélkül szabja ki rá a büntetést, hiszen bűnössége nyilvánvaló. – Az ítéletben benne van a bálványimádás és a sokistenhit elvetése és az Isten ellen lázadó gonosz lélek megalázása. A kígyó fejének széttiprása teljes bukását jelenti: nem sokáig örülhet győzelmének, amelyet az ember fölött kivívott. Harca kilátástalan, mert az asszony ivadékának tökéletes győzelmével végződik. A gonosz lélek mégis teljes erővel veti magát a küzdelembe. A harc életre-halálra megy, a sötétség hatalmának erejét nem szabad lebecsülni. Az emberi történelmet valóban kíséri a „gonoszság titka” (2Tessz 2,6), de a hit mégis Isten irgalmas ígéretére támaszkodik.

A küzdelemben *Isten az ember mellett áll*. Irgalmát és leereszkedését az jelzi, hogy bár az embert bűne miatt a halál fenyegeti, a végső pusztulás, a reménytelenség mégis a gonoszság hordozójának a sorsa. Megaláztatását jelenti az is, hogy abból az emberiségből jön a szabadító, amelyet ő elcsábított és szerencsétlenségbe döntött. Izraelnek éreznie kellett: ilyen a mi Istenünk, szigorúan igazságos, de utolsó szava nem a romlás, a büntetés, a pusztulás, hanem a szabadítás, a kegyelem, a megváltás, az üdvösség. Isten – az ember minden bűne ellenére – ilyen marad.

A férfi és a nő büntetése nem törvényt akar megfogalmazni, *inkább tényt állapít meg és*

magyaráz. A szenvedés és a halál természetükből is folyik ugyan, de valóságban mégis a bűn következménye. Ezt kell látni az asszonynak az anyaság és a hitvesi hivatás fájdalmaiban: „Még sokasítom terhességed kínjait, fájdalommal szüled gyermekeidet, vágyakozni fogsz férjed után, ő azonban uralkodni fog rajtad.” – Az asszony nemcsak a jót, hanem a rosszat is tudni akarta, ezért éppen abban kell éreznie a bűn következményét, ami hivatásában a legnagyobb: az életadásban és házastársi méltóságában. – A férfi a föld meghódítására, a föld fölötti uralmára áldást kapott az Istentől, a bűn ezt most átokká változtatja: „Mivel hallgattál feleséged szavára s ettől a fáról, amelyről megparancsoltam, hogy ne egyél, – átkozott lesz a föld munkád alatt.” A bűnben visszautasították a kegyelmet, az Isten életében való részesedést és a nyomában járó halhatatlanságot. Most e nélkül kell élni és meghalni: „Arcod veritékével eszed kenyeredet, míg vissza nem térsz a földbe, amelyből vétettél, mert por vagy s vissza fogsz témi a porba.”

Az ember bűnének és büntetésének leírása tehát azt magyarázza, hogy konkrét világunkban, amelyet a szenvedés és halál nélkül elképzelni sem tudunk, ott van a bűn büntetése. Az ember olyan világban él, amelybe az Isten beleillesztette szabad akaratát és bűnét is, de csak azért, hogy ebből is egy nagyobb jót hozzon számára. Így egyeztethető össze a világban szereplő rossz és a halál a mindent jónak teremtő Isten képével. A további kép azt mutatja, hogy Isten a bűnös embertől sem tagadja meg gondviselését: bőrből ruhát készít az első emberpárnak s felöltözteti őket. Az istengyermekség légköre helyett ugyan szegényes külső, de éppen Isten gondviselése a további javak biztosítója.

Az ember tehát történelmi életét ebben a világrendben kezdi, amelyben *ki van téve a szenvedésnek* és halálnak. Bűne miatt büntetésnek kell éreznie mindazt, ami egyébként természetével is együtt járna, hiszen a kiváltságos állapotot visszautasította. A zsinat így foglalja össze mindezt: „Isten az embert az igazság állapotába helyezte. Az ember azonban története legkezdetétől fogva a gonosz sugallatára visszaélt szabadságával szembeállt Istennel, és nélküle akarta célját elérni. Amit így az isteni kinyilatkoztatásból tudunk, egybevág a tapasztalattal. Mert az ember valóban észleli, ha szíve mélyébe tekint, hogy hajlik a rosszra, és hogy sokféle rosszba merül belé, ami nem származhat jóságos Teremtőjétől. Gyakran nem hajlandó elismerni, hogy Isten mindennek a végső oka. Felforgatja azt a rendet is, amely az ember végső céljához igazodik, egyúttal pedig szétrombolja mind önmagát, mind a többi emberhez és az egész teremtett világhoz fűződő viszonyát.”

A Szentírás szemléletes előadása az öntözött kert képében az ember kiváltságos állapotát jelzi. De nem akarja megrajzolni az első emberpár valóságos életét. Semmit nem mond kultúrájáról, életmódjáról, testalkatáról. Amint már előbb említettük, a Szentírás *üdv történeti visszatekintést nyújt*. Képekben világítja meg, hogy amit az Isten teremtett, az mind jó, s ő az embernek is olyan hivatást adott, ami szentségéből és jóságából folyt. A szöveg arról sem tájékoztat, milyen lett volna az emberiség élete, ha az első emberpár nem vetkezik. Egyszerűen azt rajzolja meg, hogy az élet árnyékos oldalának sötét színei az ember állásfoglalásából erednek. Az ószövetségi kinyilatkoztatás nem is megy túl ezen a megállapításon. Legfőbb jelzi, hogy az ember elvesztette a paradicsomot, s ezért történelmi élete a természet rideg keretei között folytatódik. Az Ószövetségből legfőbb annyit olvashatnánk ki, hogy az első emberpár bűnének büntetését utódaik is hordozzák. Az Újszövetség azonban azt tanítja, hogy maga a bűnös állapot száll át minden emberre (Róm 5,12), és éppen ebben rejlik az *áteredő bűn titka*.

Az Egyház mindig úgy értelmezte a tanítást, hogy az áteredő bűn az utódokban már nem személyes bűn, hanem „bűnös állapot”. Isten akaratából ugyanis az első ember mindig embert képviselt, tehát az üdvösség rendjében mintegy kollektív személyiség volt. Ugyancsak Isten akaratából azt a természetet kellett volna átadnia utódainak, amelyet a kegyelem felemelt és megnemesített. A természetfölötti kiváltságot azonban az egész emberi közösség számára elvesztette, s ezzel az egész emberiség olyan állapotba került, ami magán viseli a

megfosztottság és az Istentől való elfordulás jegyét. Aki testileg beleszületik ebbe a közösségbe, az egyúttal a megzavart üdvrendi állapotba is beleszületik. Ezért mondjuk, hogy magán hordozza az áteredő bűnt.

Ez a megvilágítás azonban nem teljes felelet. Nem is válaszol minden kérdésünkre. Igaz, hogy egy természetfölötti titok esetében nem is várhatunk teljes megoldást. Az egész kinyilatkoztatás hangulatában mégis el tudjuk oszlatni azt a fájdalmas kérdést, hogy az első emberpár bűne miért zúdíthatott annyi szenvedést az emberiségre. Egy embernek a bűne hogyan lehet olyan nagy, hogy annyi jajkiáltás, szörnyűség és halálfélelem legyen a következménye, ami történelmünket kíséri. Megnyugtató választ csak Isten atyai jóságából kapunk. Ő örökre látta nemcsak az első ember döntését, hanem minden ember állásfoglalását és lelkületét. Olyan világrendet és abban olyan üdvrendet akart állandósítani, amelyben a testlélek ember felhasználhatja a maga szabadságát, kifejlesztheti a benne szunnyadó képességeket és amelyben Isten irgalma és szeretete is legjobban megnyilatkozhat. Az Újszövetség fényében el kell fogadnunk, hogy a jelen küzdelmes élet minden bűnével és erényével csak előcsarnoka az örök életnek. Ha van megbocsátás, feltámadás és örök élet, akkor a jelen élet küzdelme, szomorúsága és szenvedése feloldódik a reményben. Az üdvtörténetben az ember bukásának ellenpólusa a megváltás. Ez pedig lehetővé teszi, hogy a kísértésen, küzdelmen, szenvedésen és halálon át olyan kegyelmi és erkölcsi nagyságot érijünk el, amire talán egy úgynevezett „paradicsomi állapotban” nem lett volna módunk.

A bűn terjedése: Kain, a vízözön, Babel

Mózes első könyvének 4-11. fejezete bemutatja, hogyan érik a bűn gyümölcse. Ezek a fejezetek mintegy szemléltetik Pál apostol megállapítását: „Bűn volt a világon azelőtt is, hogy a törvény adatott... A bűn elhatalmasodott” (Róm 5,13-20). A bűn szétterjedésének képe talán éppen a fonákja annak az istenképnek, amelyet a szent szerző nemcsak kortársainak, hanem minden idők emberének megrajzol: Isten ennek a bűnös emberiségnek is tud megváltást adni. A bűnt szemléltető kép a maga nemében szintén érdekes, lenyűgöző. A Szentírás olvasásakor könnyen megállunk mellette, és nem vesszük észre a nagyszerű képet az Istenről, amely e sötét háttérből előragyog. Pedig pontosan e tiszta istenkép különbözteti meg a Teremtés könyvének első 11 fejezetét a szemita népek ősi legendáitól. De itt sem a szemléltetést kell néznünk, amelyben a Szentírás alkalmazkodik kora műveltségéhez, hanem a világleletti Isten megnyilatkozását. Még az sem fontos, hogy Kain és Ábel, Noé és kortársai, a bábéli torony építői konkrét történelmi személyek-e. A tanulság az örök értékű: így viselkedik Isten az emberrel szemben.

Az első áldozat képénél a Szentírás egy szóval sem említi, hogy Kain a föld silány, értéktelen termését tette volna oltárra. A kettőjük *lelkületében* volt a különbség. Az Úr érezteti, hogy a jó szívvel adott áldozat tetszik, de visszautasítja az önzésből fakadó följajánlást. Sőt figyelmezteti a bűnöst: „Ha nem helyesen cselekszel, nem a bűn az, amely mint leselkedő állat az ajtód előtt van, és amelyen neked uralkodnod kell?” A Szentírás szemlélete szerint minden emberölés testvérgyilkosság. Káinnak és szellemi társainak hallaniuk kell a számon kérő isteni szót: „Mít műveltél? Öcséd vérének szava hozzám kiált a földről. Nos tehát légy átkozott a földön.” Az Úr elítéli a rosszat, de a vérbosszút még Káinnal szemben sem engedi meg: „Jelt is tett az Úr Káinra, hogy meg ne ölje senki, aki rátalál.”

Mivel az egész történet jelképes, ezért nem a részleteknél kell megállnunk, hanem az egész elbeszélés jelentését kell keresnünk. Isten figyelmeztető szava óv a rossztól, számon kéri tetteinket, megbünteti és megátkozza a rosszat, de nem enged szabad folyást az emberi bosszúnak.

A második képben: *a vízözön történetében* kitágulnak a méretek: „Látta az Isten, hogy

nagy az ember gonoszsága a földön, s hogy szíve minden gondolata állandóan a rosszra irányul. Megbánta, hogy embert alkotott a földön és bánkódott szívében. Ezt mondta: „Eltörölöm a föld színéről az embert, akit teremtettem; az embert az állatokkal, a csúszómászókkal és az ég madaraival együtt.” Szemléletes, emberi színekkel megrajzolt kép ez a bűn elhatalmasodásáról, a földet betöltő gonoszságról. Az ember érzi belőle az Isten szentségét és a bűn iránti utálatát.

Nem kevésbé élénk színekkel érzékelteti Isten igazságosságát is. A rosszat bünteti, de a rosszal együtt nem akarja eltörölni a jót: „Noé kegyelmet talált az Úr előtt... Noé igaz és tökéletes ember volt nemzedékében: az Istennel járt.” Isten ezt mondja Noénak: „Elhatároztam, hogy elpusztítok minden lényt a földön, mivel a föld megtelt gonoszsággal az emberek miatt. Készíts magadnak bárkát...” Péter apostol levelében külön kiemeli a türelmet, amellyel Isten a bárka elkészülésére és ezzel az emberek megmentésére várt (1 Pét 3,20). A bárka elkészítése, az állatok kiválasztása hasonlóképpen Isten gondoskodásának jele. Vigyáz, hogy a jó a rosszal együtt el ne pusztuljon: „Szállj be a bárkába egész családdal, mert egyedül téged találtak igaznak magam előtt ebben a nemzedékben... mert még hét nap és azután esőt hullatok a földre és eltörök a föld színéről minden lényt, amelyet alkottam ...”

Sok tudományos és kevésbé tudományos kérdést vetettek már fel a vízözönnel kapcsolatban. Egyesek az ásatásokban ilyen katasztrófa nyomait is fölfedezni vélték. A természettudomány is beszél a föld történetének diluviális katasztrófáiról. A hit számára mindez mellékes. A prófétai ígíretés arról beszél, *hogyan akar bántani Isten az emberrel*. Isten igazságosságának és irgalmának ecsetelésére felhasználhatott olyan hagyományos történetet, amely a nép képzeletében élt, mint régi természeti katasztrófa emléke. Számunkra ismét az istenkép a lényeges, amelybe bele van sűrítve szentsége, igazságossága, türelme és jósága. Hasonlítsuk ezt össze a híres ékírásos Gilgames-eposz vallási képeivel. Ott maguk az istenek harcolnak egymás ellen; s ott a vízözön nem a gonoszok igazságos büntetése, amelyből az igaz ember Isten akaratából megmenekül, hanem az istenek szeszélyének a műve. Utnapistim, az ember, az általa hét nap alatt épített bárkában Bel istennek, a vízözön szerzőjének akarata ellenére is megmenekül. A vízözön után Utnapistim áldozatot mutat be: az istenek legyenek alakjában élvezik az áldozati állatok zsíros illatát.

Mennyire más kép Noé áldozata a vízözön után. Az Úr megérzi a kedves illatot és azt mondja: „Nem átkozom meg többé a földet az ember miatt; hiszen az emberi szív érzése s gondolata ifjúságától fogva hajlik a rosszra. Ezért nem sújtom többé valamennyi élőlényt úgy, amint tettem.” Azután megismétli Noé és fiai fölött a paradicsomi áldást: „Szaporodjatok, sokasodjatok és töltsétek be a földet... Minden, ami mozog és él, eledelül szolgáljon nektek... A ti éltetek vérét azonban számon kérem minden állattól és az embertől... Aki embervért ont, annak ontsák ki a vérét, mert Isten képére alkottam az embert.”

A *harmadik kép* a bűnben rejlő széthúzó erőt szemlélteti. Nemcsak Istentől szakít el, hanem a közösséget is bomlasztja. Babel városát és benne a tornyot büszkeségükben éppen azért építik az emberek, hogy egységük emléke és záloga legyen: „hogya ne szóródjanak szét a földön”. Azért fognak össze, hogy Isten terveit keresztezzék. A rendkívül magas torony, „amelynek teteje az eget éri”, az Istennel dacoló, egyesült emberi erőnek akar kifejezője lenni. Ám a meg nem épült torony az ellenkezőnek lett örök emléke. „Az egekben lakó csak mosolyogja, megcsúfolja őket” (Zsolt 2,4), „az Úr összezavarja nyelvüket”. A megjegyzés találoan fejezi ki az örök igazságot: maradandó egység csak Isten tekintélye alatt és az ő segítségével érhető el. A bűn magával hozza az irigységet és gyűlöletet.

A Szentírás tehát kimondottan üdvtörténeti szemléletben mutatja be az emberiség múltját. A prófétai ígíretés számára az első konkrét támaszpont Ábrahám kiválasztása. Ettől kezdve Isten megnyilatkozásait már egy nép hordozza a maga élő hagyományában. De mi volt előtte? A teremtés, a kegyelmi meghívás, a bűnbeesés és a bűn elterjedése az egész földön. Isten közeledése tehát ingyenes. Az ószövetségi nép sem hivatkozhat semmiféle

előzetes érdemre. Az üdvösség Isten irgalmából fakad.

Isten a pátriárák életében

A Szentírás első könyvének 12-20. fejezetei a legérdekesebb olvasmányok közé tartoznak, amit valaha írtak. A pátriárák, Ábrahám, Izsák, Jákob és József olyan emberek, amilyeneket a legnagyobb írónál is hiába keresünk. Ezeken az emberről embereken évezredek távlatából is megérezzük bőséges vérük lüktetését. Ruhájuk erősen föld-szagú, de még ma is érzik rajtuk a mezők fűvének és virágának illata. Életük meleg, lüktető emberi élet. Nem hiányzik belőle a hamisság, a fondorlat, a versengés, irigység, a vetélkedés sem. Ám a Szentírás valójában nem ezekről az emberekről akar képet adni. Ők csak szereplői annak a történetnek, amelynek igazi mozgatója az önmagát kinyilatkoztató Isten. Ő az emberek gyarlósága és bűne ellenére is megvalósítja tervét. Kár volna, ha a történet olvasásakor úgy rajtafeledkeznénk az emberek kiválóságán, hogy az eltakarná előttünk a bemutatkozó Istent.

A bábeli torony története a mélypont. Az egész emberiség eltávolodott Istentől és idegen isteneket imádott. Szinte félve kérdezzük, hogyan valósul meg a paradicsomi ígélet? – Ám Isten hűsége megmarad; maga nyúl bele az emberiség történelmébe. Ábrahámiban egy embert, egy családot, majd rajta keresztül egy népet választ ki tervei megvalósítására. „Eredj ki földedről, rokonságod közül és atyád házából, s menj arra a földre, amelyet majd mutatok neked. Nagy nemzetté teszek és megáldalak... Benned áldást nyer a föld minden nemzetsége. Ábrahám tehát elindul” (1Móz 12,1).

Rálép az útra, amely Isten áldásához vezet. Az út végső állomásáig, az Ivadékig, „akiben áldást nyer a föld minden nemzete” (1Móz 22,19), az Úr még többször hallat magáról. Közben Ábrahámnak és az ígélet örökösének meg kell tanulniuk nemcsak azt, hogy „én vagyok a mindenható Isten”, hanem azt is: „Járj előttem s légy tökéletes” (1Móz 17,1). A mindenható Isten csak úgy valósítja meg terveit, ha Ábrahám előbb elhagyja földjét, rokonságát, atyai házát. El kell szakadnia unokaöccsétől, Lóttól is. Felesége, Sára, hol nevet az Isten ígéletén, hol pedig segíteni akarja az Úr terveit. Szolgálóját adja feleségül Ábrahámnak, hogy legalább attól legyen gyermeke. *Isten titokzatossága* mindvégig megmarad: Ábrahámnak arra a vidékre kell mennie, „amelyet majd megmutat neki”. Különbösen az embert úgy kezeli, ahogy van: vallási és kulturális hagyományaival együtt. Ebből érthető a követelés, hogy Ábrahám legyen kész fiát is áldozatul adni, másrészt viszont élményszerűen meg kell tanulnia, hogy a Mindenható nem kíván emberáldozatot. Az embert kereső s az üdvösséget készítő Isten más, mint azok az istenek, amelyeket a csapongó képzelet vagy a félelem szült.

Izsáknak éppen úgy meg kell tanulnia, hogy Isten föltétlen engedelmisséget kíván. Mikor éhínség idején Egyiptomba akar menni, szembe találja magát az Úr tilalmával: „Ne menj Egyiptomba, hanem telepedjél le azon a földön, amelyet majd mutatok neked.” Ám engedelmisségéért ezt is hallhatja: „Én veled leszek és megáldalak ... Megsokasítom ivadékodat, mint az ég csillagait... és ivadékodban nyer áldást a föld minden nemzete” (1Móz 26,2-5). Sárával kapcsolatban az Úr nem engedte érvényesülni az asszonyi ügyeskedést, nem hagyta, hogy beleszóljon terveibe. Most azonban Rebekánál a kivételező anyai szeretetet használja föl tervei megvalósítására. Így az elsőszülöttségi áldás és a vele kapcsolatos Ígélet nem Ézsaura, hanem a méltóbb Jákobra száll. Ő pedig akkor kapja a vigasztalást, amikor bátyja elől menekül: „Őrződ leszek, bárhova mégy és visszahozlak erre a földre. Nem hagylak el, míg nem teljesítettem mindazt, amit ígértem” (1Móz 28,14).

Jákobot családi boldogsága és anyagi gyarapodása tanítja meg arra, mit jelent az Isten segítsége. Sőt feleségének, Ráchelnek is rá kell jönnie, hogy az atyjától ellopott bálványok sem védelmet nem nyújtanak, sem örökösödési jogát nem biztosítják. Jákob már öröklő Ábrahám és Izsák hitét. Ezért, amikor megjelenik neki az Úr, „nem engedi el, amíg meg nem

kapja áldását.”

Az ószövetségi személyek és események már mint *élőképek* jelzik a Krisztusban megjelent üdvösség egy-egy vonását. Izsák az áldozati máglya fáját a hátán vitte, mint később Jézus a keresztjét, csak Izsák életében nem fejeződött be az áldozat, mint később Jézus életében. József tökéletesebb előkép, mint Izsák. Történetében, ebben az irodalmilag is lenyűgöző történetben, először is meg kell látnunk a *gondviselés csodáját*: az Úr a testvérek féltékenységét, vetélkedését és irigységét használja föl arra, hogy az eladott Józsefen keresztül az egész családot megmentse az éhhaláltól, és így teljesítse az Ábrahámnak adott ígéretet; azt ti., hogy utódait nagy néppé teszi. – Jézus is megmentője lesz testvéreinek, akik őt halálra adták; tökéletesebb és teljesebb értelemben, mint az egyiptomi József. Így az évezredekkel előre vetített árnyképekből kezd kibontakozni, milyen lesz az áldás, amelyet Isten a föld minden népe számára ígért.

Jáknak, Egyiptomba való költözése újra azt a látszatot keltette, hogy „az ígért földjét” elvesztik. Ezért megkapja a bátorítást: „Ne félj lemenni Egyiptomba, mert ott nagy néppé teszlek. Én magam is lemegyek veled Egyiptomba és ismét felvezetlek ide” (1Móz 46,2). Ez volt az Úr válasza arra az áldozatra, amelyet Jákob az Esküvés kútjánál bemutatott. Tehát egyre inkább kialakul a kép, hogy amikor Isten kinyilatkoztatja magát, akkor az emberrel lép *új, személyes kapcsolatba* s ez a kapcsolat maradandó. Ezért mi már a kinyilatkoztatás teljességének Krisztus ígértét nevezhetjük: Veletek vagyok mindennap, a világ végéig (Mt 28,20).

Jákob a fiai közül Júdát tette meg az elsőszülöttségi ígért hordozójává. Ebben az Istentől ígért áldás már úgy dereng fel, mint a Messiás uralmának gyümölcse:

Nem tűnik el a jel Júdától,
sem a királyi pálca a lábától,
amíg leróják neki az adót,
s a népek engedelmeskednek neki (1 Mózes 49,8, héber szöveg.)

Isten kinyilatkoztatásának megfelelően az emberben kialakul a hit, amellyel elfogadja őt és engedelmeskedik neki. Kialakul a meggyőződés, hogy az ember köteles „Isten színe előtt járni”, vagyis erkölcsi magatartását öhozzá kell mérni. A hit másik jellemző vonása a bizalom: attól az Istentől nem kell félni, aki áldást ígér. Akkor sem botránkozni benne, ha útjai és követelményei felfoghatatlanok. A Mindenható ott is talál kiutat, ahol az ember zsákutcában érzi magát, az ő számára ott is van megoldás, ahol az emberi bölcsesség csődöt mond.

A húsvéti bárány

Mózes története egy nép történetévé szélesedik. Erről beszél a Szentírás második könyve. A történet itt is érdekes, mint a pátriárkák története volt, de ez ismét csak a könyv emberi oldala. Azt is meg kell látnunk, hogy Isten újabb vonásokkal mutatkozik be: a végtelenül szent, az igazságos és a történelem irányítója. Gondviselése már nem egy ember, törzs, vagy család fölött őröködik, hanem kiválasztott népe fölött. Először hagyja működni a természetes történelmi erőket. Jákob utódai néppé szaporodnak, ezért a fáraó kezdi üldözni őket: „Jertek, nyomjuk el őket okosan, nehéz munkával... De minél inkább nyomorgatták őket, annál inkább sokasodtak és növekedtek” (2Móz 1,10). Majd durvább elnyomás eszközeit választják, de Isten éppen azon keresztül hozza a szabadulást. A zsidók a megszületett fiúgyermeket kötelesek a folyóba dobni. A kis Mózes szülei kosárban rejtik el a sás közé. A fáraó leánya találja meg és fiává fogadja, így adódik számára alkalom, hogy megtanulja a magasabb műveltséget és a nép vezetésének módszerét.

De ez csak egyik oldala az előkészületnek. Mózes lassan felfigyel népe sorsára és mikor egy egyiptomi hajcsár ütlegeli egyik héber testvérét, leüti azt. Ezért menekülnie kell. Madián pusztájában készül tovább a hivatásra, amelyet az Úr neki szánt. A népnek pedig a keserves munka igájában kell sóhajtozni, segítségért kiáltani. Mózes lelke a magány csendjében, a nép szíve pedig a keserű gyötrődés fáradságában fordul az Úr felé. Isten megtalálja a módját, hogy maga felé fordítsa az emberek tekintetét, vágyait és életét.

Mózes már átérezte azok nyomorát, akikhez az Úr küldi. Most még annak szentségét és fönségét kell megéreznie, akitől küldetése származik. Az Úr szép élményben érezteti meg vele erejét és irgalmát. Tűzben jelenik meg, az égő csipkebokorban, s ezzel egyszerre jelzi közelségét és végtelen messzeségét. Mózesnek saruit levetve kell találkoznia azzal, „aki van”, aki a létet önmagától és önmagában bírja. Ő, mint a lét állandó korlátlan tulajdonosa, annyit ad belőle mindenkinek, amennyit akar. Isten nyilatkozata azonban elsősorban nem saját létére akar világot vetni, hanem az emberekkel való kapcsolatára. A héber „én vagyok, aki vagyok”-ot úgy is fordíthatjuk: az vagyok, aki számotokra vagyok. Jelenléteimből, tetteimből tudjátok meg igazán, hogy ki vagyok. Én vagyok atyáid Istene. Ahogy velük voltam, úgy leszek veletek is.

Isten küldetésében járni nem könnyű. Isten csodatevő hatalmat ad Mózesnek, bátyját, Áront melléje rendeli, hogy helyette beszéljen, de ugyanakkor „megkeményíti a fáraó szívét”; s a nép gyötrelme még fokozódik. A nagy hivatások ritkán kezdődnek rendkívüli sikerekkel. Isten nem kényeztet el küldötteit... nekik sokkal inkább roskadozniuk kell a megbízás terhe alatt. Így jobban kitűnik annak ereje, aki őket küldte. Az Egyiptomból való szabadulás valóban megrázó élmény maradt a választott nép és a környező népek számára egyaránt. A zsidók erre tekintenek vissza, ha Isten „nagy tetteiről” és hatalmáról akarnak beszélni. A környező népek pedig még évszázadok után is remegve emlegetik: „Ki szabadít meg minket ennek a fölséges Istennek a kezéből? Ez az, aki annyi csapással sújtotta Egyiptomot” (1Sám 4,8).

Ezért van szükség a gondviselés tervében a fáraó és az Úr minden ellenségének konokságára, ezért roskadozik Mózes és az Úr többi küldötte sokáig tehetetlenül és eredménytelenül megbízásuk terhe alatt, ezért gyötrődik egyre jobban összerokadva a nép, hogy a tíz csapásból kitűnjék Isten hatalma és szándéka. A csapások természetes jelenségek. De a Teremtő a természet folyását is felhasználja jutalomra vagy büntetésre. A tizedik csapás is lehetett valamilyen betegség, amely elragadta az egyiptomiak fiait. De Isten a zsidóknál a bárány vérével kapcsolatos szertartáshoz köti csodálatos közbelépését, amivel megkíméli családjaikat. Ezért „ott nem vonít a kutya sem ember, sem barom miatt”. Isten így biztosítja népének kivonulását a rabságból a szabad életre. Egyiptomból az ígéret földjére. Rendkívüli jelenlétét és oltalmát felhőoszlop jelzi, mely a pusztai vándorlás idején éjjel világít, hogy mutassa az utat, nappal védőleg takarja be őket az ellenség elől.

Az ószövetségi törvény aprólékos gonddal írta elő az Egyiptomból való kivonulás megünneplését és vele kapcsolatban a húsvéti bárány feláldozását. A bárány előképe lett az Isten bárányának, akit a kereszten áldoztak fel. A szolgaságból való szabadulás pedig előre jelezte a bűn szolgaságából való megváltást, amely most már nem csupán Ábrahám utódaira vonatkozik, hanem minden emberre. Az Ószövetségben az ígéretek teljesedésének záloga Istennek a csodatettekben megnyilvánuló ereje volt. Az Újszövetség Krisztus csodatettein kívül elsősorban feltámadására mutat rá, hiszen megdicsőült embersége a megváltott ember állapotát és örök életét tükrözi. Ezért a mi számunkra a húsvéti bárány és a húsvéti titok reményünk központja.

Az Ószövetség

Az ember úgy érzi, hogy a földi élet cél felé való menetelés. A választott nép számára a pusztai vándorlás volt a nagy zarándokút, amely egyúttal vallásos nevelésüket is jelentette. Az Úr Mózesen keresztül engedelmes, hűséges népévé akarta nevelni a keménynyakú, bálványimádásra hajlamos, lázadó embereket. Ez a vándorlás Isten közbelépése miatt *üdv történeti esemény*. Egyrészt előbbre viszi a megváltás előkészítésének tervét, másrészt alkalmul szolgál, hogy minden kor hívő embere következtessen Isten pedagógiai módszerére. Az apostolok leveleikben fel is használták a pusztai vándorlás tanulságait, hogy azon keresztül intelmeket adjanak híveiknek (vö. 1Kor 20,1-11; Zsid 3,4).

A választott nép igényei erősen föld ízűek. Visszasírják az egyiptomi húsos fazekakat, amelyek mellett ültek és jóllaktak. Elfelejtik, hogy rabszolgaként kellett dolgozniuk. Szemére hányják Mózesnek és Áronnak, hogy kihozták őket Egyiptomból. Isten nem nagy kijelentések alakjában szól, nem elvont tanítást ad hatalmáról, bölcsességéről vagy gondviseléséről. Főnségét vagy szentségét sem emlegeti csupán, hanem úgy nyúl bele népe sorsának irányításába, hogy jelenléte eleven valóság legyen számukra, s jelenlétével jobban kell számolniuk, mint az étellel, amelyet fogyasztanak, vagy a vízzel, amelyet megisznak.

A népnek a lázadás, elégedetlenség, kishitűség nyomában mindig újabb és újabb élményben lesz része. Így tart vallásos nevelése a Vörös-tengeren való átkeléstől egészen addig, amíg Jerikó falai le nem omlanak és az ígért földjét birtokba nem veszik. Víz fakad a sziklából, mannát kapnak kenyér helyett és fűrtet húsételül. Áron vesszeje kivirágzik, a lázadókat elnyeli a föld vagy mérges kígyók marják halálra. A hívő ember számára itt sem az az érdekes, hogy mennyi ezekben a természetfölötti és mennyi a természetes. Isten a természet folyását is felhasználja eszköznek az ember tökéletesítésében. A kimondott csodák is azért lehetségesek, mert Isten a természetes rend törvényei alól tehet kivételt.

A vándorló nép az Istennel való találkozást legjobban átélte a *Sínai begynél lejátszódó teofániában*. Ehhez kapcsolódik a törvénynek, főleg a tízparancsolatnak a kihirdetése és az ünnepélyes szövetségkötés. A szövetség nyomán megjelenik egy új fogalom az üdv történetben: *az Isten népe*. Egy nép kezd úgy szerepelni, mint amely hitében, törvényeiben, szertartásaiban az egy Isten létét és akaratát tükrözi, s amelynek történetében Isten az egész világ számára ki akarja nyilatkoztatni szellemiségét, hatalmát, szentségét és irgalmát.

Először Mózesen keresztül üzen: „Ezt mondd Izrael fiainak: Ti magatok láttátok, mit műveltem az egyiptomiakkal s mi módon hordoztalak titeket sasszárnyakon, amíg ide vezettelek magamhoz. Ha tehát hallgattok szavamra és megtartjátok szövetségemet, tulajdonommá lesztek minden nép közül, – hiszen az egész föld az enyém. Ti lesztek az én királyi papságom és szent népem.” A nép egy szívvel-lélekkel felelte: Megtesszük mindazt, amit az Úr szólott; Mózes pedig mint közvetítő megkapta a próféta igazolást: „Eljövök hozzád felhő homályában, hogy hallja a nép, mikor beszélek veled s higgyen neked mindörökre.”

Isten hatalma és szentsége itt még erőteljesebben jelentkezik, mint a csipkebokornál. Az embereknek tiszta ruhát kell öltetniük és nem közelíthetnek a jelenés helyéhez, ahol Isten dicsőségét villámló felhő szimbolizálja. A pogányok bálványait össze lehetett törni, félre lehetett dobni. A világfeletti Isten úgy akar megmutatkozni, mint „félelmetes titok”. A vallástörténet és a valláslélektan eleget hivatkozik arra, hogy az emberek a „szent”-nek az átélésében mindig éreztek valami borzongást. A végtelennek, a földöntúlinak a megsejtése okozta ezt. A kinyilatkoztató Isten ezt a végtelen főnséget akarja érzékeltetni, amikor Mózesen keresztül úgy intézkedik, hogy a teofánia helyét körül kell keríteni s ha ember vagy állat közeledik oda, az nem maradhat életben.

„Mikor aztán eljött a harmadik nap és fölvirradt a reggel, íme mennydörgés hallatszott,

villámok cikáztak, sűrű felhő borította el a hegyet és egyre erősödő harsonazengés zúgott, úgy hogy a nép, amely a táborban volt, megrémült. Erre Mózes kivezette őket a táborhelyről az Isten elébe s ők odaálltak a hegy tövébe. Az egész Sínai-hegy pedig füstölgött, – mert az Úr tűzben szállott reá – és a füst úgy tört elő belőle, mint az olvasztókemencéből” (2Móz 19,16-19).

Isten a teofánia külső érzékelésére is felhasználhatott természetes jelenséget: vihart és tüzet. De itt ennél többet látnak és éppen ez a megrendülés oka. A nép kéri Mózeset: Te szólj hozzánk és meghallgatjuk. Ne az Úr szóljon hozzánk, nehogy meg találjunk halni. Mózes ezt válaszolta nekik: „Ne féljete: Isten azért jött, hogy próbára tegyen és félelme bennetek legyen, hogy ne vétkezzetek”(uo. 20,19-20).

Még egy jelenségre fel kell hívnunk a figyelmet. A kinyilatkoztatás külső jelei egyúttal a belső kegyelemnek is jelképei. Ha Isten a szövetségekötést ilyen megrázó külsőségekhez kapcsolta, azzal meg akarta mutatni, hogy erejével keresztülviszi mindazt, amit ezzel a szövetséggel tervezett. A kiválasztott népet tudja lelkesíteni, segíteni, tud prófétákat küldeni hozzá, hogy ne felejtse el ezt a napot. De tud büntetni is, ha eltérnek a szövetség törvényeitől. Ezért az egész üdvtörténetben nincs még egy olyan jelenség, amely ennyire rányomta volna bélyegét a nép vallási felfogására, mint a Sínai jelenés. Még a későbbi próféták is ennek színeivel írják le Isten közeledését. Jézus Krisztus is átveszi ezt az úgynevezett apokaliptikus stílust például az utolsó ítéletről szóló jövendölésében.

Az Egyiptomból való kivonulás után az ötvenedik nap volt a pünkösd. Ez a szövetség megkötésének napja. A szövetség jelzésére használt héber szó a „berit” közvetlen értelemben kenyérközösséget, evésközösséget jelent. Ez a közösség legbensőségesebb a házasságban, a családban. A próféták később Isten és Izrael viszonyát a házasság mintájára fogták föl és a népet házasságtöréssel vádolták, ha az a bálványok felé fordult.

A búcsúzó Mózes még halála előtt is a szövetség gondolatát, Isten parancsainak megtartását köti népe lelkére: „Szent népévé emel az Úr téged, amint megesküdtél neked, ha megtartod az Úrnak, a te Istenednek parancsait... Bőséget ad neked az Úr minden jóban... megáldja kezed minden munkáját... Ha azonban nem akarsz hallgatni az Úrnak, a te Istenednek szavára... átkozott leszel a városban, átkozott a mezőn. Átkozott lesz csüröd s átkozottak éléstáraid... Minden időben sanyargatni fognak... Szétszór az Úr téged a népek közé...” (5Móz 28). Az ószövetségi kinyilatkoztatásnak feltűnő jellegzetessége az is, hogy Isten a hűség jutalmául evilági javakat ígér. Az örök életről szóló teljes tanítást csak Jézus Krisztus hozta. A régi földi ígéretek az örök élet javainak előképei voltak.

A szövetségekötés együtt járt a törvény kihirdetésével, amely az ember magatartását, viselkedését szabályozta. Ebben különbözik a kinyilatkoztatás a mitológiától. Ott az ember a szertartás és fogadalom által magasabb rendű erők birtokába akart jutni, itt ellenben köteles egész egyéni és közösségi életét Isten szent akaratához mérni. A sínai törvényhozás magja és örök emléke a tízparancsolat. Ez tulajdonképpen természeti törvény, vagyis olyan, amit az emberi lelkiismeret úgy értelmez, mint létünkben folyó kötelességeket. Benne az élet alapvető rendező elvét kaptuk.

„Isten az én osztályrészem”

Isten azért szól, mert választ vár az embertől. Szövetséget is azért köt, hogy meglegyen a kölcsönös személyes kapcsolat. Az ószövetségi Szentírásban a Zsoltárkönyv mutatja be legszebben, hogyan fogja fel az ember az Isten közeledését és hogyan felel neki hitben és imában. Az ember az imában mindig a konkrét életérzéseit, gondjait, örömeit, fájdalmait szólaltatja meg. Az ószövetségi nép fajilag is egybetartozott, nemcsak vallásilag, azért érthető, ha az egyén mindig úgy imádkozik, mint a közösség tagja. Ma ezek az utalások talán ósdiak, idegenek, de nagy részükben mégis azt érezzük, hogy az örök ember beszél Istenével.

Az „Istent kereső nemzedék” szólal meg itt, azért használja az Egyház ma is a zsoltárokat liturgiájában. Mi is a zsoltárossal együtt dicsérjük, magasztaljuk, várjuk az Urat, sóvárgunk utána, bánkódunk előtte és bízunk benne.

A zsoltáros nem azt mondja el, hogy ki és mi az Isten, hanem, hogy ki ő a mi számunkra. Ő a szövetség Istene, aki jót akar népének, aki jótéteményeit összefoglalta a megváltás ígéretébe. Tőle nem kell félnünk. Még ha bírónak mondja is, inkább igazságos, mint szigorú bíró: a pogány népek bírója. Népe számára megerősített hely, erős vár. Választottainak ő az erőssége, irgalmas felkarolója, szabadítója, sziklavára; menedéke, oltalma. Népének segítsége, oltalmazója és védőpajzsa. Segítője a szegénynek, az árvának, akiknek egyébként nincs pártfogójuk. Hűsége és ereje nem olyan, mint az embereké. Segítségünk az ő nevében van, veszély és megpróbáltatás idején is hozzá kell kiáltani. Irgalmassága eléri az eget, hűsége a fellegeket. Hozzá nyugodtan imádkozhatunk: Te légy, Uram ínségünkben segély, mert emberi segítség mit sem ér.

A történelem viharait szemlélő ember így imádkozik:

Ha az Úr nem lett volna velünk,
amikor az emberek ellenünk fordultak,
elevenen megemésztettek volna bennünket.
Amikor fellángolt dühük,
a vizek elnyeltek volna,
a hegyi patak elsodort volna,
a zúgó ár elragadott volna minket.
De áldott legyen az Úr,
mert nem vetett zsákmányul foguknak. [Zsolt 124(125)]

A hit különös szilárdságot kölcsönöz az embernek:

Akik az Úrban bíznak,
hasonlítanak Sión hegyéhez.
amely meg nem inog, amely áll örökké. [Zsolt 125(124)]

Istenhez a bűnös is bizalommal közeledhet, ha megvan benne a bánat:

Engedd, hadd halljak örömet és boldogságot,
– s ujjongni fognak megtört csontjaim.
Fordítsd el arcod bűneimtől
és töröld el minden gonoszságomat.
Teremts új szívet belém
s éleszd fel újra a szilárd lelket.
Ne vess el színed elől
és szent lelkedet ne vond meg tőlem. [Zsolt 51(50)]

Minden bizalom abból táplálkozik, hogy Isten uralkodik a világ felett s ő mondja ki a végső ítélet szavát:

Király az Úr, ujjongjon a föld,
a sok sziget vigadozzon.
Felhő és sötétség van körülötte,
Trónjának támasza a jog és igazság.
Előtte tűz ég s megemészti ellenségeit körös-körül,

villámai megvilágítják a földkerekséget.
A föld látja és megremeg,
a hegyek szétfolynak, mint a viasz
a világ Urának tekintete előtt. [Zsolt 97(96)]

Isten ezt az uralmat a Messiáson keresztül gyakorolja, akihez így szól:

Fiam vagy te, ma szültelek,
Kérd tőlem s én örökségül adom neked a népeket. (Zsolt 2)

Az uralom átvétele előtt azonban, mint üldözött igaz, kiüríti a szenvedés kelyhét:

Olyan vagyok, mint a kiöntött víz,
csontjaimat szétszedték,
szívem, mint a viasz, szétfolyt bensőmben.
Torkom kiszáradt, mint a cserép,
nyelvem ínyemhez tapadt.
Kutyák falkája ólalkodik körülöttem
s a gonoszok gyülekezete vesz körül.
Összekötötték kezemet és lábamat
s a halál porába fektettek.
Megszámlálhatom minden csontomat,
ők pedig néznek és bámulnak.
Elosztják maguk közt ruháimat
és köntösömre sorsot vetnek. [Zsolt 22(21)]

Isten országának győzelme szenvedéséből fakad:

Dicsérik az Urat mind, akik keresik,
Szívük élni fog mindörökké.
A földnek minden határa megemlékezik erről
és megtérnek az Úrhoz.
Leborul előtte a pogányok minden törzse,
hiszen az Úré a királyság,
ő a népek uralkodója... [Zsolt 22(21)].

Ember az Úr szíve szerint

Saul külsejére nézve királyi alak volt, de önző, elbizakodott lett, nem tartotta tiszteletben a szövetség törvényeit, ezért az Úr megvonta a királyságot családjától. Másnak adja a népe fölött való uralmat; olyan férfinak, akiről később azt állapítják meg, hogy az Úr szíve szerint való király volt. Izáj fiai közül kellett őt Sámuel prófétának kiválasztania. Az Úr előre figyelmezteti: Ne nézd külsejét, se termete magasságát... Én nem aszerint ítélek, amire az ember néz: az ember ugyanis a külsőt nézi, az Úr azonban a szívét tekinti. Így kap meghívást Izáj nyolcadik fia, Dávid, az egyszerű pásztorfiú. Ő lett a zsidó nép legnagyobb királya s rajta keresztül szállt tovább a pátriárkáknak adott ígérete, hogy családjától származik a Megváltó. Dávid uralkodása előképe a Messiás örök szellemi uralmának. Dávid egész élete harcban telik el. De lelkülete mindig az, amit első párviadala előtt a filiszteus Góliátnak mond: „Te karddal, dárdával és pajzssal jössz ellenem, én pedig a Seregek urának nevében”. Neki elég a parittyá és a Terebinti patakából felkapott kő. Ezzel teríti le ellenfelét és ünnepelt hőssé válik.

Saul féltékeny rá, hol nyíltan, hol fondorlattal el akarja tenni láb alól. Dávid átéli az üldözött igaz szenvedését, de amikor alkalma volna rá, akkor sem emeli kezét „az Úr fölkejtére”. Jóllehet már megkapta a királyi fölkenést, mégsem kontárkodik bele Isten tervébe. Nem sietteti az általa kijelölt időt. Gyilkosság árán nem akar uralomra jutni.

Amikor hatalmát megerősíti és népének békét szerez, nem válik önteltté. Vallásos lelkiülete fennakad azon, hogy ő díszes palotában lakik, az Úr hajléka pedig még mindig az a szűk sátor, amit a pusztai vándorlás idején készítettek. Ezért templomot akar építeni. Próféta szózat figyelmezteti, hogy ez a feladat fiára vár, akinek már nem lesznek harcai, azért az ország erejét és gazdagságát jobban felhasználhatja az istentisztelet megszervezésére. Dávid mégis előkészít mindent, hogy elmondhassa: „Szívem egyszerűségében örvendezve ajánlottam fel mindezeket.”

A Szentírás elbeszélése Dávid történetében is *megmarad az üdvtörténet keretei között*. Nem dicsőíti benne a nemzeti hőst, aki népét nagyra tette, hanem azt dicséri benne, hogy mint király is hittel és hűséggel munkálta az Istennel kötött szövetséget. Az emberi ösztön őt is bűnre vitte, amikor Uriás feleségét elcsábította; a hatalom egy pillanatra őt is elbizakodottá tette, amikor népének nagyságában akart tetszelegni, de tudott nagy lenni a bűnbánatban is, és alázattal fogadta Isten büntetését. Amikor népét éri a csapás, önfeláldozó lélekkel imádkozik: „Én vétkeztem, én műveltem gonoszságot, ők a juhok mit tettek? Kérlek, Uram, forduljon kezed én ellenem és atyám háza ellen.”

Amikor fia, Absalom fellázad ellene és menekülés közben Saul egyik régi híve átkot szór rá, ezzel tartja vissza kísérőit: „Hagyjátok, hadd átkozzon. Ha az Úr hagyta meg neki, hogy átkozza Dávidot, ki merné kérdezni, miért teszi. Íme saját fiam tör életemre, aki testemből származik, mennyivel inkább megteheti Jemini fia. Hagyjátok, hadd átkozzon, hátha megtekinti az Úr nyomorúságomat és jóval fizet nekem...” (2Sám 16,10). A kinyilatkoztatás állandó gyarapodását abban is látnunk kell, hogy lelkileg így formálja az embereket.

Salamon felépíti a templomot, elhelyezi benne a szövetség szekrényét és így imádkozik: „Legyen a szívünk egészen az Úrral..., a mi Istenünkkel, hogy rendeletei szerint járjunk s megtartsuk parancsolatait”. Az Úr áldó szavával válaszol: „Meghallgattam imádságodat, s kiválasztottam magamnak ezt a helyet az áldozat házává... Szemem nyitva lesz és fülem figyel majd annak imádságára, aki e helyen imádkozik”. De az Úr komoly figyelmeztetést is ad: „Ha előttem jársz miként atyád, Dávid járt, s mindenben úgy teszel, amint meghagytam neked s megtartod parancsaimat és törvényeimet, megszilárdítom királyságod trónját, amint atyádnak, Dávidnak megígértem... Ha azonban elfordultok tőlem... más isteneket szolgáltok és imádtok, akkor kiteplek titeket földemről... Közmondás lesz ez a ház mindenki számára, aki erre jár...”

A szomorú ígéret be is teljesedik. Salamon idegen nőket vett feleségül, azok elfordították szívét az Úrtól. Vénységében arra csábították, hogy más isteneket kövessen. Az Úr csak Dávid hűsége miatt hagyta meg élete végéig a trónon: „Nem veszem el az egész királyságot kezedből szolgálom, Dávid miatt, akit kiválasztottam... Fiaid kezéből azonban elveszem a királyságot”. Csak Júda fölött hagyja meg Salamon leszármazottainak uralmát, a többi tíz törzs fölé más királyokat jelöl ki: „Ilyen módon sanyargatom meg Dávid ivadékát, ámde nem minden időre...”

Salamon halála után kettészakad az ország. A déli részben, Júdában Dávid utódai uralkodnak, az északi részben, Izraelben egymást váltják a királyi családok. Isten következetes marad elhatározásához, hogy ezen a népen keresztül bemutatja, milyenek akar mutatkozni az emberiség iránt. Tévelygéseik és bűneik miatt ostromozza őket, majd a próféták által figyelmezteti és vigasztalja. Máskor megengedi, hogy lássák, hová vezet az út, amelyet önfelajúságukban választottak. Megengedi a templom pusztulását és hogy számkivetésbe hurcolják előbb Izrael, majd Júda népét, de rabságukat is isteni jótéteményeinek

megsokasítására használja: a választott nép a büntetések nyomán megtér, az akkori világbirodalmak pedig, amelyeknek fogságába kerül, megismerik az egy igaz Istent és a nagy ígéretet, amelynek Izrael a hordozója. Tóbiás könyve már felismeri ezt az üdvtörténeti hivatást: „Mindenkor nagy vagy te, Uram, és uralmad örökké tart. Ostorozol és meggyógyítasz... és nincs, aki kezedet elkerülje. Izrael fiai dicsőítsétek az Urat, a pogányok előtt dicsérvétek őt! Azért szórt szét titeket a pogányok közé, akik nem ismerik őt, hogy mondjátok el nekik csodálatos műveit. Oktassátok arra őket, hogy kívülről nincs más Isten, aki mindenható volna.”

„Szent, szent, szent az Úr!”

Isten eddigi bemutatkozását, amelyet az Ószövetség nyomán kaptunk, Pál apostol így foglalja össze és így egészíti ki: „A teremtő Isten, az ég és föld ura... telepítette be az egész földet. Ő határozta meg ittlétünk idejét és határát. Mindez azért, hogy keressék az Istent... hisz nincs messze egyikünkől sem. Mert benne élünk, mozgunk és vagyunk.” A Teremtő gondolata és akarata valósul meg a fejlődő világban a természet törvényein keresztül. Létünket annyira hatalmában tartja, hogy közelebb vagyunk hozzá, mint magunkhoz. A Szentírás nyelvén szólva: „szívünk olyan az Úr kezében, mint a víz folyása: ahová akarja, oda irányítja.” Közben nem rontja le azt, amit teremtett: sem a természet törvényeit, sem az ember szabadságát.

Isten „benne van” a világban, de nem tartozik a világhoz, mint annak része, vagy mint benne működő erő. Ezért jelenléte felfoghatatlan. Amikor természetfölötti létéből megmutat valamit, az mindig a fönséget és erőt sugározza. Az isteni küldötteket ilyen jelenés vagy látomás indítja el útjukra. Amit Istenről megtapasztalnak, azt legtöbbször ebben a szóban foglalják össze, hogy ő a szent. Természetesen Isten mindig azt akarja közölni, hogy ki ő az ember számára, ezért a konkrét vallási és kulturális környezetet választja keretül. Így kell értelmeznünk Izajás szavait is: „Láttam az Urat; magas, kiemelkedő királyi széken ült, és ruhájának szegélye eltöltötte a templomot. Szeráfok lebegtek fölötte; mindegyiküknek hat-hat szárnya volt. Kettővel lefödték arcukat, kettővel befödték lábukat, és kettővel lebegtek. Kiáltották és mondták egymásnak: „Szent, szent az Úr, a seregek Istene, dicsőségével tele van az egész föld.” Isten szentsége előtt az ember kicsinynek érzi magát s eltölti a félelem: „Jaj nekem, végem van, mert tisztátalan ajkú ember vagyok, és tisztátalan ajkú nép között lakom, s a Királyt, a seregek Urát láttam szememmel!”

Amit a próféták Istenről tudnak és hirdetnek, annak lényege benne van a „szent” szóban. A szentség az isteni természet sajátja, sőt létezési módja. A végtelenül szent csak magához hasonlít, minden mástól különbözik, mindent felülmúl. Izajás Isten más tulajdonságainak felsorolása után nevezi őt szentnek. Amikor mindent elmondott róla, ami szavakba foglalható, úgy érzi, hogy még mindig a titok kezdetén van. Ezért legjobb a titkot ebben a szóban érzékeltetni, hogy „szent”. Isten szentsége elég ahhoz, hogy a bűnös népet büntetéssel fenyegetse, a bűnbánó népet szabadulással biztassa. Az Úr megalázza a gőgösöket, megvigasztalja az alázatosakat, azért mert ő szent.

A héber nyelv a „kados” szót használja a szent jelzésére. Eredeti értelme az, hogy „elkülönített” vagyis más, mint a többi dolog. A pogány vallások legfőljebb kultikus értelemben mondják szentnek isteneiket, míg a Szentírás Isten létmódját és magatartását jelzi vele. Ezért szentsége azonos fönségével és dicsőségével (2Móz 15,11; 1Sám 2,2). Mivel a szemita gondolkodás szerint a név a benső lényeg helyett áll, azért Istennek a neve is különösen szent [Zsolt 99(98) 3-9; 3Móz 11,44; 19,2].

Isten szentsége egyúttal *erkölcsi magatartás*. Csak a jót akarja s az embertől is a helyes erkölcsi magatartást kívánja. A tárgyi rendben első helyen áll saját isteni fönsége: a teremtmény elsősorban ezt köteles elismerni és imádni. Azért Isten nem tűrhet meg maga

mellett más isteneket. A próféták úgy jellemzik magatartását, hogy „féltékeny népének vallási viselkedésére”. A Szentírás szemléletmódja szerint a bálványimádás, az igaz Istentől való elfordulás a legnagyobb bűn. Együtt jár vele a szövetség teljes visszautasítása. A nép megfosztja magát attól a segítségtől és azoktól az ígéretektől, amelyek az atyák reményét fűtötték. A hívő az Ószövetségben is tudta, hogy ez a legfőbb parancs: „Szeresd Uradat, Istenedet, járj útjain, tartsd meg parancsait, szertartásait, rendeleteit és akkor élni fogsz.” Az engedelmességnek, a törvény megtartásának az a háttere, hogy az embernek hasonlóvá kell lenni Istenéhez: „Legyetek szentek, mint ahogy én is szent vagyok” (3Móz 11,44).

Az Ószövetségben a nép szellemi síkjának megfelelően még külső eszközök és jelképek emlékeztetnek Isten szentségére. A szövetség szekrényét csak leviták vihetik, a szent sátorba és a templom szentélyébe csak papok léphetnek, áldozatul csak „tisztá” állatokat szabad bemutatni, a bűnbánat és a lelki tisztulás jeléül külsőleg is meg kell mosakodni. Mindez természetesen magával hozta annak lehetőségét, hogy az egyes ember megállt a külsőségnél és istentiszteleti cselekménye üres forma vagy képmutatás maradt. A próféták azonban nem szűnnek meg ostorozni az ilyen eljárást. A zsoltáros is azt hirdeti, hogy csak az menjen fel az Úr szent hegyére, a jeruzsálemi templomba, „akinek ártatlan a keze és tiszta a szíve” [Zsolt 24(23),3]. Az Újszövetségben Krisztus saját példájának világossága és a kegyelem kiadásának ereje miatt mellőzi ezt a helyhez és tárgyhoz kötött istentiszteletet. Istent „lélekben és igazságban” kell imádni.

Ugyanebből az okból kifolyólag az Újszövetség kevesebbet is beszél Isten szentségéről. A félelmes titoknak, a numinózumnak a hangoztatása helyett inkább az Istennel fennálló éntekapcsolatra, a személyes szeretetben megnyilatkozó hitre és bizalomra építi az ember vallásos magatartását. Azért teheti meg, mert Isten a Szentlélek kiárasztásával állandósította jelenlétét és biztosította a vallás szellemiségét. Itt már egészen nyilvánvaló az, amit az Ószövetség még csak halványan jelzett, hogy Isten saját szentségét kiárasztja az emberre. Szent népet készít magának, amely már nem kőbe vésett törvényt kap, hanem a szívébe és a lelkébe írva hordozza Isten törvényét. Az emberi gyarlóság megmarad ugyan, a bűn titka is működik, de a kegyelem mindezekén túlrad (Róm 5,20). Az apostoli igehirdetés már így látta a különbséget: „Ha a bakok és bikák vére meg az üsző hamva a tisztátalanokra hintve külsőleg tisztává szenteli őket, mennyivel inkább megtisztítja lelkiismeretünket a holt cselekedeteiktől Krisztus vére” (Zsid 9,14). A szertartásos tisztulás helyére lépett a „Szentlélekben való újjászületés és megújulás fürdője” (Tit 3,5). Főleg pedig az „élet kenyere” biztosítja, hogy a lélek el ne nehezüljön a kísértések és gondok közepette.

IV. Isten a megváltás művében

Az őstitok

Már az ószövetségi kinyilatkoztatás érzékelteti, hogy Isten létezési módja valami egészen más. Benne a lét teljessége nyilvánul meg, azért megjelenésének, szavának különös ereje van. A teremtés története a világot elrendező mindenható akaratot úgy jellemzi, hogy „Isten lelke lebegett a vizek felett”. Az isteni szó szintén a mindenhatóságot jeleníti meg: a semmiből hozza létre a dolgokat. Ennek a szónak szinte személyes ereje van: „Amint lehull a zápor és a hó az égből és oda többé nem tér vissza, hanem megitatja a földet, megöntözi és megtermékenyíti s magot ad a magvetőnek és kenyeret az evőnek: úgy lesz az én szavam is, amely számból elhangzik. Nem tér oda vissza eredménytelenül, hanem véghezviszi mindazt, amit akarok” (Iz 55,11).

Hasonló megszemélyesítést kap az Isten *lelke*. Ő beszél a prófétákhoz, ő tölti el mindazokat, akik küldetésben járnak. A lélek teljességét majd a Messiás kapja: rajta lesz a bölcsesség és értelem lelke, a tanács és erősség lelke, a tudás és jámborság lelke és az Úr félelmének lelke (Iz 11,2-3). A Messiáson keresztül aztán kiárad minden népre (Joel 2,28). A *bölcsesség* is úgy szerepel, mintha személyes isteni erő lenne: „Amikor az eget felállította, már ott voltam, amikor biztos törvénnyel kört vont a mélység fölé, amikor a felhőket odafönt megerősítette és kimérte a vízforrásokat. Amikor a tengert körülvette határával és törvényt szabott a víznek, hogy át ne hágják határukat. Amikor a föld alapjait megvetette, ott voltam mellette, mindent elrendeztem” (Péld 8,27).

Az Ószövetség azonban csak a „jövő dolgok árnyéka”, a teljesség feltárása még várat magára. Mózes és vele együtt sok hívő imádkozott, hogy Isten „mutassa meg az arcát”, de az előkészület ideje kimerült a képekben és üzenetekben. Még nem lehetett tudni, mi lesz Isten végleges szava az emberiséghez. Az újszövetség így érzékelteti a nagy újdonságot: „Azelőtt az Isten a próféták útján több alkalommal és többféle módon szólt őseinkhez. Ebben a végső korszakban a Fián keresztül beszélt hozzánk, akit a mindenség örökösévé tett” (Zsid 1,1). A Fiú így foglalja össze működését apostolai előtt: „Már nem mondalak titeket szolgálóknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Barátaimnak neveztelek benneteket, mert mindent tudtul adtam nektek, amit Atyámtól hallottam” (Jn 15,15). Jézus Krisztus, a Fiú Isten végső szavát és egész magatartását tárja fel. Isten teljes kinyilatkoztatása abban állt, hogy ő, mint Atya betekintést engedett gondolataiba és terveibe a Fiú és a Szentlélek elküldésével. Azért használhat az apostol ilyen köszöntést: „Urunk, Jézus Krisztus kegyelme, az Atyaisten szeretete és a Szentlélek közössége legyen mindnyájatokkal” (2Kor 13,13). Megváltottságunk állapotát pedig ezzel jelzi: „Krisztus által a Szentlélekben utunk nyílt az Atyához” (Ef 2,18).

Az újszövetségi kinyilatkoztatás szerint tehát az egy Isten: *Atya, Fiú, Szentlélek*. Ez a tanítás nem oldja fel sem a szigorú ószövetségi egyistenhitet, sem azt a filozófiai következtetést, hogy Isten csak egy lehet. Amikor az apostoli igehirdetés nyomán a kereszténység így fogalmazta meg alapvető tételét: a mi Istenünk az Atya, Fiú, Szentlélek, akkor nem osztotta meg az istenséget, de másrésztől nem is akart csupán három sajátságot megnevezni Istenben. Még az sem volt elég, hogy Isten egész valójában személyes létező, tehát benne mindent lehet „személyesíteni”. Az Atya, Fiú, Szentlélek három valóságot, három én-t jelent az egy Istenben. Ez az Isten úgy tárult ki felénk, hogy a Fiúban és a Szentlélekben magához ölelte az emberiséget. A földi történés idejére csak az üdvtörténet és kegyelmi kiáradás alakjában, az örök élet számára pedig úgy, hogy a teremtményt is bevonja az isteni életnek abba a lüktetésébe, amivel az Atya az örökkévalóságban szüli a Fiút, s vele

együtt a szeretet nyelvén leheli a Szentlelket.

A kereszténység tudatában van annak, hogy Istennek ez a felfoghatatlan létmódja az Őstitok, de már most benne élünk: közösségünk van az Atyával és a Fiúval a Szentlélekben (vö. 1Jn 1,3). Egyéni és liturgikus imánkat keresztvetéssel kezdjük, hogy megvalljuk az üdvtörténet igazi tartalmát: az Atya felénk fordult a Fiúban és a Szentlélekben. Imádságunk csúcspontja pedig az a dicsőítés, amit Krisztus, a Fiú által a Szentlélekben az Atya felé küldünk.

Az újszövetségi kijelentést, hogy az Isten az Atya, Fiú, Szentlélek, az Egyház úgy fogalmazta meg, mint a *Szentháromság titkát*. Mivel egy részről Isten maga az oszthatatlan egység, más részről viszont a kinyilatkoztatás az Atyát, Fiút és a Szentlelket valóságos isteni személynek mondja, azért szükség volt annak tisztázására, hogy *mi egy az Istenben és mi három*. Az oszthatatlan egység miatt nem lehetnek benne részek, semmi sem ismétlődhet benne. Ezért a három személy csak az egyetlen isteni lényeknek vagy természetnek a hármasság benső viszonylagos szembenállása lehet, amit eredetükből kell magyarázni. Istenben, mint a lét teljességében megvan a tökéletes és végtelen élet. Mint Atya megismeri önmagát s olyan képe van önmagáról, amibe belemondja egész lényegét. Semmi sem marad, amit nem ismerne meg és nem mondana ki önmagáról. Ez a megismert és kimondott kép a Fiú, a Szó, az Ige. Ő az Atya tökéletes képmása. Az Atya tehát úgy birtokolja az isteni lényet, ahogy önmaga kimondásában átadja azt a Fiúnak. A Fiú úgy birtokolja, ahogy az Atyától kapja, vagy ahogy az Atyától születik. Az Atyát csak az a relatív mozzanat teszi Atyává, hogy szüli a Fiút. A Fiút pedig az a relatív mozzanat teszi Fiúvá, hogy születik az Atyától. Az isteni lények nem sokszorozódik bennük, nem válik kettővé, ezért az Atya és a Fiú nem két istenség. Krisztus így fejezi ki magát: Én és az Atya egy vagyunk. A Szentlélek szintén az az örök relatív mozzanat, amellyel az Atya és a Fiú átfogják, igenlik egymást. Az Atya a Fiúban saját képét, a Fiú az Atyában saját eredetét szemléli, de úgy, hogy ez az eredet az egyetlen isteni lényeknek az átadása. Egymás iránti szeretetük mint végtelen erő és akarat az isteni lények harmadik relatív mozzanata, s személlyé lesz, mint Szentlélek, mint aki az Atyától és a Fiútól származik.

A Szentháromság titkával kapcsolatban számunkra nem az elméleti spekuláció a fontos. Biztos, hogy a létnek és az életnek ehhez a gazdagságához kell visszavezetnünk a teremtés változatosságát, dinamizmusát, a színek és formák sokaságát, az ember személyes természetéből fakadó történelmet, hiszen Isten a külső teremtésben csak saját benső értékeinek utánpótlását alkothatja meg. Magából meríti a gondolatot, tervet és létrehozó erőt. A Szentháromság titkánál elsősorban azonban mégis azt kell meglátnunk, hogy Isten az üdvrendet saját *benső életének és hármasságának kitárulásával* alkotta meg. Ami az Ószövetségben a teremtés óta mint kegyelemközlés és kinyilatkoztatás lejátszódott, az mind bevezetés volt a Fiú és a Szentlélek elküldéséhez. Sőt azt is mondhatjuk, hogy kegyelmi formában annak elővételezése volt. Az üdvrend értelme az, hogy Isten az ember számára Atya, Fiú Szentlélek akar lenni. Azért akar ez lenni, mert benső élete szerint is ilyen.

Itt még csak a hitben fogjuk fel, hogy mit jelent számunkra Isten atyasága. Egy szóban azt mondhatnánk: gyermekké-fogadást. Nemcsak Isten gyermekeinek neveznek bennünket, hanem azok is vagyunk (1Jn 3,1). Gondviselését úgy kell tekintenünk, mint erőteljes vezetést és nevelést, hogy megérjünk az örök életre, a gyermeki örökségre. Ő annyira atya, hogy szabadságunkat is meghagyja, mert igazi személyes kapcsolat csak így alakulhat ki. A Fiúból szintén csak annyit fogunk fel, amennyit emberré levésében mint próféta, főpap és mint Isten országának törvényhozója magáról kinyilvánított. A Szentlélek kegyelmi hatásait szintén az ő tanításából ismerjük meg és abból a tevékenységből, amellyel Krisztus művét állandósította a világban. A Szentháromságnak ez az üdvtörténeti kitárulása azonban az örök életben átalakul teljességgé és tapasztalható életközösséggé.

Ha Isten mint Atya a Fiúban és Szentlélekben tárta ki magát felénk, akkor Isten

megismerésének igazi útja az, hogy a Szentírás nyomán végigmegyünk Krisztus misztériumain, ahogy azokat az apostoli igehirdetés megörökítette számunkra.

Az idők teljessége

Az élet derüesebb vagy sötétebb értékelése szemlélet dolga. Lehet azt mondani, hogy életünk a sors lelkiismeretlen játéka. Megtanít arra, hogy keressünk, vágyakozzunk, átéljük az örömet és szenvedést, megtanít, hogy lelkesedjünk és reménykedjünk, s mikor minderre megtanított, keserű csalódás elé állít: jön az elmúlás és érzük be azzal, hogy valaki tragédiát ír az ember sorsáról. Több-kevesebb iróniával állapíthatjuk meg, hogy ez a filozófia éppen a mai lendületes élet árnyékában keletkezett. Egyik oldalon a bámulatatos technikai haladás, a másik oldalon az egész emberi lét értelmének kétségbevonása az egzisztencialista filozófia legtöbb irányánál.

A kereszténység azt hirdeti, hogy a világ és az ember a teremtés műve, ezért létében van elgondolás és cél. Ugy is mondhatnánk, hogy aki megalkotta a világot, annak volt „fantáziája”. A világ az ember mérhetetlen élettere, ahol van hely a tudományos kutatás, a technikai haladás, a művészi elgondolás, az öröm és a szenvedés, a vígjáték és tragédia számára. De az ember az élet minden változatában, örömeiben, bánatában, alkotásaiban és csalódásaiban, sőt még a halál borzalmában is párbeszédben marad Teremtőjével. Elmondhatja neki háláját vagy kifogásait, közeledhet feléje mint végső céljához vagy elfordulhat tőle, mint akiben csalódott, de pusztán az a lehetőség, hogy szemben állhat az Istennel, már maga az tápot adhat a reménynek. Ha imámmal és kéréssel, vagy ha úgy tetszik, akár zúgolódással átnyúlok egy másik létbe, amely a mi világunkkal szemben az örökkévalóságot képviseli, akkor már eleve megvan a lehetősége annak, hogy a látszólagos céltalanságot felválthatja a hazatérés bizonyossága és a földi félhomály átmehet a tiszta látás világosságába.

De a kereszténység nemcsak lehetőségről beszél. A kinyilatkoztatás Isten személyes üzenete s ennek csúcspontja az Isten emberré-levése. Az emberi céltalanság és értelmetlenség látszata akkor oldódik fel igazán, ha azt Isten is magára veszi vagy végigmegy rajta. Ezzel igazolja, hogy az élet valahová vezet, olyan célhoz, amely méltó őhöz, tehát biztosan méltó az emberhez is. József Attila írja egyik versében ahhoz, akiről úgy látta, hogy tartalmat ad életének:

Szóra bírtad egyaránt
a szív legmélyebb üregeiben
cseleit szövő fondor magányt
s a mindenséget...

Az ilyen személyes találkozásnak az a hatása, hogy az ember kilép a hallgatagságból és beszélni kezd. Ha valaki szeretettel közeledik és örömet hoz, akkor elfeledkezünk magunkról és az élet beszédes ajándékká válik. Egy emberi személy csak ideig-óráig, legföljebb néhány évig tud igazán megszólaltatni bennünket. De bennünk él az igény, hogy a párbeszéd örökké tartson, hogy benne éljünk egy *én-te* és egy *mi* közösségben. Sőt, hogy választ kapjunk olyan kérdésekre is, amelyek előtt az emberi nyelv csak dadog. Olyan valakit keresünk, aki majd így beszél: boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságot, mert kielégítést nyernek; boldogok, akik sírnak, mert vigasztalást kapnak; boldogok, akik tudnak nagyobb értékekért lemondani, mert száz annyit kapnak és vele együtt az örök életet.

Az apostoli igehirdetés az „idők teljességének” nevezi az Isten eljövetelét, emberré levését. Teljesség azért, mert *nem adhat többet, mint magát*, nem fejezheti ki jobban az emberekkel való kapcsolatát, mintha osztozik életünk problémáiban, nem kötelezheti el

magát jobban a szövetségben, mintha egy lesz közülünk s ugyanazt érzi, amit mi átélünk. Teljesség azért is, mert a régi ígérek megvalósultak: Isten országa itt is minden kegyelmi javával: a bűnösök bocsánata, a kegyelem kiáradása, az ember természetfölötti felemelése, a feltámadás és az örök élet. A földi élet küzdelme már a hit és a remény bizonyosságában folyik, s a szeretet erre a bizonyosságra épül.

A megérkezést azonban megelőzi a közeledés, a teljességet az előkészület. De Jézus eljövételével nem szabad a történelmet két olyan üdvtörténeti részre osztani, hogy ami előtte volt, az a teljes lelki sötétség, a bűn és Isten visszahúzódásának kora. A Teremtő nem tesz ilyen kivételezést. Ő kezdettől fogva úgy látta, és úgy kezelte az emberiséget, ahogyan a bűn megsebzí, de a megváltás felemeli. Ellenben üdvtörténeti szempontból is a fejlődés keretébe állította a világot s amint az egyes embernek, úgy az egész emberiségnek is megvan a gyermek- és felnőtt kora. Krisztus előtt nem hangzott el a biztos isteni szó, hogy ő az irgalom és megbocsátás álláspontjára helyezkedik velünk szemben, s hogy természetfölötti kegyelmét ennek megfelelően árasztja ki ránk. Ezért az a kor a vallási tapogatózás kora volt. Az ószövetségi kinyilatkoztatás időben és térben is csak egy kis töredékét fogja át az emberiségnek. Az apostoli tanítás Isten „hosszú tűrését” emlegeti, mint alkalmas eszközt, hogy az embert bűnbánatra vezesse. Sőt az egész teremtést úgy fogja fel, mint természetes alapot a Krisztusban megjelent üdvrend hordozására. „Mindent általa és érte teremtett” (Kol 1,15).

A hívő ember felismeri, hogy az élet *rászorul olyan teljességre*, amit csak Istentől kaphat. A világban van hely a megbocsátó és gondviselő Isten számára. Van hely olyan kegyelem számára, amely gyógyítja ösztönös természetünket és biztosítja szellemi eligazodásunkat. Van hely olyan áldás számára, amely megbocsátja bűneinket és minket is megbocsátóvá tesz mások iránt. Főleg van hely olyan Isten számára, aki valósággá teszi azt a lélek mélyén szunnyadó reményt, hogy egyszer az igazság teljes győzelmet arat és a gyűlöletet felváltja a szeretet békéje. Isten valóban azért jött, hogy a konkrét emberi életnek hozzon megváltást.

Az Ige testté lett

A kereszténység igazi újdonsága az volt, hogy nemcsak a világfeletti Istenről beszélt, hanem hirdette a szentháromságos Isten második személyének, a Fiúnak emberré levését. Az újszövetségi Szentírásban látjuk, hogy az apostolok éppen ezt a hitet akarják igazolni. Sőt tanításukban az tükröződik, hogy maga Jézus igazolta a nép előtt istenfiúságát. Feltámadásában külsőleg is átvette a neki kijáró dicsőséget. Márk evangéliuma azt az ősi katekézist vetíti elénk, amelynek részleteivel az Apostolok cselekedeteiben is találkozunk. Itt még maga a nagy újdonság a fontos: a názáreti Jézus az Isten Fia. Máté és Lukács evangéliuma már kitér az emberré-levés hogyan-jára is, s azt az apostoli hitvallás így foglalja össze: „Megtestesült a Szentlélek erejéből, született Szűz Máriától”.

Ma a Szentírás mítosztalanításának mozgalma nem kíméli a Jézus gyermekkoráról szóló adatokat sem. Egyesek úgy vélekednek, hogy az ott elmondott történetek egyszerűen a hit kifejezésének elemei. Az eljárást olyan folyóhoz hasonlítják, amelynek csak alsó folyását ismerik, s abból következtetnek a hozzáférhetetlen forrásvidék sajátosságaira. Az Egyház azonban a gyermekkor adatait is történeti hagyománynak vette, hiszen biztos adataink vannak arról, hogy Jézus anyja, Mária ott élt a jeruzsálemi keresztények között, tehát semmi nehézsége nem volt annak, hogy az események történetét áthagyományozza. De azt is tudomásul kell vennünk, hogy az evangéliumok az apostoli katekézist tartalmazzák s a gyermekkor története is az. A történetek elmondásába a kor stílusának megfelelően belevitték saját hitük kifejezését is. Továbbá az egyes képeket kikerekítették, szemléletessé tették, de a köztük lévő összefüggést nem mindig emelték ki. Számukra mindig az a hittétel a fontos, amit a történet tükröz, nem pedig az esemény aprólékos elmondása. Az üdvtörténeti

előadásmód az Újszövetségre is érvényes: az eseményekben azt kell meglátni, hogyan közeledik és hogyan nyilvánítja ki magát az Isten. Ha ezt a szempontot a régi író saját előadásmódjának megfelelően élénkebb színekkel kihangsúlyozza, ez már a katekéta műve, nem a történetíróé.

Lukács evangélista arról szól, hogy Gábor angyal hozza *Isten üzenetét* Máriának. A Gábrriel név Isten emberét jelenti. Dániel prófétával és Zakariással, Keresztelő János atyjával szintén ő beszél. Ugyanazt az egyedi szellemi teremtményt kell értenünk mind a három esetben, vagy az „Isten embere” csak általános megjelölés az angyalon keresztül adott isteni beavatkozásra? Lukács semmit sem közöl arról, milyen alakban jelent meg az angyal, sem pedig arról, hogyan bizonyosodott meg Mária az élmény isteni eredetéről. De az evangélista nem is tartja fontosnak a részletes bizonyítást, hiszen a bizonyíték maga Krisztus, aki igazolta magát egész életével, tanításával és feltámadásával. Feltételezhetjük azt is, hogy a teofánia az ószövetségi jelenések jegyeit viselte magán, amelyeket Mária ismerhetett a próféták könyvéből, s amellel megkapta a benső bizonyosságot is.

Az isteni üzenet először Mária kiválasztottságát hangoztatja. *Kegyelemmel teljesnek* mondja, s ez elsősorban jelenti Isten teljes kegyét, szeretetét, de azt is, hogy ez a szeretet Máriát felemelte a természetfölötti kiváltságok rendjébe. Az Egyház úgy értelmezi ezt a kiváltságot, hogy életének első pillanatától kezdve megkapta a kegyelmi megszentelést és Isten megóvta attól, hogy az áteredő bűn terhével szülessék a világra. A kegyelem teljességének megvolt a pozitív hatása is: a hit, remény, szeretet olyan foka, amivel senki más nem rendelkezett, s ezzel együtt a teljes odaadás Isten akaratának. Isten az erények beleöntésével és emberi kiművelésével készítette elő arra, hogy Fiának anyja legyen, aki nemcsak táplálja és gondozza, hanem hivatására is előkészíti.

A Lukács által leírt párbeszéd kifejezi azt a vallási igazságot is, hogy az Isten Fia *szűzi fogantatással* öltött testet magára. A kegyelemmel teljes szűz tudja, mit beszél: férfit nem akar ismerni. Az a szellemi magaslat és lelki mélység, amit az Isten jelenléte kölcsönzött neki, nem akarja „azt keresni, ami a világe”. Az Egyház a szűzi fogantatást úgy tekinti, mint csodát. Ezért szükségtelen arról vitatkozni, vajon természetes módon lehetséges-e vagy nem. Isten mindenhatósága számára kétségtelenül lehetséges. Ez a hit tárgya, nem a biológiai kutatásé. Az Ige felvehette volna azt az emberi természetet is, ami egy férfi és nő házasságából születik. Ha nem ezt az utat választotta, azzal nem tagadta meg a teremtés rendjének értékét, hanem felhívta figyelmünket a természetfölötti rendre. Krisztus azért jött, hogy kinyilatkoztassa Isten atyaságát és azt, hogy ő a Szentháromságban a Fiú, talán éppen ezért nem akart senkit a földön igazi értelemben atyjának nevezni.

Az emberré levés azt jelenti, hogy a második isteni személy *valóságos emberi természetben* kezd létezni. Istenségéből semmit nem ad le, semmit nem veszít el, nem is nyer valami többletet, ellenben úgy létezik emberi alakban, hogy ennek az embernek a személyisége, az én-je ő maga lesz. Aki Máriától születik, az személy szerint Isten s amellel valóságos ember. Ezért Máriát joggal nevezi az egyházi hagyomány Isten anyjának. Lukács előadásában a megtestesülés misztériuma a hívő számára még többet mond. A szöveg így hangzik: „A Szentlélek száll reád és a Magasságbeli megárményékoz, azért a szent, aki tőled születik, Isten Fia lesz”. A Magasságbeli az Atya, mellette szó van a Fiúról és a Szentlélekről. A Megváltó megjelenése tehát az egész Szentháromság műve, földi születésénél jelen van az egész Szentháromság. A keresztségben ennek hasonlósága megy végbe. Krisztus a keresztséget újjászületésnek nevezte, s az Atya, Fiú, Szentlélek nevében akarta kiszolgáltatni, kegyelmi újjászületésünkben tehát épp úgy a Szentháromság működik, mint Krisztus földi születésében. A fogadott fiúság kegyelme öhozzá tesz bennünket hasonlónak, ezért van jogunk Istent atyánknak nevezni.

Máriában meg kell különböztetni a kiváltságot és az érdemet. A kegyelemmel való teljesség, az áteredő büntől való mentesség, az istenanyaság, a szűzi fogantatás mind

kiváltság volt, amit ingyen kapott. Érdeme ott kezdődik, hogy ezt a szerepet szabadon vállalta és mindvégig hű maradt hozzá. A kiváltságok őt sem emelték ki a földi élet küzdelmeiből. Zakariás felesége, Erzsébet már nem kiváltságát, hanem érdemét említi, amikor így köszönti: Boldog vagy, mert hittél. Emberi nagysága abban rejlik, hogy egész magatartását a hitből fakadó helytállás jellemzi. Meg kellett tapasztalnia, mit jelent a türelem, bizalom és erős lelkiület. Várnia kellett, amíg Isten maga hozza nyilvánosságra terveit. Isten közelsége nem csillapította le körülötte az élet megpróbáltatásait. Éppen legnagyobb kiváltsága, az anyaság lett a legnagyobb próbatétele, egészen addig, amíg Fiát a kereszttúton kellett végigkísérnie.

Az Isten emberré levése nem azt jelenti, hogy emberségünket úgy vette magára, mint valami álruhát vagy jelmezt. Az ember már teremtésében az Isten képe, alkalmas arra, hogy őt tükrözze. Krisztus embersége ilyen tökéletes tükörkép. Ő egész emberi valójában is a Fiú, az Atya képe. Minden tette és szava őt tükrözi. Viselkedéséből, tanításából azt ismerjük meg, hogy az Isten milyen akar lenni közöttünk és számunkra. Sőt azt látjuk, hogy Isten nem idegen a világtól. Nem is akar az lenni: „Úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte”. Nem tartjuk magához méltatlannak, hogy valakit közülünk teljes értelemben anyjának tekintsen, s azt sem, hogy bennünket testvérekül fogadjon. A megtestesülés misztériumával az emberiség sorsa hozzá kapcsolódott Istenhez, s ez olyan adottság, amin nem tudunk változtatni. A hit jelenléte a földön tehát nemcsak az emberek állásfoglalásától függ, hanem attól az erőtől is, amely Istenből Krisztuson keresztül kiárad, s amit egyházi nyelven kegyelemnek nevezünk.

„Megszületett Megváltótok”

A keresztény kegyelet a karácsonyt sok kedves történettel és vonással színezte. Aki olvassa Lagerlöf Zelma elbeszélését a betlehemi éjszakáról, hajlandó azt gondolni, hogy valóban az egész természet ünnepelt: a tűz nem égetett, a vadállatok elfelejtettek öldökölni, az ártó ember keze célt tévesztett... A tudatos vallásosságnak azonban különbséget kell tennie a kinyilatkoztatott isteni tanítás és az emberi fantázia által belevitt költészet között. Már eddig is hangoztattuk a különbséget a történelem és az üdvtörténet között. Isten a történelmet meghagyta történelemnek, de megszólaltatott benne egy új hangot, a mindent átfogó, célhoz vezető irgalmas és igazságos Istennek a hangját, hogy a hívő ember ne érezze magát elhagyatottnak. Ezért megértjük azt is, hogy a kereszténység évszázadokon át miért vette körül annyi érzéssel a betlehemi jászolt. Nem egyszerűen a vágy kifejezése volt az a békesség és szeretet után, hanem legalább félig tudatos megvallása annak, hogy Jézus születésével elvileg elérkeztünk az emberi üdvrend végső korszakához, amely közvetlenül a megdicsőüléshez, az örök élethez vezet. Az ószövetségi prófétai jövendölés is együtt nézi a Megváltó eljövetelét és a végítélettel bekövetkezett állapotot, amelyben Izajás képei szerint a bárány együtt legel az oroszlánnal s az emberek ekevasat kovácsolnak a kardokból.

Az evangélisták Jézus születésének történetében is katekézist adnak. Azokat a mozzanatokot ragadják ki, amelyek jelentősek a hit számára. Melyek ezek a mozzanatok?

Jézus beleszületik a *családba, a közösségbe*. Ő az egész világ Megváltója, tehát működését azzal kezdi, hogy az emberi élet forrását, a családot szenteli meg. Országát sem fegyverrel fogja terjeszteni, hanem embertől emberig nyúló meggyőzéssel. Mivel mindenben hasonló lett hozzánk, gyermekkorra is ilyen. Úgy születik, mint más ember s emberi élete a gyermek öntudatlanságából indul el, még akkor is, ha feltételezzük benne a külön kegyelmi tudást. Természetfölötti sajátságai rejtve maradnak mindaddig, amíg természetes képességei nem tudják azokat hordozni. A kegyelmi rend feltételezi a természetet, azt nemesíti, annak hoz megváltást. Ezért akar Jézus átmenni a gyermek engedelmisségén, a társas kapcsolat szövevényén, az egymásrautaltság feladatain, ezért vállalta a mindennapi munkát és a társadalom életével együtt járó kötöttségeket. Csak így mondhatta el róla később az apostol,

hogy „olyan főpapunk van, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, a bűntől azonban ment maradt” (Zsid 4,15). Csak aki hittel közeledett hozzá, az ismerte föl emberi alakján az isteni dicsőséget (vö. 2 Kor 4,6).

Lukács arra is utal, hogy Isten a földi történelmet teszi meg az isteni terv hordozójának. Mária Názáretben lakik, a próféta jövendölések a Megváltót Betlehemmel hozzák kapcsolatba. A két adatot tudtán kívül Augustus császár összeíró rendelete hangolja egybe. A történészek vitatkoznak azon, hogy Cirinusz mikor járt keleten, és hogy Lukács elbeszélése egyezik-e a profán történelmi adatokkal. Még előkerülhetnek olyan források, amelyek ezt a nehézséget is megoldják. Az apostoli igehirdetés számára az volt a fontos, hogy koruk megfellebbezhetetlen nagysága, a római császár és a birodalmi szervezet is csak *eszköz Isten kezében*. Az egyén számára a földi történés hozhat meglepetést, hontalanságot, veszélyeztetheti jövőjét és létét, de éppen ilyen körülmények között vallhatja meg hitét és tehet tanúságot reménye szilárdságáról.

A betlehemi éjnek egyetlen közvetlen természetfölötti utalása van: a pásztoroknak adott angyali üzenet. A leírásban itt sem az események fontosak, hanem a tanítás. Lukács elbeszélése egyszerű és szűkszavú: Isten angyala megjelenik a pásztoroknak s az Úr dicsősége beragyogja őket. Az Ószövetségben az Úr dicsősége jelenik meg Sinai hegyén, a szent sáornál, a jeruzsálemi templom felszentelésekor. Mindig felhőszerű látomás lebeg az emberek szeme előtt. Itt is ilyenre gondolhatunk. De itt már nem tárgyak hordozzák ezt a dicsőséget, hanem emberek. Hatása alatt az örömhír hordozói, terjesztői lesznek. Az angyaltól jelet is kapnak, hogy meggyőződjenek hitük ésszerűségéről. A jelek hatása alatt tudnak hinni akkor is, ha a gyermek körül minden egyszerű és szegényesen emberi. Az Újszövetség üdvrendjének és az Egyház életének ez állandó sajátja marad. Isten nem teofániákkal viszi előre országa ügyét, hanem a személyes hit élményét teszi meg mozgó erőnek.

Betlehemnek legfeltűnőbb misztériuma az, amit Pál apostol később így fogalmaz meg: „Jézus az Istennel való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem szolgálai alakot öltött, *kiüresítette magát* és hasonló lett az emberekhez. Külsőjét tekintve olyan lett, mint egy ember” (Fil 2,6-7). Földi élete a legszegényebb környezetben kezdődik. A barlang-istálló olyan lakás volt, amelyben az egyszerű családok rendezkedtek be. Azok, akik a tömeget alkotják, ahol egyik nem gyakorol előjogot a másik fölött. Rájövünk, hogy csak így lehetett igazán „ember”. A benső függetlenséget megőrizni és a közvetlenséget kimutatni nem is olyan könnyű. Minél többet birtokol valaki a világból, annál inkább körülveszi magát korlátokkal. A hatalom birtokosa bizalmatlan, óvatos, kénytelen támaszt keresni hatalmának. Tekintélyét félti attól, hogy embernek mutakozzék. Hasonlóan korlátok közé szorít a gazdagság, a hírnév, a népszerűség. Mindig tekintettel kell lenni arra, mi használ az állásának, helyzetének, érvényesülésének. A látszat fenntartása gondot okoz s magunkból kell valamit feláldozni, hogy állványt építsünk nagyságunk számára.

Krisztus onnan indult el, ahol a személyes kapcsolatot, a segítséget, egymás megbecsülését, felemelését az alapoknál lehet elkezdeni. Csak így lehetett egyetemes Megváltó. Bonhoeffer szavait használva, csak így lehetett „ember az emberekért”. Viszont azt is meg akarta mutatni, hogy a vallás nem magunkra erőltetett forma, nem ránk aggatott dísz, hanem az ember magatartása Isten iránt és embertársai iránt.

A kiüresítés azt eredményezi, hogy Isten emberileg küzdi ki helyét a történelemben: párbeszédet kezd velünk, a mi körülményeink között. Bizonyítékot szolgáltat, vitázik, kérdez és felel, küzd az előítéletekkel. Az általa alapított Egyháznak is ez lesz a hivatása. Mindez azt a látszatot kelti, mintha Isten gyenge lenne. Ebbe a magatartásba belefért az, amit Pál apostol „Isten balgaságának” vagy a „kereszt botrányának” nevez. De érezzük, hogy a hit, a remény és a szeretet csak ilyen küzdelemben izmosodik és válhat hősi erénnyé. Ezért Krisztus

elindulása nem volt kerülő út Isten országához. Isten látszólagos gyengesége és balgasága mögött fel kell ismernünk azt a szándékot, hogy egészen komolyan vette az embert. Oda mert állni az emberi tudomány, bölcselkedés és ítélkezés mértéke elé és tudta, hogy a körülötte folyó vita egyúttal az emberi lét örök problémája lesz: az erény és bűn, a szeretet és gyűlölet, az élet és halál problémája.

A törvény alattvalója

Mivel Jézus nyilvános működésének keretében tett bizonyosságot kilétéről és küldetéséről, azért érthető módon az ottani beszédek és események alkották az apostoli katekézis tárgyát. Ezért nem foglalkoznak a fellépése előtti évekkkel, s gyermekkorából is csak olyan eseményeket ragadtak ki, amelyek igazolhatják messiási küldetését. Vagy azért, mert teljesedtek a prófétai jövendölések, vagy pedig azért, mert összhangban állottak azzal a Krisztus-képpel, amely kialakult róla feltámadása és megdicsőülése után. Az apostolok a zsidók között kezdik hirdetni az evangéliumot, de csakhamar előtérbe lép a pogányok bevonása. A zsidók között szükség volt annak kimutatására, hogy Jézus pontosan az, akiről a próféták jövendöltek. A pogányok missziója pedig felvetette azt a gondolatot, hogy a megváltás az egész emberiségnek szól-e, s hogy van-e még kötelező ereje az ószövetségi törvénynek. Amit Máté és Lukács Jézus gyermekkorából megemlítenek, az mind ezekre a kérdésekre ad feleletet.

Lukács az angyali üdvözléssel (Lk 1,31), Máté József látomásával (Mt 1,21) kapcsolatban hivatkozik arra, hogy Jézus neve az isteni üzenetből származik. Azt jelenti, hogy „Jahve szabadít”, megváltást hoz. A nevet mások is viselték és a szokásban kifejezésre jutott a nép sóvárgása a szabadulás után. Amint Zakariás éneke mutatja, ebben a sóvárgásban benne volt a vágy, hogy „megszabaduljanak ellenségüktől”, de még inkább az, hogy „világosságot adjon azoknak, akik a sötétben és a halál árnyékában ülnek”, s hogy „lábukat a béke útjára irányítsa” (Lk 1,74-79).

A névadás a születés utáni nyolcadik napon történt. A gyermek a körülmetéléssel tagja lett az Ábrahámmal kötött szövetségnek, magára vette annak kötelezettségeit, de egyben hordozója lett a reménynek is. Jézus mint az Isten Fia kívül áll ezeken a kötelezettségeken. Ő nem hordozója az ígéretnak, hanem teljesülése, tehát őrá a törvény nem vonatkozott volna. Pál apostol szerint azonban „alávetette magát a törvénynek, hogy kiváltson minket a törvény szolgátságából s az Isten fiaivá lehessünk” (Gal 4,4). A régi törvény akkor teljesedett, amikor Krisztus is magára vette s igazi szellem szerint megtartotta. Az engedelmisség egyben vezeklő életének is része volt.

Ebbe a gondolatkörbe tartozik a másik esemény is, amit szintén Lukács mond el: a *bemutatás a templomban*. Mózes törvénye szerint az anya fiúgyermeké születése után negyven napig nem vehetett részt a nyilvános vallási életben, „tisztátalannak” számított. A negyvenedik napon kellett bemutatnia a tisztulás áldozatát, s ugyanakkor az elsőszülött fiút „be kellett mutatni az Úrnak s érte is föl kellett ajánlani az áldozatot.” Az evangélistát azonban már nem az ószövetségi szertartás érdekli. Igazolja ugyan, hogy Jézus „alávetette magát a törvénynek”, de ennél fontosabb az ott elhangzott jövendölés. Az agg Simeon „a Szentlélek indítására” jön a templomba, felismeri a gyermeket és isteni sugallatra jövendöl róla: „Szemem látta üdvösségedet, melyet minden népnek megadtál, világossággul a pogányok megvilágítására és dicsőségül népednek, Izraelnek.”

Az apostolok idejében már nyilvánvaló volt, hogy a zsidó nép hivatalosan elutasította az evangéliumot. Ez a jövendölés azért volt jelentős, mert ugyanazt hangoztatta, amit a régi próféták: a Messiás egyetemes küldetése nincs ellentétben az Ábrahám utódainak adott kiváltsággal. Aki a pogány népeknek a kegyelem világosságát hozza, az megmaradhat saját népének a dicsőségében is. Természetesen előbb azt kellett volna elfogadni, hogy vele

teljesült az Ószövetség, s ettől kezdve az üdvösség eszköze a Krisztusban való hit, nem a mózesi törvény. Így lett Krisztus fellépése óta „jel, amelynek ellent mondtak”, s egyben ő lett az, „aki előtt nyilvánosságra jöttek a szívek gondolatai”. Azért jött, hogy Egyházán keresztül felajánlja evangéliumát mindenkinek, s ugyanakkor belsőleg ő maga is felajánlja kegyelmét. Ezzel az üdvösség rendjében válaszút elé állítja az embert. Ennek alapján tart majd ítéletet is.

Az egyetemes Megváltó

Máté evangéliumán végigvonul a törekvés, hogy az ószövetségi jóvendölések teljesevével igazolja Jézus Krisztus messiási küldetését. Ennek az igazolásnak elsősorban a zsidók előtt volt jelentősége, a pogányokat jobban érdekelte az a gondolat, hogy Krisztusban az irgalmas Isten jelent meg az emberek között. A gyermekkor eseményeiből mégis Máté hozza a napkeleti bölcsek történetét, amely a pogányok meghívásának tipikus képe. De ez sem meglepő, hiszen Máté éppen azzal fejezi be könyvét, hogy Krisztus parancsot ad apostolainak, hirdessék az evangéliumot az egész világon. Ezzel teljesen összhangban van az a gondolat, hogy a mennyei Atya már a gyermek megszületése után felébresztette a pogány népekben a hitet.

Nem lehet tagadni, hogy a napkeleti bölcsek története sokkal jobban magán viseli a katekétikai előadás vonásait, mint bármelyik más esemény előadása. A csillag szerepeltetése, az egész Jeruzsálem csodálkozása, Heródes viselkedése szinte meseszerűen hat. A tárgyi igazság kutatásánál figyelembe kell vennünk, hogy a keleti ember elbeszélés módjával állunk szemben, aki a történettel együtt saját hitét is illusztrálja, s aki érzékelhető képekkel fejezi ki Isten benső megvilágosítását is. Ezek figyelembevételével a történet nagyon jól beleillik abba az üdvrendi helyzetbe, ami Jézus születésével kialakult. Különben is az irodalmi műfaj kérdése nem homályosítja el azokat a kinyilatkoztatásokat, amelyeket éppen az előadott történet van hivatva kifejezni.

A legfontosabb tétel az, hogy a *pogányok meghívása* kezdettől fogva Isten akarata volt. De megtaláljuk benne azt a tanítást is, amit Krisztus később így fejezett ki: „Senki sem jöhet hozzá, hacsak az Atya nem vonzza” (Jn 6,44). Az Atya viszont megtalálja a módját, hogy minden nehézségen átvezesse azokat, akikben megvan a jóakarát és az igazság keresésének vágya. A Krisztus által megvalósított üdvrend természetfölötti. A benne való részesedéshez nem elegendő a természetes emberi képesség. Arra van szükség, hogy Isten felajánlja és bennünket is képessé tegyen az elfogadására.

Ha Isten a pogányokat is meghívta Fiának országába, ezzel igazolta, hogy *gondviselése* kiterjed mindenkire s ez a gondviselés elsősorban a természetfölötti célra irányul. De úgy, hogy a természetes javakat és eszközöket nem kerül ki. Utat enged a szabad akaratnak, sőt a rosszakaratnak is, de végső fokon ezek is hordozói lesznek tervének. Heródes bizalmatlansága, kegyetlenkedése hozzájárult a Szabadító várásának fokozásához és az igazakban elmélyítette az imát az isteni beavatkozás után. De talán még ennél is fontosabb annak igazolása, hogy a megtestesült Fiú kezdettől fogva vállalta a teljes emberi sorsot. Valóban egy lett közülünk, aki ki van téve félreismerésnek és üldöztetésnek. Csak így vállalhatta az engesztelő életet, amely végül is a kereszthalál általi vértanúságban csúcsondott.

A történet arra is utal, hogy Krisztus követése áldozattal, sőt vértanúsággal jár együtt. Akiket az Atya hozzá vonz, azok kötelesek tanúságot tenni mellette, s meg is van rá az alkalmuk. Az Egyház tudomásul vette mindezt, amikor a húsvét mellett legrégebbi ünnepévé tette az „epifániát”, Isten megnyilatkozását. Nem a betlehemi anyák sírásának visszhangját látta benne, nem is az ártatlanul kiontott vért vagy a zsarnok király erőszakoskodását, hanem egyrészt azt, hogy Isten eléje megy az öt keresőknek, másrészt pedig azt, hogy osztozik sorsunkban. Vállalja a menekülést, a hontalanságot, az élet bizonytalanságát. Az Isten

emberré levésével a hit ezt az új színt kapta: velünk van küzdelmeinkben és éppen ez a munkával és küzdelemmel teli élet, ez az állandó keresés és imádkozás vezet el a végső célhoz.

A szent család Egyiptomba menekül Heródes elől. Nem tudjuk meddig marad ott, hiszen az evangélisták által megnevezett adatok nem teszik lehetővé a pontos időmeghatározást. Heródes halála után Szent József isteni intést kap, hogy térjen vissza hazájába. Nem Betlehemben, hanem Názáretben telepszik le s a közben eltelt idő elég volt ahhoz, hogy a gyermeket újra elrejtse az ismeretlenség homályában. Akik tanúi voltak a betlehemi eseményeknek, azok is elvesztették őt szemük elől. Így valóban egy lett a mindennapi emberek közül, egy lett a sok közül, és amikor megkezdte nyilvános működését, bizonyítékait előről kellett kezdenie. Mária és Józsefnek kívül senki sem emlékezett arra, hogy már gyermekkorában arannyal, tömjénnel és mirrhával hódoltak előtte s hogy az ország királya kellemetlen riválist látott benne. Bizonyítékait viszont magában hordozta: csodatevő erejét, természetfölötti ismereteit, életszentségét, személyes hatását. Minden helyzetben igazolni tudta, hogy ő az „epiphania tou theou”, az Isten megnyilatkozása. Ezért amikor kegyelmileg jelen van, amikor lelkileg kinyilatkoztatja magát az embernek, akkor is tud teljes bizonyosságot adni. Így érthető, hogy azok is eleven hittel ragaszkodhatnak hozzá, aki életének történeti eseményeivel és az alakjához fűződő teológiai kérdésekkel elméletileg nincsenek tisztában.

Az istenfiúi öntudat

A korai keresztény időkből fennmaradt apokrif iratok is foglalkoznak Jézus gyermek- és serdülőkorával, de azok inkább a kíváncsiság kielégítését célozzák, s nem illenek bele Jézus tanításának és viselkedésének összhangjába. Már láttuk, hogy az evangélisták csak azt örökítik meg, amit a későbbi Krisztus-kép alapján fontosnak tartanak. Ugyanezt mondhatjuk ennél az eseménynél is, amely megtöri a názáreti évek csendjét. Jézus később úgy nyilatkozott, hogy az Atya akaratának teljesítése és a tőle kapott küldetés betöltése mindennapi kenyere (Jn 4,34). Igazolta, hogy a Fiú egészen az Atya felé fordul, őt akarja bele vetíteni a világba. A serdülő kornak ez az eseménye azért lett része az evangéliumnak, mert az istenfiúság feltűnő módon kicsendül belőle.

A korán fejlődő keleti gyermek életében a 12-ik év a vallási nagykorúság kora. Ekkor már tudatosan kell vállalnia azokat a kötelességeket, amelyeket a mózesi törvény rárótt Ábrahám utódaira, hogy az Istennel fennálló szövetségről tanúságot tegyenek. Ennek keretébe tartozik a húsvéti zarándoklás Jeruzsálembe. Az ünnep elmúltával a vidéki csoportok hazafelé indulnak, Jézus pedig Mária és József tudta nélkül a városban marad. Visszamennek, keresik és harmadnapra találják meg egy csoportban a templom udvarán, ahol az írástudók tanítanak és a hallgatóság kérdéseket intéz hozzájuk. Az apostoli katekézist nem Mária csodálkozása és bánkódása érdekelte, hanem Jézus szava: „Miért kerestetek, nem tudtátok, hogy abban kell lennem, ami az Atyámé?” (Lk 2,49).

Lukács megjegyzi, hogy „akik hallották, elámultak értelmességén és feleletein.” Ez a nyilvánosság felé mutatott viselkedés azonban akkor még nem ment túl egy feltűnően tehetséges fiú ismertető jelein. Kifelé még nem akart semmit mondani kilétéről. A bejelentés, hogy „abban kell lennie, ami az Atyáé”, Máriának és Józsefnek szólt. Nekik kellett először megérteniük, hogy Jézus az Atya Fia s az ő ügyét képviseli. Később majd apostolai elé is áll a követelménnyel, hogy aki apját és anyját jobban szereti, mint őt, az nem lehet tanítványa. *Isten országának és az emberi érzelemnek az összeütközése* először itt jelentkezik. Jézus olyan feladatot vállal, amelyet Pál apostol majd mint „Isten balgaságát” állítja szembe az emberi bölcsességgel, ezért arra környezetének is elő kellett készülnie. Mária hitének is gyarapodnia kellett, neki is meg kellett birkóznia Isten misztériumaival. Isten egyes

esetekben követelhet olyan áldozatot, amely nemcsak nekünk az, hanem még inkább azoknak, akik szeretnek bennünket, vagy akik több-kevesebb önzéssel ki akarnak sajátítani. Az ilyen feszültségek tudatosítják majd, hogy Isten országa valóban természetfeletti intézmény, s birtoklásához előbb „meg kell térni”, el kell sajátítani egy új értékelési módot.

Jézusnak egész nyilvános működése azt mutatja, hogy ő valóban „ember volt az emberekért”. Ma ezt erősen hangsúlyozzák azok, akik úgy vélik, hogy Istenre irányuló utalásokkal a mai ember előtt nem sokat kezdhetünk. Kétségtelen, hogy a kereszténységnek alapvető tétele a felebaráti szeretet, sőt az Isten iránt való szeretetet is ezen kell igazolni. Jézus viselkedése mégis azt mutatja, hogy a kereszténységet még ilyen nemesebb értelemben sem szabad evilágivá tenni. Amikor ő az Istent teljes értelemben Atyának nevezte, azt akarta hangsúlyozni, hogy az Atya több jóakaratot és megértést mutat irántunk, mint amit mi mutathatunk egymás iránt, de azt is tudtukra adta, hogy az Isten országának teljességéhez éppúgy hozzátartozik az *Isten előtti hódolat*, mint az *embertárs szeretete*. Főleg pedig azt kell megértenünk, hogy a földi élet nem végső állapot, tehát amikor Isten kedvéért az élet bármilyen vonalán áldozatot hozunk, akkor az örök élet el nem múló javait biztosítjuk magunknak.

A hit és a keresztség bennünket is Isten gyermekévé tesz, ebből a hivatásból kell levezetnünk az Atya iránti hódolatot, amely természetesen az egymás iránti testvériség munkálásában is megnyilvánul.

A názáreti munkás élet

Az evangélisták hallgatnak arról az időszakról, amit Jézus Názáretben eltöltött. Csak a nyilvános működése idején elhangzott megjegyzésekből tudjuk, hogy József ács volt, ezért bizonyára Jézus is ezt a mesterséget folytatta. Előbb már említettük, hogy az evangélisták csak azokat az eseményeket ragadták ki életéből, amelyeknek a hit számára volt mondanivalójuk, illetőleg amelyeket úgy tekintettek, hogy azokon keresztül Isten országa valósult és közelebb jött. Ebből a szempontból a visszavonult munkás életnek nem volt mondanivalója? Az evangélisták hallgatását nem ilyen nézőpontból kell megítélnünk. Ők arról beszélnek, amit Jézus mint *újat*, mint *többletet* hozott az Ószövetséggel szemben. Viszont Názáretben még egyszerűen „a törvény alattvalója”, nem pedig az új és végleges kinyilatkoztatás közvetítője.

Azt pedig nem kellett külön emlegetni, hogy Jézus Isten Fia létre kemény munkában töltötte idejét. Hiszen az ószövetségi ember számára a munka értékét és jellegét ez a két isteni szó határozza meg: Hajtsátok uralmatok alá a földet, s arcod veritékével eszed kenyeredet. Az ószövetségi ember úgy érezte, hogy konkrét életével és munkájával áll benne az Istennel kötött szövetségben, ezért, ha törvény szerint él, élete mindenestül értékes Isten előtt. A régi ember a munkát egyszerűen az élet tartozékának tekintette. Az ember azon keresztül kap jogot az élet javaihoz. Azért már az ószövetségi törvény égbekiáltó bünként ítélte el a munkás bérének visszatartását. Jézus egyszerűen leszögezi, hogy a munkás méltó a bérére (Mt 10,10). Pál apostol pedig kijelenti: aki nem akar dolgozni, ne is egyék (2 Tessz 3,10). Ennél továbbmenően azonban az aránylag kezdetleges társadalomban értelmetlen dolog lett volna minden szociológiai vagy teológiai spekuláció a munkáról.

De ma már az ilyen eszmefuttatás nem fölösleges. Minket itt természetesen az *üdvrendi szempont* érdekel, nem a szociológiai. Jézus Krisztussal kapcsolatban az az alapvető hittétel, hogy benne az isteni személy lett emberré, ezért szükségszerűen megszentelt mindent és végleges értelmet adott mindennek, amit magára vett. Óutána már a hívő ember a mindennapi munkában eltöltött életet nem csupán úgy tekintheti, mint az életnek Isten akaratából való velejáróját, hanem úgy, mint a megváltásnak és a megszentelődésnek az eszközét. A katolikus tanítás ma már így emlegeti a munkát: „Azok a férfiak és nők, akik maguk és

családjuk fenntartásáért úgy dolgoznak, hogy egyúttal az egész társadalomnak hasznára legyenek, joggal meg lehetnek győződve, hogy munkájukkal a Teremtő művét folytatják, embertestvéreik javát mozdítják elő és személyesen hozzájárulnak az isteni gondviselés tervének megvalósításához a történelemben... Amikor az ember dolgozik, nemcsak a tárgyakat és társadalmat alakítja, hanem saját magát is tökéletesíti”. A mi számunkra a kötelességteljesítés egyúttal Krisztus követése és az örök javak munkálása.

Ma még azt a szempontot is hozzá kell vennünk, hogy tulajdonképpen mindenkinek a munkája közvetlenül vagy közvetve beletorkollik az egész társadalom életébe. Az egymás közötti kapcsolat olyan bonyolult, a javak előállítása annyira az együttműködésen alapszik, hogy az egymás iránti felelősség sokkal nagyobb és kötelezőbb, mint bármikor. Viszont nagyobb szükségünk van arra is, hogy a hitből ezen a téren is ösztönzést és vigasztalást merítsünk.

Az előfutár

Az egész ószövetségi üdvtörténet bevezetés, előkészület volt a Megváltó eljövételéhez. De Malakiás prófétánál külön szó van isteni követéről, aki közvetlenül előkészíti az útját (3,1). Ez a küldött Keresztelő János. A régi próféták alakja és buzgósága elevenedik meg benne, s az Ószövetségnek azt a prófétai jellegét képviseli, amely a Megváltó eljövételét valóban teljesedésnek tekintette. Zakariásnak és Erzsébetnek a fia, születését jelek kísérik, a kiválasztást, a megszentelést és a prófétai elhivatottságot gyermekkorában kapja. Az evangélisták megjegyzik róla, hogy serdülő korától a pusztában élt. Ma az új leletek alapján sokan feltételezik, hogy a „puszta” alatt a kumráni esszéus közösséget kell érteni. Ruhája, a bőrvéllel átkötött teveszőr köntös, Illésre emlékeztetett, tápláléka pedig a szegények étele volt: sáska és erdei méz.

Az evangélium így foglalja össze működését: „Föllépett egy ember, akit az Isten küldött s akinek János volt a neve. Tanúságtételre jött, hogy tanúskodjék a világosság mellett. Nem ő volt a világosság, hanem bizonyosságot kellett tennie a világosságról”. Tanúságtétele abban állt, hogy a kapott természetfölötti jelek alapján hitt Krisztusban, bemutatta őt népének és a bűnbánat hirdetésével előkészítette a népet az evangélium befogadására. Feladatát olyan odaadással teljesítette, hogy Krisztus így nyilatkozik róla: „Mit mentetek ki látni a pusztába? Széltől hajladozó nádat? ... Előkelő ruhába öltözött embert? Akik előkelő ruhát viselnek, a királyok palotáiban vannak. Miért mentetek ki? Prófétát látni? Igen, mondom nektek, többet, mint profétát.” Több a prófétáknál, mivel küldetése magasrendű. De az életszentség és hivatástudat is akkora benne, hogy „az asszonyok gyermekei között nem született nálánál nagyobb.”

János a régi prófétákhoz hasonlóan kapja a kinyilatkoztatást Krisztusról. Ő maga így számol be élményéről: „Előzőleg nem ismertem őt, hanem aki engem küldött vízzel keresztelni, azt mondta nekem: Akire látod a Lelket leszállni és rajta maradni, az Szentlélekkel fog keresztelni. Én láttam és tanúságot is tettem arról, hogy ő az Isten Fia” (Jn 1,33-34). Nincs tudomásunk arról, hogy János csodákkal igazolta volna küldetését. Tőle nem is követelt senki ilyen jeleket. Élete és beszéde annyira megegyezett a prófétákéval, hogy a nép előtt ez elég bizonyítéknak számított. A mi számunkra pedig az a döntő, hogy Jézus Krisztus igazolta őt.

Különben tanítása és viselkedése azt mutatja, hogy egészen *átadta magát küldetésének*. Semmit nem elővételez a Messiás tanításából, csak az utána való vágyat és a benne való hitet erősíti. A bálványimádás veszélye már nem fenyegeti a népet, mint a régi próféták korában, de szükség van arra, hogy a törvény igazi szellemében készüljenek Isten országának közeledésére. Az egyszerű nép a maga módján a régi vallási hagyományból élt: annak csak jó szóra és bátorításra volt szüksége. A szövetség szellemét inkább a vallási vezető réteg

üresítette ki: a farizeusok és törvénytárgyalók. Náluk Ábrahám utódainak kiválasztottsága már nem tanúságtétel az egy Isten mellett, hanem vallási és nemzeti elbizakodottság forrása. Mivel rajtuk kívül minden más nép bálványimádó és népük közül is csak ők tudják a törvény előírásait értelmezni, azért Istennek szüksége van rájuk. Ezzel az Isten előtti hódolat helyére lépett bennük az önteltség és a gög. Azért János csak velük szemben használja a kemény szavakat: Viperák fajzata, teremjétek a bűnbánat méltó gyümölcseit. Ne emlegessétek, hogy Ábrahám az atyátok, Isten tud a kövekből is fiakat támasztani Ábrahámnak.

Ezzel világosan megfogalmazza azt a tételt, ami már felcsillant a prófétáknál is, hogy az üdvrend hordozói nem csupán Ábrahám testi leszármazottai. Pál apostol később még világosabban kifejti, hogy azok az igazi utódok, akik a pátriárka hitét utánozzák és öröklük (Gal 4,21-31). Jézus Krisztus pedig példabeszédeiben nyomatékozta azt a gondolatot, hogy az Atya teljesen szabadon, saját akaratának megfelelően osztogatja országának kegyelmi javait.

János tehát a bűnbánat hirdetése mellett a *vallási szűkkeblőséget* is elítélte s ezzel eléje dolgozott az egyetemes vallás kialakulásának. A megvalósulás módját azonban ő sem látja, de kellő alázattal rábíz mindent Isten akaratára. Amikor Jézus megkezdte működését s az emberek Jánost otthagya egyre inkább köréje csoportosulnak, János akkor is igazi hittel nyilatkozik: „Ti magatok vagytok tanúim, hogy megvallottam: Nem vagyok a Messiás, hanem csak az előfutára. A menyasszony a vőlegényé; a vőlegény barátja, aki mellette áll és hallja őt, szívből örül ujjongásának. Ez az örömem most beteljesedett. Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem” (Jn 3,28-29). Az isteni kinyilatkoztatás alapján igazi képe volt a Messiás nagyságáról: ő maga nem méltó arra, hogy saruszíját megoldja. Nincs okunk feltételezni, hogy a Szentháromság titkáról és ezzel kapcsolatban a megtestesülés misztériumáról külön kinyilatkoztatást kapott volna. Ellenben elevenen hitte azt, aminek nyoma már az Ószövetségben is megtalálható, hogy ti. a Messiás különös értelemben az Isten Fia, azért ilyen nevek illenek hozzá: csodálatos, tanácsadó, erős, Isten, béke fejedelme, a jövő századok atyja (vö. Iz 9,6).

Jézus nem olyan mindent elsöprő teofániával kezdte meg működését, mint ahogy azt kortársai általában várták. Közben János nyilvánosan megfeddte Heródes Antipást házassági botránya miatt és ezért börtönbe került. Mivel Jézus módszerét ő sem ismeri fel, lelkében bizonytalanság ébred; két hűséges emberét elküldi hozzá és megkérdezi: Te vagy, akinek el kell jönnie, vagy mást várjunk? A kinyilatkoztatáson alapuló hite nem ingott meg, csak a viselkedését nem értette, de annyit tudott, hogy választ és magyarázatot csak tőle kaphat. Jézus azzal válaszol, hogy rámutat az ószövetségi jövendölésekre. Ott is arról van szó, hogy az emberi gyarlóság orvoslója lesz, nem pedig politikai veretű uralkodó, s boldog, aki benne meg nem botránkozik. Isten gondviselése és viselkedése tehát a messiási korban is titokzatos marad. A hit nem oszlat el minden homályt, sőt a hívőnek állandóan birkóznia kell a kívülről vagy belülről eredő kételyekkel. Csak az igazság további keresésével és a kegyelem világosságával győzheti le azokat.

Keresztség a Jordánban

A keresztelés szó és vele együtt a keresztény név nem a „kereszt” származéka, hanem Krisztus nevéből ered. A görög „khristianos”-ból szláv közvetítéssel alakult ki a keresztény név. Keresztelni tehát annyit jelent, mint krisztusivá, Krisztushoz tartozóvá tenni valakit. A Szentírásban azonban a „baptizein” szó alámerítést jelent. Lehet, hogy János az esszénusoktól hozta ezt a szertartást s nála még csak a belső bűnbánatnak volt a jele. A Megváltóval csak annyiban állt kapcsolatban, hogy a megtisztulást úgy végezték, mint előkészületet az ő eljövételére. János maga úgy értékeli ezt az alámerítést, hogy „ő csak vízzel keresztel”. A Megváltó majd új jelentést és tartalmat ad neki, mert ő már „Szentlélekkel fog kereszteni”.

Egyik napon Jézus is beáll azok csoportjába, akik János kezéből fogadják ezt a

keresztséget. Az evangélisták nem azért mondják el a történetet, hogy Jézus vezeklő ténykedésére rámutassanak. Őket az a teofánia érdekli, amely igazolja Jézus személyét, s amely egyben világot vet a Krisztus által rendelt keresztség kegyelmi hatására is. A teofánia ott még csak Jánosnak szólt. Előtte tárta fel Jézus kilétét, hogy ennek alapján tanúságot tehessen mellette. Az apostoli igehirdetés azonban már a kinyilatkoztatás teljességének tényében értékelte az eseményt, azért úgy kezelte, mint a keresztesy tanítás elmaradhatatlan részét. Mégpedig azért, mert meglátta benne a *Szentháromság kinyilatkoztatását* és a keresztség természetfölötti hatását.

János az első találkozásnál megsejt valamit a Jézusból kiáradó személyes hatásból, azért fogadja így közeledését: Inkább én szorulnék rá, hogy te keresztelj meg engem. Amikor Jézus az Írás teljesezésére hivatkozik, az már János számára is a bizonyosságot jelentette. A teofánia csak megerősíti a felismerést. Az Atya nyilatkozatát az apostoli igehirdetés így foglalta szavakba: Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik. Ugyanakkor a Szentlélek galamb képében láttatja magát, mint aki a keresztelés szertartásának új értelmet ad: betölti azt, akit az Atya Fiának nevezett. Ezért mondhatta Pál apostol a keresztséget a megújulás fürdőjének (Tit 3,5).

Az apostoli Egyház számára a jelenetben benne van a keresztség teológiája. Az Atya a Szentlélek által gyermekévé fogadja azt, aki részesül a Krisztus által rendelt keresztségben. Az újjászületés a Szentlélek által megy végbe, de előfeltétele a bűnbánat és a hit Krisztusban. Az így megigazult emberben az Atyának kedve telik s kiárasztja rá a Szentleket, hogy táplálja benne az istengyermeki öntudatot: „Mivel Isten fiai vagytok, Isten az ő Fiának lelkét árasztotta szívünkbe, aki őt így szólítja: Abba, Atya” (Gal 4,6).

A kísértés

A katekétikai szemléltetés erősen meglátszik azon a történeten, amelyet Jézus megkísértésének szoktunk nevezni. Máté és Lukács részletesen elmondják, Márk csak utal rá. Azért gondoljuk, hogy a történet ebben a fogalmazásban szemléltető katekézis eredménye, mert nehezen képzelhető el, hogy Jézus engedi vezetni magát a pusztából a jeruzsálemi templom ormára s onnét egy magas hegyre. Különbén sincs olyan hegy, „ahonnan a föld minden országát beláthatnánk”. Mi a célja az egész történetnek? Nincs benne apologetikai célzás, sem a zsidók felé, sem a pogányok felé. Különleges aszkétikus szempontot sem figyelhetünk meg benne. Azt sem mondhatjuk, hogy ez a három kísértés mintegy dramatizált formában összefoglalja mindazokat a kísértéseket, amelyeknek Jézus egyáltalán ki volt téve. Még kevésbé állítjuk, hogy egyáltalán az embert érő kísértések típusát kellene bennük meglátnunk. Mivel a tanítványok közül senki sem volt tanúja Jézus pusztai böjtölésének, a történetet csak maga Jézus beszélhette el. Ő maga átélte, elmondta tanítványainak, de a szemléltető és dramatizált forma már az apostoli katekéziséből ered. Az ilyen „változtatást” nem kell szembeállítanunk a szöveg sugalmazottságával, hiszen a szent szerzők „Jézus Krisztus evangéliumát” adják elénk, nem pedig életének aprólékos részleteit. Azt nézik, hogyan nyilatkozta ki magát az Isten Jézus Krisztus tetteiben és szavaiban.

Jézus Krisztus istensége mellett egészen ember volt. Ezért korának gondolatvilágát éppúgy átélte, mint mindenki más. A három kísértés kapcsolatban áll a *Messias-várásnak* azzal a formájával, amely akkor megfigyelhető volt a zsidó népben. De a szöveg annyira hangoztatja a gonosz lélek szerepét, hogy azt is valóságnak kell elfogadnunk, bár egyébként mind a három kísértés jöhetett Jézus helyzetéből. A keretet a negyvennapos böjt adja. Ezzel azonban az evangélisták külön nem foglalkoznak. Az Ószövetségben van rá példa, hogy Mózes és Illés is negyven napig böjtölnek fontos küldetés betöltése előtt. Így a negyvenes szám valamilyen szentelt értelmet kapott.

Az első kísértés arra vonatkozik, hogy a követ változtassa kenyérré és egyékké. Az ilyen

csoda azonban nem állana kapcsolatban az üdvrenddel. Ő azért jött, hogy az Atya jóságát, hatalmát és szentségét kinyilvánítsa az embereknek. Itt nincs kinek kinyilvánítani. Feleletül a Szentírást idézi: nemcsak kenyérrel él az ember, hanem köteles Isten szavát is figyelembe venni. Később is hasonló határozottsággal utasítja el a farizeusok követelését, amikor egyszerűen „jelet” kérnek tőle.

A korabeli zsidó írásokból tudjuk, hogyan képzeltek el a Messiás megjelenését: ismeretlen helyről jön, jelekkel hívja fel magára a figyelmet és felszabadítja népét az idegen uralom alól. Ez az elgondolás cseng vissza a második kísértésben: szemkápráztató jelekkel elismertetni magát. De ezzel keresztezte volna az Atya parancsát, amely arra vonatkozott, hogy életét adja övéért (Jn 10,18). Innen a válasz, hogy „ne kísértsd Uradat, Istenedet.”

A harmadik kísértés a másodikból folyik: ha az Atya parancsot adott neki a szolgálatra, sőt arra, hogy áldozattá váljék, akkor annak kikerülése, vagyis az uralomra való törekvés egyenesen az ördög főségének elismerése lenne. De ez a kísértés teljesen idegen tőle, hiszen az Atya akaratát úgy tekinti, mint a mindennapi kenyeret, s életének művét is abban foglalja össze, hogy „megdicsőítette az Atya nevét” (Jn 17,4).

Ebben az összefüggésben világossá válik, miért beszélte el Jézus tanítványainak ezt az élményt, miért tették a történetet a szinoptikusok könyvük elejére: Jézus magatartása kezdettől fogva világos és szilárd volt. *Nem akart más utat választani*, mint amelyet az Atya kijelölt s nem is volt olyan hatalom, amely őt ettől az úttól eltérítette volna. Viszont magatartásában kezdettől fogva adva volt a gonosz lélek fölötti győzelem is.

A történetben az üdvrend örök igazsága jut kifejezésre: Isten a gonoszság fölötti győzelmet mindig az erények követésének jutalmául adja. Isten országának eljövételéhez csak ez az út vezet. Az Egyház híveit és vezetőit is elfoghatja a kísértés, hogy a „könnyebb utat” válasszák és a világban való érvényesüléssel akarják Isten ügyét előbbre vinni. Tudomásul kell vennünk, hogy Isten a kegyelmeit csak az üdvrend nagy összefüggésében osztogatja, nem pedig azért, hogy önző céljainkat kielégítse. Jézus más helyen így fogalmazza meg ezt a tanítást: „Keressétek először az Isten országát és igazságát, s a többi ráadásul megkapjátok” (Mt 6,33).

Erő áradt ki belőle

A töprengő szemlélő mindjárt Jézus működésének elején így nyilatkozik: „Mester, tudjuk, hogy az Istentől jöttél tanítóul, hiszen senki sem művelheti ezeket a jeleket, amelyeket véghezviszel, hacsak Isten nincs veled” (Jn 3,2). A Szentírás a csodákat elsősorban jelnek veszi, amelyről fel lehet ismerni, hogy adott esetben az Isten működik közre. Viszont a hívő elfogadja, hogy a természet folyása is Isten teremtő mindenhatóságának a műve, azért kiált fel a zsoltáros: Az egek hirdetik csodatetteidet, Uram! (Zsolt 89,6). A csoda mégis közvetlen és különös jel, mert azt jelzi, hogy Isten az üdvtörténet keretében és határozott cél érdekében lépett közbe.

Az evangéliumok nem úgy emlegetik Jézus csodáit, mint személyének izgalmas kísérő jelenségeit, hanem úgy, mint annak a bizonyítékát, hogy „Isten meglátogatta népét” (Lk 7,16). Jézus maga is arra hivatkozik elsősorban, hogy bekövetkezett a kegyelem kiadásának időszaka, amely a testi gyógyulásban a végleges megváltás előjelét látja: A vakok látnak, a sánták járnak, a süketek hallanak, a leprások tisztulnak, a halottak feltámadnak és a szegényeknek hirdetik az evangéliumot” (Mt 11,5). A csodák hitvédelmi célzata szinte háttérbe szorul. Jézus és az apostolok ugyan hivatkoznak rá, hogy a csodákkal az Atya igazolja Fiát, de több melegséggel beszélnek arról, hogy a jelekben is az Atya irgalma mutatkozik meg.

Ma, a természettudományos gondolkodás hatása alatt úgy gondoljuk, hogy több kritikával tekintünk a csodákra, mint a régi ember. De ha figyelmesen olvassuk az evangéliumot, a

kritika ott sem hiányzott, sőt talán érzékenyebb volt, mint a mai emberé. Akkor ugyan a természet törvényeit nem ismerték annyira, nem is tartották olyan „sérthetetleneknek”, mint korunkban, de a régi ember sem akart áldozatul esni ismeretlen erőknek. Meg volt győződve, hogy felsőbbrendű szellemi hatalmak, démonok vagy az istenség tetszésük szerint irányíthatják a természet jelenségeit. De a hívő éppen attól óvakodott, hogy kiszámíthatatlan démoni erők vezessék félre. Az Ószövetség nagyjai, Mózesről kezdve Gedeonig és a prófétákig félreismerhetetlen jelekből akarnak meggyőződni, hogy valóban Isten küldi őket.

Mi már jobban ismerjük a természet törvényeit és erőit, de távol vagyunk attól, hogy *kimerítően* ismerjük azokat. Éppen ezért a csodával szemben nem elég, ha csak természettudósok vagy filozófusok akarunk lenni. Nem az a döntő, hogy megállapítsuk, itt vagy ott a természet menetét meghaladó jelenség történt, hanem az, hogy isteni erő lépett közbe az ember érdekében. Az igazi csodának mindig az a természete, hogy az irgalmas és gondviselő Isten nyilatkozik meg benne, s végső célul az ember üdvét, illetőleg Isten országát tünteti fel. Ezért a csodát mint jelet csak az fogadja el, aki egyébként is hajlandó elfogadni a teremtő és gondviselő Istent. Jézus ellenfeleinél még egy szempont közrejátszott. Az ószövetségi üdvrendet annyira leszűkítették, annyira nemzeti alapon és külsőséges vallási szemlélettel magyarázták, hogy nem hagytak Istennek helyet az újabb közbelépésre. Illetőleg ők akarták meghatározni, hogy Isten *milyen módon lépjen közbe* a Messiás elküldésével. Mivel Jézus nem igazodik elgondolásukhoz, azért csodáit démoni mesterkedésnek bélyegzik.

A tanítványok számára a csodák értelmezéséhez a kulcsot Jézus egyénisége adta meg. Mi is csak ebben az összefüggésben értékelhetjük azokat. Az apostolok Jézus bizalmas köréhez tartoznak s a farizeusokkal ellentétben ők soha nem kérnek jelet, nem kívánják, hogy mesterük az ő szórakoztatásukra vagy akár megerősítésükre igénybe vegye természetfölötti képességeit. Ugyanez a magatartása azoknak is, akik egészen hisznek benne. Lázár nővérei is csak megüzenik neki, hogy testvérük beteg s valahogy úgy érzik, többet nem illik kérni. Miért? Akik Jézus környezetében voltak, azok meggyőződtek a csodák igazi hátteréről: Isten szeretete mutatkozik meg bennük. Ha Isten a mindenhatóságát felhasználja az ember segítésére, sőt arra, hogy élессze reményét és örömét, akkor ebben a *szeretetben bízni kell*. Isten a javunkat akarja, tehát akkor és ott jön segítségünkre, amikor jónak látja. Jézus nem azért jött, hogy a földi élet küzdelmes jellegét megváltoztassa. Az élet megmarad az érdemszerzés és a tökéletesedés idejének. Ellenben úgy nyilatkozott, hogy megenyhíti azokat, akik fáradoznak és az élet terhét hordozzák. Csodái a végső állapotra mutatnak. Ha egyszer Isten ura a természet erőinek, meg tudja gyógyítani a betegeket, fel tudja támasztani a halottakat, csodálatosan meg tudja szaporítani ételünket és italunkat, akkor ezt a mulandó és küzdelmes világot át tudja alakítani a végleges boldogság hazájává. A remény abból táplálkozik, hogy Isten magára vette múltó életünket, s ezzel elkötelezte magát sorsunkkal. Igazolta, hogy köztünk van mindenhatóságával, jóságával, irgalmával, tehát minden gondban és bajban rábízhatjuk magunkat.

Az evangélisták előadásmódjából kitűnik, hogy sem Jézus nem kereste a feltűnést csodáival, sem pedig ők nem a csodák elbeszélését tartották fő feladatuknak. Ezek a történetek nem egy emberi személyre aggatott díszek, nem a legendák távlati nagyításai, hanem az Isten Fiának viselkedéséből kiragadott jelenetek. A cél mindig az Atya megdicsőítése és Isten országának bemutatása. Egyik-másik helyen maga is kiemeli a csodák bizonyító erejét, hiszen gyarló embereket kell meggyőznie, olyanokat, akikre rátapadt az előítélet s akik a mózesi törvény betűjén nem látnak túl: „Tudjátok meg, hogy az Emberfiának hatalma van a földön a bűnök megbocsátására, – ezért így szól a bénához: Kelj fel, vedd ágadat és menj haza” (Mt 9,5).

Mivel Jézus működése a természetfölötti rend kinyilatkoztatása, azért csodái között éppen úgy vannak jelképes tettek, mint ahogy tanításában is használt példákat és hasonlatokat. A terméketlen fügefafa megátkozása és elszáradása beszédes jelképe lett az ítéletnek. A gonosz

lelkeknek adott engedély, hogy megszállják a sertésnyáját, szintén jele annak, hogy a „gonoszság titka” működik. Az egyes ember is érzi ártalmait, de érzi az egész természet, amely – Pál apostol szavai szerint is – sóhajtozik és vajúdik szolgálai állapotában (Róm 8,22). Jézus személyében azonban itt van valaki, aki elvileg már meghozta a győzelmet.

A csodákkal kapcsolatban kell megemlékeznünk az olyan gyógyításokról, amelyeknél Jézus „kiúzi az emberből a gonosz lelket”. Nem a bűn terhéről, nem emberi rosszaságról van itt szó, hanem testi és lelki szenvedést okozó titokzatos erő leküzdéséről. Természetesen itt számolnunk kell azzal, hogy a régi ember démon-hite a legtöbb betegséget valamilyen *megszállottságnak* vagy rontásnak tulajdonította. Az evangéliumban azonban akárhány helyen egyszerre van szó mind a betegségről, mind a megszállottságról, néha pedig tisztán csak megszállottságról. Mindenesetre figyelembe kell vennünk, hogy Jézus úgy beszél az ördögről, mint személyes erőről vagy hatalomról. Az viszont több esetben elismeri Jézus felsőbbségét. Isten Fiának, Isten szentjének nevezi (Mk 1,24; 5,7). Túl keveset tudunk a szellemi világról ahhoz, hogy pontosan meghatározhatnánk, milyen erők működnek itt. Ha elfogadjuk a bukott angyalok létét, elfogadhatjuk azt is, hogy hatásuk van az anyagi világra. Isten személyes beavatkozását felhasználhatták arra, hogy hatalmukat ők is megmutassák. Ezért ismétlődnek a jelenségek Jézus működése idején. Viszont erőfeszítésük csődöt mondott s inkább arra volt jó, hogy Jézus megváltói hatalma rajtuk is megmutatkozzék. A jelenség különben általánosságban azt is igazolja, amire már az első bűn leírása célzott, hogy Isten az üdvtörténetet a jó és a rossz titokzatos küzdelmébe állította bele.

Beszédes jelkép az is, hogy Jézus a *hatalmát nem használja büntetésre*, hanem csak segítségre. Az ószövetségi próféták még a büntetés eszközei is voltak. Ennek hatása alatt szeretne két apostola tüzet kérni az égből azokra, akik nem fogadják be őket (Lk 9,51). Jézus azonban az ítéletet következetesen fenntartja a túlvilágra. Ilyen lelkiület mellett nem lett volna értelme semmiféle varázslásnak és szemfényvesztésnek. Viselkedése a tanítványokban azt a meggyőződést keltette, hogy az Isten, aki Jézus Krisztusban kinyilatkoztatta magát, az a szeretet (Jn 4,8).

Arra mindig vigyázott, hogy az emberek ne álljanak meg csodáinál, hanem tekintsenek hittel és szeretettel Istenre, aki így felénk fordult. Ha látta, hogy csak csodái miatt követik, elment más helyre, hogy ott is hirdesse Isten országát, mert „az a küldetése” (Mk 1,38). Akik pedig azért mentek utána, mert ettek az általa megszáporított kenyerekből, azoknak így válaszolt: „Fáradozzatok olyan eledelért, amely megmarad az örök életre” (Jn 6,27). Jézus megígérte, hogy a karizmatikus erők megmaradnak Egyházában, tehát a csodák sem fognak hiányozni. Mégis, ha a csodákat úgy fogjuk fel, mint a természetfölötti rend jeleit, folytatásukat inkább a szentségekben kell látnunk. Különben már János evangéliuma ezt a szemléletmódot közvetíti. A kenyérszaporítás az eukarisztiára, mint lelki táplálékra mutat (Jn 6), a vakon született meggyógyítása pedig a keresztségre, mint megvilágosításra (Jn 9).

A csoda tehát az Isten országának földi alakulásához, az Egyház történelmi idejéhez van kötve: mindig valami magasabb rendűre és maradandóbbra mutat. Valóban úgy kell értékelnünk, mint Istentől adott eszközt, nem pedig célt. A cél az, hogy általuk megerősödjünk a hitben, reményben, szeretetben és a természetfölötti rendet úgy tekintsük, mint ami visszavonhatatlanul áthatja világunkat és életünket.

„Istentől bölcsességünké lett” (1Kor 1,30)

Jézuson keresztül nemcsak az isteni mindenhatóság, hanem Isten mindentudó bölcsessége is belesugárzik az emberi történelembe. A mindentudás már abban megnyilvánul rajta, hogy az Ószövetség jövendölései benne teljesednek. A szent könyvek sok eseményt és vonást megjövendölnek a Megváltóról. Jézus kívül nem volt senki, aki a jövendöléseket magára vonatkoztatta volna. A názáreti zsinagógában felolvassa Izajás próféta könyvéből: „Az Úr

Lelke van rajtam, mert fölkent engem, elküldött, hogy jó hírt vigyek a szegényeknek...” Utána hozzá tette: „Ma beteljesedett az Írás, amelyet az imént hallottatok.” Szent Máté evangélista lépten-nyomon rámutat a jövendölések teljesedésére.

Aggeus és Malakiás a fogság után azzal vigasztalták a templom építőit, hogy abban majd a Messiás is megjelenik, Dávid leszármazottja lesz, és Betlehemet az ő neve teszi naggyá. Izajás és a zsoltárok látomása szenvedéséről benne teljesedik. Megostorozzák, megalázzák, mint a bárányt viszik leölésre. A kereszten a bűnösök közé számítják, átluggatják kezét és lábát, szétosztják ruháit és sorsot vetnek öltönyére. Eledelül epét adnak, szomjúságában ecettel itatják. Végül is a gazdag sírjába temetik, ahol teste békében nyugszik el, mert Isten nem hagyja lelkét az alvilágban, szentje nem lát enyészetet.

Akit az Isten mindentudása igazol a jövendölésekben, az egyúttal ennek a mindentudó isteni *bölcsességnek a tulajdonosa*: „Benne rejlik a tudomány és a bölcsesség minden kincse”. Lukács már a gyermekről azt írja: „Növekedett bölcsességben és kedvességben Isten és emberek előtt”. Szent Péter megvallja: „Tiéd az örök élet tanítása, te mindent tudsz...” Nikodémus így köszönti: „Tudjuk, hogy Istentől jöttél tanítóul”. Az elfogatására küldött katonák nem mernek hozzányúlni, mert „soha senki nem beszélt még így, mint ez az ember”. Tanítványai vallják: „Te mindent tudsz, s nincs szükséged arra, hogy valaki kérdezzen. Ezért elhisszük, hogy Istentől jöttél.” A tömeg csodálkozik tanításán, „mert úgy tanítja őket, mint akinek hatalma van, nem úgy, mint az írástudók.” Megállapítják róla: „Bizonyosan ez az a próféta, akinek el kell jönnie a világra.”

A legnehezebb isteni és emberi dolgokról mindig konkrét kijelentései vannak. Tudomásul veszi, hogy apostolai Mesternek és Úrnak hívják. Sőt tiltakozik az ellen, hogy rajta kívül valakit is tanítónak nevezzenek: „Mert egy tanítótok van, Krisztus.” A világ világosságának mondja magát, aki őt követi, nem jár sötétségben.

Isten benső életéről csak ő adhat felvilágosítást: „Senki sem ismeri az Atyát, csak a Fiú és akinek a Fiú kinyilatkoztatja.” Más valaki csak úgy látna bele a titokba, ha „fölmenne a mennybe”. Ő viszont a „mennyből szállott alá”, ezért „arról beszél, amit tud és arról tanúskodik, amit lát” (Jn 3,11). Amit az emberek Istenről állítanak, az színtelen elvonatkoztatás és fáradt következtetés. Amit Jézus mond, az könnyed, egyszerű, vonzó és természetes. A gondviselés legnehezebb titkainál is úgy érezzük, hogy családi körben beszél az Atyáról. Isten gondolatait és terveit úgy adja elő, hogy akik hallgatják, azoknak „lángol a szívrük”. Ezért a tanítása „szellem és élet”, ami az emberben hitet ébreszt. Tanítványai a felfoghatatlan titok ellenére is bevallják: „Kihez mennénk? Az örök élet igéi nálad vannak.”

Ugyanakkor Jézus az *emberről* is az örök bölcsesség nyelvén szól. Az örök igazsághoz viszonyít mindent, mégis a húsból és vérből való embert látja. Gyakorlati érzeke az apostolnak is feltűnt: „Ő nem szorult rá, hogy valaki fölvilágosítsa az emberről; tudta ugyanis, mi lakik az emberben.” Az evangéliumban számtalanszor olvashatjuk: „Jézus látta gondolataikat”, „Ismerte gondolataikat”.

Az emberekre vonatkozó tudása elhagyja a természetes emberismeret területét. Amint tetteit nem korlátozzák a természet törvényei, úgy tudásának sincs útjában a tér és idő. Látja a távollevő dolgokat: Natánaelt a fügefá alatt, Lázár halálát, a samariai asszony bűnös életét. A jövő nyitott könyv előtte, az eseményeket apró részletességgel szemléli. Kínszenvedéséről, Judás árulásáról, Péter tagadásáról úgy beszél, mintha már megtörténtek volna. Hasonlóan biztos tudással szóló föltámadásáról, az apostolok üldöztetéséről, Péter haláláról, Jeruzsálem pusztulásáról, ismeri Egyháza sorsát egészen az ítélet napjáig.

Életének feladatával egészen tisztában van. Soha nem árul el bizonytalanságot, csalódást, semmi sem veszi el kedvét, nem töri le. Mindent beállít küldetésébe, amit ő teljes odaadással átvett az Atyától. Ilyen nyilatkozatok jelzik működésének keretét: „Az Emberfia azért jött, hogy keresse és megmentse, ami elveszett.” „Azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen.” „Nem azért küldte Isten Fiát a világra, hogy elítélje a világot, hanem, hogy

üdvözüljön a világ általa”. Az Atyáról, Isten országáról, az ember céljáról és feladatáról ad tanítást. Közben soha nem fogja el a kísértés, hogy a világi tudomány és társadalmi rend elméleteibe belebonyolódjék. Nem a természetes fejlődés gyorsításáért jött, hanem a kegyelmi rend kibontakozásáért. A természet fölött való uralom kibontakozásának lehetőségét az ember már a teremtésben megkapta. Ehhez nincs mit hozzá tennie.

Jézus tehát a „mennyei dolgokra” vonatkozó tudását akarta közölni velünk. Ennek hirdetését köti az apostolok lelkére: „Menjetek el az egész világra és hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözül, aki nem hisz, az elkárhozik.” A hit nem elméleti jellegű tudás, hanem életföladat. „Nem mindenki, aki mondja nekem, Uram, Uram! jut be a mennyek országába, hanem aki teljesíti Atyám akaratát.” Az evangélium az *Isten országáról* szól, de azt földi kötelességeinkkel kell megvalósítanunk. Az Istentől adott bölcsesség nem a természet kijátszása vagy lekicsinylése, hanem a teremtés művének felemelése és kiegészítése. Krisztus tanítása nem idegenít el azoktól a feladatoktól, amelyekkel a földi rendet és társadalmat is tökéletesítenünk kell. Sőt éppen azt kívánja, hogy az Isten előtti felelősség tudatában valósítsuk meg azokat. Az Atya azért küldte el Fiát megváltásunkra, mert „szerette a világot”, – tehát nem lehetett az a szándéka, hogy bármilyen értéket is leromboljon vagy tudatlanra vegyen. Viszont Krisztus evangéliuma felhívja a figyelmünket arra, hogy a világban a rossz, a „gonoszság titka” is működik. Megtéveszthet bennünket saját korlátoltságunk, elvakíthat a szenvedély, az ösztön, a szellemi javakat félredobhatjuk a mulandó élvezetért, ezért szükségünk van a „világ világosságára”, aki az örök értékek fényében mutatja meg, hogy mi a maradandó és mi válik javunkra.

Abba, Atyánk!

Az „Atya” szó olyan újdonságot jelentett és annyi melegséget árasztott, hogy az első keresztények a liturgikus imában sokszor arám nyelven ismételték, ahogy Jézus ajkáról hallották: „Abba”. Az első szavak közé tartozik, amelyeket Jézus ajkáról az Írás följegyez: „Atyám dolgaiban kell lennem.” A kereszten haldokolva ezt imádkozza: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet.” Közben az élete útján senkihez nem szól annyiszor, mint hozzá, és senkiről nem beszél olyan boldogan, mint róla. Neki teljes ismerete volt az Atyáról, azért szívének minden szála belerezdül, amikor őt szólítja. Hangja melegséggel telik meg, amikor gondviselését vagy irgalmát ecseteli. Az élet útjára azt viszi eledelként, hogy az ő akaratát tegye. Pedig milyen érthetetlennek látszik az Atya akaratát a názáreti ács munkában vagy a kereszten történő megváltásban. Mégis a Szentlélekben ujjongva az ég és föld Urát dicséri, amiért titokzatos kinyilatkoztatását elrejtí a bölcsek és az okosak elől, és kinyilvánítja a kicsinyeknek. Lelki tusájában az Olajfák hegyén kitarja ugyan előtte érzelmi megrendülését, de akaratának habozás nélkül aláveti magát.

Az Atya szóban fejezi ki legtökéletesebben, hogy *ki nekünk az Isten*. Azért teremtett, hogy gyermekeivé fogadjon. Imádkozni is így tanít: Miatyánk... Mégis más értelemben atyja neki, mint nekünk. Gondosan szembeállítja: az én Atyám és a ti Atyátok. Magáról azt mondja: „Én és az Atya egy vagyunk”. Az Atya csodálatos tette nyomán azt kell megismernünk, hogy az Atya ő benne van és ő az Atyában. Követői számára tökéletes egységként ezt kéri: „Legyenek mindnyájan egyek, mint te Atyám bennem és én tebenned.” Ennek alapján tanítja az Egyház, hogy a Fiú egylényegű az Atyával.

Magát szerényen Emberfiának nevezte, de amikor Szent Péter ünnepélyesen megvallotta. – „Te Krisztus vagy, az élő Isten Fia”, megdicsérte őt a vallomásért, amelyet nem a test és vér nyilatkoztatott ki neki, hanem a mennyei Atya. A főtanács előtt ünnepélyesen vallotta meg, hogy valóban az Isten Fia. A zsidók ezért követelték halálát Pilátustól: „Nekünk törvényünk van s a törvény szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát.”

Jézus istensége szerint az Atya egyszülöttje. Azért lett szent emberségében „elszülötté” a sok testvér között, mert az Atya előre arra rendelt minket, hogy Fiának képmását öltjük magunkra. Gondviselése azt célozza, hogy ez megvalósuljon bennünk. „Szeretem azokat, akik szeretnek engem” – hallottuk az Ószövetségben. Jézus szerint a mennyei Atya úgy tesz, mint a tékozló fiú atyja, aki elébe megy a megtérő bűnösnek, magához öleli és tiszta ruhába öltözteti. „Napját fölkelte rosszakra és jókra egyaránt, esőt ad az igazaknak is, hamisaknak is.” Jézus kötelességének érezte, hogy mindent elmondjon nekünk, „amit az Atyától hallott”.

Az Atya szeretetet, jóságot és megbocsátást mutat irányunkban, mégis hamis istenkép volna, ha fehérszakállas, fáradt, öreg lénynek képzelnénk el, aki egyszerűen mindenre rábólint, amit hancúrozó gyermekei elkövetnek. Jézus soha nem mondja az Istent „nagyapának”! Az evangélium lendületes, tevékeny tetterőnek mutatja be őt, aki a természetben és a történelemben „mindent mindenben véghez visz.” Jézus ezt tanítja róla: „Atyám mindeztidáig munkálkodik...” Jézus arról beszél, hogy az Atya ruhazza a mezők liliomait, táplálja az ég madarait, számon tartja hajunk szálait, ezzel mindenhatóságát és jelenlétét juttatja eszünkbe. Az atya a gyermek számára éppen az életet adó, életünket fönntartó és oltalmazó erőben válik értékkel. Az „Atya szeret titeket” és „az Atyának gondja van rátok”! Akkor jelent sokat, ha tudjuk, hogy mindenható erejét veti latba földi és örök életünkért. Az Atya nem emberi módon dolgozik a természetben, hanem a nagy világmindenségbe oltott erők által, a természet, a fejlődés törvénye által. Ezen a ponton a természettudomány világképe sokkal közelebb áll az evangélium istenképéhez, mint azt sokan gondolják.

A történelemben éppen így munkálkodik. Elsősorban itt sem külső, csodásnak látszó beavatkozások által. Hanem azzal, hogy ő küldi a prófétákat és Fiát a világba. Ő osztja szét a talentumokat; ő hív munkásként szőlőjébe. Nevel és tisztogat bennünket, hogy termést hozzunk. Mert „azzal dicsőül meg az Atya, ha sok gyümölcsöt hoztok, és az én tanítványaimnak bizonyultok.” Az Atya mindenható kezében tartja az egész történelmet, és ugyanakkor rajtunk, értelemmel és szabad akarattal dolgozó lényeken keresztül valósítja meg terveit. A kérő imának mégis megvan a helye. „Bármit kértek az Atyától az én nevemben” – nem annyit jelent, hogy azt tegye, ami nekünk éppen jónak látszik.

Jézus az Atya nevében ígéri, hogy aki kér, kap, aki keres, talál, aki zörget, annak ajtót nyitnak. Közületek melyik apa ad a fiának követ, ha az kenyeret kér?... „Ti bár rosszak vagytok, tudtok jót adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább adja mennyei Atyátok a Szentlelket azoknak, akik kérik tőle” (Lk 11,9-13). Máté általánosabban így mondja: „Mennyei Atyátok jót ad azoknak, akik kérik”. A bizalom nem annyit jelent, hogy egyszerűen azt várjuk, amit mi jónak látunk. Mindent kérhetek és bizalommal kell várnom, hogy azt kapom, ami nekem jó. Ha nem egészséget ad, akkor türelmet. Talán nem őt talentumot adott, de segít, hogy a kettőt jól kamatoztassam. Nem változtatja meg miattam sem a természet folyását, sem a történelem haladását, de erőt ad, hogy becsületesen betöltsem a szerepet, amelyet nekem kiosztott. Nem teremtett olyan lénynek, akit „nagy”-nak nevez majd a történetírás, de tudom, hogy az észrevétlenül és titokban épülő országban rám is örök dicsőség vár.

Mindez még világosabb előttünk, ha arra gondolunk, hogy Jézus szemében az Atya a végtelen szentség. Őt nem lehet kielégíteni azzal, hogy a kaporból és a mentából tizedet adunk, vagy hogy dicsekszünk jótetteinkkel. Ő a szíveket és veséket vizsgálja s a rejtekben lát. Előtte a lelkület a fontos, nem a külső látszat. Isten arra szólít fel, hogy az Atya tökéletességéhez mérjük magunkat. Az Atya tükröződni akar gyermekeiben.

Isten országa

Isten országának emlegetése mutatta leginkább, hogy Jézus azt jött kinyilatkoztatni és megvalósítani, ami az Ószövetségben ígért alakjában jelentkezett. Isten ott is úgy szerepel, mint király, főleg a zsoltárokból. Uralmát azonban a Messiásban teszi egyetemessé és teljessé. Neki adja örökségül a népeket és a föld határait. Uralmának azonban inkább benső ismertető jegye lesz: az ember szívében hordozza Isten törvényét, nem kőtableton. Jézus mindjárt fellépésekor bűnbánatot és hitet követel, mert „az Isten országa elközelgett”. Nem hagy kétséget aziránt, hogy az ország őbenne érkezett el, de nem valósul meg az emberek közreműködése nélkül. Ezzel már adva van kettős sajátsága: egész valóságában természetfölötti adomány, de feltételezi az ember szabad akaratú együttműködését. Ezért az ország már itt van, de még imádkozni kell eljöveteleért. Itt van, amennyiben adomány, de meg kell valósulnia, amennyiben az emberek alávetik magukat Isten uralmának.

Az Ószövetség csak nagy vonásokban beszélt Isten országáról. Ezért a vallásos várankozásnak lehetősége maradt arra, hogy saját vágyai szerint kiszínezzék. Az idegen hatalom igája alatt görnyedő nép nagyrészt politikai szabadulást várt tőle. A Messiás megjelenése egyet jelentett a diadalmas háború kezdetével, és az „igazak” uralmával. Azért Jézus fáradságos tanításban tisztázza a fogalom jelentését. Máté a „mennyei országát” emlegeti, mert arám nyelven írta evangéliumát, a zsidók pedig nem mondták ki Jahve nevét, hanem inkább az Úr, a Mennyei, a Magasságbéli neveket használták. Jézus példabeszédeiből megtudjuk, hogy Isten uralma úgy valósul meg, ahogy az emberi intézmények keletkeznek. Ő maga megkezdi az eszme elhíntését, folytatja apostolain és egyházán keresztül. Sok mag hull majd az útszélre, a köves talajra, vagy a tövisek közé, de jó talajba is és ott sokszoros termést hoz. Rajta kívül minden más történelmi erő munkálkodni fog, még a „gonoszság titka” is. Azért országának élete benne áll a jó és a rossz állandó küzdelmében. Isten gondolatának és az emberi erénynek ebben a küzdelmes történelemben kell végleges formát öltenie.

Az Isten országa „erőszakot szenved”. Olyan lesz, mint a rejtett kincs, amit ha valaki felismer, mindent odaad érte. Másrészt olyan lesz, mint a kamatra kiadott pénz, aminek meg kell sokszorozódnia. Akadnak, akik számára holt tőke marad, akadnak olyanok is, akik bár felismerik, hogy benne lakomára szóló meghívást kaptak, mégis visszautasítják. Ennek ellenére a ház megtelik vendégekkel. Talán olyanokkal, akik emberi bölcsesség szerint nem oda valók, akiket mindenki lenézett. A király összeszedi a „sántákat, bénákat, kivetetteket” s azokat ülteti asztalához. A koldusokat is fel tudja ékesíteni menyegzős ruhával, viszont kiveti azokat, akik elbizakodottan a barátainak tartották magukat.

A *misztérium-jelleg* tehát elválaszthatatlan az Isten országától. Nagy szerepet játszik benne a hit és a bűnbánat, azért azokból is lehetnek elsők, akik utolsónak számítottak. Titokzatos azért is, mert az ország „nem ebből a világból való”. Nem a földi országok mintájára létesül, nem sajátít ki területet, nyelvet, fajt vagy társadalmi osztályt. Külsőleg semmi sem jelzi jelenlétét, legföljebb az emberek tudatos hitvallása. Rejtettsége ellenére a kovász szerepét tölti be. Az a feladata, hogy átítassa a gondolkodást, a magatartást, az emberek közötti viszonyt. Az emberek megszentelésén keresztül szolgálja a világ megszentelését. A földi dimenziókon kívül beleveszi az életbe az örök élet távlatát. Teológiai kifejezéssel élve, tudatosítja azt a transzcendenciát, ami benne van a lélekben, mint igény és vágy.

Jézussal tehát megjelent az Isten országa, de nem volt azonos személyével. Ő csak hirdette, képviselte és belőle sugároztak ki kegyelmei. Személyes művének folytatására egyházat rendelt. Így az Egyház sem azonos az Isten országával, csak képviseli, hirdeti és közvetíti kegyelmeit. *Isten országa szélesebb körű fogalom, mint az Egyház.* Ott van mindenütt, ahol a kegyelem működik és ahol az emberek keresik Isten akaratát. Az Egyház a világ végéig hirdeti és valósítja az Isten országát, de a földi történelemben soha nem lehet

megállapítani, hogy már egészen megvalósult. Az evilági élet nem is képes arra, hogy teljes egészében kifejezze és tükrözze. Amíg az ember úton van a végső cél felé és ameddig ki van téve kísértésnek, addig a jó mellett a rosszat is választhatja. Valamit azonban minden kor megvalósít belőle, illetőleg felszínre hozza egyes értékeit. Mégpedig saját eszmevilágán, érdeklődési körén és kultúráján keresztül. A természetfölötti rend olyan gazdag, hogy a jelen élet számtalan vonatkozásában tükröződhet. Isten gyermekeinek életét élheti a vándorló nomád és a modern technika szövevényében élő ember. Isten országának tökéletesedése azonban *nem azonos a földi fejlődéssel*. A modern élet bonyolultsága több lehetőséget ad arra, hogy a természetfölötti rend értékeit megvalósítsuk, de önmagában még nem biztosítja a megvalósulást. Ahhoz mindig a hitből fakadó állásfoglalás szükséges. A technika vívmányait felhasználhatjuk Isten dicsőségének a hirdetésében és az emberek segítésében egyaránt. De hogy felhasználjuk-e, az már jóakarattal dolga, nem a külső haladásé. Az élet eléggé mutatja, hogy minden találmányt fel lehet használni fizikai és erkölcsi ártalomra is.

Isten országa tehát olyan valamit visz bele az emberi életbe, ami a természethez mérten *ráadás és végső cél*. Tanúsítja, hogy az ember és az egész anyagvilág hivatva van a megdicsőült élet hordozására. Ezt semmiféle tudományos kutatás és semmiféle szervezés nem adhatja meg. Krisztus működése viszont azt igazolja, hogy már itt van, mint eleven tényező, azért minden igazi fejlődés ennek a végső célnak az irányába mutat. Természetesen a lényeg nem az anyagi formák kialakulásában van, nem is a szellemi kifejezőmódokon, hanem az egyes emberek személyes tökéletesedésén. Hiszen az ember él tudatosan és az isteni életben való tudatos részesedés is órá vár. Isten világterve szerint ez a személyes tökéletesedés azonban küzdelem eredménye. A földi életben nem várhatjuk a jónak és a rossznak, az erénynek és a bűnnek a teljes szétválasztását. Azért amikor Jézus felvázolta Isten országának természetét és kegyelmi javait, nem feledkezett meg arról sem, hogy útmutatást adjon a hívő ember erkölcsi magatartásához.

Isten gyermekeinek lelkülete

Jézus a saját megjelenésével előállt üdvtörténeti helyzet követelményét így fogalmazza meg: „Aki nem születik újjá vízből és Lélekből, nem mehet be az Isten országába” (Jn 3,5). Ezzel arra utal, hogy a keresztség valóságos újjászületést ad, az ember Isten gyermekévé válik. Az új állapothoz azonban *új lelkület* kell, mint ahogy „az új bort új tömlőbe” töltik. Jézus nem azért jött, hogy új bölcséleti elméletet dolgozzon ki, még csak nem is azért, hogy az Ószövetség előírásait javítgassa, hanem azért, hogy megvalósítsa Isten végleges tervét, ami megváltást és üdvösséget hoz. Az apostoli igehirdetés az Ószövetséggel szemben ilyen ellentéteket használ: törvény – kegyelem, szolgaság – szabadság, betű – szellem, kiskorúság – nagykorúság. Az újjászületésből következik, hogy új magatartása Isten felé csak a gyermek bizalmas lelkülete lehet, embertársaink felé pedig a testvériség követelménye. Konkrét megfogalmazását megkaptuk a főparancsolatban: Szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és minden erődből. Embertársaidat pedig úgy, mint magadat.”

Mindkét parancs megvolt már az ószövetségi kinyilatkoztatásban, ha nem is így egymás mellé állítva. Ott az Isten szeretetével kapcsolatban még ezt az utasítást olvassuk: Hordozd ezeket a szavakat szívedben, beszéld el őket fiaidnak, elmélkedjél róluk, ha házában üldögélsz, ha úton jársz, ha lefekszel, ha fölkel, kösd őket jel gyanánt a kezedre, legyenek szemed előtt s írd rá őket házad ajtófélfájára (Móz 6,6-9). Az Újszövetség nem a külső figyelmeztetéseket keresi, hanem arra hivatkozik, hogy Isten *maga árasztotta ki a szeretetet szívünkbe* a Szentlélek által (Róm 5,5). Ezzel megadta a lehetőséget, hogy legyőzzük a „szív keménységét”, s így megszűnnek az ösztönnek adott engedmények.

A vallási értelemben vett szeretet nem egyszerűen a „természet szava”, még kevésbé a rokonszenv kifejezése. A szeretet tudatos magatartás: jóakarattal, értékeléssel, a másik javának,

boldogságának a keresése. Mindezekben előzetesen benne van az önmagunkról való lemondás, vagyis az áldozat. A szeretet éppen azért lehet parancs tárgya, mert személyes állásfoglalás, nem pusztán érzelem. Istent nem szerethetjük ösztönös érzelmekkel, hiszen ő szellem. Ezt a szeretetet akarni kell, s helyes magatartással kell kifejezésre juttatni.

A régi törvény betű szerint csak a külső bűnös tettet tiltotta: ne ölj, ne törj házasságot, hamisan ne esküdj. Jézus parancsa azt követeli, hogy a bűn gyökerét igyekezzünk kiirtani: a haragot, a vétkes kívánságot és a képmutatást. Embertársi viszonylatban az igazság mértéke nem lehet a „szemet szemért”-elv, hanem arra kell törekedni, hogy a rosszat jóval viszonzozzuk. A barát szeretete és az ellenség gyűlölete nem egyéb ösztönös magatartásnál. A keresztény lelkület az ellenség szeretetét is megköveteli: a megbocsátást és a segítséget. A szeretet tehát nem egyszerűen a jónak a viszonzása. Azt bárki megteheti a természet szava alapján. Isten az üdvtörténetben elsősorban irgalmasságát nyilvánította ki, s a keresztény embernek erről kell tanúságot tennie. A megbocsátással, az irgalom gyakorlásával biztosítja a maga számára is Isten jóindulatát. Még az egymás fölött való ítélkezést is rá kell bízni Istenre. Különben abba a hibába eshetünk, hogy a másik szemében a szálkát keressük s a magunkéból elfelejtjük kivenni a gerendát.

Isten gyermekeinek lelkülete akkor válik tökéletessé, ha *tudatosan kezdeményezi a jót*. Jézus nem negatív módon fogalmaz, hogy kerüljük azt, amit nem szeretnénk, ha az emberek nekünk tennének. Ő a pozitív utat írja elő: Amit akartok, hogy nektek tegyék az emberek, ti is azzal álljatok elő. Érezzük, hogy itt megfellebbezhetetlen erkölcstannal állunk szemben. Ilyen mélyen még senki sem tekintett az emberi lélekbe, ennyire még senki nem látta a szellemi és ösztönös kettősséget, és ennyire még senki nem bízott a jó győzelmében. Nem azért bízott benne, mintha az emberről sokat tételezett volna fel, hanem azért, mert ismerte a megváltás hatását és kegyelmeit. Minden jóakarátú ember megkapja a segítséget, hogy kialakítsa magában ezt a lelkületet, azért az eszmény nem marad üres szó. Az ő példája fog világítani és a benne való hit mozgatja majd az embereket, hogy a jóságnak ezt a tökéletes formáját keressék. Ebben az értelemben nevezi követőit a föld sójának és a világ világosságának.

A lelki tökéletesség azonban nem olyan feladat, amit bármikor is lezártnak tekinthetünk életünkben. Mindig veszélyeztet a kísértés, hogy hozzátapadjunk a földi javakhoz és azok bírásával mentesítsük magunkat a bizonytalanságtól. Józanul látni kell, hogy itt minden mulandó: a tolvajok ellophatják, a rozsdá és a moly megemésztheti. Olyan kincseket kell gyűjteni, amelyeknek értéke örök. Jézus a kettősséget így is kifejezi: senki nem szolgálhat Istennek és a mammonnak. A földi javak keresésében sok az ösztönösség, ennek pedig nyomába szegődik a kapzsiság, a mértéktelenség, a hatalomvágy és az elbizakodottság.

A lét veszélyeztetettségét, bizonytalanságát a *gondviselésbe vetett hittel* kell legyőzni. A Teremtő csodálatos díszbe öltözteti azt a virágot, amely ma nyílik, holnap elszárad, gondja van arra, hogy az állatok megtalálják táplálékukat, pedig ezek nem tekintenek rá kérő szemmel és nem érzik az aggodás kínját. Ha azt ígérte, hogy az embert gyermekévé fogadja, bizonyára még több szeretettel veszi körül, mint a virágot és az ég madarait. Az ember aggodás helyett törődjön a mai nap feladataival, legyen gondja arra, hogy biztosítsa helyét Isten országában, és bízzék abban, hogy megkapja a földi eszközöket, amelyek céljának eléréséhez szükségesek. Az apostolok ehhez később majd hozzáfűzik, hogy semmit nem hoztunk magunkkal a világra, nem is viszünk el semmit. Ha van ruhánk és mindennapi táplálékunk, elégedjünk meg vele. Más helyen pedig arról van szó, hogy tagadjuk meg a szemek kívánságát, a test kívánságát és az élet kevélységét, mert a nyugtalanság ezekből származik (1Jn 2,16).

Ezek a kijelentések azonban nem a földi értékek lebecsülését jelentik, sem nem azt, hogy közömbösek legyünk a haladással szemben. Hiszen az emberiség bölcsőjénél ott van a felhívás, hogy uralkodjunk a természet erőin és állítsuk szolgálatunkba azokat. Jézus felhívása csak a bűnös kívánságok megfékezésére szól. Ha ezt elérjük, a természet értékeit is

rendezettebben tudjuk felhasználni. A rendetlen vágy az önzés kifejezése. Egymás javát, a közösség igazi haladását csak úgy munkálhatjuk, ha megtanulunk áldozatot hozni. Ilyen értelemben Jézus követése és egyáltalán az örök cél szolgálata *keskeny utat* jelent. Az örök élethez szűk kapu vezet. Magától kevés ember találna rá, hiszen itt félre kell tenni a mindennapi emberi értékelést. De a hit fényénél meglátjuk mögötte az örök bölcsesség csillogását.

Isten gyermekeinek lelkülete tehát szellemi gazdagodást, a személyes látókörnek a végtelenbe való kiszélesítését jelenti. De amellettt állandó kapcsolatot a mindenható Istennel, aki egészen felénk fordult. A munkát, a kísértésekkel való küzdelmet, az élet terheinek viselését, az emberek oldaláról jövő ártalmakat mind ebbe a keretbe kell beleállítani. A hit a küzdő embernek ad eligazítást, vigasztalást és bátorítást. Jézus kifejezése szerint olyan valakihez válik hasonlónak, aki sziklára építette házát. Az Isten örökkévalóságából már itt megél valamit.

Boldogok, akik...

Az Ószövetség hol a jubileumi év békéjével, hol a fogságból való szabadulással, hol pedig a természet bőségével jellemezte a messiást idők kegyelmi kiáradását. Az értelmezéshez figyelembe kell venni, hogy azok a jövendölések még nem különböztetik meg a messiási ország történeti kibontakozását és végső állapotát a túlvilágon, továbbá, hogy a természetfölötti és szellemi dolgokat is csak a földi élet képeivel tudták kifejezni. A lényeg azonban mindig a szabadulás, a megváltás és a boldogság ígérete. Ez élte a reményt. Jézus világosan kimondja, hogy az ígéret őbenne teljesedett, minden itt van, amire a remény vonatkozott: „Sok próféta és igaz ember kívánta látni, amit ti láttok, és hallani, amit ti hallotok, de nem hallotta” (Mt 13,16).

Tehát az ő személye az ajándék, mert ő maga a tanításnak és a kegyelmi rendnek a forrása. Ő nagyobb, mint a próféták, nagyobb, mint Salamon, akinek bölcsességét megcsodálták. Aki őt befogadja, az a mennyei Atyát fogadja be. Azért jött, hogy az életet bőségben birtokoljuk. A bőség a teljességet jelenti, hiszen „aki látja a Fiút és hisz benne, annak örök élete van” (Jn 6,40). Az örök élet már itt van, mint kegyelmi ajándék, azt a halál sem tudja megsemmisíteni. Jézus tehát úgy beszél, mint aki birtokolja és osztogatja a felsőbbrendű életet, az Isten életében való részesedést. A hit által az ő létmódjában részesedünk, tehát a földi élet nem csupán remény és várás, hanem birtoklás. Ezért nem úgy fejezi ki magát, hogy boldogok lesznek, akik őt követik, hanem egyszerűen azt mondja, hogy boldogok. A hitben már most átélhetik az el nem múló javak birtoklásának örömét.

Lukács és Máté a hegyi beszédben idézik Jézus szavait a boldogságról. Lukács szerint boldognak mondja a szegényeket, az éhezőket, a sírókat és az üldözötteket (6,20-26). Máté hozzájuk sorolja a szelídeket, irgalmasokat, tisztaszívűeket, és a békeszeretőket. Ugyanakkor a „lélekben szegények” és az „igazságosságért való éhség” kifejezéssel szellemibb értelmet ad Lukács szövegének (Mt 5,3-12). Bár el kell fogadnunk, hogy Lukács sem a nyomorgókat akarja boldognak nevezni, hanem a benső erkölcsi magatartást dicséri.

A Jézus által adott erkölccstan nem egyéb, mint az ő követése. Azt parancsolja és tanácsolja, ami őbenne megvalósult. Ezért nem tartják szükségesnek az evangélisták, hogy elméleti magyarázatot fűzzenek a kijelentésekhez. Ők még a szemtanúk korában élnek s tudják, hogy Jézus tanítása és viselkedése között tökéletes az összhang. Sőt azt is tudják, hogy Jézus maga a megvalósítás mértéke.

Ezért az úgynevezett *nyolc boldogságot* is belőle kiindulva kell értelmeznünk. Akár szegényeket, akár lelki szegényeket mondott, mindenképpen azokat nevezte boldognak, akik az ő lelkületét és magatartását utánozzák. Kétségtelen, hogy külsőleg is szegény volt, hiszen követésének tisztázásánál kijelenti: „a rókáknak van odújuk, a madaraknak fészük, az

Emberfiának nincs helye, ahol lehajtsa fejét” (Mt 8,20). De ez a szegénység nem volt különködés, nem is járt együtt mások szerencséjének irigylésével, hanem két vonás jellemezte: a teljes lelki függetlenség és az élet terheinek vállalása. A názáreti évek alatt munkájával keres annyit, amennyire szüksége van, nyilvános működése idején megelégszik azzal, amit a hálás emberektől kap. A megelégedettség már maga is boldogság, de itt többet kell meglátnunk: azt, hogy a földi javak gyűjtése és az értük való aggodás könnyen eltéríti az embert az örök élet értékelésétől. Ellenben akiben megvan az örök élet reménye, az a földi javakban csak eszközt lát, hogy az életet fenntartsa, kibontakoztassa, ezért nem fél, ha másokkal is osztoznia kell azok bírásában. Jézus tanításában a földi javak arra valók, hogy egymáshoz kapcsoljanak bennünket, hogy barátokat szerezzünk általuk, nem pedig arra, hogy önzővé és elbizakodottá tegyenek.

A szomorúak is lehetnek boldogok. Először azért, mert Jézus az Isten országában a szeretet közösségét akarja megvalósítani. Ki akarja nyitni a szemünket, hogy lássuk meg mások bajait és erőnkhez mérten segítsünk rajtuk. Az ilyen szeretet már boldogítja a szenvedőt. De másodszor azért is boldogok, mivel „a szenvedésből türelem fakad, a türelemből kipróbált erény, a kipróbált erényből reménység, a remény pedig nem csal meg” (Róm 5,4). A kegyelem vigasztalását csak a türelemmel viselt szenvedésben éljük át. Természetesen téves volna úgy értelmezni a tételt, hogy az evangélium ezen a címen fölöslegesnek tartja a baj és a betegség elleni küzdelmet. Az ilyen küzdelem maga is erény, de szerényen be kell vallanunk, hogy a földi életből a bajt, betegséget, az igazságtalanságot és a halált soha nem fogjuk kiiktatni. Türelemre tehát mindig szükség lesz, ezért az isteni vigasztalás nem fölösleges.

A szelídeknek a föld birtoklását ígéri. Az Ószövetségben az ígéret földjének békés birtoklása az Isten gondviselésének különös jele, s egyben előképe az örök haza birtoklásának. Az igazság utáni éhezés és szomjazás a legnemesebb emberi magatartás. Itt jut kifejezésre természetünk szellemisége és az a vágy, amely az örök értékekre irányul. Aki megőrzi magában ezt a lendületet, aki Isten országának igazsága után vágyódik, azt lépten-nyomon örömmel tölti el az új meglátás, Isten terveinek megismerése. Hiszen Jézus Krisztusban az jött el, aki „megvilágosít minden embert” (Jn 1,9). Az egyházi tanítás Isten népéhez sorolja mindazokat, akik „keresik az igazságot és akik lelkiismeretük szavára hallgatnak”, akkor is, ha nem hallottak az evangéliumról.

Az irgalmasság erénye legjobban utánozza Istennek az üdvtörténeti magatartását. Elsősorban saját irgalmát, leereszkedését nyilvánította ki. Azt ígéri, hogy olyan mértékkel mér nekünk, amilyet mi alkalmazunk. Emberi gyarlóságunk átélése idején valóban nagy vigasztalás arra gondolni, hogy Istent mintegy lekötelezhetem magamnak azzal, hogy megbocsátó, szolgálatkész, megértő vagyok embertársaim iránt. A tisztaszívűeknek Isten látását ígéri. Ez csak a túlvilágon valósulhat meg, de a lélek tisztaságával együtt jár a kegyelem állapota: a természetfölötti életkapcsolat Istennel. Az ő megismerése, titkainak egyre mélyebb megértése kitágítja lelki világunkat. Pál apostol így próbálja összefoglalni ezt a hatást: „Akkor majd fel tudjátok fogni, mi a szélesség, és hosszúság, a magasság és mélység, megismeritek Krisztusnak minden értelmet meghaladó szeretetét és beteltek Isten egész teljességével” (Ef 3,19).

A békekészítmények Isten fiai. A Messiás a „béke fejedelme” lesz (Iz 9,6). Krisztusnak egyik utolsó ígérete így hangzik: „Az én békémet hagyom nektek” (Jn 14,27). A béke a rend nyugalma, aki tehát a rendet, az igazságot, a szeretetet hirdeti és munkálja, az a békét biztosítja. Az ilyen erőfeszítés már önmagában felemelő érzéssel tölti el az embert akkor is, ha tudja, hogy a teljes béke csak az örök haza adománya lesz. Viszont a lélek békéjével meg lehet magyarázni azt is, hogyan lehetnek boldogok az üldözöttek, akikre „minden rosszat ráfognak” Krisztus miatt. Ezek egynek érezhetik magukat mesterükkel, átélnek a gondolatot, hogy a szolga nem nagyobb uránál és ebben a hasonlóságban megnyugszanak. Az Isten

országa nem a „világhoz való hasonulással” terjed, hanem az eszmény követésével. Jézus akkor mutatott meg legtöbbet Isten országának kegyelmeiből, amikor mint az igazság vértanúja rábizta magát az Atya gondviselésére, megbocsátott ellenségeinek és erős lelkiülettel helyt állt a kötelességben.

Jézus a boldogságok felsorolásánál is szembefordul a mindennapi emberi értékeléssel. Tanítása éppen azért evangélium, örömhír, mert ott is boldogságot és megnyugvást ad, ahol emberileg zsákutcában éreznénk magunkat.

Isten országának szervezése

Az Ószövetségben Ábrahám utódai a Sínai-szövetség alapján Isten népének tekintették magukat. Ők hordozták Isten országának ígérését is, amelyet Jézus saját eljövételével elérkezettnek mond. Jézus azt akarta, hogy országának látható szervezete legyen. De mindig kitért arra, hogy a lényeg a vele való személyes és kegyelmi kapcsolat marad. Akik az Atya akaratát megteszik, azokat testvéreinek és nővéreinek tekinti (Mt 11,50). Magára és követőire alkalmazza a szőlőtő és a szőlővessző hasonlatát s azt akarja, hogy az iránta való szeretet legyen tetteik mozgatója (Jn 15,1-10).

A családi szellem mellett azonban *külső szervezetről* is gondoskodott. Az ószövetségi nép Jákob tizenkét fiára, mint törzsfőkre vezette vissza eredetét. Ennek mintájára Jézus tizenkét apostolt, azaz küldöttet választ. A szervezés elindul azzal, hogy Keresztelő János tanúságtétele után annak két tanítványa, János és András, felkeresik Jézust. A baráti megbeszélés teljessé teszi hitüket. Már ebben a meggyőződésben vezetik hozzá András testvérét, Simont, akinek nevét Jézus az első találkozásakor Kefá-ra, görögül Péterre, azaz sziklára változtatta. A tizenkét apostolt kifejezetten csak később választja maga mellé hallgatóinak és követőinek csoportjából. Az evangélista megjegyzi, hogy az éjszakát imádságban töltötte. Az Atyával beszélte meg a feladatot s úgy vette őket maga mellé, hogy társai legyenek, és hogy később rájuk bízva az evangélium hirdetését (Lk 6,12).

A tanítványok szűk körét már úgy tekinti, mint az Egyház életének elindulását. Úgy beszél hozzájuk, mint akik „megkapták, hogy megismerjék Isten országának titkait” (Mt 13,11). Különösen előkészíti őket a húsvéti titokra; szenvedésére, halálára és feltámadására. Háromszor is megjövendöli az eseményeket, hogy megóvja őket a botránkozástól. A csodálatos halfogás után megígéri, hogy emberek halászaivá teszi őket. Szavuk tehát hitet fakaszt, mint ahogy az övének is ez volt a hatása. Sőt azonosítja magát velük: aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg. *Hatalmat* ad nekik oldani és kötni s biztosítja őket, hogy intézkedésük érvénnyel bír az égben is. Az oldás és kötés hatalmát magyarázhatjuk ószövetségi alapon: törvényt hozni, annak megtartására kötelezni, a közösségbe felvenni vagy abból kizárni. De magyarázhatjuk szélesebb körben is: meg lesz a képességük, hogy feloldozzák az embert a bűn és a gonoszság hatalmának kötöttségétől. Feltámadása után nyíltan a bűnbocsátó hatalomról beszél: „Vegyétek a Szentlelket, akinek megbocsátjátok bűnét, azé bocsánatot nyer, akinek pedig megtartjátok, azé megmarad” (Jn 20,23). Ennek a hatalomnak az átadásánál arra hivatkozik, hogy az Atyától kapott küldetését adja nekik tovább.

Az evangélium hirdetésére pedig így küldi őket: „Én kaptam minden hatalmat az égen és a földön. Menjete el tehát, tegyétek tanítványommá az összes népeket, kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Tanítsátok őket, hogy megtartsák mindazt, amit parancsoltam nektek és én veletek vagyok mindennap a világ végéig” (Mt 28,18-20). Az apostolok valóban kezdettől fogva így értékelték feladatukat. Már a zsidó főtanács előtt arra hivatkoznak, hogy az evangélium hirdetésében inkább kell engedelmeskedniük Istennek, mint az embereknek (ApCsel 4,19).

Testének és vérének titkát is az ő kezükbe teszi le az utolsó vacsorán: „Ezt tegyétek az én

emlékezetemre”. A tizenkettő meg is érdemli a bizalmat. Amikor a kenyérszaporítás után a még csodálatosabb kenyeret, az élet kenyerét ígérte Kafarnaumban, még régi hallgatói is otthagyták: „Kemény beszéd ez. Ki hallgat rá?!” – mondták és elmentek, mert látták, hogy ma nem kapnak ingyen kenyeret. A tizenkettő azonban kitart mellette. Péter mindnyájuk nevében nyilatkozik: „Uram, kihez menjünk? Tiéd az örök élet tanítása. Mi hittük és megismertük, hogy te vagy az Isten szentje.”

Péter az első találkozás óta megszokta *kiváltságos helyzetét*. Jogának és kötelességének tartotta, hogy a többiek nevében szóljon. Ő érdeklődik a rájuk váró jutalom felől: „Nézd, mi mindent elhagytunk és követtünk téged. Mi lesz hát velünk?” Ő kéri a példabeszédek magyarázatát. Jézus a templomadót a maga és Péter nevében fizeti meg (Mt 18,27). Az apostolok fősorolásánál az evangéliumok mindig Pétert említik az első helyen. Még arra is jogosultnak érzi magát, hogy Jézust félrevonja és lebeszélje a szenvedésről.

Az Egyház tehát Krisztusé, ő alapítja. De látható alakban nem marad itt, azért Péterben emberi *alapot és főt* rendel neki. Biztosítékot ad, hogy az emberi erőt is felülmúló hatalom, az „alvilág kapuja” sem teszi tönkre. Legalább azt kell értenünk alatta, hogy két lényeges jegye, hite és szervezete nem esik áldozatul semmiféle történelmi erőnek. „Én is mondom neked, te Péter vagy, én ezen a sziklán építem Egyházamat s az alvilág kapui nem vesznek erőt rajta. Neked adom majd a mennyek országa kulcsait, amit megkösz a földön, meg lesz kötve a mennyekben is, amit föloldasz a földön, föl lesz oldva a mennyekben is.”

Nyilvánvaló, hogy az Egyháznak az apostolok utáni időkben is szüksége volt vezetőkre. Minden népet kellett tanítaniuk, és Krisztus kegyelmi jelenlétét megígérte a világ végéig. Ezért a Péternek adott ígélet teljesülése *utódaiban* folytatódik. Jézus előbb mind a tizenkét apostolnak mondta: „Amit megköttök a földön, meg lesz kötve a mennyben is”. Majdnem ugyanazokkal a szavakkal külön Szent Péternek is átadja a hatalmat. Hogyan viszonyul Jézus hatalmának e két hordozója egymáshoz? Péter nyilván a teljes tanítói, kormányzói és megszentelő hatalmat kapta, még a többi apostol fölött is. Az apostolok kollégiuma is megkapta ugyanezt a hatalmat, de nem Pétertől függetlenül, hiszen ő nemcsak tagja, hanem feje az apostolok társaságának. Jézus az Egyház vezetésében egyesíteni akarta az előnyöket, amely az egy személyben és a több személyben hordozott hatalomban megvan – azok hátránya nélkül.

A II. Vatikáni zsinat kifejezte hitét a pápa főségéről és tévedhetetlen tanításáról, és azután így nyilatkozott: „A *püspökök kollégiuma*, mint az apostolok kollégiumának jogutóda, fejével, a római pápával együtt, és sohasem e fő nélkül, az alanya az egész Egyházra kiterjedő legfőbb és teljes hatalomnak. A sokakból álló testület Isten népének változatosságát és egyetemességét, az egy fő alatt való egyesülés pedig Krisztus nyájának egységét fejezi ki.”

Jézus nem parancsolni és rendelkezni, hanem szolgálni jött közénk. A keresztségben egyetlen igazi méltóság van: Isten gyermekeinek méltósága. A pápát, a püspököket ennek szolgálatára rendelte Jézus. Hatalmát adta kezükbe, hogy tanításukkal, vezetésükkel őt helyettesítsék, de azt kívánja, hogy a hatalmat mindig az ő szívének érzéseivel használják fel.

Az utolsó vacsora

Az evangélium történeteiben mindig meg kell látnunk azt a célzatot, amit Jézus így fejezett ki: „Aki engem lát, az látja az Atyát” (Jn 14,9). Ő minden helyzetben a Fiú, akiben az Atya véglegesen kinyilatkoztatja magát. A szenvedés története, ami az utolsó vacsora leírásával kezdődik, különösen mutatja ezt. Az evangélisták nem hoznak elő sem lélektani, sem teológiai bizonyítékokat, egyszerűen elmondják a történeteket, s ezek végén arra a megállapításra jutunk, mint a keresztre feszítést végző pogány százados: ez valóban az Isten Fia.

Az utolsó vacsora vallásos jellegű összejövetel volt. A mózesi törvény minden családot

kötelezett, hogy az Egyiptomból való kivonulás emlékére áldozza fel a húsvéti bárányt és azt közösen fogyassza el. Jézus tanítványai körében teljesíti az előírást. Számára ez egyúttal a búcsúzás alkalma. Közben az ellentétek is ütköznek körülötte. A főtanács már elhatározta megölését, mivel a zsidó vallás a szadduceus szektának, főleg a papságnak az elvilágiasodása és a farizeusok szűkkeblősége, sovinizmusa miatt nem tud elviselni ilyen prófétát, aki Isten egyetemes atyaságát, az emberek testvériségét hirdeti. A nagy kérdőjel ott van az apostolok arcán is. Bennük is a bizakodás és a szorongás, a hit és a kishitűség dolgozik. Ebben a helyzetben Jézus nem sokat magyaráz. Tudja, hogy bizonyos dolgokat úgysem értenék meg. Az eseményeknek be kell következniük, s amikor minden igazolódott, úgyis visszaemlékeznek figyelmeztetéseire. Ezért a leghatásosabb módszert választja, amit Szent János evangélista így fejez ki: „Mivel szerette övéit, mindvégig szerette őket” (Jn 13,1). Az apostolok kerülhetnek értelmetlen helyzetek elé, de egyről nem szabad megfeledkezniük: Krisztuson keresztül az igazi isteni szeretet sugárzott feléjük. S ez a kinyilatkoztatás szól minden idők keresztényeinek.

A szertartás a keleti ember udvariasságával kezdődik. A házigazda vizet hozott vendégének, megmosta lábát és úgy vezette sátrába. Krisztus korában a régi forma már csak ünnepi jelkép, de a tisztelet és szeretet kifejezése. Itt azonban annak a jele lett, hogy Isten mit tervez az emberrel: meg akarja tisztítani és maga mellé veszi baráti közösségbe. A hívőknek egymás között is gyakorolniuk kell ezt a szeretetet: Ha tehát én, az Úr és a Mester megmostam lábatokat, nektek is hasonlóképpen kell tennetek. Ez a szeretet nem kicsinyes. Rá pazarolja javait arra is, aki méltatlan rá. Az árulónak már megvan a titkos szándéka. De mit tehet az ember Isten ellenében. Végső fokon bűnével is az Isten terveit mozdítja elő. Ezért nyilatkozik így Jézus, amikor Júdás eltávozik: Most dicsőült meg az Emberfia és az Isten is megdicsőült őbenne (Jn 13,31). Az árulás, az ellenséges háttér, a szenvedés alkalmat ad neki arra, hogy hősi fokban bemutassa emberi erényeit és tanúságot tegyen az Atya szentségéről, türelméről, irgalmáról, és erejéről. Az Atya egy ember engedelmisségében és hódolatában elégtételt kap minden bűnért, azért irgalmas lehet azokhoz, akik nagyrészt „nem tudják, mit tesznek”.

Az evangélistákat nem a régi húsvéti vacsora szertartása érdekli. Arról számolnak be, amit Jézus mint újat és örök érvényűt tett és mondott. Az ószövetségi szertartásban a családátya azzal erősítette a hitet, hogy beszélt övéinek Isten nagy tetteiről, amelyekkel kihozta népét Egyiptomból és fenntartotta az ígéret földjén. Jézus nem a múltba tekint, hanem a jövőbe. Ő új szövetséget közvetít, amely örökké tart s amelynek szilárdságát nem pusztán az emberi jóakarattal biztosítja. Elküldi Egyházának a Szentlelket, a Vigasztalót, az igazság Lelkét, aki elvezeti az apostolokat a teljes igazságra, s egyben mellettük áll majd a tanúságtételben. Az Egyház átveszi ezt a tanúságtételt és folytatja a világ végéig. Közben az egyes hívő sem marad árván. Aki megtartja Jézus parancsait, azt az Atya is szereti, hozzája mennek és benne vesznek lakást.

Bár Jézus egyelőre eltávozik körükből s ez szomorúsággal tölti el az apostolokat, távozásának inkább örülniük kellene. Maga helyett elküldi a Szentlelket, akinek jelenlétét nem korlátozza az emberi test, azért minden hívőnek a lelkében működik. Azt adja mindenkinek, amit Jézus hozott a földre. Így kegyelmileg maga Jézus is övéivel marad s ő lesz a központ. Mint szőlőtő élteti majd Egyházát s gondoskodik arról, hogy a hit, remény és szeretet gyümölcseit teremjék mindazok, akik ragaszkodnak hozzá. Ilyen kegyelmi felvértezés mellett az üldöztetést is vállalhatják. Az élet keménysége, küzdelme csak arra való, hogy kialakuljon bennük a mesterükhöz való hasonlóság.

Azután Jézus felhívja figyelmüket arra, hogy közbenjárójuk marad. Főpapi imájában nemcsak magáért imádkozik, nemcsak embersége számára kéri az Isten Fiának kijáró megdicsőülést, hanem könyörög apostolaiért és mindazokért, akik szavuk által hinni fognak őbenne. Elsősorban az egység kegyelmét kéri számukra: egyek legyenek, ahogy ő is egy az

Atyával. Ez az egység igazolja majd a világ előtt, hogy ez a közösség Istentől indult ki és Istenben áll fenn. Ezzel ő mint Megváltó már a történelemben megdicsőül, de még inkább megdicsőül az örök életben, ahol majd körülötte lesznek mindazok, akiket az Atya neki adott és látni fogják őt mennyei föntségében (Jn 17,24). János evangéliuma szerint az utolsó vacsora az Atyához küldött kéréssel fejeződik be: „A szeretet, amellyel engem szeretted, bennük legyen és én öbennük”. A természetfölötti rend jelenléte végső fokon abban áll, hogy az Atyának a Fiú iránt való szeretete a Szentlélek által kiárad az emberiségre és maga Krisztus is bennünk marad.

Itt maradásának zálogát és hatékony eszközét is az utolsó vacsorán adta. Már előbb megígérte, hogy testét valamilyen módon ételül adja, véré pedig italul. Magát „az égből leszállt kenyérnek” mondta, amit régen a manna jelképezett. Most az utolsó vacsorán kezébe veszi a kenyeret és így szól: Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, melyet értetek adok. A borra pedig ezt mondta: Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, a szövetségé, melyet sokakért kiontanak a bűnök bocsánatára. Ezt tegyétek az én emlékezetemre. A kulcsszó itt az *emlékezés*. Ha a kenyér és a bor, illetőleg ez a szent lakoma különlegesen Krisztus emlékezete, akkor ezt a fogalmat az eukarisztia kegyelmi tartalmának értelmezésénél figyelembe kell vennünk. Főleg be kell állítanunk abba az Immánuel-gondolatba, amely végigvonul az üdvtörténeten. A „veled vagyok” – ígéretet már Ábrahám megkapta, s az ószövetségi népnek is mindvégig ez a vigasztalása. Jézus úgy akarta jelenlétét állandósítani Egyházában, hogy testének és vérének áldozati jellegét hangoztatta s ugyanakkor a kenyér és bor alakjában szent lakomaként hagyta ránk.

Mivel Krisztus a kinyilatkoztatás teljessége, azért a rá való emlékezésben benne kell lennie egész életének, a megtestesüléstől a haláláig. Nem egyszerű aktus, amellyel kegyelemközlő eszközt rendel, hanem olyan rendelkezés, amellyel *magát adja és a megváltás misztériumát szentségi, misztikus formában állandósítja egyházában*. Az eukarisztia Krisztus áldozati teste és áldozati vére. Itt nemcsak istenemberi szavának erejét kell figyelembe vennünk, hanem azt is, hogy keresztdozatát misztikus módon elővételezhette az utolsó vacsorán. Az áldozat egyáltalán nem volt idegen az életétől. Ő az Isten báránya, akit a legteljesebb odaadás, kiszolgáltatottság jellemez. Ő nemcsak „ember az emberekért”, hanem ember az Istenért, az Atyáért is. Úgy teljesíti akaratát, hogy feloldódik benne. Ezért, ha konkrét történelmi helyzetben olyan körülmények közé jut, hogy az Atyáról szóló tanúságtétel az életét követeli, az áldozatra nem kell külön elhatároznia magát. Az eseményeket előre látta és magáévá tette, mint üdvtörténeti helyzetet. Különben is abban a biztos tudatban ünnepli az utolsó vacsorát, hogy az Atya elfogadja életének áldozatát és az üdvösség új helyzetét teremti meg. Ezért joga volt a keresztre feszítés előtt misztikus módon elővételezni és megjeleníteni áldozatát. Egész messiási küldetését és annak teljes hatását belesűríti egy látható és tapasztalható adományba, ezért ez az adomány különleges módon kifejezője volt az Újszövetségnek. Ez nem ilyen vagy olyan adomány, hanem egyszerűen az „Úr emlékezete”.

A kenyér és a bor tehát új természetfölötti jelentést kap: kifejezője annak, hogy Krisztus Egyházáért áldozatul adja magát az Atyának. Ezért mint áldozati test és vér az Atyát engeszteli, de mint táplálék az Egyházat egyesíti és szenteli meg. Az eukarisztianak tehát megvan a kapcsolata a keresztdozattal, de egyúttal az utolsó vacsorával is, mert itt tűnik ki, hogy Krisztus az eukarisztian keresztül mennyire egyesíti magával Egyháza tagjait és mennyire belevonja őket áldozatába. Ezért nemcsak azt valljuk meg, hogy az eukarisztia Krisztus valóságos teste és vére a kenyér és bor színe alatt, hanem azt is, hogy ünneplésével az Úr halálának és feltámadásának emlékezetét hirdetjük, sőt a valóságban is hordozzuk. Ezért lett az eukarisztikus áldozat az Egyház hivatalos istentisztelete és lényegének kifejezője. Jelen van Krisztus és jelen van a hierarchikusan szervezett Egyház, mint a keresztdozatban megvalósult új szövetség hordozója.

Jézus szenvedése az üdvösség rendjében

A mai ember Jézus szenvedésének miért-jével kapcsolatban is kérdéseket vet fel, mert az általános ígéhirdetés alapján nem látja eléggé az összefüggést a Megváltó szenvedése és az emberek üdvössége között. Valóban az ígéhirdetés sokszor a bűn nagyságát emeli ki azzal, hogy kiengesztelése Jézus kereszthalálába került. Máskor azt emlegetjük, hogy ez a szenvedés önkéntes áldozat volt és szeretetből fakadt. A mindennapi keresztény gondolkodásban a *kereszt teológiája* körülbelül így fest: Az első ember vétkezett, utána mindenki a bűn rabja. Az üdvösség elveszett, hiszen a végtelen isteni felséget magunktól nem engesztelhattuk ki. A bűnös ember nem tehetett semmi olyat, amit Istennek az üdvösség nyújtásával kellett volna jutalmaznia. Ezért volt szükség az Istenember áldozatára. De amikor mindezt így elmondjuk, elkerülhetetlen a látszat, hogy a megsértett és kiengesztelt jogrend mechanizmusával állunk szemben. A megváltástan egy kicsit a megjátszott dráma képét nyújtja, ahol Isten megváltót küld és a végén kiengesztelődik. Az ilyen véres dráma talán hatásos volt abban a korban, mikor még dívott az emberáldozat, de a mai ember keresetnek, bonyolultnak tartja...

Valóban ez a beállítás egyrészt túl bonyolult, másrészt túl sablonos. Az evangéliumok előadásmódja sokkal emberibb és természetesebb. Ott nem az érzelmekeltés a cél, hanem Krisztus viselkedésének igazi bemutatása. Fogyatékos kép ott keletkezett mindig, amikor a megváltás művét nem együtt szemlélték személyével és küldetésével.

Az apostolok érezték, hogy amikor Krisztus keresztségével kapcsolatban beszélnek a megváltásról, az a zsidóknak botránkozás, a görögöknek ostobaság (1Kor 1,23). A zsidók úgy gondolták, hogy Isten bármilyen formában jelenik meg, ő csak erős lehet. A szenvedő Messiás kigúnyolása az Ószövetségből merített hitüknek. A próféták ugyan beszélnek a Messiásnak, mint Jahve szolgájának szenvedéséről (Iz 53), de a későbbi korok magyarázói mégis azt tanították, hogy ez a szenvedés igazában a Messiás által legyőzött népekre vonatkozik.

Minket itt is Krisztusnak és az apostoloknak a viselkedése igazít el. A Szentírás előadása szerint a szenvedés és a kereszthalál Krisztus életének betetőzése és a megváltás nagy eseménye. Ő maga előre megjövendöli szenvedésének állomásait. Úgy beszél róla, mint életének nagy órájáról. Az evangélisták ilyen kifejezéseket használnak: senki sem emelte rá kezét, mert még nem jött el az ő órája. Az utolsó vacsorán így kezdi imáját: Atyám, eljött az óra... Itt tehát az idő tele van különleges tartalommal. A Megváltó megjelenése különben is az idők teljességét jelentette. A teljességnek most kellett nyilvánvalóvá válnia.

Az apostolok is csak Jézus feltámadása után értették meg a szenvedés misztériumát. Akkor látták meg, hogy Jézus istenfiúi méltóságának megdicsőülésével és abszolút erkölcsi fölénytel került ki belőle. Az életet pedig tökéletesebben birtokolja, mint előtte. A világ előtt azonban igazolniuk kellett őt látszólagos gyengesége miatt. Kelzosz és Porfűriosz még a következő században is gúnyolódnak azon, hogy a keresztények megfeszített istenséget imádnak. Az apostoloknak két érvük van: az egyik, hogy Jézus a megkínzása és megöletése ellenére feltámadt, a másik pedig az, hogy szenvedését az ószövetségi próféták előre megjövendölték, tehát az benne volt Isten tervében. Pál apostol így fogalmaz: „Krisztus meghalt bűneinkért az Írás szerint; eltemették és harmadnap föltámadt, ismét az Írás szerint” (1Kor 15,3). Az apostoli Egyház hamar tapasztalta Krisztus kijelentésének igazságát: A búzaszem egyedül marad, ha nem kerül a földre. De ha elvetik, és elenyészik, sokszoros termést hoz. A keresztséget úgy tekintették, mint misztikus részesedést *Krisztus halálában és feltámadásában*. Az ember meghal a bűnnek és újjászületik a kegyelmi életre (Róm 6.).

Az apostoli katekézis szerint tehát Krisztus szenvedése és halála Isten üdvözítő tervének teljessége. De nem úgy, mint emberáldozat, hanem mint az Istenember személyes viselkedésének kerete, ahol ki tudta magából hozni a mennyei Atya imádásának, az

engedelmességnek, a lelki erőnek, az emberiséggel vállalt szolidaritásnak, a megbocsátásnak és a szelídségnek felülmúlhatatlan aktusait. Isten üdvözítő terve az emberi szabadsággal és a bűn titkával átszőtt történelembe volt beállítva. A jónak és a rossznak a küzdelme, amely kezdettől fogva kíséri a történelmet, itt érte el csúcspontját s itt kellett véglegesen eldőlnie. Krisztus *keresztáldozata tehát több mint engesztelő szenvedés*. Ő többet akart adni és nekünk is többre volt szükségünk, mint hogy valaki helyettünk a büntetést elviselje.

A szenvedés önmagában nem érték. Ellenben érték az a személyes magatartás, amit az ember a szenvedés közepette is kimutat: a helytállás, a hűség, az engedelmesség. Jézus magatartásában is az volt az igazi érték, hogy „engedelmes volt mindhalálig” (Fil 2,5), vagyis helyt állt abban a küldetésben, amit az Atya rábizott. A megváltás műve, a keresztáldozat tehát nem úgy jött létre, hogy Jézus szenvedni akart. Eljövételének célja nem az volt, hogy értünk szenvedjen, hanem az, hogy tanúságot tegyen az Atyáról, s ebben kitartott a szenvedésben és halálban is.

Van valami titokzatos és érthetetlen vonás abban az összeütközésben, ami a zsidó nép vezetői és Jézus között lejátszódott. Az ellenfelek hittek Istenben, sőt neki akartak szolgálatot tenni, amikor a názáreti Jézust halálra ítélték. Más kérdés az, mennyi volt az őszinteség eljárásukban. Ha sorra vesszük a vádakat, amelyekkel illették, látjuk, hogy nem elegendők. Kifelé könnyű volt hangoztatni, hogy felkavarja a nép nyugalma és közbelépésre ingerli a megszálló rómaiakat. Viszont Pilátus, a helytartó soha nem adta jelét nyugtalanságának, mert ők kimondottan vallási ügyekbe nem avatkoztak bele. Keresztelő János mozgalmát sem akadályozták. A főpapságban és a farizeusokban inkább a nemzeti és vallási féltékenység dolgozott. Hiszen Jézus a vallási partikularizmussal szemben egyetemes megváltást, egyetemes szeretetet és erkölcsant tanított. Mindenki üdvözülhet, aki segítségül hívja Isten nevét, aki mindnyájunk Atyja. De ezzel sokak szemében meghiúsította azt a Messiás-várást, amely a nép felmagasztaltatásáról és a pogányok leigázásáról ábrándozott. Maga Jézus azonban nem ezt a nemzeti szűkkeblőséget ostromozta igazán. Nem ezt tartotta a vezetők legnagyobb eltévelyedésének.

Volt egy harmadik súrlódási felület, amelyben már a démoni vonást is fel lehetett fedezni. Jézust igazában azért gyűlölték, mert az emberi elgondolással szemben a *tiszta vallásosságot hozta*. Nem olyan Istent hirdet, aki teherként nehezedik az emberre, aki gúzsba köti a szellemet. Az írástudók aprólékos törvénymagyarázata lassanként nevetségessé tette az ószövetségi törvényt. Olyan kérdésekben vitakoztak, hogy a szombati nyugalma megszegi az is, aki kétezer lépésnél távolabbra megy, vagy aki a szombaton leesett gyümölcsöt megeszi, vagy aki szombaton gyógyít. A farizeusok olyan vallási rendszert alakítottak ki, amellyel az embert hatalmuk alatt tartották, kéjelegtek abban, hogy „elviselhetetlen terhet rakjanak az emberek vállára”, s „hosszú imádságaik örve alatt kiforgatták javaikból az özvegyeket és árvákat”. Ezzel szemben Jézusban megjelenik a vallásosságnak olyan képe, amely tárgyilagosan tükrözi az Istent és az embert, mégpedig az atya és gyermek viszonylatában, s a megértés, megbocsátás és szeretet kifejezéseivel.

Ezzel a hatalom emberei nem tudtak mit kezdeni. Krisztus jelenléte állandó felhívás volt arra, hogy a vallási vezetők is legyenek önzetlenek, szelídek, nagyvonalúak, türelmesek, azaz igazi pásztorok. Így került sor a szentség és bűn ellentétére. Az önző és elfogult ember nem viseli el a jószágot, mert nem akarja, hogy elhallgattatott lelkiismerete felbredjen, így alakult ki a helyzet, amelyben Jézusnak, mint embernek alkalma nyílt a vértanúságra. Küldetését többre értékelte, mint földi életét. Az eszmény követésében viselte el a szenvedést, mint főpap és próféta. Ezért ajánlhatta fel azt engesztelésül a világ bűneiért. S mivel mindnyájunk képviselőjében állt az Atya elé, azért keresztalála az üdvtörténet egyszeri nagy eseménye. Az egész emberiség nevében bemutatta, hogy van még a földön tökéletes engedelmesség, elvűség, lelki erő és meggyőződés arról, hogy az örök szellemi értékek követése a halálon is diadalmaskodik. Magatartása, viselkedése istentiszteleti cselekmény volt, amellyel több

hódolatot mutatott az Atya felé, mint amennyit a bűn megtagadott tőle. Ezért írja Pál apostol, hogy az ellenünk szóló adóslevelet eltörölte (Kol 2,14).

A keresztút mint kinyilatkoztatás

Jézusnak az a küldetése, hogy kinyilvánítsa nekünk az Atyát. Mivel pedig szenvedésének idejét a saját „órájának” nevezte, el kell fogadnunk, hogy ezekben a napokban még inkább az Atya tükröződött benne és tetteiben. Valóban szenvedése előtt, az ünnepélyes bevonulás után így nyilatkozik: „Most megrendült a lelkem. Mit is mondjak? Atyám, szabadíts meg ettől az órától! De hiszen éppen ezért az óráért jöttem. Atyám, dicsőítsd meg nevedet” (Jn 12,27). Jézus szenvedését tehát nem tekinthetjük úgy, mint váratlanul rászakadt eseményt. Benne volt az Atya örök tervében, ahogy a szabad akarat, a bűn és saját irgalmasságának előrelátásával kialakította az üdvrendet. Mindenesetre itt is figyelembe kell vennünk a kinyilatkoztatás alapvető sajátosságát: amennyire Isten megmutatkozik a mi életünk formáiban, annyira el is rejtőzik mögöttük. Tehát elég világosság csillan fel ahhoz, hogy higgyünk, de marad elég homály is ahhoz, hogy a hit személyesen akart magatartás legyen. A jelek olvasását meg kell tanulni. Meg kell hallanunk szavát akkor is, ha halkán beszél, vagy ha olyat mond, ami nem kedves a fülünknek.

Külsőleg az a látszat, hogy Jézus félreteszi istenemberi hatalmát, és egyszerűen elviseli az erőszakot. A tanítványokat ugyan figyelmezteti: Kérhetném Atyámat..., de akkor hogyan teljesednének az Írások? (Mt 26,54). Jézus szenvedése valódi emberi szenvedés. Sőt annyiban egyedülálló, amennyiben csak ő élhette át Isten szentségét és a bűn utálatosságát. A kettő ütközése különleges lelki kint váltott ki belőle. Mégis azt kell mondanunk, hogy a szenvedés sötét fátylán is átszűrődik Isten irgalma és dicsősége. A következő szempontokat kell itt meglátunk:

1. Isten megmutatja, hogy ő *abszolút úr*, aki nem fél az ember bűnétől, sőt minden rosszat felhasználhat valami nagyobb jó megvalósítására. A teremtés a maga egészében nem fordulhat ellene, hanem az ő nagyságát hirdeti. Egy időre úgy látszik, hogy visszavonul, teret enged a gonoszságnak. Az Atya visszavonulását Krisztus is érzi, de tudja, hogy mégsem hagyja el. Tanítványainak megjövendöli, hogy gyáván elfutnak, de hozzáteszi: Nem maradok egyedül, az Atya velem van (Jn 16,32). Valóban, szenvedése idején már nincs mondanivalója a világ számára. Inkább azt mutatja be, ki neki az Atya. Egészen rábízta magát s megmutatja a világnak, hogy az Atya megdicsőíti azt, aki benne bíz. A szenvedés hátterét a bűn alkotja. Szerepel benne az árulás, gyűlölet, féltékenység, rosszakarát, gúny, kínzás. Mindezt olyan valaki ellen sorakoztatják fel, aki Isten jóságát és irgalmát tükrözte. Itt minden együtt volt, aminek hatása alatt megállapíthatta volna: az emberrel nem érdemes jót tenni. Ő viszont éppen ennek a hálátlansággal és bűnökkel terhelt embernek hirdeti a megbocsátást, az örök élet reményét és egyben az örök kárhozat veszélyét. Amikor a rosszat jóval viszonzza, biztosítja a világot arról, hogy az értelmetlenség és a démoni erő véglegesen nem kerekedhet felül. Ahhoz a teremtés műve túl kedves az Atyának. Az Egyháznak az a küldetése, hogy bízzék Istennek ebben az abszolút uralmában.

2. Jézus szenvedéséből azt is kiolvashatjuk, hogy Isten abszolút hatalma ellenére a Megváltót az *ember szolgálatára* küldte, mert a személyes szeretet ebben a jóakarásban dicsőül meg. Figyelmezteti tanítványait, ne rántsanak mellette kardot, hiszen az angyalok ezreit hívhatná segítségül. De abból csak azt látnánk, hogy Isten el tudja pusztítani ellenségeit, nem pedig azt, hogy türelmében elmegy a végsőkig, mert irgalmát akarja megmutatni. Már az Ószövetségben minduntalan visszatér a gondolat, hogy Isten „hosszan-tűrő”. Jézus Krisztus most saját magatartásában tükrözi ezt a türelmet, hogy bűnbánatra és bizalomra hangoljon. A kárhozat veszélyét csak azok esetében hangoztatja, akik ezzel az irgalommal visszaélnék. Viszont tőlünk is csak azért követelheti, hogy egymás iránt elnézők,

megbocsátók legyünk, mivel ő maga is ilyen.

Jézus földi élete emberileg nézve éppen olyan töredék, mint a mienk. Nagy eszméket hirdetett, nagy erényeket gyakorolt, a legnemesebb cél szolgálatában állt, s mindez értelmetlenséggel találkozott, sőt durva gyűlölet volt rá a válasz. De nem szabad elfelejtenünk, hogy az ő emberi életének hordozója az isteni személy. Ha tehát ő ezt az „értelmetlenséget” magára vette, akkor a mögött mégis Isten bölcsessége áll. Ő nem a földi eredményt akarta megmutatni, hanem azt, hogy a szolgálat, a befektetés az igazi érték. Kinyilvánította, hogy földi fáradozásaink gyümölcsét nem okvetlenül itt látjuk meg. Az eredményt, a vetés érését és az aratást át lehet vinni az örök életbe. Ma a technika világában különösen hozzászoktunk ahhoz, hogy terveket kovácsoljunk és vágyakkal ültessük be a jövőt. S ha valami nem sikerül, szerencsétlennek érezzük magunkat. A megváltás reménye nekünk is szól. Az élet értékét és boldogságát ne az egyéni vágyak teljesülésében lássuk, hanem abban a fáradozásban, amit az örök értékeknek, a szeretetnek, az igazságosságnak, a békességnek a szolgálatába állítottunk. Isten maga adott rá példát, hogy az így befektetett energiák nem vesznek el.

3. Isten kinyilvánította *igazságosságát* is. Egyrészt azzal, hogy orvosolta a megsértett erkölcsi rendet. Jézus Krisztus engedelmissége mellett minden emberi engedetlenség elvesztette igazi életét. A mennyei Atya az ő viselkedésében többet kapott, mint amit a bűn megtagadott tőle. Másrészt az isteni igazságosság kinyilvánult abban is, hogy kimutatta a bűn erőtlenségét. Zavart és fájdalmat okoz, de nem teheti boldoggá az embert. Mivel Jézus szenvedése az üdvtörténet csúcspontja, azért a szereplők is tipikusak. Isten olyan környezetbe állította bele a megváltás drámáját, ahol a bűn kimondottan emberi gonoszságot jelent. Az áruló tanítvány nem talál örömet a pénzben, felakasztja magát. A nép szellemi vezérei nem örülnek győzelmüknek, mert félnek az igazság erejétől. Kénytelenek öröket állítani a sírhoz, mintha a szellemet és a természetfölötti világot is meg lehetne félemlíteni. Az igazságosság végső kinyilatkoztatása azonban Jézus feltámadása. Itt látjuk, hogy van örök jutalmazás, amely a síron túl is érvényes, tehát éppen úgy lehetséges az örök büntetés is.

Önkiüresítés és áldozat

Az emberiségnek minden igyekezete tulajdonképpen kísérlet az önmegváltásra. Le akarja győzni a tudatlanságot, erőtlenséget, betegséget, szenvedést, halált. A történelem nagyjai mind az élet valamelyik területén szereztek nevet, amennyiben többé-kevésbé maradandót alkottak. Jézus Krisztus úgy jelent meg, mint próféta és főpap, mint közvetítő Isten és ember között. Isten létére úgy élt köztünk, mint ember. Ahhoz pedig, hogy viselkedésében is egészen emberi legyen, távol kellett tartania magát a kötöttségektől, amilyen a külső szín, a pompa és a hatalom eszközei. Mai szóval élve, csak úgy lehetett önmagától el nem idegenedett ember, ha élete nem díszletek között folyt és nem egyoldalú célokért küzdött. Küldetésének célját így jelöli meg: azért jöttem, hogy életük legyen, sőt hogy az örök életet adjam. Nem találmányaival akart boldogítani, hanem azzal, hogy példakép és a kegyelem forrása lett. A megváltás művét azzal vitte véghez, hogy személyes létét, egész egyéniségét maradék nélkül belevitte küldetésébe, sőt áldozatul is adta.

Az apostoli tanítás az Isten Fiának erre az emberi nivóra való leszállását nevezi önkiüresítésnek. Az „Istennel (az Atyával) való egyenlőséget nem tartotta olyan dolognak, amelyhez föltétlenül ragaszkodnia kell, hanem szolgai alakot öltött, kiüresítette magát és hasonló lett az emberekhez. Külsejét tekintve olyan lett, mint egy ember. Megalázta magát és engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2,6-8). Azt akarta, hogy *emberségében tükröződjön az Isten*, azért félre kellett tennie az olyan kulisszákat, amelyek az igazi emberséget eltorzítják vagy elhomályosítják. Csak így tárhatta fel az embernek Istennel való kapcsolatát és az egymás közötti kapcsolatunkat. Így mutathatta meg azt is, mi teszi

naggyá az embert. A megváltást éppen azok a közemberek óhajtják, akik semmi mások azon kívül, hogy emberek: születnek, dolgoznak, szenvednek és meghalnak.

Jézus megjelenése azért volt önküresítés, mert isteni személyiségét beleszűkítette az emberi természetbe: az úr szolga lett, a hatalom, a mindenhatóság és dicsőség birtokosa a gyengeség látszatát öltötte magára. Végtelen bölcsességére a kereszt balgasága vetett árnyékot. Abba az emberi életbe lépett be, amelyet minden vonatkozásban megfertőzött a bűn, ahol a szeretet mellett izzott a gyűlölet, a békét megzavarja a háborúság, egymás segítségét gátolja az önzés és irigység. A kiüresítés mégsem jelentett számára önmagától való elidegenedést. Isten annyira birtokolja magát, hogy akkor is világfeletti marad, ha egészen benne van a teremtményben. Ha közel jön, akkor is végtelen távolság választja el tőlünk. A távolságot mégis áthidalta, mert a szeretet kedvéért tudott lemondani. A szeretetet mindig ez az önküresítés teszi naggyá: nemcsak a másokra irányul, hanem egészen az övé tud lenni. Neki ugyan nem volt rá szüksége, de mégis megdicsőült önmaga előtt, hiszen a gyengét, a rászorulókat akarta szolgálni. Ezzel megmutatta, hogy az önzetlen, szolgálatkész szeretet számunkra is a naggyá levés színtere. Ehhez pedig nem kell külön hivatás, nem kellene a hatalom eszközei, hanem csak embernek kell lenni. Amikor Jézusban a megtestesült Isten vállalta munkánkat, fáradozalmainkat, amikor verítékünk gyöngyözött a homlokán, amikor a keserűség valóban eltöltötte lelkét, akkor bizonyosságot kaptunk arról, hogy megért bennünket és valóban közbenjárónk lesz.

Az önküresítés még azt is mutatja, hogy a Fiú az Atya akaratából az *ember oldalára állt*. Úgy állt köztünk, mint testvér, mint próféta és főpap, aki a mi ügyünket képviseli. Nem a kiváltságosokét, hanem minden emberét: a szerencsétlenekét, a sorsüldözöttekét, a hontalanokét, a megvetettekét, sőt azokét is, akik Isten ellen láznak. Ennek adta felfoghatatlan bizonyítékát, amikor kínzóíért is imádkozott: Atyám, bocsáss meg nekik, nem tudják mit tesznek.

Az önküresítés kitérte az utat az egyetemes szeretethez. Minden mozgalom szükségszerűen elzárkózik és egyoldalú marad. Saját dicsőségét, hatalmát, tudását senki sem oszthatja meg korlátlanul másokkal, mert akkor maga fölöslegessé válik. Ha mindenki ugyanazon szinten van, nem marad lehetőség a dicsőséges kiemelkedésre. Ha mindenki osztozik a hatalomban, nem maradnak alattvalók, ha mindenki rendelkezik tudással, nem maradnak tanítványok. Jézus nem emberi hatalmon, tudáson, dicsőségen akart osztozni, hanem isteni dicsőségét akarta megosztani velünk. Az pedig végtelen és kimeríthetetlen. Azért nem volt kötelezve, hogy bármit is megtartsen magának mások rovására. Aki csak adni akar, az nem csalódhat. Jézus akkor sem csalódott, amikor életének munkáját a keresztben emberileg összeomlani látta, hiszen éppen ebben a helyzetben valósította meg maradék nélkül azt, amiért jött: nem uralkodni, hanem szolgálni és életét adni másokért.

Az isteni felsőbbrendűség megnyilvánulása ez. Olyan tervvel jön, amit nem lehet keresztülhúzni, sőt éppen azok valósítják meg, akik őt, magát akarják lehetetlenné tenni. Jézus az önküresítésen keresztül jutott el az *áldozatig*. A megváltást mindig a keresztáldozattal hozzuk összefüggésbe. Az áldozat fogalmának megértéséhez a személyek közötti kapcsolatot kell figyelembe vennünk. A nehézség ugyanis az, hogyan lehet egy ember szenvedése áldozat, azaz istentiszteleti cselekmény. Az ember jelek által mutatja ki hódolatát, tiszteletét. Többre tartjuk azt a szolgálatot, amely mögött igazi fáradozást, lemondást, önfeláldozást érzünk. Jézus áldozata abban áll, hogy konkrét történeti helyzetben életét is odaadja, mert hű akar maradni küldetéséhez. A szenvedést és a halált tehát az a személyes elhatározás és kitartás teszi áldozattá, amely többre becsüli az Atya iránti engedelmisséget, mint a földi életet. Ezért volt Jézus szenvedése istentiszteleti cselekmény. Az áldozatot ő maga mutatta be, nem pedig azok, akik keresztre juttatták. Ellenségei csak a háttérrel adták áldozatához. Azt a látszatot keltették, hogy ilyen emberiség közepette nem érdemes Isten terveivel előállni. Jézus ennek ellenére teljes odaadással, teljes bizalommal megy a maga

útján. Ő tehát nem vérét akarta értünk ontani, nem a keresztet akarta értünk vállalni, hanem azt a kötelességet akarta teljesíteni, amit felülről kapott. *Küldetéséért odaadta életét*, ezért lett áldozat a teste és a vére. Az Atyát azzal dicsőítette meg, hogy nem vonult vissza a fenyegetés ellenére sem. Látszólag ellenségeinek szolgáltatta ki magát, de mint vértanú mégis az Atya mellett tett tanúságot. Ezt a helytállással járó szenvedést ajánlotta fel engesztelésül a világ bűneiért, azért mondhatjuk, hogy vérével szerezte meg a megváltást.

A világ bűne és az Isten Báránya

Ahogy a kinyilatkoztatás elénk tárja az emberi üdvrendet, abból azt látjuk, hogy az emberiség mind a kegyelemben, mind a bűnben összetartozik. Isten akaratából az első ember a kegyelmi állapotot adta volna tovább, bűnbeesése után azonban éppen a bűnös állapot örökségét hagyta utódaira. Már az ószövetségi Szentírás úgy festi meg a bűnt a történelemben, mint állandóan szélesedő folyamatot, amely áthatja az emberiséget. Jézus is feltételezi az emberek *szolidaritását a bűnben*, amikor a hitetlen farizeusokat úgy bélyegzi meg, mint a próféták gyilkosainak fiait, akik „betöltik atyáik mértékét”. „Én prófétákat, bölceket, írástudókat küldök hozzátok. Ezek közül egyeseket majd megöltök és keresztre feszíttek, másokat megostoroztok zsinagógáitokban és városról városra üldöztök, hogy rátok szálljon minden igaz vér, amit a földön kiontottak, az igaz Ábel vérétől egészen Zakariásnak, Barakiás fiának véréig” (Mt 23,32-34).

Ahogy a természetes életben az anyagi és szellemi szálak szövevénye kapcsolja egymáshoz az embereket, ugyanúgy összetartoznak az erkölcsi és kegyelmi életben is. A példa, egymás segítése vagy botránkoztatása a jónak és a rossznak a terjedését idézheti elő. Mindenesetre a megváltásra szoruló emberiség életét átszötte a bűn. Az apostol a zsoltarost idézi ennek az állapotnak a jellemzésére:

Nincs igaz egy sem, nincs aki értene,
nincs aki Istent keresné.
Mind letértek az útról, elfajzottak.
Nincs aki jót tenne, nincs egy sem.
Tátongó sír a torkuk,
nyelvük csalárdságot beszél,
kígyók mérge van ajkukon.
Szájuk tele átokkal és keserűséggel,
lábuk gyors a vérontásra. (Róm 3,11-15).

A bűnt és az emberiségnek a bűnben való szolidaritását elgondolhatjuk úgy, hogy az mintegy *negatív képe az üdvtörténetnek*. A lavina elindul az első ember bűnével, állandóan hatalmasodik és csúcspontját eléri az Istenembernek az elutasításában, illetőleg keresztre feszítésében. Minőségileg ez a legnagyobb bűn, amennyiben a legnagyobb szeretetnek és a legvilágosabb bizonyítéknak a visszautasítása. Ami utána következik, az már lényegileg újat nem hozhat. Viszont a megváltás éppen itt lép közbe és veszi el a „világ bűneit”.

Hogyan szállt szembe Isten báránya a bűnnel? *Milyen módszerrel és magatartással győzött fölötte?* Először is úgy viselkedett, hogy nem adott tápot a bűnnek. Körülveszi a gyűlölet, rosszakarát, erőszak, s mindenre türelemmel, szelídséggel válaszol. Nincs egyetlen szava vagy mozdulata, ami felizgatná szenvedélyüket, és amire joguk lenne dühös kitöréssel válaszolni. Legföljebb kötelességükre és az Isten előtti felelősségre figyelmezteti őket. Így Krisztus kristálytisztán egymás mellé állította a bűnt és az erényt. Viselkedése miatt a bűn igazán bűn lehetett: hideg, számító gonoszság, amit nem lehet az indulat túlkapásával menteni. Ugyanakkor vonzóvá teszi az erényt, a nyugalmat, az isteni igazságszolgáltatásba

vetett bizalmat, a szelídséget, a szeretet fölényét, az emberi méltóság megőrzését. Megmutatta, hogy a reménytelen helyzetben is lehet emelt fővel járni, nem daccal, nem sértett büszkeséggel, nem a tehetetlen düh átkozó szavaival, hanem őszinte megbocsátással. Abban a biztos tudatban veszi magára mindezt, hogy az örök élet békéje felváltja a jelen élet zaklatottságát.

Nála megtaláljuk a gyakorlati megvalósítását annak a tanításnak, hogy a *rosszat jóval kell legyőzni*: aki megüti jobb arcodat, nyújtsd neki a balt is. Az ellentétekkel dolgozó szemita stílus azt fejezi ki, hogy valahonnan magasztosabb elemeket is kell belevinni az életbe, mert a szemet szemért elv nem elegendő. A megváltás éppen azért valósulhatott meg, mert Isten nem a megtorlást választotta, hanem az irgalmasságot. Krisztus ezzel a viselkedésével példát adott, hogy egymásközi kapcsolatunkban se várjunk mindent a rideg igazságosságtól. Főleg a szeretet zsákutcai nem oldhatók meg másképpen, csak úgy, ha az egyik fél elkezd a megbocsátást. Szervedés mindig volt és mindig lesz. De megváltó szervedésnek csak azt mondhatjuk, amelyikben valamiképpen benne van a vértanúság és az önfeláldozás. Ha ilyen lelkülettel Istenre bízunk sorsunkat, van jogunk reménykedni segítségében, mert őt utánozzuk.

Krisztus tehát azzal töltötte be az áldozat szerepét, hogy egész lényével átadta magát küldetésének s abban benne volt a teljes engedelmisség, az Isten akaratának való kiszolgáltatottság. Mindezt úgy valósította meg, mint aki az üdvrendben feje az emberiségnek, vagyis mindnyájunk nevében. Azért amikor az ő keresztre feszítésében a világ bűne elérte csúcspontját, akkor az ő személyében az emberiség istentisztelete és engedelmissége is felülmúlhatatlan fokra emelkedett. Ő mindnyájunk terhét hordozta és mindnyájunk helyett mutatta be hódolatát. *Tette olyan értékes*, hogy az emberiség a bűn misztériuma ellenére a megváltottság állapotába került. Az apostol így fejezi ki magát: elhatalmasodott a bűn, de túlaradt a kegyelem (Róm 5,20). Az egyén akkor válik részesévé a kegyelem folyásának, ha hittel fordul Krisztus felé, vagyis bekapcsolódik abba a hódolatba, engedelmisségbe, engesztelésbe, amit ő bemutatott a kereszten. A bekapcsolódás színtere teljes fokon áldozatának szentségi megelevenítése az eukarisztiában. Itt az Egyház, mint Krisztus teste misztikus módon magára ölti a fő áldozatát. De Krisztus áldozatába bekapcsolódunk minden imával, munkával, szenvedéssel, amit úgy vállalunk, mint az ő testének tagjai. Pál apostol a börtönből írja: Szívesen szenvedek, hogy kiegészítsem, ami híja van Krisztus szenvedésének az ő teste, az Egyház javára (Kol 1,23). Nem a tárgyi rendben van híja, hanem az együttműködés rendjében. Ő maga akarta, hogy egyházának tagjai a világ végéig magukon is megelevenítsék áldozati magatartását. A „kereszt botrányából” így lett az üdvösség eszköze.

A megváltás bizonyossága

Krisztus áldozatának megváltást hozó ereje már az apostoli tanítás kiinduló pontja. Péter az első pünkösdi napján erre szólítja fel hallgatóit: „Tartsatok bünbánatot, keresztkedjék meg mindegyiktek Jézus Krisztus nevében bűneitek bocsánatára. Így megkapjátok a Szentlélek ajándékát” (ApCsel 2,38). Szent Pál így nyilatkozik: „Az a küldetésem, hogy az evangéliumot hirdessem, de nem bölcselkedő beszéddel, nehogy Krisztus keresztye elveszítse erejét” (1Kor 1,47). Ezért nem akar másról tudni, mint a megfeszített Krisztusról (uo. 2,2). A hit foglalatja tehát a felfeszített Krisztus elfogadása, de természetesen úgy, hogy a kereszthalált követi a dicsőséges feltámadás. Őbenne az isteni irgalom tapasztalhatóvá vált s ez a keresztyénség öröme: „Ha Isten velünk, ki ellenünk? Aki saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent? Ki emel vádat Isten választottjai ellen? ... Ki ítéli el őket? Krisztus, aki meghalt, sőt fel is támadt és az Isten jobbán közbenjár értünk?” (Róm 8,31-33).

Isten irgalmának már az is nagy megnyilatkozása volt, hogy Krisztus nyilvános működése alatt körüljárt, jót tett, gyógyított, vigasztalt, megbocsátotta a bűnöket, bátorította a csüggedőket. De mindez lehetett volna egy jólelkű ember viselkedése, ha nem igazolja jelekkel, hogy ő az Isten küldötte. A hit abból indult el, hogy neki *fensőbb küldetése*, megbízása van és joggal beszél az Atya nevében. Amikor vállalta a szenvedést és a vértanúságot, igazolta, hogy osztozik sorsunkban, egészen a haláltusáig. Azóta tudjuk, hogy a meghurcoltatás, szenvedés, kínzás, elhagyatottság nem olyan sötét verem, amelyből nem lenne kiút.

Mindezt a hit alapján mondjuk, de mire támaszkodik a hitünk? Mi a megváltás hatása, hiszen a látszat azt mutatja, hogy az élet a legtöbb ember számára ma is olyan rideg, kegyetlen, reménytelen, mint volt mindig? Ha Krisztussal maga az Isten lépett bele történelmünkbe, miért terjed olyan nehezen az igazságosság, a szeretet és a szent dolgok megbecsülése? Miért beszélünk ma is szekularizációról, elvilágiasodásról?

Az ember a túlvilági élet reményétől egyre inkább a jelen világ örömeihez fordul, mintha nem volnának egyéb lelki igényei. Miért engedi Isten, hogy az ember megfélelkezzen róla? Az igazság keresése körül annyi a nehézség, hogy a szellemi létrendet a tudomány nevében is kétségbe tudják vonni. Akik elindultak a hit útján, sok esetben azok is megtorpannak a megoldhatatlannak látszó problémák előtt, különösen a szenvedés értelmetlenségének és borzalmának láttán. Úgy látszik, az emberek közötti kapcsolat sem tökéletesedett Krisztus eljövetele óta. A gyűlölet, irigység, háborúskodás nem akar megszűnni, sőt hevéből sem veszít. Az igazán bensőséges kapcsolatok szent jellege is profanizálódik: a házasság és a család egyre inkább az önzés és a szabadosság áldozata lesz, a tekintélytisztelet meginog, az egyéni érvényesülés feledteti az önzetlenséget és a szerénység erényét.

Ha a kinyilatkoztatást helyesen akarjuk értelmezni, a megváltást nem szabad úgy elgondolnunk, hogy azáltal Isten a veszni indult emberiségéből kivált egyeseket, vagy, hogy az emberek két csoportra való osztásával megmutatja, hogy mégis ő a hatalmasabb. A Megváltó elküldésével Isten az egész emberiség felé kitérte irgalmát. Tehát sem azt nem szabad gondolnunk, hogy akik Krisztus előtt éltek, azok elvesztek bűneik miatt, sem pedig azt, hogy a megváltás csak azoknak szól, akik valóságban is elfogadják az evangéliumot. Krisztus szenvedése és kereszthalála éppen azt mutatja be, hogyan akar az Atya az emberekkel szemben viselkedni. Biztosak lehetünk tehát abban, hogy a kegyelmet kezdettől fogva elővételezte és előre osztogatta mindenkinek. Ha valaki Isten felé fordul, az nem az ő érdeme, hanem a kegyelem hatásának eredménye. Az emberiség két csoportra való osztása csak az utolsó ítéleten történik meg. Az isteni irgalom ott is éppen úgy fog működni, mint az egész üdvtörténetben. Ebből a szempontból tehát mi itt nem tudjuk felmérni a megváltás kegyelmi hatását. Éppen azt nem látjuk, *hányan érik el az örök életet* Isten megbocsátó irgalma által.

Másrészt viszont meg kell látnunk azt is, hogy Jézus Krisztus belevitte evangéliumát, saját példáját és Egyházát az emberi történelembe, s azt akarta, hogy *kovász* legyen. Azóta nem szűnik meg az ő követése, a mellette való tanúskodás, az Atya irgalmának hirdetése, a szeretet fontosságának hangoztatása, sőt magának a szeretetnek, a szelídségnek, a türelemnek és az önfeláldozásnak a gyakorlása. A kereszténység parancsot kapott, hogy az evangéliumot életté tegye: jótettek által kell az embereket elvezetni arra a meggyőződésre, hogy mindenért a mennyei Atyát dicsőítsék (Mt 5,16). Azonkívül valljuk, hogy bárhol is valósul meg az igazi jóság, igazságosság és szeretet, ott mindenütt a megváltás kegyelmei működnek, hiszen „egy az Isten és egy a közvetítő Isten és ember között: az ember Krisztus Jézus, aki váltságdíj adta magát mindenkiért” (1Tim 2,5).

Az emberi történelemben és saját életkörülményeink között sem csupán a rosszat kell tehát meglátni, hanem mindazt a sok jót is, amit erénynek nevezünk: a türelmet, szelídséget, reményt, bizakodást, Istenbe vetett hitet. Minden időben volt és ma is van rá példa, hogy egyesek tudatosan megvalósítják Krisztus követését egészen az ellenség szeretetéig, a

tökéletes megbocsátásig és a mindent feláldozó tanúságtételig. Egyháza pedig folytatja az evangélium hirdetését és minden korban igyekszik megújulni, hogy tagjainak emberi gyarlósága ellenére is méltóképpen képviselje Krisztust a világban.

A megváltás bizonyosságáról azonban elsősorban nem ezek a jelek győznek meg, hanem Jézus Krisztus feltámadása.

A húsvéti hit

A megváltás bizonyítékát nemcsak mi keressük. Keresték azok az első hívők is, akik az apostolok szavára fogadták el az evangéliumot. A bizonyíték Krisztus feltámadása volt. Az első tanúságtétel Péter szájából hangzik el: Az Isten, az Atya feltámasztotta Jézust, ennek mi tanúi vagyunk (ApCsel 2,32). Az apostoli igehirdetésben hamar kialakul a szakkifejezés: Krisztus meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra (Róm 4,32). Vagyis szenvedésével és áldozatával kiengesztelte bűneinket, feltámadásában pedig a természetfölötti élet osztogatója lett. Itt igazolta előbbi szavait: „Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz bennem, még ha meg is hal, élni fog” (Jn 11,25).

Pál apostol nem fél kijelenteni, hogy a keresztény hit Jézus feltámadásának tételével áll vagy bukik: „Ha Krisztus nem támadt fel, nincs értelme a mi tanításunknak s nincs értelme a ti hiteteknek sem” (1Kor 15,14). Az apostolok az *őszövetségi jóvendöléseknek, Jézus nyilvános működésének és saját tapasztalatuknak* az összefüggésében látják a húsvéti misztériumot. A próféták beszélnek a Messiás örök uralmáról, a zsoltáros azt hirdeti, hogy teste nem lát rothadást, sőt az Atya jobbjára ülteti; Jézus előre megmondta, az apostolok meggyőződtek haláláról, látták az üres sírt és átélték megjelenéseit. Tanúságtételüket így foglalják szavakba: „Tanúi vagyunk mindannak, amit Jézus Júdea egész területén és Jeruzsálemben tett. Aztán megölték, keresztre feszítették de Isten harmadnapra feltámasztotta és látható alakban megmutatta. Igaz, nem az egész népnek, hanem az Istentől előre kijelölt tanúknak, vagyis nekünk, akik ettünk és ittunk vele a halálból való feltámadása után” (ApCsel 10,39-41).

Az apostoli igehirdetés nem a múlt homályába vesző eseményt emleget, hanem konkrét tényekre és konkrét személyekre hivatkozik. Pál apostol így érvel a korintusiak előtt: „Elsősorban azt hagytam rátok, amit magam is kaptam: Krisztus meghalt bűneinkért az Írás szerint; eltemették és harmadnapra feltámadt, ismét az Írás szerint. Megjelent Péternek, majd a tizenkettőnek. Később egyszerre több mint ötszáz testvérnek jelent meg, ezek közül a legtöbben még élnek, néhányan azonban már meghaltak. Azután Jakabnak jelent meg, majd az összes apostolnak...” (1Kor 15,3-6). A hívők tehát ellenőrizhetik az adatokat, amelyekre az apostolok hivatkoznak.

A kereszténység ebből a húsvéti hitből eredt, amely hirdette az isteni irgalom győzelmét a bűn felett, az élet győzelmét a halál felett és a szeretet győzelmét a gyűlölet felett. Joggal állíthatjuk ma is, hogy a kereszténységet hitével, reményével, istentiszteletével, egyházi szervezetével, erkölcsstanával, missziós lendületével csak Krisztus feltámadásából lehet megérteni. Az lenne a világtörténelem legnagyobb csodája, ha ez a mozgalom kétezer éves múltjával, történeti szerepével, szellemi igényeivel és hatásával pusztán tévedésből vagy csalásból fejlődött volna ki. Az *Istennel való elkötelezettséget* soha senki nem hirdette annyira és nem igyekezett levonni belőle a következményeket, mint a kereszténység. Ebbe az elkötelezettségbe bele kell számítani nemcsak az erőfeszítést az erények gyakorlására, hanem az őszinte bűnbánatot is, amit a hívők saját gyarlóságaik miatt éreznek. Ennek a magyarázata nem lehet más, csak az, hogy a mozgalom a feltámadt Krisztusból, mint főből táplálkozik. Róla pedig azt állítja az apostol: „Halálával egyszer s mindenkorra meghalt a bűnnek, élve azonban Istennek él. Ezért tekintsetek magatokat is úgy, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek Istennek Jézus Krisztusban” (Róm 6,10-11).

Krisztus feltámadása tehát hitünk tárgya, s éppen ezért az *egész üdvtörténet összefüggésében* kell szemlélnünk. Az apostolok hite tapasztalati tényekből született: meggyőződtek mesterük haláláról, az üres sírról és megjelenéseinek valóságáról. Mi az apostolok tanúságtétele alapján hiszünk, de úgy, ahogy ezt a tanúságtételt az élő Egyház megőrizte számunkra a Szentírásban és a hagyományban. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy az evangélisták elsősorban katekézist adtak a húsvéti eseményről, nem pedig aprólékos történeti igazolást. A katekézis módszere az, hogy ők magukat tekintik történeti tanúknak s az események közül azokat említik meg, amelyeket a tanítás céljára alkalmasnak tartanak. Ezért lehetséges, hogy a négy evangélista ugyanazt a részletet más-más vonás kiemelésével adja elő, s nekünk ma nehéz az események menetét pontosan magunk elé állítani.

Mivel Jézus feltámadása központi tétele hitünknek, azért egész jelentőségében kell értékelnünk. Ha kereszthalálát úgy tekintettük, mint áldozatot, akkor a feltámadásban előttünk a bizonyíték, hogy a mennyei Atya elfogadta az áldozatot. A megdicsőült Krisztus az Atya hivatalos üzenete. Megmutatta, hogy irgalommal válaszol az embernek és megnyitja előtte az üdvösség kapuját. Aki hisz Krisztusban, az hisz az Atya örök tervében és az *elfogadja az általa felajánlott üdvrendet*. Ha Krisztus nem támad fel, akkor az üdvtörténet most is nyitott lenne, mint volt az Ószövetségben. Nem tudnánk, mi a célja. De Krisztusban emberi életünk és természetünk megdicsőült, birtokosa lett az isteni életnek, mentesült a kísértéstől, küzdelemtől, szenvedéstől és haláltól, azért tapasztalható formában bemutatta, mi a megváltás.

Azóta a hívőnek van kire tekintenie. Igazolódott, hogy az életnek van értelme, s hogy életünk valódi emberi életként folytatódik az isteni teljesség birtoklásában. Igazolódott, hogy az emberben kialakulhat a végleges egyensúly, a lét biztonsága és a győzelem állapota. Jézus már szenvedése előtt teljes bizonyossággal bejelentette: Ne féljete, én legyőztem a világot. Ez a győzelem külsőleg is láthatóvá vált és a mi győzelmünknek is forrása. Hiszen ő az „elsősülött a sok testvér között”, sőt „elsősülött minden teremtmény közül”, tehát őbenne jelen van az egész teremtett világ megdicsőülésének ígérete. Magáról azt állította, hogy úgy jött, mint az elveszett juhok pásztora, mint a betegek orvosa. Magához lenne hűtlen, ha nem használná fel erejét és nem árasztaná ránk kegyelmi segítségét. A főpap megtagadná méltóságát, ha nem járna közbe értünk az Atyánál, s a próféta magára maradna, ha nem gondoskodna arról, hogy az emberek megvilágosítást kapjanak kinyilatkoztatásának elfogadására. A történelem tombolhat tovább, mégis azt kell mondanunk, hogy Krisztusban már megjelent a dicsőséges vég, tehát az abszolút jövő nem talány többé. Ez a jövő akkor is biztosítva van, ha át kell mennünk a halálon.

Az apostoli tanítás arra is kitért, hogy a megváltás gyümölcsei minden embernek szólnak. Már az ősegyház beleszötte hitvallásába ezt a kifejezést: „meghalt, *alászállt a holtak országába...*” Ezzel egyrészt azt jelezte, hogy Jézus valóságos emberi halállal halt meg, vagyis a lelke elvált testétől, másrészt viszont azt hirdette, hogy a megváltás kegyelmeit azokra is kiterjesztette, akik már ott voltak a halál birodalmában.

A húsvéti hit egyéni életünknek is vigasztalása. Tudjuk, hogy „olyan főpapunk van, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett”, tehát tud megértéssel lenni gyöngeségeink iránt. Jézusban maga az isteni személy megtapasztalta, mit jelent embernek lenni. Ezért éltet a remény, hogy gyarlóságainkból fakadó vétkeink bocsánatot nyernek és hogy az a munka, küzdelem, szenvedés, ami kitölti életünket, az valóban a naggyá levés eszköze. A Szentírás róla is állítja, hogy „bár Isten Fia volt, engedelmességet tanult mindabból, amit elszenvedett” (Zsid 5,9). Emberi természetünkön mindig akad csiszolni való. Nagyobb vigasztalást nem adhat senki, mint a Krisztus feltámadásán alapuló hit: „A jelen élet szenvedései nem mérhetők az eljövendő dicsőséghez, amely majd megnyilvánul rajtunk” (Róm 8,18).

„Az Isten hatalmas Fiának bizonyult”

Az emberek megölhették Krisztust, de föltámasztani csak az Isten tudta: „Gyengeségében ugyan megfeszítették, de feltámadt Isten erejéből”. Az „isteni erőt”, amely a halálból föltámasztotta, saját hatalmának vallja: „Senki nem veheti el tőlem életemet, magam adom oda, mert hatalmam van odaadni és hatalmam van visszavenni”. Ezért a föltámadás Jézus legnagyobb tette. Isteni mű, amelyhez isteni erő kell: soha senki még nem adta vissza magának az életet. Nagyobb diadalt még senki sem aratott, mint az, aki a halált legyőzte: „A győzelem elnyelte a halált. Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?” (1Kor 15,55)

Jézus az egész emberiség előtt úgy áll, mint húsvét vasárnap este az apostolok előtt: „Miért ijedtetek meg...? Én vagyok.” Föltámadásának tudatában, isteni erejének teljes ragyogásában mondja ezt a szót: „vagyok”. A bűn és a halál felett diadalmaskodott az egész emberiség vigasztalására. Úgy állunk előtte, mint Mózes állt az ég csipkebokor előtt, amikor Isten ajkáról hallotta a „vagyok” szót. Az Egyház többé nem tud Jézusra gondolni, vagy róla szólni anélkül, hogy ne a föltámadás dicsőségében látná: aki él és uralkodik örökkön örökké. Így emlegeti őt mindig liturgikus imáiban.

„Tudjuk, hogy Krisztus föltámadt a halálból, többé nem hal meg, a halál többé nem lesz úrrá rajta. „Halálával egyszer s mindenkorra meghalt a bűnnek, élve azonban Istennek él.” (Róm 6,9). Föltámadásában *nem ebbe a földi életbe tért vissza*, mint azok, akiket ő föltámasztott, hanem test szerint is átment a természetfölötti rendbe. Teste is annyira közel jut istenségéhez, annyira egyesül vele, amennyire emberi test egyáltalán Istenhez közel juthat, amennyire test Istennel egyáltalán egyesülhet. Az istenség egész ereje és szépsége ömlik el emberségén. A Szentlélek, aki a megtestesülésben emberi lelkét egészen elárasztotta, most testére is kiárad: „A szentség Lelke szerint a halálból való föltámadásával Isten hatalmas Fiának bizonyult” (Róm 1,3).

Az Egyház liturgiája sok helyen Jézus „szent feltámadásáról” beszél. Neki minden titka szent: születése, élete, szenvedése, halála, mennybemenetele. Föltámadásában mégis különlegesen megtalálható ez a sajátság. Szent az, ami az Istené, amit a maga számára egészen lefoglalt, ami vele egyesült. A föltámadásban Jézus embersége szerint is egészen Isten tulajdona lett, annyira közel jut hozzá, hogy közelebb már nem juthat. Embersége úgy egyesül az istenséggel, hogy tökéletesebb egyesülés nem lehetséges. Emberségének a legteljesebb lefoglalását fejezi ki Szent Pál ezzel az állítással: „Istennek él”.

Földi életében „hosszánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett”, csak a bűntől maradt mentes. Az emberi sorsból kiválasztja azt, amitől menekülni szeretnénk. Éhezik, szomjazik, fárad, viseli a kereszt kínjait, gyötrődik, elvisel szégyent, megaláztatást, megvetést; kínjai között a 11. zsoltárral az Istentől való elhagyatottságáról panaszkodik. – Mindez megszűnik a föltámadás után: „A halál elszenvédéséért a dicsőség és nagyság koronáját nyerte el.” Teste megmarad igazi emberi testnek, amelyet az apostolok érinthetnek; Tamás sebeibe bocsáthatja ujját és kezét. De ez már az „Isten hatalmas Fiának” teste! Nem kell fáradtan járnia a földi élet útjait. Könnyűvé válik, mint a lélek; úgy jelenik meg és úgy tűnhet el, mint az emberi gondolat. Nem kötik többé a föld törvényei: kilép a kőszírből, átmegy a zárt ajtón. Teste egészen a lélek eszköze és kifejezője: tükrözi a szellemet, nem elrejt. Megjelenéseiben azonban még elrejt az istenfiúi dicsőség ragyogását. Az apostolokat arról akarja meggyőzni, hogy valóban feltámadt, hogy teste éppen úgy tapintható, mint azelőtt. De ez a Krisztus már az Ur, nem a Mester. Természetesnek találják, ha osztogatja a bűnbocsátó hatalmat, vagy azt állítja, hogy az övé minden hatalom az égben és a földön.

„Éltek az Istennek Jézus Krisztusban”

Az ember a vallásban személyes kapcsolatot keres Istenével. A második isteni személy azért lett emberré, hogy ezt a személyes kapcsolatot könnyűvé tegye. A keresztség az „Isten hatalmas Fiában”, a föltámadt Jézus Krisztusban keres és talál találkozást az Istennel. Benne emberi valóságán keresztül érzük el az isteni személyt. Keresztény módon vallásosnak lenni annyit jelent, mint Jézus tanítványaként vele állandó személyes kapcsolatban élni. Az embert lehet elemző tudással, számítással, következtetéssel megismerni. Csak éppen, ami lényege: személyes létét nem lehet ilyen „tudományos” kutatás tárgyává tenni. A személyt csak úgy ismerhetem meg igazán, ha föltáruul előttem. A föltáruulást úgy érhetem el, ha magam is igyekszem kitéruulni őszinteségben, bizalomban, szeretetben. Ez kölcsönös hittel jár és ezért kockázatos. Hinnem kell minden velem kapcsolatba jutó személynek, hogy olyan, amilyenek magát mutatja.

A föltámadt Jézus a *személyes kapcsolat* kiépítésére küldi apostolait: „Tegyétek tanítványaimmá az összes népeket”. Föltámadásában állandósította azt a kitéruulást, amit tanításában, csodáiban, szenvedéseiben kimutatott. Egész lényét a másokért való élés határozta meg. Viszont amikor hitet követel, ő is az egész személyt le akarja foglalni. De nem részlet-érdek szerint sajátítja ki a hívőt. Ő nem egy ember, hanem az Istenember, aki a teremtett világ értékei fölötte áll, ezért semmit sem szorít ki helyéről a teremtésben, hanem éppen a Teremtő által adott rendet képviseli. Aki házastársát, gyermekét, embertársát szereti, az őt szereti. Aki lelkiismeretes munkával dolgozik a világ tökéletesedésén, az az ő országát építi. Ő, tehát mint elsőszülött ott van minden és mindenki mögött. Az odaadásért azt a jutalmat ígéri, amit ő már elnyert. Ezért írja Péter apostol, hogy Isten „nagy irgalmában új életre hívott minket Jézusnak a halálból az élő reménységre való föltámadása által” (1Pét 1,3).

Mi ez az „új élet” és „élő reménység”, amely Jézus föltámadása által a miénk lett? Szent Pál szerint Jézus „a kezdet, elsőszülött a halottak közül”. Benne mindenki életre kel. „Mindenkori, amikor sorra kerül: először Krisztus, majd az eljövetelekor mindazok, akik Krisztushoz tartoznak” (1Kor 15,23). Föltámadásával kezdetét vette a megdicsőülés rendje. Semmi nehézsége annak, hogy *a fő sorsában a tagok is osztozzanak*. Ezért megtörténhetett, hogy aki legjobban Krisztushoz tartozott, az előbb részesedjék a feltámadásban, mint ahogy ezt az Egyház Máriáról vallja. De mindnyájan a feltámadás reményében élünk.

Ám a keresztség élet nem csupán várakozás. Jézus halála és feltámadása misztikus, kegyelmi módon már keresztség életünk elején végbemegy rajtunk a keresztségben. Pál apostol ezt tanítja: „Nem tudjátok, hogy akik Jézus Krisztusban megkeresztelkedtünk, az ő halálában keresztelkedtünk meg?” Az apostol itt a régi alámerítéssel történő keresztelést tartja szem előtt. „A keresztségben ugyanis eltemetkedtünk vele együtt a halálban, hogy miként Krisztus az Atya dicsőségéből föltámadt a halálból, úgy mi is új életet éljünk”. A keresztségben alámerülő ember misztikus módon meghal Jézussal együtt és a vízből kiemelkedő ember föltámad vele együtt. „Mert ha halálának hasonlóságában egybenőttünk vele, úgy leszünk föltámadásában is” (Róm 6,5), mert a valóságos halál és feltámadás ezt a belső kegyelmi tartalmat bontakoztatja ki.

A kegyelmi egybetartozásnak megvan az erkölcsi követelménye: „Tudjuk, hogy a régi ember bennünk azért feszítettett vele együtt keresztre, hogy a bűnös test elpusztuljon, és ne szolgáljunk többé a bűnnek. Aki így meghalt, megszabadult a bűntől.” Akit megkereszteltek, az tekintse magát halottnak a bűn számára. Ami bennünk bűnös, annak meg kellett halnia a keresztségben. Ám a keresztség inkább föltámadást, mint halált jelent: „Ha pedig mi Jézus Krisztussal meghaltunk, hisszük, hogy vele együtt élünk is... Ezért tekintsétek magatokat is úgy, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Jézus Krisztusban” (Róm 6,11)

A hit és a keresztség tehát valóságos újjászületést ad, s annak hatását Krisztus

megfeszítésének és föltámadásának méreteivel kell mérni. Ezért az Egyház elsősorban a keresztséget nézi húsvéti szentségnek. Húsvét vigíliáján áldja meg a keresztvizet, ott olvassa fel Szent Pál figyelmeztetését a régi ember megfeszítéséről és a Jézus Krisztusban való életről. Majd megújítjuk a keresztségi fogadást és a kegyelem felszításának jeléül meghint az újonnan szentelt keresztvízzel. Így akarja tudatosítani bennünk, hogy Krisztus Jézusban Istennek élünk.

A krisztusi életet sürgeti a vigília miséjének felhívása: „Ha tehát Krisztussal föltámadatok, keressétek, ami fönt van, ahol Krisztus ül az Isten jobbján. Ami ott fönt van, arra legyen gondotok, ne a földiekre. Hiszen meghaltatok, és éltetek Krisztussal el van rejtve az Istenben.” A világ végén a rejtettséget felváltja a teljes valóság: „Amikor Krisztus, a mi életünk megjelenik, vele együtt ti is megjelentek a dicsőségben” (Kol 3,1-4).

Jézus föltámadása lelkileg már megvalósult rajtunk, testünk számára azonban még ígélet. Jézus Krisztus „azzal az erővel, amellyel mindent hatalma alá vethet, átalakítja gyarló testünket és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez” (Fil 3,21). Akkor valósul majd meg, amit az utolsó vacsorán főpapi imájában kért: „Atyám akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek, ahol én vagyok és lássák dicsőségemet” (Jn 17,24).

A húsvéti közkegyelem

A hatalom birtokosai ünnepi alkalomkor szoktak közkegyelmet gyakorolni. A háttérben azt is jelzik vele, hogy meg vannak győződve hatalmuk szilárdságáról és nem félnek ellenségeiktől. Jézus feltámadása az Isten országának végleges megalakulása, az élet győzelme és visszavonhatatlan bizonyítéka annak, hogy az üdvtörténetet az Atya irgalmassága indította el. A bűn nemcsak azt jelenti, hogy a teremtmény a jog rendjében szembehelyezkedik Isten akaratával. Benne van Isten szentségének a megvetése is, ezért a megbocsátás csak tőle indulhat ki. Az Ószövetségen végigvonul a meggyőződés, hogy a bűnt csak Isten bocsáthatja meg. Jézus már nyilvános működése idején igazolja, hogy rendelkezik ezzel a hatalommal. Megkérdezi, mi könnyebb: szavával gyógyítani vagy a bűnt megbocsátani? A csodával bizonyítja, hogy „az Emberfiának hatalma van a földön a bűnök megbocsátására” (Mt 9,6).

Isten országa látható szervezetet kapott az Egyházban. Jézus saját küldetésének folytatójává tette, azért *tükröznie kell Isten irgalmasságát* is a világ végéig. Mivel Jézus engedelmissége és szeretete az egész emberiség nevében több hódolatot nyújtott az Atyának, mint amit a bűn megtagadott tőle, azért többé nem volt akadálya annak, hogy a bűnbocsátó hatalom látható intézményben megmaradjon a földön. Ennek az intézménynek a létrehozását kell látnunk abban a jelenetben, amelyről János apostol tudósít evangéliumában: „A hét első napján, amikor beesteledett, bár a zsidóktól való félelem miatt az ajtók zárva voltak, Jézus megjelent az egybegyűlt tanítványoknak, megállt középen és üdvözölte őket: Békesség nektek... Aztán folytatta: amint engem küldött az Atya, én is úgy küldelek titeket. E szavak után rájuk lehelt és így szólt hozzájuk: Vegyétek a Szentlelket. Akinek megbocsátjátok bűneit, azé bocsánatot nyernek, akinek pedig megtartjátok, azé megmaradnak” (Jn 20,19-23).

A „békesség” szokásos köszöntő szó volt. De ha Jézus itt ismételten ajkára vette, bizonyára jelezni akarta, hogy megdicsőült mivoltában már osztogatja ezt a békességet. A bűnbocsánat megadja a lélek békéjét. Pál apostol is erre utal, mint a megváltás első ajándékára: „Mivel a hit révén megigazultunk, békében élünk Istennel” (Róm 5,1).

János elbeszéléséből kitűnik, hogy az apostolok saját küldetésüket, az Egyház küldetését és az isteni irgalom hirdetését úgy fogják fel, mint Jézus küldetésének folytatását, amire határozott parancsot kaptak. Jézus az Atyától kapott küldetést adja tovább. Az Atya azonban a Fiú és a Szentlélek elküldésével nyilatkoztatta ki magát teljesen. Azért az Egyház küldetésében, főleg az isteni irgalom hirdetésében is ott kell lenni a Szentléleknek. Ő a

Szentháromságban a szeretetnek, az egységnek, a szentségnek a kifejezője, azért lehet a bűnbocsátó hatalomnak is végső princípiuma. Az Egyház mindig úgy értelmezte Jézus szavait, hogy a megbocsátás és a megtartás kifejezés egyúttal bírakká is teszi azokat, akiknek a hatalmat átadta. Az evangélium szövege nem hagy kétséget aziránt, hogy a szavak kizárólag az apostoloknak szólnak. Valódi hatalom átadásáról van szó, amelynek birtokában Isten nevében megbocsátják a bűnöket, nem pedig csak tanúskodnak arról, hogy Isten megbocsátott. Ezért szükséges, hogy ismerjék a bűnbánó lelkiületét és magát a bűnt. A bűnvallomás valóban kezdettől fogva része volt a bűnbánati fegyelemnek. Az Egyház itt nem mesterségesen közbevetett fórum, nem is az a szerepe, hogy megnehezítse az Istennel való kiengesztelődést.

A teológusok a jelen szentírási helyre úgy hivatkoznak, mint amelyben megtalálhatjuk a *bűnbánat szentségének* alapítását. De csak akkor értjük meg az Egyház szerepét, ha ezt a szentséget is az üdvrend teljességében szemléljük. Az Egyház nemcsak jogi intézmény, hanem Krisztus titokzatos teste, s ennél fogva az Istennel való kapcsolatnak a kifejezője és hordozója. Akik a hit és a keresztség révén megigazulnak, azok Krisztusból, a főből kiáradó kegyelmet kapják. A bűn viszont kiszakít a kegyelmi közösségből, tehát az Istennel való kapcsolat visszaállításának rendes módja az Egyház kegyelmi közösségébe való újrafelvétel. A bűnbánat szentségét nem szabad úgy tekinteni, hogy az a keresztes ember számára bonyolulttá teszi az Istennel való kiengesztelődést. A hívő a szentség felvételében nemcsak lelki megigazulást ér el, hanem tanúságot tesz a világ előtt arról, hogy Isten irgalmával az emberiség felé fordult s ezért biztosak lehetünk bűneink bocsánatáról.

Amikor Jézus a Szentlelket tette meg a bűnbocsátó hatalom végső hordozójának, azt is megmutatta, hogy ez a hatalom az Egyházban *nem eshet áldozatul az emberi önzésnek* vagy rövidlátásnak. Az Egyház nem semleges fórum, ahol az emberek elnyerhetik bűneik bocsánatát, hanem „az Istennel való kiengesztelődés” hirdetője és megvalósítója. Már az apostolok úgy fogták fel feladatukat, hogy „Jézus nevében bűnbánatot és bűnbocsánatot kell hirdetni minden népnek, Jeruzsálemtől kezdve” (Lk 24,47); Szent Pál kifejezetten állítja, hogy a feltámadt Krisztus által a „bűnök bocsánatát hirdetik a hívőknek” (ApCsel 13,38). A próféták is hirdették a bűnbánat szükségességét, de ők többször utaltak az ítéletre, Isten büntetésére, mint irgalmára. Jézus már azért követelte a megtérést, a metanoia-t, mivel az Isten országa elközelgett. Az apostolok pedig a megváltás valóságából indultak ki. Az Egyházban is csak akkor lehet eredményes a bűnbánat hirdetése, ha az ő módszerüket követi.

Rá kell mutatnunk arra, hogy a bűnbánat nem a szolga meghunyászkodása, hanem a gyermek magabaszállása és töredelme. A bűnbocsánat lehetőségének állandósítása azt mutatja, hogy Isten valóban az ember számára gondolta el az üdvrendet. Természetünk ingatag, magunkban hordozzuk az ösztönösséget, azért rászorulunk a gyakori megbocsátásra. Az Egyházon keresztül elnyert bűnbocsánat nemcsak azáltal tökéletesít, hogy a szentség kegyelmei gyógyítják elesettségünket, hanem lélektani hatásával is. A külsőleg is bemutatott elhatározás, az Isten színe előtt vállalt szertartás maga is alkalmas arra, hogy egyre inkább szellemi irányba terelje érdeklődésünket. Ugyanakkor jó alkalom lehet az őszinte megbeszélésre, a testvéri együttérzés és segítség kinyilvánítására. Arra mindig vigyázni kell, hogy a bűnbánat szentsége ne váljék az Istennel és az Egyházzal fennálló „jogi” viszony tisztázásának eszközévé, hanem azé a kegyelmi és testvéri kapcsolaté is, amiben benne van az állandó hívás, az értékek megmutatása, a buzdítás, a komoly figyelmeztetés, a bátorítás és az Isten előtti közös felelősség.

Természetesen bűnbánatot csak ott lehet hirdetni, ahol előzetesen megvan a *bűntudat*. Ma sok tekintetben itt is új helyzet előtt állunk. Az Ószövetségben a bűn az Istennel fennálló szövetségnek, illetőleg a belőle fakadó törvénynek a megsértése, vagyis szembehelyezkedés Isten akaratával, szeretetével. Az Új szövetség mindenestül átveszi ezt a gondolatot, de még hozzáteszi a gyermek hűtlenségét és a Krisztustól mint főtől való elszakadást. A Szentírás

gondolatkörében tehát a bűn az ember szakrális helyzetével való visszaélés. Még az a bűn is, amivel egymásnak ártunk. A szekularizáció és a technika világában ez a gondolat sok embertől távol esik. A világ természetes egész, s emellett az a tér, ahol az ember a szabadságát megvalósíthatja, azért a lélektan, a filozófia, a szociológia legfeljebb rosszról beszél, nem bűnről. Az erkölcs tan is csak az emberek egymáshoz való viszonyát, a közösséggel kapcsolatos és a tárgyi világrendben való helyzetét veszi tudomásul, nem pedig valamely transzcendens célt vagy rendeltetést. Ilyen szellemi háttér mellett a bűnbánat hirdetése csak akkor lehet eredményes, ha összefüggésben marad az alapvető keresztény igazságokkal: az embernek és a világnak az Istentől való függésével, a megváltás szükségességével, a személy transzcendens igényeivel és az üdvtörténetben megnyilvánuló isteni szeretet kimutatásával.

A pásztor és a nyáj

A zsolnárok és a próféták írásai már az Ószövetségben meghonosították a pásztorok és a nyájnak a hasonlatát Istenre és népére. A kép kifejezte a gondviselést és a kisajátítást: Isten nemcsak a teremtés jogán vallja tulajdonának a népet, hanem a szövetség alapján is. A nép éppen azt fogadta el a szövetségben, hogy engedelmessé válik Istennek és kizárólag az ő tiszteletét valósítja meg. Jézus nyilvános működésében egyre világosabbá válik, hogy Isten országának hordozására és terjesztésére szintén népet szemel ki magának. Azokból tevődik össze, akik az „Atya vonzására szegődnek hozzá”. A tulajdonjogot azzal szerzi meg fölöttük, hogy „életét adja értük”, meghozza nekik a bűnök bocsánatát és az örök életet. Ezzel igazolja, hogy népének „jó pásztor”, aki védelmezi a nyájat és nem fut el az ellenség elől. Jósága és gondoskodása visszhangra talál, mert övéi „megismerik hangját és követik”. Nyáját nemcsak az ószövetségi népből gyűjti maga köré, neki olyan juhok is vannak, akik nem a régi akolból valók. Az örök élet szempontjából csak egy nyáj van és egy pásztor (vö. Jn 10,11-16). Nála tehát megszűnik az a kiváltság, amelyet Ábrahám utódai a pogányokkal szemben követeltek maguknak.

Jézus megkezdte *nyájának szervezését* azzal, hogy új tanítást adott, saját követését tette meg erkölcsi mértéknek és apostolokat választott ki művének folytatására. Már nyilvános működése idején jelezte nekik, hogy működési terük az egész földkerekség lesz. Feltámadása után a hivatalos megbízatást is átadja nekik: „Én kaptam minden hatalmat az égben és a földön. Menjetek el tehát, tegyétek tanítványommá az összes népeket, kereszteljétek meg őket az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Tanítsátok őket, hogy megtartsák mindazt, amit parancsoltam nektek. Én veletek vagyok mindennap a világ végéig!” (Mt 28,18-20). A nyáj egybegyűjtéséhez tehát az eszköz a tanítás, az evangélium hirdetése. Aki hittel fogadja, az rálépett az üdvösség útjára. Aki ellenben a kellőképpen igazolt és felajánlott evangéliumot visszautasítja, kiteszi magát a kárhozat veszélyének.

Amikor Jézus arra hivatkozik, hogy a teljes égi és földi hatalom birtokában küldi apostolait, ismételten nemcsak jogi felhatalmazásra gondolt. Azt akarja mondani, hogy ő, a megdicsőült Megváltó, a teljes isteni hatalom hordozója. Joga van intézkedni, de egyben eszközökkel is rendelkezik szándékának megvalósításához. Megteheti, hogy az apostolok szavának fogadata legyen, hiszen kegyelmi erejével játszik az emberi szív húrjain. Megvilágosítja mindazokat, akiket az Atya neki adott, hogy a világban tanúságot tegyenek mellette. A tanúságtételhez elküldi a Szentlelket, az Igazság Lelkét, aki nyájának egyben vigasztalója is lesz. Sőt szentségével is áthatja, hogy ne legyen az ösztönös erők vagy a földi érdekek áldozata. A nyáj azzal tesz tanúságot Krisztus mellett, hogy az ő tanítását követi, az ő példája nyomán dicsőíti meg az Atyát és gyakorolja a szeretetet. A kapcsolat közte és a nyáj között nem szakad meg akkor sem, ha eltávozik a földről: megígéri jelenlétét a világ végéig.

Milyen lesz ez a *jelenlét*? Gondolhatunk arra, hogy nyájával marad az eukarisztiában.

Megígérte azt is, hogy azokkal lesz, akik az ő nevében összegyűlnek, sőt akik szeretettel ragaszkodnak hozzá, azokban „benne marad” (Jn 15,4). Pál apostol arra hivatkozik, hogy „a hit által Krisztus lakik a szívünkben” (Ef 3,17). Az ilyen benső, kegyelmi jelenlét mellett azonban látható alakban is képviseltetni akarta magát. Az apostolokkal, mint nyája előjáróival azonosította magát: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg” (Lk 10,16). De még konkrétabb formában akarta képviseltetni magát Péterben, akit már előbb Egyháza sziklaalapjának mondott, feltámadása után pedig megtette helyettesének a nyáj vezetésében.

János evangéliuma így értesít az eseményről: A tanítványok a húsvéti események után Jeruzsálemből visszatértek Galileába. Jézus a Tibériás tavánál jelenik meg nekik s a csodálatos halfogással ismét eszükbe idézi feladatukat, hogy az ő segítségével emberek halászsá válnak. Azután megkérdezi Pétert, jobban szereti-e őt, mint a többiek. A kérdést már nem a názáreti Jézus, hanem a megdicsőült Úr teszi fel. Tehát a személyes ragaszkodáson túl az Isten és a Megváltó iránti szeretetről van szó, ami a hitből fakad. A háromszoros kérdés nemcsak a három tagadást ellensúlyozta, hanem elsősorban azt akarta nyomatékoztatni, hogy a nyáj vezetéséhez az örök Pásztor szeretete elengedhetetlen kellék. Helyettesnek, megbízottnak csak az érezheti magát, aki nem önző, aki a hatalomban nem saját személyének megdicsőülését látja, hanem annak szolgálatát, aki küldte. Péternek tudnia kell, hogy a nyáj nem az övé, hanem Krisztusé, tehát a hatalom felelősséget jelent. Ilyen értelemben kapja a megbízatást: legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat. Hogy hivatala áldozat lesz, nem kitüntetés, azt jelzi jövőjének feltárása: Mesterét úgy fogja követni, hogy halála is hasonló lesz az övéhez: „Amikor megöregszel, kitérő kezedet, más övez fel téged és oda visz, ahová nem akarsz” (Jn 21,18).

Mivel Jézus nyája megmarad, azért ilyen helyettes pásztornak is kell lenni mindvégig. Ő lesz az egység jele és munkálója. Az Egyház ezért Péter utódában kezdettől fogva Krisztus földi helytartóját látta. Biztos, hogy az isteni megbízatással együtt jár a kegyelmi segítség is. Segítség arra, hogy Péterhez hasonlóan szeresse Krisztust, továbbá, hogy az ő örök tervének és az idők követelményének megfelelően legeltesse a nyáját.

Hazatérés az Atyához

Ha Jézus feltámadását úgy tekintjük, mint a megváltás bizonyítékát, akkor meglátjuk azt az igazságot, hogy van örök élet. De a feltámadt Krisztus az örök élet természetét csak külsőségekben mutatja be: teste nincs alávetve a földi törvényeknek, nem köti a tér és idő, nem szorul táplálékra, ott jelenik meg, ahol akar, igazában már nem a föld lakója, hanem valamilyen titokzatos világé. Életének benső tartalmáról Márk evangéliuma ennyit mond: „Urunk Jézus, miután szólott hozzájuk, fölment a mennybe, elfoglalta helyét az Isten jobbján” (16,19). A kijelentés a régi ember világképében akarta kifejezni Jézus megdicsőülését. A földi élet az Istennel való találkozásban végződik s az ember megkapja érdemei jutalmát. Maga Jézus várta és kérte ezt a dicsőséget. Az utolsó vacsorán főpapi imájában ezeket mondta: „Atyám, dicsőíts meg engem magadnál azzal a dicsőséggel, amely az enyém volt nálad, mielőtt a világ lett” (Jn 17,5). Istensége szerint öröktől fogva osztozott az Atya dicsőségében. Most ezt kéri emberi természete számára is.

Feltámadása után még nem mutatja magát ebben a dicsőségben. A túlvilág teljes szemlélete nem lehet sorsa még a földön élő apostoloknak sem. De Jézus jelekkel vezeti rá őket arra, hogy beteljesedett a zsoltáros jövendölése: „Ülj az én jobbjomra, amíg ellenségeidet lábad zsámolyává teszem”. Lukács csak annyit mond az eseményről, hogy „szemük láttára fölemelkedett és egy felhő takarta el szemük elől”. A jelenség értelmezését külön kinyilatkoztatás adja meg nekik: „Ez a Jézus, aki közületek az égbe emelkedett, úgy jön el ismét, ahogy szemetek láttára az égbe ment” (ApCsel 1,11). A felhő az Ószövetségben Isten

világfelettségének a jele. A Sínai hegyen a felhőből szól, Dániel is úgy látja az Emberfiát, hogy az ég felhőiben jön ítéletet tartani. Pál apostol Jézus megdicsőülésében az Atya hatalmának kinyilvánítását látja, „aki nagyszerű erejének hatását Krisztuson mutatta meg, amikor a halálból föltámasztotta s a mennyben jobbjára ültette, minden fejedelemiség, hatalom, erő és uralom, s minden néven nevezendő méltóság fölé, nemcsak ezen a világon, hanem az eljövendőben is” (Ef 1,19-21).

Más helyen ugyancsak Pál apostol azt írja, hogy az Atya azért magasztalta föl Jézus Krisztust, mivel engedelmes volt egészen a kereszthalálig (Fil 2,5). Az Atya dicsőségében és hatalmában való részesedés kétségtelenül a legnagyobb boldogságot jelenti. Jézus embersége szerint is átvette azt a helyet, ami kijárt az emberré lett Fiúnak. Ne csak a hatalmat lássuk meg benne, hanem azoknak a *legszentebb igényeknek a kielégítését* is, amelyek emberségét eltöltötték. A megtestesülés nem jogi intézkedés volt, hanem belső isteni szeretetnek és irgalomnak a megnyilvánulása. Jézus a saját megdicsőülését nem abban látja, hogy győzedelmeskedett ellenségei felett, hanem abban, hogy „életet adhat” övéinek. Az apostoli igehirdetés ezt így érzékelteti: az örök szentélyben közbenjár értünk (Zsid 9,24). Isten országát úgy valósítja, hogy „mindent magához vonz” (Jn 12,32). A megváltás ereje láthatatlanul benne működik az emberi történelemben s gondoskodik arról, hogy teljes legyen a választottak száma (Jel 6,11). Amit Isten egyáltalán tenni akar az emberrel, azt Krisztuson keresztül teszi, hiszen „általa és érte teremtett mindent” (Kol 1,15). A földön ugyan még folyik a kibontakozás, a jó és a rossz küzdelme, de ő már a végső győzelem állapotából szemlél mindent. Tudja, hogy a történelem nem bizonytalan nyitott folyamat, hanem feléje van irányítva, s ő az idők végén átadja országát az Atyának és „az Isten lesz minden mindenben” (1Kor 15,28). Vagyis az isteni életben való részesedést megkapják mindazok a teremtmények, amelyek alkalmazták magukra a megváltás kegyelmeit.

A mennybemenetel teológiai kifejtésénél különbséget kell tennünk a természetfölötti valóság és annak megismertetése között. Jézus a föltámasztásban megkapta a teljes megdicsőülést. Átment abba a létrendbe, amit mennyei dicsőségnek nevezünk. Erről azonban csak részletekben adott kinyilatkoztatást. Megjelenéseivel igazolta, hogy kilépett fizikai világunkból, s úgynevezett mennybemenetelével azt érzékeltette, hogy véglegesen befejezte földi küldetését. Mindent megadott, ami az idők teljességéhez tartozott, s egyháza számára megkezdődik a hit időszaka.

A mennybemenetel hitbéli jelentőségét legszebben az apostoli tanítás foglalja össze: „Mivel olyan kiváló főpapunk van, aki áthatolt az egeken, Jézus az Isten Fia, tartsunk ki a hitben. Főpapunk ugyanis nem olyan, hogy ne tudna együtt érezni gyengeségeinkkel, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, de bűnt nem követett el. Járuljunk tehát bizalommal a kegyelem trónja elé, hogy irgalmat nyerjünk és kegyelmet találjunk, amikor segítségre van szükségünk” (Zsid 4,14-16). A bizalom abból fakad, hogy ő az utolsó percig az emberiség főpapjának mutatta magát. „Kezét fölemelve megáldotta őket, áldás közben eltávozott tőlük és fölment a mennybe” (Lk 24,50). Viselkedése nem azt mutatja, hogy rossz emlékekkel távozott, hanem azt, hogy magával vitte a szerető gondoskodást.

Ő, mint fiú visszatért az Atyához. De úgy ment oda, mint „elszülött a sok testvér közül”, azzal a szándékkal, hogy *helyet készítsen számunkra*. Azóta a halálnak, a túlvilágnak és az ítéletnek a gondolatát ez az üdvtörténeti esemény emberi közelségbe hozta. A túlvilági hit soha nem hiányzott, de a hitnek nem volt bizonyítéka, a homályt semmiféle fény nem mérsékelte. Az apostoli tanítás ellenben szilárd hitet követel a megdicsőült Krisztusban, aki „felszabadította azokat, akiket a haláltól való félelem egész életükre rabszolgává tett” (Zsid 3,15). Azóta valljuk, hogy az a vég, ami a természet rendjében az élet keserű veresége, az a megváltás eredményeként számunkra is hazatérés az Atyához.

Újra eljön dicsőségben

Az Atya örök terve az volt, hogy a Fiú a szolga alakjában vigye véghez a megváltás művét. Csak a hitben fogadjuk el őt az emberiség főpapjának, prófétájának és üdvrendi királyának. Földi működése egyenlő önmaga kiüresítésével. Az áldozat vállalásával igazolja, hogy a megváltás egyetlen indítóoka az Atya irgalmas szeretete. Az érdemeiért járó felmagasztaltatásnak csak egyik oldala az Atyához való hazatérés. A másik oldala az lesz, hogy *dicsősége kinyilvánul az emberek előtt is*. Második eljövetelekor a bíró szerepét tölti be. Máté evangéliuma így rögzíti Krisztus kijelentéseit: „Amikor az Emberfia dicsőségben eljön összes angyalaival, főséges trónján foglal helyet. Összegyűjtenek színe előtt minden népet, ő pedig elválasztja őket egymástól, mint ahogy a pásztor elkülöníti a bárányokat a bakoktól” (Mt 25,31-32). Azóta az Egyház is úgy emlékezik meg bírói tisztéről, hogy dicsőségben jön el. Az evangéliumból kitűnik, hogy az apostoli egyház szerette hangoztatni ezt a dicsőséget, hiszen ők még látták Krisztust teljes emberi megalázottságában. Péter a pogányokhoz intézett első beszédében is úgy emlékezik meg róla, mint „akit Isten az élők és holtak bírójául rendelt” (ApCsel 10,42).

Az apostolok nem kaptak feleletet arra a kérdésre, hogy Jézus mikor jön el bírói tisztségében. A mennybemenetel után is csak azt a kinyilatkoztatást kapják, hogy az Úr „így jön el ismét, ahogy most látták az égbe menni.” Ettől kezdve a keresztény élet Krisztus követése és várása lett. Pedagógiai szempontból érthető, ha az ítélet gondolata az igehirdetésben kemény figyelmeztetéssé vált, s az Úr napjából a harag napja lett, de azért arról nem szabad megfeledkeznünk, hogy Jézus Krisztusban az Isten magát nyilatkoztatja ki. Az egész üdvtörténet arról beszél, hogy milyen akar lenni Isten az ember számára. Jézus második eljövetele az üdvtörténet befejező mozzanata, tehát ott is ez lesz a lényeges szempont. Az egész üdvrendre vonatkozik a megállapítás, hogy az Atya szerette a világot és Fiát adta érte áldozatul (Jn 3,16). Ezért az apostoli szóhasználatban a hívők még úgy szerepelnek, mint akik „szeretik az ő eljövetelét” (2Tim 4,8). Az újszövetségi Szentírás utolsó soraiban a „jőjj el uram, Jézus” még a boldog remény kifejezése (Jel 22,20).

Jézusnak második eljöveteléről és az ítéletről mondott beszéde teljes összhangban van földi életének tanításával és viselkedésével, s mivel már magára öltötte azt a dicsőséget, amelyben majd megjelenik, bírói tisztét nem szabad kitolnunk a világ végére. Ő már most ugyanaz a világ számára, mint lesz a végítéleten. Azt akarja, hogy már most gondolkozzunk róla úgy, mint amikor majd teljes dicsőségében látjuk. Máté evangéliumának 25-ik fejezetéből ezt a két szempontot kell kiragadnunk: Jézus, a megdicsőült Megváltó egyrészt fölötté áll az emberi történelemnek, másrészt teljesen benne él, mint az üdvösség és kárhozat próbaköve.

a) Abból a szempontból áll a *történelem fölött*, hogy ő mondja ki benne a végső szót. Ő határozza meg, hogy mi tartozik Isten országához és mit kell kivetni belőle. Ott megy végbe a búza és konkoly elkülönítése. Külön kiemeli, hogy Isten angyalai gyűjtik össze az embereket, ők választják két csoportra. A szemléltető kifejezésen azt kell értenünk, hogy Krisztus teljes királyi méltósággal végzi az ítéletet, és az ő kezében van minden végrehajtó hatalom. Az egyes ember úgy jelenik meg, mint az egész emberiség tagja: összes közösségi és történeti vonatkozásaiban.

Valamit már itt is látunk tetteink következményeiből, de azok teljes hatását csak ott ismerjük meg. Egy ember példája, alkotása egész nemzedékeket a jó újtára terelhet, viszont az általa okozott botrány is nemzedékek életét keserítheti meg. A történelem már itt is mérlegre teszi az emberi alkotásokat, ott viszont a mérték maga az örökkévalóság és Isten szentsége lesz. Minden rejtett jó megdicsőül, amit itt nem ismertek fel, vagy félremagyaráztak. Viszont minden rossz megszégyenül akkor is, ha itt a földön ünneplésben

részesült. Az igazságosság végső diadalában Isten saját magát nyilvánítja ki. Megmutatja, hogy gondviselése mindent célhoz juttatott, figyelmét a legkisebb részletek sem kerültek el.

Megszoktuk, hogy az ítélettel kapcsolatban Isten igazságosságáról beszéljünk. De ha következetesek vagyunk és arra gondolunk, hogy Isten az üdvrendben elsősorban mégis irgalmát akarta kimutatni, akkor az ítéletet is úgy kell felfognunk, mint ennek az *irgalomnak a végső diadalát*. Nem úgy, hogy félreteszi az igazságosságot, hanem úgy, hogy teljesen megvilágítja. Ki fog tűnni, hogy Isten jóságával és kegyelmével megelőzött minden szabad akaratú kezdeményezést, nem szűnt meg hívni azokat sem, akik ellenálltak kegyelmének, ezért a jót senki sem magának fogja tulajdonítani, hanem annak a kegyelmi hatásnak, amely vezette akaratunkat. Kitűnik az is, hány embert vezetett bűnbánatra Isten türelme és atyai nagyvonalúsága. Ítélet alá csak azok esnek, akik erre az irgalomra megátalkodottsággal válaszoltak. Isten ebben sem fölényt vagy szigorúságát mutatja meg, hanem azt, hogy tiszteletben tartja teremtménye szabadságát s csak azt az állapotot állandósítja számára, amit tudatosan választott.

Amennyiben tehát Krisztus felette áll a történelemnek, annyiban ő a biztosíték, hogy az üdvtörténet minden részletében megvalósul. Az erkölcsi rend az ember gyarlósága és a bűn titka ellenére sem mond csődöt, mert hatékony kegyelme ébrentartja a hitet, a reményt, a szeretetet és a bűnbánat szellemét.

b) Az ítéletről szóló beszéd azt is igazolja, hogy Krisztus *benne él a történelemben*. A szeretet parancsának olyan egyetemes értelmezést ad, hogy magára vesz minden jót és rosszat, amivel emberek egymás életét megkönnyítik vagy megkeserítik: „Amit egynek embertársaitok közül tettetek, nekem tettétek.” Az általános fogalmazás mutatja, hogy nemcsak az éhség, szomjúság, betegség és elhagyatottság enyhítésére gondolt. Saját személyére irányuló fáradozásnak vesz minden olyan erőfeszítést, amivel egymás testi vagy lelki, anyagi vagy szellemi felemelését célozzuk, akár közvetlenül az egyénre irányul, akár az egész közösségre. Kétségtelen, hogy ide kell sorolnunk a tudomány, a technika, a kultúra szolgálatát, a civilizáció előmozdítását, ha az valóban nemes szándékból fakad. De ugyanakkor maga ellen irányuló vétségnek veszi azok tetteit is, akik akadályozzák a közösség életének ilyenfajta kibontakozását, vagy egyenesen tömegnyomort és pusztítást idéznek elő háborúk kirobbantásával, a béke megzavarásával, a tapasztalatlanok félrevezetésével, erkölcsi botránkoztatásával. A szegények, betegek, szerencsétlenek, elnyomottak Krisztus evangéliumában különösen úgy szerepelnek, mint akiknek „a szabadulás örömhírét” hozza. Boldognak nevezi a szegényeket, éhezőket, sírókat, mert tudja, hogy egyszer kielégítést kapnak. Viszont a hívőtől megköveteli, hogy már itt munkálja ilyen testvéreinek boldogságát, és ezzel mutassa meg szeretetének őszinteségét. Kétségtelen, hogy aki ebben az értelemben benne látja Krisztust a történelem folyásában, annak számára dicsőséges eljövetele sem a harag napja lesz, hanem a felmagasztaltatásé.

A Szentlélek elküldése

Jézus feltámadása az apostolok számára egyelőre csak a múlt befejezése volt, nem a jövő kezdete. Igazolva látták, hogy mesterük valóban az Isten küldötte volt, de nem látták a lehetőségét annak, hogyan fog belenyúlni nemzetüknek és az emberiségnek az életébe. Messiás-várásuk még mindig a hagyományos kifejezésekben merül ki: Izrael országának, Dávid trónjának visszaállításában. Ahhoz, hogy az üdvtörténetet igazi szellemi mivoltában megértsék, új világosságra volt szükségük. Ezért Jézus mennybemenetele előtt is bizonytalanságban hagyja őket, csak azt követeli, hogy bízzanak benne. „Megparancsolja nekik, hogy ne hagyják el Jeruzsálemet, hanem várjanak az Atya ígéreteré... János csak vízzel keresztelt, de ti néhány nap múlva a Szentlélekben nyeritek el a keresztséget... Amikor leszáll

rátok a Szentlélek, erőt nyertek, és tanúim lesztek Jeruzsálemben... sőt egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1,4-8). Már előbb utalt arra, hogy amíg el nem megy, addig a Vigasztaló nem jön el hozzájuk (Jn 16,7).

Jézus ilyen nevekkel beszél a Szentlélekről: az Atya ígérete, a Vigasztaló, az Igazság Lelke, s érezteti, hogy olyan ajándék lesz, amelyet a megváltás művével érdemelt ki egyházának. Nem teremtmény, hiszen „az Atyától származik”, de az Atya a „Fiú nevében” küldi el, vagy a Fiú küldi el az Atyától s amit kinyilatkoztatott, azt a Fiútól kapja. Feladata az lesz, hogy Jézusról tanúságot tegyen. Ezekből a kifejezésekből tisztázta az Egyház hitét, hogy a Szentlélek a Szentháromság harmadik személye, aki az Atyától és a Fiútól származik s velük együtt az oszthatatlan isteni lényeg birtokosa. A Fiú megtestesülése és földi működése után az ő elküldése volt szükséges, hogy Isten egészen kinyilatkoztassa magát az embernek.

A Szentlélek kiadását már az Ószövetség jelezte. Izajás azt jövendöli, hogy a Megváltót eltölti a bölcsesség és értelem, a tanács és erősség, a tudomány és jámborság s az Úr félelmének lelke. A megtestesülés híradásában arról kapunk tanítást, hogy a Fiú emberségének létrehozásában működik a Szentlélek ereje. A feltámadt Krisztus az első pünkösd ünnepén titokzatos testére is kiárasztotta a Lelket, akit ő mint fő birtokolt. Szerepét már előre jelezte az egyik ünnepen: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék,... Aki hisz bennem, annak belsejéből az élő vizek forrásai fakadnak” (Jn 7,38). Az evangélista megjegyzi, hogy „ezt arról a lélekről mondta, amelyet a benne hívők kapnak meg”. A Szentlélek tehát nemcsak felülről kapott erő, nemcsak az igazi tanítás biztosítója és a hit éltetője, hanem egyben természetfölötti lefoglaltságunknak, megszentelésünknek is a végrehajtója. Az apostol azt állítja, hogy „akiket az Isten lelke vezet, azok Isten fiai” (Róm 8,14). Jelenlétének megvan az éltető hatása: ébrentartja bennünk az öntudatot, hogy Isten gyermekei vagyunk, arra ösztönöz, hogy ennek a hivatásnak megfelelően éljünk, megtanítt imádkozni, érdeklődésünket a szellemi és természetfölötti dolgokra irányítja, s ezzel ellensúlyozza az ösztönökből fakadó nyers testiséget. Végül ő a biztosító mennyei örökségünknek, s halandó testünk is általa kel majd életre” (Róm 8,12).

Krisztus azonban elsősorban nem egyéni adománynak szánta a Szentlelket, hanem az *egyházi közösség éltetőjének*. Az apostolokban és a hozzájuk szegődött hívőkben már a megalakult Egyház volt jelen. A Krisztusról szóló tanúságtételt a közösség kezdte meg: a nyelvek adománya jelképezte az egyetemességet, Péter tekintélye biztosította egységét, de a missziós küldetést, a hit eleveenségét a Szentlélek adta.

Amit az evangéliumok csak részletekben érintenek, az Pál apostol tanításában szemléletes képpé válik: az Egyház Krisztus titokzatos teste. A Fő a Szentlélek közbejöttével kapcsolja magához a tagokat a keresztségben. „Mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk... mindnyájunkat egy Lélek itatott át” (1Kor 12,12). A hitben tehát vallanunk kell, hogy Krisztus akaratából az Egyház természetfölötti intézmény is. Nemcsak a közös felfogás, az együttműködés szándéka, nemcsak a jogrend tartja össze, hanem a Szentlélek. De amint testünk elrejti a lelket, úgy a földi Egyház emberi arca is eltakarja a Szentlelket. Mégsem annyira, hogy a hívő szem ne látná kicsillanni erejét. Megnyilatkozik a tanítás tévedhetetlen megőrzésében, az egység fenntartásában, az istentisztelet tisztaságában, a bűnbánat szellemében és a szeretet szorgalmazásában. De a Szentlélek működése nem veszi el az Egyház emberi jellegét. A bűn lehetősége mindvégig megmarad a földön s a megigazult ember is küzd a külső és belső kísértésekkel. A megváltás teljessége éppen azt jelenti, hogy Isten országa a bűnnel terhelt emberiségben terjed *s vezeti az embereket a megigazulásra*. Maga a megváltás Isten irgalmának adománya, s az ő adománya az is, hogy a megváltás kegyelmeit alkalmazzuk magunkra. Az üdvtörténet legszembetűnőbb vonása mindig az irgalom kinyilvánítása volt s az Egyház is ebből az irgalomból él. A Szentlélek ereje és jelenléte viszont abban mutatkozik, hogy a hívő minden gyarlósága ellenére is igyekszik választ adni az Atyának, aki a Fiúban felkarolta őt. A válasz teljesen emberi: a próbálkozás,

az újrakezdés, a bizonytalanság és az egyéni vergődésben kialakult szeretet. Isten nem általánosít, nem dolgozik sablonos mintákkal, neki minden teremtménye vissza nem térő egyed. Még inkább így kezeli az embert, akiért a természetfölötti rendet megalkotta. Mindenkiel én-te közösségbe akar lépni. Az ember oldaláról ennek a kapcsolatnak a megközelítése nem könnyű. Akárhány esetben csak egy egész élet csalódásai, tévedései, meghiúsult reményei készítenek elő bennünket arra, hogy kitáruljunk Isten felé és benne lássuk meg az élet értelmét és célját.

A kinyilatkoztatott tanítás szerint a Szentlélek „saját tetszésének” és az ember jóakaratainak, előkészületének megfelelően osztogatja kegyelmi ajándékait. Abszolút akarata mellett helyt ad az emberi szabadságnak és sajátosságnak. Ezért van annyi lüktetés, hullámozás mind az egyéni hívő, mind az Egyház életében. Az Isten országa a konkrét embert szenteli meg és a konkrét ember értékeit gyűjti össze az örökkévalóság számára. A világ végső hazatalálása azt fogja bemutatni, amit az apostol így fejez ki: Krisztus által a Szentlélekben utunk nyílt az Atyához (vö. Ef 2,18).

V. Találkozásunk Istennel az Egyházban

Az Egyház misztériuma

Egyházi nyelven szentségeknek nevezzük azokat a látható jeleket, amelyek a láthatatlan kegyelmet jelképezik és közvetítik. Ebben az értelemben Krisztus embersége a legalapvetőbb szentség: ő az emberré lett Isten, tehát nemcsak kép, hanem eleven valóság. Ugyanakkor feje is a megváltott emberiségnek, amelyet magához kapcsol, mint titokzatos testet. Rajta keresztül tehát Istennel találkozunk. Ezért írja az apostol, hogy őbenne lakik az istenség teljessége és mi is benne leszünk részesei ennek a teljességnek (Kol 2,9). Az Atya őbenne akarta magát nekünk ajándékozni, és vele az egész természetfölötti rendet, az üdvösséget és az örök életet nekünk adta.

Jézus Krisztus ezt a közvetítő szerepet folytatja egyházában, vagyis maga helyett az Egyházat tette meg az *Istennel való kapcsolat látható jelévé és létrehozójává*. Megígérte, hogy megdicsőülése után mindent magához vonz. Az Egyháznak azt a feladatot szánta, hogy fokozatosan bevonja az emberiséget és a világot Isten országába, a természetfölötti rendbe s ezzel kiépítse Krisztus titokzatos testét. Ezért tanítja a II. vatikáni zsinat, hogy „az Egyház az Istennel való legbensőbb egyesülés és az egész emberi nem egységének szentsége, jele és megvalósító eszköze”. Ez a természetfölötti rendeltetés teszi az Egyházat misztériummá, a hit tárgyává.

A tudatos ember a vallásban nem tételeket, szertartásokat és törvényeket keres, hanem elsősorban személyes találkozást Istennel. Az Egyház küldetése az, hogy Krisztusról tanúskodjék, vagyis őt mutassa be a világnak: úgy ahogy megjelent evangéliumában, rendelkezéseiben és a kegyelem eszközeiben. Tehát nem intézményeihez akarja hozzákötni az embert, hanem magához Krisztushoz, és rajta keresztül a Szentháromsághoz. Krisztus így imádkozott főpapi imájában: „Amint te, Atyám, énbennem és én tebenned, úgy ők is mi bennünk eggyé legyenek” (Jn 17,21). János apostol arra hivatkozik, hogy „közösségünk van az Atyával és a Fiúval (1Jn 1,3), míg Szent Pál „az atya szeretetére, Jézus Krisztus kegyelmére és a Szentlélek közösségére hivatkozik, mint természetfölötti adományra” (2 Kor 13,15).

Isten örök terve tehát az volt, hogy az embert felemeli a saját életében, a saját természetében való részesedés síkjára. Ezt a tervet akkor is fenntartotta, amikor az első ember minden utóda számára elvesztette a kegyelmet. A megváltás rendje azt hozta, hogy a Krisztussal való kapcsolat valósítsa meg bennünk az isteni életben való részesedést. Az *Egyház ennek a folyamatnak a végrehajtója*. Személyes kifejezésekkel úgy jellemezhetjük az isteni elgondolást, hogy az embert a teremtmény síkjáról átemelte a fogadott gyermek méltóságába. Mégpedig nem egyenként, hanem a Krisztusban fennálló közösség közbejöttével. Az Atya azt akarta, hogy akik hisznek és megkeresztelkednek, azok „Fiának képmását öltsek magukra”, s így lesz Krisztus elsőszülött a sok testvér közül (Róm 8,29).

Ez a gondolat már átvezet bennünket ahhoz a kérdéshez, miért akarta Isten az ember természetfölötti megszentelését intézményesíteni, és miért akarta, hogy kegyelmi országának történelmi hordozója legyen. Hiszen megtehetette volna azt is, hogy egyéenként ér el mindenkit kegyelmével, és csak saját egyéni életében állítja döntés elé. Az ilyen üdvrend azonban nem lett volna egészen emberi, hiszen társas természetünk van s minden eszmét a közösség életében igyekszünk megvalósítani. Az ember közösségi és történelmi lény: az egyén abban a fizikai és szellemi környezetben bontakozik ki, amelyben benne van a múlt hagyománya és a jelen törekvéseinek összege. A megváltás rendje azt jelenti, hogy Isten a

természetes világba beleállította gyógyító és megszentelő kegyelmeit, de az ember természetét nem változtatta meg. A történelem folyása a családok, törzsek, népek és az általuk kialakított intézmények állandó tevékenysége és küzdelme. Ebben a küzdelemben jut felszínre az erény és bűn s minden emberi érték. Ha az Isten országa látható intézménnyé válik, akkor a szellemi küzdelem, az erény és a bűn mérkőzése rá is áttérjed s ezzel az élet új dimenziót kap. *Az emberi természet transzcendens jellege* jobban kitűnik, sőt tudatosul. Alkalom adódik arra, hogy az ember tudatosan állást foglaljon a személyes Isten mellett vagy ellen.

Hozzá kell vennünk, hogy az ember természetéből kifolyólag tanításra, vezetésre, gyámolításra szorul. A közösség élete állandó melegágya az erényeknek: az igazságosságnak, szeretetnek, megbocsátásnak, türelemnek, hősies önfeláldozásnak. Azzal, hogy Krisztus egyházat alapított, új *lehetőséget nyújtott az erények gyakorlására*: az egymás iránti bizalomra, felelősségre, egymás javának keresésére, az összetartás ápolására, és az Isten iránti hűség külső igazolására. A Krisztushoz való hasonlóságnak, amit a keresztség kegyelmi síkon megad, ebben a külső küzdelemben kell kialakulni és tökéletesedni. Azonkívül olyan jegyekkel, amelyek állandó igazolást nyújtanak a hit számára. Az Egyház alapításával tehát Krisztus saját művét is folytatni akarta: annak igazolását, hogy Isten véglegesen az ember felé fordult, hirdeti neki a megbocsátást, az örök életet, a megszentelődést, de követeli az Isten gyermekeinek megfelelő erkölcsiséget.

Jézus Krisztus tehát *benne él az Egyházban*, ő maga biztosítja benne a megváltás tervének teljes kibontakozását, az emberi üdvösséget és Isten megdicsőítését. Jelenléte azonban egyben elrejtőzés, mint ahogy Isten minden kinyilatkoztatásában egyszerre megmutatja magát és ugyanakkor el is rejtőzik. Ezért lehet az Egyház a hit tárgya. Több, mint amit külsőleg látunk benne, hiszen benső kegyelmi tartalmát csak az isteni tanításból ismerjük. Az elrejtőzés azonban még titokzatosabb. Az emberi gyarlóságot és a bűnt nem tartotta távol attól az intézménytől sem, amelyre rábízta művének folytatását. Az Egyház azoknak a közössége, akiket a hit és a keresztség megszentelt, de akiket egyúttal a bűn is terhel. Ezért mindig szükség van a bűnbánatra, a megbocsátásra, Isten segítségének kérésére, engesztelésre, és megújulásra. De mivel a feje maga Krisztus, éltető lelke pedig a Szentlélek, azért küldetése nem mondhat csődöt. Fel is ismeri mindig, hogy feladata a szolgálat, nem az uralkodás. Az evangélium hirdetésével és megvalósításával kell tanúságot tennie az Isten szeretetéről és az embertársak szeretetéről. Mégpedig abban a formában, ahogy Krisztus azt a hegyi beszédben kifejtette.

Krisztus titokzatos teste

„Az Egyház titka alapítása által válik nyilvánvalóvá”. Krisztus tanításával hirdette az Isten országát. Csodáival jelenlétét bizonyította, szenvedésével megszerezte számára az éltető Szentlelket. A Szentírás remek hasonlatai akolnak, nyájnak mondják, amelynek maga Krisztus a jó pásztora, aki életét adta juhaiért. Szántó föld, kiválasztott szőlő, amelyben maga Krisztus a szőlőtő, akiből a természetfölötti élet árad a szőlővesszőkbe. Az Isten épülete, amelyben maga Krisztus a szegletkő. Ilyen hasonlatok még: Isten hajléka az emberek között, szent város, új Jeruzsálem, a mi anyánk, a Bárány szeplőtelen jegyese.

Pál apostol a test hasonlatát használja, amit a zsinat így fejt ki a mai ember számára: „Ebben a testben Krisztus élete árad a hívőkre, akik... titokzatos, de valóságos módon a szentségek által egyesülnek. A keresztség által Krisztushoz hasonulunk: Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresztségben”. A keresztség tehát számunkra nemcsak megtisztulás a bűntől, nemcsak hasonulás Krisztushoz, halálának és föltámadásának megisméltődése rajtunk, hanem ünnepélyes beiktatásunk az Egyház közösségébe: Krisztus titokzatos testének élő sejtje, tagja lettünk. Krisztus élete, gondolkodása, érzései, vágyai a

szentáldozásban áramlanak szét rajtunk. A keresztségben megindult közösségi életünk a többi szentségben válik ténylegessé: „Az eukarisztikus kenyér megtörésében Krisztus testében valóságosan részesülünk és fölemelkedünk az egységre övele és egymás között. Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérből eszünk. Így mindnyájan annak a testnek tagjaivá válunk, egyenként azonban tagjai vagyunk egymásnak”. A keresztség és az oltáriszentség nem csupán egyéni életünk megszentelői, hanem természetfölötti közösségi életünk megvalósítói. Az Egyház közösségétől, Krisztus titokzatos testétől független egyéni megszentelődés nincs: a szentségek Krisztus tagjaivá tesznek és így szentelnek meg bennünket.

Amint az emberi testnek sok tagja van és az összes tagok egy testet alkotnak, így a hívek is Krisztusban. Krisztus testének építésében is van különbség a tagokban és a föladatakban. „A lélek a testben minden tagot éltet, de más föladatait valósít meg az egyes tagok és szervek által.” Így az egy Szentlélek is különböző ajándékokat oszt a saját gazdagsága és a szolgálatok szüksége szerint az Egyház hasznára. Ezek között kitűnik az apostolkodás kegyelme, hiszen az készlet Isten országának terjesztésére. A Szentlélek hozza létre és sürgeti a szeretetet az egyes tagok között. Ezért ha egyik tag szenved, valamennyi együtt szenved vele, s ha tiszteletben van része az egyik tagnak, mindegyik vele örül.

Az emberi test fő része a fej. Az Egyház igazi értéke sem a tagok sokaságában vagy kiválóságában van. „Ennek a testnek *feje Krisztus*. Ő a láthatatlan Isten képmása, az Atya benne teremtett mindent. Ő minden előtt van és minden őbenne áll fönn. Ő a testnek, az Egyháznak a feje. Ő a kezdet, az elsőszülött a halottak közül, hogy övé legyen az elsőség mindenben. Erejének fönsége által az égiesen és a földieken uralkodik és mindent fölülmúló tökéletességével és tevékenységével az egész testet dicsőségének gazdagságával tölti el”. Az Egyház átfogó nagy értéke Jézus Krisztus. Benne az Isten mindentudása és mindenhatósága lesz az Egyházé és gazdagítja annak tagjait. Ha az Egyházzal beszélünk, mindig elsősorban Krisztust kell néznünk, aki nem a múlté, akit nem választ el a távolság, hanem hozzátartozik, mint fő a testéhez.

„Minden tagnak hozzá kell hasonulnia a főhöz, amíg Krisztus kialakul bennük. Ezért az ő életének titkaiba vétetünk föl, hozzá alakulunk, vele együtt meghalunk és föltámadunk, amíg majd vele együtt uralkodunk is. A földön zarándokolva szorongatásban és üldözésben nyomában járunk, szenvedéséhez társulunk, mint a test a fejhez. Vele együtt szenvedünk, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk.” Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy mindez csak a titokzatos test élő tagjairól áll. Akikben a bűn kioltotta a krisztusi életet, azok az egész test kegyelmi vérkeringését gátolják. Az emberi szervezet számára is milyen terhet jelent egy beteg láb vagy szem és mekkora zavart okozhat egyetlen kis vérrög.

Krisztus „tartja és fogja össze az egész testet inakkal és izmokkal s az Isten szerint való növekedéséről is ő gondoskodik.” Elrendezi a szolgálatokat, amelyek révén az ő erejében egymásnak kölcsönös szolgálatára vagyunk, az igazságot szeretetben megvalósítjuk s így mint tagok hasonlóvá válunk a főhöz. Az apostol ezt a folyamatot nevezi a krisztusi nagykorúság elérésének (vö. Ef 4,13).

E folyamat irányítója a Szentlélek. „Hogy szünet nélkül megújuljunk, Lelkéből adott nekünk, aki egy és ugyanaz a Főben és tagokban, az egész testet élteni, egyesíti és mozgatja. Főadatát a szentatyák találóan hasonlíthatták ahhoz a szerephez, amelyet a lélek tölt be az emberi testben.” A Főnek és a Léleknek ez a szerepe *kegyelmi valóság, de csak a hitben fogjuk fel*. Az Atya irgalmának ajándéka, és az a szerepe, hogy a gyarló bűnös embert Isten gyermekévé tegye. Felhasználja a hitet, a reményt, a szeretetet, az imádságot, a munkát és a szenvedést. Hogy milyen hatékony volt egyéni életünkben és az egész Egyház történetében, azt majd csak az ítéleten látjuk meg.

A látható Egyház

„Krisztus, az egyetlen közvetítő, szent Egyházát a hit, remény és szeretet közösségének, látható szervezetnek akarta a földön. Állandóan fönntartja azáltal, hogy az igazságot és kegyelmet mindenkire kiárasztja”. A hitben igennel felelünk az Isten szavára, elfogadjuk kinyilatkoztatását. Nem mondunk le értelmünk használatáról, hanem inkább bekapcsoljuk az Isten tudását életünkbe: megtanulunk az ő szemével nézni. A keresztény hit nem homályos, bizonytalan sejtés, hanem „meggyőződés arról, amit nem látunk.” Tudjuk, kinek hittünk, ezért nem bizonytalankodunk. De az Egyház láthatóvá nem a belső hit által lesz, amely a megigazulásra szükséges, hanem a hit külső megvallása révén, amely az üdvösségünkre szolgál. A közös hitvallás által tűnik ki, kik tartoznak Krisztus látható egyházához.

A *remény* kifejezése szintén lehet külső jel. A remény, amellyel biztosan várjuk, hogy Isten megsegít, megadja az üdvösséget és mindazt, ami annak elérésére szükséges, önmagában szintén belső valami. A hittel és a szeretettel együtt „isteni” erény, mert mind a három Istenre irányul. Belénk öntött erénynek is mondjuk őket, mert kegyelmi ajándék gyanánt kapjuk. Isten adja meg a képességet, hogy higgyünk benne, reméljünk benne, szeressük őt és miatta egymást. A remény a buzgó kötelességteljesítésben és szentségekhez való járulásban válik láthatóvá. A szentség fölvétele hitvallás is, de főleg a remény jelentkezik benne, hogy Isten megbocsátja bűneinket és növeli bennünk a Krisztushoz való hasonlóságot. Az Egyház szertartásai mögött az örök élet reménye áll. Ez képesít arra is, hogy türelemmel elviseljük a földi élet nehézségeit és hogy önfeláldozással is igyekezzünk másokat boldogítani.

Antiochiai Szent Ignác az Egyházat agapé-nak, szeretetnek, szeretetszövetségnek nevezte. A *szeretet* látható gyakorlása, a főparancsnak tettekben nyilvánuló megtartása a Krisztusban fennálló egység kifejezése. Az eukarisztia ünneplése áldozat és lakoma egyszerre. Jelen van Krisztus és a hierarchikusan szervezett Egyház: a papság és a hívők. Ebben az egységben kifejeződik a szeretet, de egyben erősödik is, hiszen Krisztus saját szeretetét adja tovább, titokzatos testének tagjaiba. Ennek a szeretetnek kell aztán az élet küzdelmeiben is megmutatkoznia.

A hit, remény, szeretet által a láthatóvá lett Egyház és a Krisztus titokzatos testének mondott kegyelmi közösség azonos: „Az egyházkormányzati szervekkel ellátott társaság és Krisztus titokzatos teste, a látható és a lelki közösség, a földi és az égi javakkal gazdagított Egyház, nem két különböző dolog, hanem egy összetett valóság, amely *isteni és emberi elemből* olvad össze. Ezért a megtestesült Igéhez hasonlítható. Amint az isteni Ige által magára vett emberi természet, mint az üdvösség élő szerve, vele szétszakíthatatlanul egyesül, neki szolgál, hasonlóképpen az Egyház társas szervezete és eszköze Krisztus Lelkének.”

Így a látható és a láthatatlan egyház együtt „Krisztus egyetlen egyháza, amelyet a hitvallásban egynek, szentnek, katolikusnak és apostolinak vallunk. Üdvözítőnk a föltámadás után Szent Pétert tette meg főpásztorának. Őt és a többi apostolt bízta meg, hogy terjesszék és kormányozzák.” Krisztus azt akarta, hogy egyháza az igazság szilárd oszlopa legyen (1 Tim 3,16), azért küldetéséhez nem lehet hűtlen.

A Egyházban *Krisztus életének kell tükröződnie* a világ végéig. „Krisztus a megváltás művét szegénységben és üldözések között valósította meg. Az Egyháznak is ugyanazt az utat kell járnia, hogy az üdvösség gyümölcseit kiosssa az embereknek. Jézus Krisztus, Isten léte... szolgálai alakot öltött, kiüresítette magát, és érettünk, noha gazdag volt, szegénnyé lett. Így az Egyház, habár küldetésének megvalósításához emberi javakra szorul, nem földi dicsőségre van szánva, hanem arra, hogy példája által az alázatosságot és önmegtagadást terjessze. Krisztust az Atya küldte, hogy a szegényeknek hirdesse az evangéliumot és gyógyítsa a megtört szívűeket, hogy keresse és üdvözítse azt, ami elveszett. Hasonlóan az Egyház is szeretettel vesz körül mindenkit, akit emberi gyöngeség sújt. A szegényekben és a

szenvedőkben a szegény és a szenvedő alapítójának a képét ismeri föl. Törekszik megszüntetni szegénységüket és bennük Krisztusnak igyekszik szolgálni. A szent, ártatlan és szeplőtelen Krisztusnak, akit nem terhelt a bűn, hanem egyedül a nép bűneinek kiengesztelésére jött. Az Egyház magához öleli a bűnösöket. Önmagában szent és ugyanakkor mindig megtisztulásra szorul, a bűnbánatot és megújulást állandóan gyakorolja.”

A zsinat az Egyház misztériumáról szóló tanítását történelmi életének titkával fejezi be: „Az Egyház a világ üldözései és Isten vigasztalásai között zarándokolva halad előre. Az Úr keresztjét és halálát hirdeti, amíg el nem jön. A föltámadt Úr ereje erősíti, hogy belső és külső lesújtottságát és nehézségeit türelemmel és szeretettel győzze le, s az ő titkát a sötétben is hűségesen nyilvánítsa ki a világnak, amíg a végén majd tökéletes fényben nyilvánul meg.”

Isten népe

Amikor az Egyház misztérium-jellegéről beszélünk, főleg a kegyelmi oldalát szemléljük s arra gondolunk, hogy a Krisztushoz való kapcsolódás által valamiképpen felvételt nyertünk az Atya, Fiú, Szentlélek közösségébe. Ez itt még csak kegyelmi ajándék, a túlvilágon pedig ez lesz az örök élet.” De az Egyházban szemlélhetjük magát a népet is, amely hordozza ezt a természetfölötti rendet. „Istennek minden időben és minden népben kedves volt az, aki őt féli és az igazságot megvalósítja. Mégis úgy tetszett neki, hogy az embereket ne egyenként... szentelje meg és üdvözítse, hanem egy népet alkossanak azok, akik őt igazán megismerik és szentül szolgálják.” A Szentírás kifejezésével élve, Isten népet választott ki magának, hogy a *történelemben tanúságot tegyen róla és hordozza tiszteletét*. Az ószövetségi nép már úgy szerepel, mint erre a feladatra kiválasztott nép. De csak előképe volt annak a teljesebb és tökéletesebb szövetségnek, amelyet Jézus Krisztus minden nép számára közvetített. Itt már nem a test szerinti származás lesz a döntő, hanem a hit. Krisztus azt akarta, hogy követői a Szentlélekben olvadjanak eggyé s így alakuljon ki Isten népe. Péter apostol ószövetségi fogalmakkal így jellemzi Isten népét: „Ti választott nemzetiség, királyság, papság, szent nemzet, tulajdonul kiválasztott nép vagytok, hogy annak dicsőségét hirdessétek, aki a sötétségből meghívott benneteket csodálatos világosságára” (1Pét 2,9).

A messiási nép feje Krisztus. A hozzátartozás föltétele az Isten fiainak méltósága és szabadsága, amit a keresztségben kapunk meg, mint a Szentlélek adományát. Ez az egyetlen természetfölötti méltóság az ember számára. A pápaság, a püspökség, a papság az Isten népének a szolgálata. Igazi méltóságunk az, hogy részünk van az Úr Jézus Krisztus istengyermekségében a kegyelem által. Az Atya a megszentelő kegyelemben reánk, emberekre is kiterjeszti Fiának kiváltságát. Senki nem viheti többre az Egyházban, mint hogy Isten gyermeke lesz. Magunkban és másokban nem a megbízatást, beosztást vagy szolgálatot kell nagyra tartani és értékelni, hanem az újjászületésből fakadó állapotot. A szabadság azt jelenti, hogy erőt kapunk a bűn szolgaságának leküzdésére.

Isten népének törvénye az „új parancs”, hogy szeressünk, amint maga Krisztus szeretett minket. „Mert az egész törvény ebben a mondatban teljeseedik be: Szeresd embertársadat, mint magadat.” Az apostol is így buzdít: „Ne tartozzatok senkinek semmivel, csak kölcsönös szeretettel, mert aki embertársát szereti, a többi törvényt is megtartja. Hiszen a parancs: ne kövess el tisztátalanságot, ne ölj, ne lopj, a másét ne kívánd s ami egyéb parancs még van, mind ebben az egyben tetőződik: Szeresd embertársadat, mint saját magadat” (Róm 8,10). A földi országok állampolgárai nyelvükről, szokásaikról, arcvonásaikról ismerhetők fel. Az Isten népét a szeretetről kell megismerni. „Arról ismeri meg majd mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretettel vagytok egymás iránt” (Jn 13,35).

A messiási nép célja az Isten országának hordozása, terjesztése. Teljességét és tökéletességét az idők végén éri el, amikor Krisztus megjelenik s az egész természet „fölszabadul a mulandóság szolgai állapotából az Isten fiainak dicsőséges szabadságára”.

Tehát közvetlenül nem földi cél, evilági jólét megvalósítására rendelte. Nem a tudományok művelésére, a művészet, a technika vagy egyéb földadat megvalósítására hívta egybe. Ezek a természetes intézmények keretébe tartoznak. De amennyiben Isten népe egyúttal a föld gyermeke is, az evilági feladatok a hívő ember életét is kitöltik. Ő azonban Isten megdicsőítését látja ezekben a kötelességekben is.

Bár a messiási néphez ténylegesen nem tartozik hozzá minden ember és nem egyszer kisdéd nyájnak tűnik, mégis az egész emberi nem számára az egységnek, reménynek és üdvösségnek a záloga. Krisztus az élet, a szeretet, az igazság közösségévé rendelte s mint a megváltás eszközét és az isteni világosság hordozóját küldte az egész világra. Krisztus szándéka szerint minden embernek hozzá kell tartoznia az Isten népéhez, hiszen minden embernek van rendeltetése az örök életre, és mindenki rászorul a megváltásra.

Isten népének érdekessége ez a kettősség: itt a földön zarándokolunk, de tudjuk, hogy nincs itt maradandó hazánk. Összeforr az emberiség történelmével, minden igazi emberi dolgot megnemesít, minden vidék és történelmi idő, műveltség és rendszer emberével kapcsolatba akar jutni, de nem köti magát egy kor műveltségéhez, egy társadalmi vagy politikai rendszerhez sem. Isten benne van mindenben, mindent átjár, mindent mozgat, mégis minden fölött van. Valamiképpen népe is tükrözi a világban ezt a közelséget és távolságot.

Isten népének útja nem zavartalan. Az ószövetségi nép pusztai vándorlásához hasonlítható sok szempontból. Főként abban, hogy nem a maga erejéből vagy okosságából teszi meg az utat az ígért földjéig. „Kísértéseken és szorongatásokon halad előre, de Isten kegyelmének ereje, amelyet az Úr ígért meg neki, megerősíti, hogy a test gyöngeségében a hűséget el ne veszítse, hanem Urának mindig hűséges jegyese maradjon. Meg ne szűnjék magát megújítani, amíg a kereszten át el nem jut a fényhez, amelynek nincs alkonya.”

Az Isten népéhez való tartozásnak fokozatai vannak. Egészen hozzátartoznak azok, akiket a hit, a keresztség és az egyházi közösség Krisztushoz kapcsol. Kevesebb szállal fűződnek hozzá azok a megkereszteltek, akik saját hibájukon kívül nem vallják a teljes hitet az Egyház keretében. Ugyancsak Isten népére irányulnak azok is, akik nem ismerik ugyan Krisztust, de hisznek Istenben, vagy ennek hiányában legalább őszinte szívvel keresik az igazságot és lelkiismeretük szerint törekednek a jóra. Isten ugyanis mindenkit a saját helyzete és jó szándéka szerint részesít a megváltásban.

A keresztség

Isten népe azzal, hogy Jézus istenfiúságában részesedik, egyúttal az ő főpapságának, prófétai küldetésének és királyi méltóságának is részesévé lesz. Ezért mondjuk, hogy Krisztus megváltói küldetése folytatódik titokzatos testében, az Egyházban.

A tudatos szellemi kapcsolatot a *hit* teremti meg, amelyben elfogadjuk őt Urunknak és Megváltónknak. A hit kifejezésére Krisztus szertartást rendelt, a keresztséget. Az apostol tanítása szerint az alámerítés jelképezi Krisztus sírba szállását és feltámadását, és mint szentség kiárasztja ránk a megváltás kegyelmeit. Vele együtt lelkileg meghalunk és föltámadunk, részesedünk halálának és föltámadásának érdemében. Részt kapunk papi, tanítói és királyi hivatalából, beiktatást nyerünk titokzatos testébe, annak tagjává leszünk. Egyek leszünk Krisztussal és a megkereszteltekkel. A kapcsolatot a Szentlélek teremti meg: egy Lélekben egy testté leszünk... mert mindnyájunkat egy Lélek itat át (1Kor 12,13). Megnyílik számunkra az ajtó a többi szentséghez, főként ahhoz, hogy az „egy kenyér” vétele által még tökéletesebbé váljék egységünk a többi taggal.

A keresztség által minden hívőnek joga és kötelessége, hogy az Egyház nyilvános istentiszteletében, a liturgiában tudatos és cselekvő módon részt vegyen. Az Egyház közös istentiszteletét ugyanis Jézus Krisztus misztikus teste, vagyis a Fő és tagok együtt mutatják be.

Jézus hangsúlyozta: „Aki újjá nem születik vízből és Lélekből, nem mehet be az Isten országába.” Sem egyéni üdvösség, sem bekapcsolódás Krisztus titokzatos testének életébe nincsen a keresztségtől függetlenül. Akinek nincs lehetősége ténylegesen fölvennie a keresztséget, az a *vágy-* és *vérkeresztség* által üdvözülhet. Jézus a szeretet parancsának kihirdetése után hozzátette: „Tégy így, és élni fogsz”. Már előbb a Példabeszédek könyve ezt állítja: „Szeretem azokat, akik engem szeretnek”. Aki tehát szereti az Istent, s mindent megtesz, amire képes, akkor is részesül az üdvösségben, ha nem ismeri az evangéliumot és a keresztséget. Magatartásában benne van a vágy, hogy felhasználjon minden eszközt, amit Isten rendelt.

Hasonlóképpen járnak a vértanúk. A vértanúság a legnagyobb szeretet gyakorlása és hozzá fűződik az Úr nagy ígérete: „Aki elveszti értem az életét, megmenti azt”. Viszont sem a vágy-, sem pedig a vérkeresztség nem részesít a keresztség pecsétjében, nem tesz az Egyház tagjává és nem ad jogot a többi szentség fölvetelére. Halálveszedelem esetén biztosítják az üdvösséget, de ha valaki életben marad, mihelyt módja van rá, föl kell vennie a keresztséget.

A keresztség nagy szükségessége miatt Jézus a legközönségesebb elemet rendelte a szentség anyagául. Kijelentette, hogy „vízből és Lélekből” kell újjászületnünk. Vízzel mindenütt találkozhatunk, a Lelket ő adja. Az Egyház húsvét éjszakáján szenteli meg a keresztséget. Egyébként minden természetes víz alkalmas a keresztséghez. A leöntés vagy alámerítés jelzi a lelki megtisztulást, amelyet a keresztség létrehoz: a megtisztulást az eredeti bűntől és minden más bűntől. A keresztség kegyelme lelki frissességet ad Isten gyermekeinek és gyógyítja természetünk elesettségét, amit bűnre vivő hajlamnak nevezünk.

A keresztség rendes *kiszolgáltatója* a fölszentelt pap, vagy szerpap. A plébános jogaihoz tartozik a plébánia területén a keresztség szentségének kiszolgáltatása. Egyébként halálveszedelem esetén bárki érvényesen keresztelhet. A keresztelendőt a homlokán leönti vízzel és elmondja a Jézus által rendelt szavakat: Megkeresztellek téged az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevében. Természetes meg kell lenni a szándéknak, hogy a szertartással azt teszi, amit Jézus rendelt, amit az Egyház akar tenni.

Aki a keresztséghez járul, annak *hinnie kell Jézus tanítását*. Hiszen rendelkezése így szól: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül.” Az Atya, a Fiú és a Szentlélek említése tulajdonképpen rövid és lényeges hitvallás, a legfontosabb hitigazságnak, a háromszemélyű egy Istennek a megvallása. Neki szenteli az ember az életét a keresztség által. Mivel a keresztelés új kegyelmi életet ad, Isten gyermekévé tesz, a felnőttnek a hitvallás mellett meg kell bánnia bűneit. Vállalnia kell Krisztus követését, hiszen tagja lesz titokzatos testének.

Gyermekeket csak akkor szabad megkeresztelni, ha szülei és keresztszülei megígérik, hogy a keresztségi fogadás szerint vallásosan fogják nevelni. Senkit sem szabad megkeresztelni, ha vallásos élete nem látszik biztosítottnak, hiszen a keresztség nemcsak az üdvösség eszköze, hanem a Krisztusról szóló tanúságtétel vállalása is. Az Egyház az apostolok korától kezdve gyermekeket is keresztel. Természetes életünket is megkérdésünk nélkül kapjuk, miért ne kaphatnánk így természetfölötti életünket is? A földi életre születhetünk hozzájárulásunk nélkül, az örök életre is születhetünk így. Különben a kegyelmi újjászületés elsősorban adomány és kiváltság, nem pedig teher. Az Isten előtti felelősség azt is terheli, aki nincs megkeresztelve. Ezért sem állítható, hogy a gyermekre olyan terhet raknak, amit nem önként vállalt.

A keresztség kegyelmeinek értékelése a keresztény öntudat kiinduló pontja. Nem elég csak arra gondolni, hogy a szentség által beoltást nyerünk Krisztus titokzatos testébe. Minden szentség a jelképen, a jelentésen keresztül közli a kegyelmet. Az eredeti jelkép itt az alámerítés, *Krisztus halálának és feltámadásának a képe*. A keresztségben a feltámadt és megdicsőült Krisztus képét öltjük magunkra, ezért kegyelmi életünket a húsvét misztériuma jellemzi. A kegyelemben elővételezve kapjuk az örök életet, ami ugyan itt még elveszízhető, de az a kötelességünk, hogy megtartsuk. Erre az elővételezésre céloz az apostol: „Az

irgalomban gazdag Isten azzal mutatta meg szeretetét irántunk, hogy Krisztussal életre keltett minket, bűneinkben halottakat is... föltámasztott minket és maga mellé ültetett a mennyben” (Ef 2,4).

Keresztény hivatásunk tehát arra kötelez, hogy az örök élet távlataiban gondolkozzunk, vagyis a földi életet minden küzdelmével és bajával együtt a végső győzelem szemszögéből is nézzük. Krisztus legyőzte a világot, diadalmaskodott a bűn, a szenvedés és a halál fölött. Kegyelme számunkra is ennek a győzelemnek az ígérete.

Az Egyház húsvét vigíliáján, a keresztség megáldásánál arra szólít fel, hogy újítsuk meg keresztségi fogadásunkat. A feladat vállalása csak akkor sikerül, ha tudatában vagyunk annak az erőforrásnak, amelyből lelkiileg táplálkozunk. Halandó természetünk ellenére a feltámadással jegyeztük el magunkat, azért van értelme munkánknak, fáradásunknak és erkölcsi erőfeszítésünknek. Úgy kerültünk kapcsolatba Krisztussal, a Fővel, hogy egyben a szentek egységének is tagja lettünk. A keresztnév erre emlékeztet. A keresztszülők is mint a szentek egységének tagjai állnak keresztyermekük mellett, és kötelezve vannak, hogy ebben a természetfölötti szeretetben segítsék példájukkal, imájukkal és személyes hatásukkal.

Isten gyermekeinek a lelkülete kell, hogy az egész keresztény közösséget átjárja és kifelé is jelezzen valamit a szentek egységéből. Úgy ahogy az apostol figyelmeztet: „Mint Istennek szent és kedves választottai öltétek magatokra az irgalmasságot, a jóságot, a szelidséget és a türelmet. Viseljétek el egymást, és bocsássátok meg egymásnak, ha valakinek panasa van a másik ellen. Ahogy az Úr megbocsátott nektek, ti is bocsássátok meg egymásnak. Legfőképpen pedig szeressétek egymást, mert ez a tökéletesség köteléke. S Krisztus békéje töltse be szíveteket, hiszen erre vagytok hivatva egy testben” (Kol 3,12-15).

A keresztség Krisztus szava szerint természetfölötti újjászületés, ami csak egyszer valósulhat meg. Azért a szentséget nem lehet megismételni. Ősi hagyomány az Egyházban, hogy azokat sem keresztelték meg újra, akik a hivatalos közösségből elszakadt keresztény gyülekezetben vették fel a szentséget s utána visszatértek az Egyházba. Teológiai nyelven azt mondjuk, hogy a keresztség *eltörölhetetlen jegyet* nyom a lélekbe. Ez a Krisztushoz való hasonlóság, az istengyermekség jele. A kegyelmi rendben megszenteli, lefoglalja és a hit szerinti életre kötelezi az embert, de külsőleg nem különíti el másoktól. Részben azért, mert a kegyelem láthatatlan és az élet természetes adottságain keresztül működik, részben azért, mert amint láttuk, a kegyelem azokban is működik, akik nem jutottak el a keresztségig, de jóakaratólag keresik az igazságot és követik lelkiismeretük szavát. Krisztus különben sem akarta, hogy követői elkülönüljenek más emberektől. A világban kell tanúskodniuk az Istenhez való ragaszkodás értékéről, a Krisztussal való egység örömről és az örök élet reményéről. A szeretet erényét is egyetemes parancsá tette, ezért nemcsak a hívők belső közösségében érvényes, hanem kifelé is. Éppen az ilyen szeretet gyakorlásával kell igazolni, hogy az Atya Krisztusban irgalmával fordult a világ felé és az embereket megtérésre hívja.

A gyermekek megkeresztelése és a keresztség szükségessége fölveti a kérdést: mi van azokkal a gyermekekkel, akik *értelmük használata előtt meghalnak*, s így nem ébreszthetik fel magukban a vágykeresztiséget. Ugyanakkor magukon viselik az áteredő bünt, azaz meg vannak fosztva a kegyelem állapotától, tehát nem üdvözülhetnek? Az egyházatyák idejétől kezdve volt olyan teológiai felfogás, hogy ezek számára Isten az örökkévalóságban valamilyen természetes állapotot rendelt, ahol meg vannak fosztva az életnek attól a teljességétől, amit Isten közvetlen bírása jelent, de mivel személyes bűn nem terheli őket, nem érzik elvetettségüket, nem is tudnak a természetfölötti boldogság létezéséről. De ma úgy érezzük, hogy az egész kinyilatkoztatás összefüggésében ez a nézet nehezen tartható. Először is be kell vallanunk, hogy a kérdésre semmi biztos választ nem adhatunk. Azt azonban figyelembe kell vennünk, hogy nemcsak az ember, hanem még az anyagi természet is a természetfölötti megdicsőülés állapotára van hivatva (Róm 8,19-21), tehát nehezen képzelhető el, hogy ártatlan emberi teremtmények ki legyenek zárva ebből a lehetőségből.

Arra is gondolnunk kell, hogy a megváltás és az egyéni hit Isten ingyenes adománya. Ha irgalmat gyakorolt azokkal, akik megkapták a személyes döntés lehetőségét, atyai irgalmát nem fogja megvonni a többiektől sem, hiszen egyetemes üdvözítő akaratát nyomatékosan kinyilvánította (1Tim 2,5). Bizonyára talál módot, hogy üdvözítse őket, esetleg olyan úton, ami csak előtte ismeretes és amit velünk nem akart megismertetni.

Nagykorúság a hitben és kegyelemben

A keresztény tanításban a szentségeket hagyományosan úgy tekintjük, mint a kegyelem eszközeit. Minden szentség a saját céljának és rendeltetésének megfelelő kegyelmet adja. De így nem tűnik ki összefüggésük magával az Egyházzal és a Krisztusban megjelent üdvrenddel. Krisztus elsősorban egyházat rendelt, s ezt a közösséget tette meg saját küldetése folytatójának. A Szentlelket azért küldte el, hogy úgy éltesse egyházát, mint ahogy az ő emberségét is élte. A szentségek olyan hivatalos szertartások, amelyek által az ember bekapcsolódik a Krisztus által hozott üdvrendbe és annak részévé válik. Amint láttuk, a keresztség Krisztus halálának és feltámadásának misztériumát alkalmazza ránk, kegyelmileg hasonlónak tesz a feltámadt Krisztushoz, s ezt nevezzük újjászületésnek. Az ilyen tagnak azonban még vállalnia kell azt a tanúságtételt, amelyet Krisztus folytatni akart egyházában, s amelynek végrehajtására elküldte a Szentlelket. A bérmálás szentségében az Egyház tagja a Szentlélek eljövételének misztériumával kerül kapcsolatba, s a hordozója lesz annak az üdvtörténeti igazságnak, hogy az Atya a Fiúban és a Szentlélekben véglegesen kinyilvánította magát az emberiségnek. A szerep vállalása jelenti a kegyelmi nagykorúságot, amit természetesen tudatos keresztény élettel kifelé is igazolni kell.

Ebből következik, hogy a bérmálás szentségét csak megkeresztelt hívő veheti fel. Az apostolok idejétől kezdve magától értetődő volt, hogy megkeresztelt felnőtt azonnal megkapta a bérmálás szentségét is, hiszen a Szentlélek ajándékai a keresztény élet alakítására vonatkoznak. A keleti egyház annyira megtartotta a két szentség összefüggését, hogy a gyermekeket is azonnal megbérmálják a keresztesítés után. Nyugaton jobban megmaradt a nagykorúság gondolata, azért csak serdülő kortól kezdve szolgáltatják ki a szentséget.

Az apostolok idejében a kiszolgáltatás módja a *kézzrátétel és az imádság* (ApCsel 8,17). A 3. századtól kezdve keleten bevezetik a krizmával való megkenést. A 4. századtól pedig már ismerjük a megkenést kísérő szavakat is: a Szentlélek ajándékainak pecsétje. Ámen. Nyugaton együtt alkalmazzák a kézzrátételt és a megkenést s a szavak így hangzanak: Megjelöllek a kereszt jelével és megerősítelek az üdvösség krizmájával az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ámen.

A szentség lényegét az anyagi és formai elemekben, tehát a kézzrátételben, a megkenésben és az említett szavakban látjuk. De mindig arra kell gondolnunk, hogy a szentség kiszolgáltatása az Egyház közösségében megy végbe, hiszen az egyes hívő úgy találkozik Krisztus és a Szentlélek misztériumával, ahogy azt az Egyház hordozza. Ezt a közösségi jelleget fejezi ki a püspök imája a szertartás elején: Mindenható, örök Isten, te újjászülted ezeket a szolgálóidat vízből és Szentlélekből, és megadtad nekik minden bűnük bocsánatát, küldd el nekik az égből hétajándékú Szentlelket, a Vigasztalót. Ámen.

A bölcsesség és értelem Lelkét. Ámen.

A tanács és erősség Lelkét. Ámen.

A tudomány és jámborság Lelkét. Ámen.

Töltsd el őket félelmednek Lelkével

és pecsételd meg kegyesen Krisztus

keresztjének jelével az örök életre. Ámen.

A Szentlélek hét ajándékának felsorolását Izajás szövegéből veszi a liturgia. A Szentírásban a hetes szám a teljességet, a bőséget jelenti, tehát a szentség hatását is ebben a

teljességben kell látnunk. Bensőleg megadja mindazt, amire szükségünk van a tudatos keresztény élethez, az erények gyakorlásához: a bölcsességet, a világos látást, az okosságot, a lelki erőt és az Isten előtti hódolatot. A kegyelem itt is megvilágosítás és ösztönzés egyszerre, amit azonban tudatos gyakorlással kell gyümölcsözővé tenni. Viszont a Szentlélek nem erőszakolja ránk adományait, hanem személyes kapcsolatban felajánlja, s megmarad a szabadságunk, hogy elfogadjuk vagy visszautasítjuk. Ezért figyelmeztet az apostol: „Ne okozatok szomorúságot Isten Szentlelkének, akivel meg vagytok jelölve a megváltás napjára” (Ef 4,30).

A bérmaszülő szerepe itt is a szentek egyességének szeretetközösségére emlékeztet. Isten a kegyelmeit nemcsak a szentségeken keresztül árasztja ki, hanem azon a személyes hatáson keresztül is, amit a gondoskodásnak, segítségnek, testvéri figyelmeztetésnek, egymásért vállalt áldozatnak nevezünk. A Szentlélek az első pünkösdi napján is a hívő és imádkozó közösségben jelent meg. Működésének igazi tere Krisztus titokzatos teste, ahol a tagokat a Főbe vetett hit és az egymásért vállalt felelősség tartja össze. Az apostol a test ösztönös cselekedeteivel szemben ide helyezi a Lélek gyümölcseit. Ezek a szeretet, öröm, békesség, türelem, kedvesség, jóság, hűség, szelídség, önmegtartóztatás. Hozzáfűzi azt is, hogy a Lélek szerint azok élnek, akik „keresztre feszítették testüket szenvedélyeikkel és kívánságaikkal együtt” (Gal 5,24).

A szolgálat rendje az Egyházban

Jézus Krisztus azért jött, hogy szolgáljon, nem azért, hogy őt kiszolgálják. Isten népének vezetésére és állandó növelésére különböző szolgálatokat rendelt Egyházában. Itt a vezetők a lelki hatalom birtokosai testvéreiknek szolgálnak. Méltóságuk csak az, hogy ők is Isten népéből vannak. Hatalmuk Jézus hatalmában való részesedést jelent, de nem uralkodásra, hanem szolgálatra rendeli őket. A híveknek az egyházi hatalmat nem szabad úgy nézniük, mintha annak hordozói közöttük és Jézus között lennének. Isten népében, Krisztus testében mindenkinek közvetlen kapcsolata van a Fővel, akit a hivatalok viselői csak láthatóan helyettesítenek. A szolgálat éppen ebből a helyettesítésből folyik.

A pápa a legünnepélyesebb okmányokban így nevezi magát: az Úr szolgálójának szolgálója. Szolgálat az egész Egyházban a hit és szeretet egységének látható alapja és elve. Neki kell vigyázni, hogy a rész-egyházak mindegyike megőrizhesse törvényes változatosságát és a változatosság ne ártson az egésznek. A feladat megvalósításához Szent Péternek és utódainak megadta a legfőbb hatalmat a kormányzásra és tévedhetetlen tanításra. Mind a hatalom, mind a kegyelmi biztosíték Jézustól van, azért mondjuk a pápát az ő helyettesének.

Am ennek a szolgálatnak a pápa egyedül nem tudna eleget tenni. Ezért Jézus a *püspökökben* munkatársakat rendelt melléje, s az egész testület által akarja a híveket tanítani, megszentelni és kormányozni. A püspökök a szentelésben az egyházi rend teljességében részesülnek. Kormányzó és tanító hivatalukat azonban csak a püspökök kollégiumának fejével, a pápával, és többi tagjával egyetértésben gyakorolhatják. A püspökök testülete az apostolok kollégiumának jogutóda. Rájuk is vonatkozik, amit az Úr Jézus az apostoloknak mondott: „Amit megkötök a földön, meg lesz kötve a mennyben is, és amit feloldotok a földön, fel lesz oldva a mennyben is”. Az „apostolok testülete fejével, a római pápával együtt, – és sohasem a fő nélkül, – az alanya az egész Egyházra kiterjedő legfőbb és teljes hatalomnak. A sokakból álló testület Isten népének változatosságát és egyetemességét... az egy fő alatt való egyesülés pedig Krisztus nyájának egységét fejezi ki”.

A püspökök az Egyház istentiszteletének igazi irányítói. A zsinat így jellemzi tevékenységüket: Az Egyházban a hívek Krisztus evangéliumának hirdetése által gyűlnek össze és ünneplik az Úr vacsorájának titkát, hogy az Úr testének és vérének vétele által mindnyájan testvéreknek tekintsék egymást. Testvérek azok, akiknek közös a testük és vérük.

Az Egyházban Jézus teste és vére az alapja és biztosítéka annak, hogy tagjai között igazi testvériség legyen. A püspökök a részegyházakban, az egyházmegyéjükben nemcsak hirdetik a szeretet parancsát, hanem ők irányítják az eukarisztikus áldozat bemutatását, ezzel megvalósítói az Isten népe testvériségének.

A püspököket a pápa nevezi ki és bízta meg egyházmegyéjük kormányzásával. De egyházmegyéjük kormányzásában Krisztus helyettesei és küldöttei, nem pedig a római pápa helytartói. Krisztus nevében tanítják, szentelik meg és kormányozzák híveiket az örök élet útján. A pápa viszont egyes egyházmegyék kormányzását magának fönnttarthatja és azokat apostoli helynökök vagy kormányzók által irányíthatja, akik a pápa megbízott tisztviselői és nem Jézus közvetlen helyettesei, mint a megyéspüspökök.

Krisztus, akit az Atya szentelt meg és küldött a világba, megszentelésének és küldetésének részeseivé az apostolokat és utódaikat tette. De ők szolgálatukat különböző fokozatban átadhatják más személyeknek. Így az Egyházban isteni jogon a *püspökök, áldozópapok és szerpapok* szolgálata van meg. Az áldozópapok hatalmuk gyakorlásában a püspöktől függenek. Az egyházirend szentségében Krisztustól, az örök főpaptól az evangélium hirdetésére, a hívek kormányzására és az istentisztelet ünneplésére kapnak küldetést. Az egyházi rend teljességében nem részesülnek ugyan, mint a püspök, mégis az Újszövetség igazi papjai s Krisztus hivatalának részesei. Az eukarisztikus áldozatban Krisztus személyét helyettesítik, titkait hirdetik, a hívek kéréseit összekapcsolják a Fő áldozatával. Az Újszövetség egyetlen áldozatát, amelyben Krisztus magát szeplőtelen áldozatként mutatta be egyszer az Atyának, az eukarisztia ünneplésében az Úr eljöveteleig megjelenítik és közel hozzák. A bűnbánó és beteg hívek számára a kiengesztelődés és a megkönnyebbülés szolgálatában járnak el. Isten családját, mint lelkes testvériséget összegyűjtik és Krisztus által a Szentlélekben az Atyához elvezetik.

A papok püspökükkel együtt egy papi közösséget alkotnak. Az egyes helyi gyülekezetekben a püspököt, mintegy jelenlevővé teszik. Egymással a közös papszentelés és küldetés erejénél fogva legbensőbb, szentségi testvériséggel kapcsolódnak. A hívekre, akiknek a keresztség és a tanítás által lelki életet adtak, kötelesek gondot viselni. Úgy kell vezetniük nyájukat, hogy felismerhető legyen benne Isten egyháza. A jó pásztor módjára keresniük kell azokat is, akik távol maradnak, vagy hitüket elvesztették.

Az emberiség korunkban egyre inkább gazdasági és társadalmi egységgé forr össze. A papság arra törekszik, hogy az evangélium szellemében egyre jobban Isten családja is legyen. Természetes, hogy szolgálata csak akkor rokonszenves és gyümölcsöző, ha az evangélium hirdetésének buzgalmával együtt egyéni életükben is kitűnnek igazi emberi erények gyakorlásával, az igazságossággal, türelemmel, megértéssel, szolgálatkészséggel, önzetlenséggel és szeretettel.

A világi hívek apostolkodása

Jézus Krisztus az egész Egyházat, a vele mint fővel kapcsolatban álló egész titokzatos testet bízta meg küldetésének folytatásával. Itt minden eleven tag képmása a főnek, tehát a maga módján mindegyiknek képviselnie kell Isten országát, mindegyiknek osztoznia kell a tanúságtételben, amelyet az egyetemes Egyház a Szentlélek segítségével megvalósít.

Világi hívőknek azokat a keresztényeket nevezzük, akik nem papok és nem szerzetesek. Az Egyház egységében ők is részesednek Krisztus főpapi, tanítói, királyi méltóságában és hivatalában. Ezért az egész keresztény nép küldetéséből ki kell venni részüket. Az a hivatásuk, hogy a világ dolgait Isten szerint rendezzék, irányítsák és így keressék az Isten országát. A világban élnek, saját foglalkozásukat gyakorolják, de az evangélium szellemében. Elsősorban életük tanúságtételével, hittel, reménnyel és szeretettel tündökölve kell Krisztust mások előtt nyilvánvalóvá tenniük.

A világi híveknek nem szabad azt gondolniuk, hogy ők másodrangú keresztények. Isten népében nincs egyenlőtlenség: mindnyájan Isten gyermekei. Közös a meghívásuk a tökéletességre, egy az üdvösség, egy a remény, osztatlan a szeretet. Krisztus, mint elsőszülött mindnyájunk testvére akart lenni. A világiak első feladata, hogy élő tagjai legyenek Krisztus testének és részesei az Egyház üdvözítő küldetésének. Eleven tag mindenki, aki kerüli a súlyos bűnt, s a hitből merít felelősséget és ösztönzést kötelessége teljesítésére. A kereszttség és a bérálás apostolkodásra, Krisztus testének építésére rendel mindnyájunkat. Az Egyházat főként ott kell jelenvalóvá tenniük, ahol csak ők, a világiak vannak jelen: a családban és a társadalmi élet különböző megnyilvánulásaiban: a munkában, a tudomány és a technika fejlesztésében és az emberi kapcsolatok formálásában. Így válik lehetővé az Egyház intézményeinek fenntartása is. Ahhoz, hogy az Egyház mint szervezett egység Krisztusról tanúskodjék, kulturális és technikai berendezkedésre, karitatív intézményekre, egyházi tudományosságra, művelt papságra van szükség. Ezeket csak megfelelő anyagi eszközökkel valósíthatja meg. Ezért minden hívőnek kötelessége az is, hogy részt vállaljon az ilyen terhekben.

A világi hívek is részesei Krisztus *főpapi* méltóságának. Ezért rajtuk keresztül is folytatja szolgálatát. Minden munkájuk, imájuk, apostoli kezdeményezésük, családi életük, mindennapos fáradtságuk, testi-lelki pihenésük, az élet szenvedései is Jézus Krisztus által kedves lelki áldozat az Isten előtt. Azt a szentmisében az Úr testével együtt felajánlhatják az Atyának. Így életük nem marad beszűkítve a földi lét keretei közé, hanem egész terjedelmében Isten szolgálatává és az örök élet bevezetőjévé válik.

Isten népe Krisztus *profétai* hatalmából is részesedik, főként azzal, hogy tanúságot tesz róla a hit és szeretet által. Krisztus nemcsak a papságon keresztül tanít, hanem azt akarja, hogy az evangélium ereje a mindennapi, családi és társadalmi életben a világiakon keresztül is fölragyogjon. Ők mutatják be gyakorlatilag, hogy milyen legyen a hit és az Istenbe vetett remény megnyilatkozása a különböző hivatásokban és hogyan lehet ott megvalósítani a szeretet és igazságosság követelményeit, így a kinyilatkoztatott tanítást nem elméletben, hanem életük példájával adják tovább.

A világi apostolkodás legközelebbi tere a család. A házastársaknak sajátos hivatásuk, hogy egymás és gyermekeik számára Krisztus hitének és szeretetének tanúi legyenek. Apostolkodásuk legfontosabb feladata, hogy a házassági kötelék felbonthatatlanságát és szentségét nyilvánvalóvá tegyék és bizonyítsák. A szülőknek és gyámoknak joga és kötelessége, hogy a gyermekek keresztény nevelését kitartóan vállalják, a család méltóságát és törvényes önkormányzatát megvédjék.

A világi hívők Krisztus *uralmának* is részei. Mint Isten gyermekei átélik, hogy a természet javait, a megváltást, a bűnök bocsánatát, a gondviselést és az örök élet reményét a mennyei Atyától kapták, ő hívta meg őket Krisztusban az Isten gyermekeinek szabadságára. Megadja nekik a kegyelmet, hogy az ösztön és a bűn szolgaságából kiemelkedjenek. A szeretet hatásában átélik, hogy Istennek szolgálni uralkodás, és hogy másokért áldozatot hozni igazi öröm, hiszen így szabadulnak meg az önzés korlátjaitól. Főleg pedig azért osztoznak Krisztus hatalmában, hogy munkájukkal, alkotásaikkal, a kultúra, a civilizáció és a technika nemesítésével rányomják a világra a megváltottság bélyegét.

A zsinat külön hangsúlyozza, hogy a világiaknak joguk van az Egyház javaihoz, különösképpen a szentségek vételéhez; joguk, sőt sokszor kötelességük véleményüket az Egyház javára nyilvánítani. Amikor viszont egyházi vezetőiknek engedelmességet, az engedelmes Krisztus példáját követik. Legfőbb kötelességük az marad, hogy „ebben a világban az Úr Jézus életének és föltámadásának tanúi legyenek”. A világnak az Istennel való kapcsolatát nekik kell külsőleg is igazolniuk. Természetesen mindez csak akkor lehetséges, ha annyira ismerik hitük tanítását, hogy azt a mai természettudomány és filozófia ellenvetéseivel szemben is igazolni tudják.

Krisztus egyháza és az emberiség

Pál apostol Athénban a pogányok előtt fejtegeti azt a gondolatot, hogy az emberiség története valamilyen formában mindig üdvtörténet volt. Isten a természet folyásában, az élet adottságaiban, a gondviselés meglepő állomásaiban jeleket adott az emberiségnek, hogy „keressék, szinte kitapogassák és megtalálják őt, hiszen nincs messze egyikünkől sem, mert benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17,27). Az apostol hivatkozik arra is, hogy Isten eddig szemet hunyt a vallási tudatlanság felett, de most tudomására hozza az embereknek, hogy meg kell térniük hozzá. Jézus Krisztussal tehát az üdvtörténet új fázisba lépett. Isten kinyilvánította végső akaratát és meghatározta a feltételeket, amelyek alkalmassá teszik az embert az ő országára. Jézus Krisztus minden ember Megváltója lett, a kegyelem kiadását az egész világ számára biztosította. Egyházában olyan intézményt hozott létre, amely az Isten végső és teljes kinyilatkoztatását hordozza és hirdeti. Ebből az intézkedésből következik, hogy minden ember köteles az üdvösség útját megragadni és aszerint élni.

De a tárgyi üdvrend mellett figyelembe kell vennünk az egyéni sajátságokat. Mivel Krisztus evangéliumának terjesztését emberekre bízta s maga az Egyház is emberi intézmény, azért számolni kell mindazokkal a korlátozásokkal, amelyek az emberi vállalkozásokat kísérik. A hit személytől személyig terjed és állandó kibontakozásban marad. Sem a hirdetés, sem a befogadás nem lesz tökéletes. Megmarad a hanyagság, félreértés, előítélet lehetősége. Az ember minden jó szándéka mellett is megelégedhet féligazsággal. Egymás meggyőzésében a tárgyi bizonyítékok mellett sok szerep jut a személyi hatásnak, a rokonszenv és ellenszenv alakulásának. Ezért az Egyház nem számít arra, hogy valamikor is maradék nélkül áthatja az egész földi emberiséget. Krisztus maga is kovászról beszélt, az Isten országával kapcsolatban, amely mindig jelen lesz, de mindig szükség lesz az erjesztésre, mert a munka nem fejeződik be. Így a Krisztustól rendelt hivatalos út mellett megmaradnak az *üdvösség rendkívüli útjai* is. Az Egyház a történelemben mindig csak egy intézmény lesz a többi emberi intézmény között és ennek megfelelően kell képviselnie Isten országát és hirdetni egyetemes üdvözítő akaratát.

Ha egyszer az Egyház az üdvösség rendjében Krisztust, az egyetemes Megváltót képviseli, nem zárkozhat el senkitől. Az a kötelessége, hogy mindenkit Krisztushoz vonzzon, illetőleg rajta keresztül az Atyához. A *missziós tevékenység* az Egyház lényegéből folyik. Ezt a tevékenységet azonban a konkrét emberi társadalomban kell megvalósítani. Ahhoz, hogy az ember Istenhez térjen, csak a bűntől kell elfordulni, nem pedig a természettől és a tiszteletreméltó hagyományoktól. Ezért, ami egyes népeknél és egyes kultúrákban az embernek Istennel való kapcsolatát kifejezte, azt az Egyház tisztelettel akarja övezni, a tévedésektől megtisztítani és tökéletesíteni. Krisztus országa tehát senkitől nem vesz el semmit, nem veszélyezteti a földi berendezkedést és kibontakozást. Nem versenytársa a földi államoknak, hanem a földi célokra és értékekre túl a végső célt, az örök életet hirdeti és közvetíti. Mivel azonban az említett emberi és történelmi tényezők hatása alatt ténylegesen *több vallás van*, azért fel kell tennünk a kérdést, milyen szerepe van azoknak az egyetemes üdvrendben, és hogyan viszonyulnak Krisztus egyházához.

A megváltás tervéből következik, hogy Isten mindig akarta az emberek üdvösségét és meg is adta hozzá a lehetőséget. Pál apostol a Római levél 1-3 fejezetében beszél arról, hogy Isten a pogányokat lelkiismeretük szerint ítéli meg, a zsidókat pedig a kinyilatkoztatott törvény teljesítése szerint. Viszont azt is figyelembe kell vennünk, hogy az üdvösség a természetfölötti cél elérése, ahhoz pedig nem elég a természetes erőfeszítés. Kegyelmi segítségre van szükségünk, hogy keressük Istent és szeretettől indítva megtegyük akaratát. Az ószövetségi vallásnak megvolt a kegyelemközvetítő ereje, hiszen Isten maga hozta létre. Az egyetemes üdvözítő akarat alapján biztos, hogy a pogány népek is kaptak kegyelmet üdvösségük munkálására. Isten osztogathatta azt egyénileg, de ajándékozhatta a külső vallási

gyakorlatokon keresztül is. Hiszen a vallásban minden nép az istenséget kereste, még ha „ismeretlen Isten” volt is az számára. Már abban is a kegyelem hatását kell meglátnunk, hogy valamilyen vallás mindenütt kialakult, s abban az emberek az élet végső értelmét keresték. Természetesen kinyilatkoztatás hiányában az igazságot a tévedéstől, az emberi belemagyarázásból nem tudták megkülönböztetni.

Krisztus rendelkezése alapján tehát ma azt kell mondanunk, hogy az Egyházhoz való tartozás szükséges az üdvösségre mindazok számára, akiknek elégséges módon felajánlották az evangéliumot. Így kell értelmeznünk Krisztus szavait: „aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözülni fog, aki nem hisz, elkárhozik” (Mk 16,16). A szubjektív tényezők szerepe miatt azonban nem mondhatjuk, hogy aki láthatólag nem tagja az Egyháznak, az elkárhozik. Az Egyház tagjai azt a szerepet kapták, hogy a *különleges üdvrendet* hordozzák, vagyis, hogy Krisztusról tanúságot tegyenek a kinyilatkoztatás teljességének a bemutatásával. Életüknek olyannak kell lenni, hogy „Krisztus jele tündöklően ragyogjon az Egyház arcán” ... A hívő az Egyházban találja meg a kegyelem minden eszközét, a szentségeket, az eukarisztikus áldozatot, a közös imát. De a belőlük merített kegyelem nemcsak arra való, hogy általa üdvösségét biztosítsa, hanem arra, hogy kifelé is sugározza Isten gyermekeinek állapotát. Ez egyúttal Isten egész népének a küldetése.

A zsinat nagy vonásokban felvázolta az Egyháznak a *többi valláshoz való üdvrendi viszonyát*. Megállapítja, hogy a keresztények között a szakadások az emberek hibái miatt keletkeztek. Hiba, túlkapás, mulasztás mindkét oldalon akadt. Viszont a mai nemzedéket nem szabad felelőssé tenni régi korok vétkeiért.

Ami a többi keresztény egyházat illeti, hitvédelmi szempontból meg lehet állapítani, milyen tételekben értelmezik másként a kinyilatkoztatást, mint az apostoli tanítóhivatal örököse, a katolikus Egyház, de még inkább meg kell látnunk azt is, ami közös hagyomány és közös érték. Rendszerint összeköt bennünket a Krisztusba vetett hit, a keresztség, a Szentírás és a szeretet parancsának elsődlegessége. Éppen ezért az ellentét szítása helyett az egységért kell imádkozni és dolgozni. Nem úgy, hogy közömbössé válunk a hagyományos tanítással szemben, hanem úgy, hogy igyekszünk saját tételeinket és mások álláspontját jobban megérteni és kölcsönös segítséggel eljutni a teljes igazság egységére.

A zsinat újra hangsúlyozta, hogy az Egyház értékeli azt a kapcsolatot, amely a zsidó valláshoz fűzi, hiszen mi is elfogadjuk az Ószövetséget, mint isteni kinyilatkoztatást. Bár ők nem ismerik el Jézus Krisztust megváltónak, abban az Istenben hisznek, aki megváltást ígért és szövetségben akarta felkarolni az emberiséget. A mohamedánokról legalább azt mondhatjuk, hogy „Ábrahám hitét akarják vallani és együtt imádják velünk az egy Istent.” Ez a hit pedig termékeny párbeszéd alapja lehet.

A többi vallásban ugyan nincs ilyen kifejezett megváltása a világfeletti, személyes szellemi Istennek, de a zsinat vallja, hogy „ez az Isten nincs messze azoktól, akik homályban és képekben tapogatóznak utána”... Az Egyház missziós feladatát úgy látja, hogy az igazságra eljutott testvér szeretetével kell közelednie azokhoz, akik még nem kapták meg ennek az igazságnak a vigasztalását. Nem a sajátjából ad, hanem abból, amit a kinyilatkoztató Isten mindenkinek szánt.

Meghívás az életszentségre

Isten népének benső struktúrájából következik az egyes tagok számára a megszentelődés kötelezettsége. A megváltás rendjének az a lényege, hogy Jézus Krisztus a kegyelem kiárasztásával az ember számára új állapotot teremtett s ebből folynak az erkölcsi követelmények. A kegyelmi újjászületés által Isten gyermekei lettünk, a gyermek pedig tökéletességben hasonlítson a mennyei Atyjára. A titokzatos test tagjai akkor töltik be szerepüket, ha magukra öltik a Főnek a szentségét és magatartását. Ha pedig úgy tekintjük a

tagokat, mint a Szentlélek templomait, a megszentelődés akkor is állapotukból következik. Ezzel már bizonyos értelemben teljesebben jövendölés, hogy Isten nem kőtáblákra írja törvényét, hanem az emberek szívébe (Jer 31,31).

Pál apostol következetesen használja ezt a kifejezést: a keresztségben Krisztust öltötték magatokra, tehát úgy éljete, mint a világosság fiai (vö. Róm 13,11-12). János apostol pedig egy találó szembeállítás a megszentelődés eszközeit is megvilágítja: „A törvényt Mózes közvetítette, a kegyelem és az igazság azonban Jézus Krisztus által valósult meg” (Jn 1,17). Tehát nem pusztán arról van szó, hogy valamilyen törvény előírását kell követni és ahhoz mérni tetteinket, hanem azt kell meglátnunk, hogy Jézus Krisztus érdemei révén a kegyelmet és az igazságot *előre megkapjuk*, mint adományt s az életben azt kell kamatoztatnunk. A megszentelődés tehát nem abban áll, hogy egyéni erőfeszítéssel megszerezzük az istengyermeki állapotot; ezt mint előzetes talentumot megkapjuk a hit és a keresztség által. A keresztyén élet ennek a benső kegyelmi állapotnak a kibontakozása akar lenni. Aki nem kamatoztatja a talentumokat, az már egy meglévő állapotot tagad meg és ellene mond azoknak az ösztönzéseknél, amelyek a kegyelemből, mint az isteni életben való részesedésből fakadnak.

A törvény és a kegyelem szembeállítása nem azt jelenti, hogy Jézus Krisztus nem akart szabályt és normát felállítani. Mivel ő az egész természetfölötti rendnek is ura, nem elégedett meg a betűben tükröződő előírással. Ő benső szabályt adott, ami egyben indíték és ösztönző erő is. A szeretet erényét tette meg az erkölcsi élet foglatának. Ezzel különös melegségre foglalta az erkölcsi erőfeszítést. Kantnak, a filozófusnak a princípiumát az Ószövetség is ismerte: ezt meg kell tenned, mert a törvény előírja. Jézus Krisztus úgy fogalmaz, hogy tedd meg ezt a *mennyei Atya iránt való szeretetből*. Ő majd megfizet fáradozásaidért és megdicsőít érdemeidért akkor is, ha a földön nem kapsz érzékelhető jutalmat. Krisztus tanításában a tízparancsolat egyszerűen az Isten iránti szeretetnek és az embertárs iránti szeretetnek a gyakorlása. Aki teremtett, megváltott, aki gondot visel rám, azt imádom, nevét tisztelettel veszem körül és egy napot arra szentelek, hogy a közösségben is kifejezzem előtte hódolatomat s örüljek a vele való kapcsolatnak. Amit a tízparancsolat a szülők iránti kötelességről és a közösséget megtépző bűnök kerüléséről mond, az mind bele van foglalva ebbe a figyelmeztetésbe: Amit akartok, hogy az emberek nektek tegyete, ti is azt tegyete nekik. Itt tehát a betű helyére lép a személyes kapcsolat. A mai lélektan egyre jobban kifejti, hogy az ember egyénisége ilyen személyes kapcsolatban bontakozik és tökéletesedik. Ebben az értelemben a keresztyén erkölcsan, a maga kegyelmi alapjaival, már elővételez valamit az örök élet megtisztult szellemi és személyes világából. Ezért vallja az Egyház a legutóbbi zsinat tanításában: „A keresztyén élet teljessége és a szeretet tökéletessége előmozdítja a földön az emberibb életmódot”. Hiszen a tudomány és a technika önmagában nem változtatja meg az embert. Ezeknek a vívmányait mind fel lehet ártalomra is használni. Ezt eléggé bizonyítja a modern háborúk borzalma és kegyetlensége. A békéhez és boldogsághoz magának az embernek kell megváltoznia.

Jézus Krisztus az Isten országát minden embernek szánta s olyan erkölcsant hirdetett, amelynek mindenki alávetetheti magát. Egyoldalú aszkétikus nézetekkel szemben hirdetnünk kell, hogy az Isten iránti és emberek iránti szeretetet a *földi hivatásokon keresztül* kell gyakorolni, nem pedig az ember számára valamilyen idegen életmódban. Jézus Krisztus azonban figyelembe vette természetünknek azt a rendetlenségét, amit az áteredő bűn következményének nevezünk, azért ajánlotta az ösztönös természet megtagadását. A rendetlen vágyak megfékezése azonban csak azt eredményezi, hogy a szellemi értékek jobban előtérbe kerülnek s így az élet személyesebb és valóban emberibb jelleget kap.

Ezért valljuk, hogy a házasság, illetve a családi élet az igazi megszentelődés forrása lehet. Az egymás iránti szeretetben a család tagjai Istent is szeretik, amellet megtanulják az önzetlenséget, szolgálatkészséget, egymás javának munkálását, a türelmet, a hálát és a

megbocsátást. Krisztus követésében járnak azok is, akik mindennapi nehéz munkájukat odaadóan végzik. Hiszen javára vannak embertársaiknak, elősegítik az állam és az emberiség jólétét, megtanulják egymás terhét hordozni és kifejezésre juttatják azt a reményt, hogy fáradozásainkért örök jutalmat is kapunk.

Az evangélium, mint örömhír, főleg abban mutatkozik meg, hogy *szava van a betegekhez, szenvedőkhöz, megalázottakhoz, sőt a haldoklókhöz is*. Az emberi életnek ezek a jelenségei mindenkit felszólítanak, hogy együtt érezzen a bajba jutottakkal. Akik tudatosan küzdenek a betegség, a tudatlanság megszűnéséért, azok szeretetükről tesznek tanúságot. Viszont a szenvedőknek sem szabad elveszteni reményüket. A türelem, a lelki békére való törekvés azért lehetséges, mert minden szenvedést egyesíthetünk Krisztus kereszthordozásával s akkor az istentiszteleti cselekménnyé válik. Az élet áldozati jellegének elfogadásával is tanúságot teszünk a gondviselésbe vetett hitünkről. Még a végső órában is utánozhatjuk Krisztust, a Megváltót, aki a halálban nem megsemmisülést látott, hanem hazatérést az Atyához, azért kezébe ajánlotta lelkét.

Az evangélium az üdvösségre szükséges parancsok mellett közli Jézus Krisztus *tanácsait* is, amelyek azoknak szólnak, akik nagyobb tökéletességre, illetve a szeretet különleges kinyilvánítására vágyakoznak. Beszél arról, hogy Isten országáért a házasságról is le lehet mondani és vállalni lehet a szüzesség erényét. Ennek nem biológiai értéke a lényeges, hanem a szabad és teljes odaadás az eszmény szolgálatának. Aki emberileg nincs lekötve, az egészen keresheti azt, ami az Istené. Hasonló tanács a szegénység vállalása. Különösen azoknak ajánlotta, akik az evangélium terjesztésén fáradoznak. Részben példát adnak az ellenségeskedés egyik fő okának, a kapzsiságnak leküzdésére, másrészt biztosítják szellemi szabadságukat.

A többlet vállalása különben is a szeretet szava. A szeretet erénye tündöklük a megbocsátásban, az ellenség iránt való emberséges magatartásban, a szent meggyőződés állhatatosságában, ami egészen a vértanúságig elmehet. A földi élet ad is elég alkalmat az ilyen kibontakozásra. Már az apostol azzal bátorította az első keresztényeket, hogy „tartsanak ki a hitben, mert sok szorongatás közepette kell bejutnunk az Isten országába” (ApCsel 14,22). De éppen ez a küzdelmes élet jelenti Isten megdicsőítését és az egyéniség teljes kibontakozását.

Az eukarisztikus áldozat

Az Egyházat, Krisztus titokzatos testét úgy fogtuk fel, mint az Istennel való találkozásnak, sőt maradandó kapcsolatnak a helyét. A találkozás mindig kétoldalú közeledés, de Isten világfelettsége miatt az ember csak úgy találkozhat vele, ha ő is a világ felé fordul és közeledik. A színelátás, a teljes kitárulás fel van tartva az örök életre. Földi életünkben csak jelképekben foghatjuk fel jelenlétét, de adott olyan jelképeket is, amelyek rejtett módon ugyan, de valóságban itt jelenvalóvá teszik őt számunkra. Tehát nemcsak azért találkozunk vele, mert hisszük jelenlétét, hanem azért is, mert bensőleg, kegyelmi ajándék alakjában nekünk adja magát. Ezeket a jelképeket nevezzük szentségeknek.

Láttuk azt is, hogy Krisztus emberi alakja volt a legtökéletesebb szentség és jelkép: személy szerint magát a megtestesült Fiút jelenítette meg. Minden szentség megváltói működésének valamelyik misztériumát alkalmazza ránk, de ezen tovább menve azt akarta, hogy egész istenemberi valósága a mienk maradjon. Ezért alapította az eukarisztikus áldozatot. János apostol az utolsó vacsora leírását, ahol Jézus ezt az áldozatot állandósította, ezzel vezeti be: mivel szerette övéit, mindvégig szerette őket... (Jn 13,1). A magyar nyelvben oltáriszentség néven emlegetjük az eukarisztiát. De ez az elnevezés elég egyoldalú. Itt ugyanis nemcsak szentségről, kegyelemközlő eszközről van szó, hanem magáról Jézus Krisztusról, amennyiben testét és véréát áldozatul és lelki táplálékul adja. Az oltáriszentség

elnevezés nem tünteti fel eléggé az áldozati jelleget.

Az egyházi hagyomány az eukarisztiát a „szeretet köteléke” néven is emlegeti, hiszen a titokzatos test tagjait kapcsolja össze egymással és a Fővel, Krisztussal: „Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérből eszünk” (1Kor 10,17). A hivatalos tanítás, amely ma a liturgikus cselekmények kiinduló pontja, így szól: Jézus Krisztus az utolsó vacsorán megalapította teste és vére eukarisztikus áldozatát, hogy a keresztáldozatot időben egészen újra eljövételéig folytonossá tegye és így szeretett jegyesére, az Egyházra bízva halála és feltámadása emlékezetét, az irgalom szentségét, az egység jelét, a szeretet kötelékét, a húsvéti közös vacsorát, amelyben Krisztust vesszük magunkhoz” (II. Vat. zsinat.). Előbb, az utolsó vacsoráról szólva, már kifejtettük Krisztus szándékát. Itt most inkább arra utalunk, hogyan ünnepli az Egyház ezt az eukarisztikus áldozatot.

Az Úr halálának és feltámadásának emlékezete nem visszapillantás egy történeti eseményre. Az üdvrendben nemcsak az idő kategóriájával kell dolgoznunk, hanem az Isten személyes világához tartozó kegyelmi létrenddel is. Jézus az utolsó vacsorán már így elevenítette meg előre keresztáldozatát, ami idő szerint csak később játszódott le. Az Egyház az *utólagos megelevenítésre* kapott felhatalmazást. Az eukarisztia ünneplése, mint áldozat, a keresztáldozat megújítása. Nem ismétlésről beszélünk, hiszen Krisztus „egyetlen áldozattal örökre tökéletessé tette a megszenteltekét” (Zsid 10,14). De a keresztáldozattal való kapcsolat mellett hivatkoznunk kell az utolsó vacsora eseményeire, mert a jelképet és az egyházi közösséget csak ezek magyarázzák. Krisztus úgy eleveníti meg áldozatát, hogy a kenyér és bor színeiben testét és véréát adja övének áldozati lakoma gyanánt.

Az eukarisztiával kapcsolatban tehát mint kinyilatkoztatott tanítást hangoztatjuk, hogy annak ünneplése valóságos áldozatbemutatás, vagyis istentiszteleti cselekmény. Hagyományos nyelven úgy is mondhatjuk, hogy a szentmise az Egyház áldozata. Nem önálló áldozat, hanem a keresztáldozat megelevenítése. Krisztus nem áldozza fel magát újra, hanem áldozati misztériumát megjeleníti azáltal, hogy a kenyér és a bor színe alatt valósággal jelen van teste és vére. Az egyházi közösség az ő határozott parancsára és felhatalmazására végzi a megemlékezést. Az újszövetség papjai pedig „Krisztus személyében cselekszenek”, vagyis azt végzik, amit ő végzett az utolsó vacsorán.

Az *áldozati jelleget* maga Krisztus hangoztatta, amikor a kenyér és a bor fölött elmondta a szavakat: „Ez az én testem, amely értetek adatik”. „Ez az én vérem kelyhe, amely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára”. Másokért odaadni, a bűnökért kiontani kimondottan áldozati cselekményt jelent. Krisztus intézkedésének az volt a célja, hogy egyházát bevonja abba az istentiszteleti cselekménybe, amelyet ő végrehajtott a keresztáldozattal. Jézus szenvedésének leírásánál már említettük, hogy nem egyszerűen a szenvedés vállalása volt az áldozat, hanem az a személyes magatartás, amellyel hű marad küldetéséhez a szenvedésben és a halálban is. Tanúságot tett engedelmességéről, hűségéről, szeretetéről, az igazsághoz való ragaszkodásáról... Amikor az Egyház megújítja áldozatát, ezt az istentiszteleti cselekményt viszi az Atya elé. Mint titokzatos test, benne akar élni az engedelmisségben, szeretetben és engesztelésben, amit a Fő az Atya elé vitt.

De Krisztus áldozatát az Atya *elfogadta*, s az elfogadás jele volt a feltámadás és megdicsőülés. Amikor az Egyház megújítja ezt az áldozatot, nem a homályban tapogatózik, mint a régi áldozat bemutatók. A régi áldozatokban megsemmisítettek egy kedves tárgyat, hogy jelezzék az Istennek való átadást. Az Egyház tudja, hogy az áldozatot nemcsak odaadta az Atyának, hanem vissza is kapta, mint feltámadt Krisztust. Ezért állítjuk, hogy az eukarisztiában az Úr halálának és feltámadásának emlékét üljük meg. Tudatában vagyunk annak, hogy a megváltás megtörtént a keresztáldozattal. Benne volt a teljes dicsőítés, hálaadás, engesztelés és kérés. A mi mostani ünneplésünk azt célozza, hogy magunk is közvetlen részesei legyünk ennek az áldozatnak. Az eukarisztia ünneplésében az Egyház kifejezi magát, mint Krisztus személyének és művének továbbélését a földön. Hiszen itt

megvalljuk, hogy az ő lelkületében és tetteiben osztozunk, magunkra öltjük azt a magatartást, amivel ő hódolt az Atya előtt és amivel bizonyoságot tett testvérei iránti szeretetéről. Az áldozatot a papság és a nép együtt mutatja be, de úgy, ahogy Krisztus főpapi méltóságában részesedik. A cselekményeken keresztül kifejezi hitét, reményét, szeretetét, összetartozását s egyúttal azt is, hogy a Megváltó művét akarja folytatni. Hiszen mindenkiért imádkozik, mindenki helyett engesztel és az egész teremtett rendet be akarja vonni az Atya dicsőítésébe.

A zsinat tanítása mindezt így foglalja szavakba: „Amikor a hívők a szent lakomán Krisztus testével táplálkoznak, érzékelhető módon mutatják be Isten népének egységét, amelyet ez a fönséges szentség találóan jelképez és csodálatos módon megvalósít”. Az Egyház, mint élő egység, akkor létezik leginkább, amikor az eukarisztiát ünnepli. Tagjai itt egyesülnek legjobban Istennel és egymással. Nem csoda, ha az Egyház kegyelmi életének központja az eukarisztia. Nem is tud másként ünnepelni. Számára az az élet, ha Fejének misztériumába bekapcsolódhat, és ezáltal a természetfölötti rendet belevetíti földi világunkba.

Az áldozatot elsősorban úgy tekintjük, mint Isten dicsőítését. De ugyanakkor az ember megszentelése is. Krisztus erre célzott azzal, hogy az utolsó vacsora keretébe állította be az áldozatot, és saját magát táplálékul adta. Az áldozat szent dolog és megszenteli azokat, akik részesülnek benne. Kegyelmi hatása kiterjed mindazokra, akik hittel bekapcsolódnak, de még jobban azokra, akik valóságban is magukhoz veszik őt, mint lelki táplálékot. Az eukarisztia számunkra a Krisztushoz való hasonlóság leghatékonyabb eszköze.

Tevékeny részvétel az áldozatban

Az eukarisztia az egyházi közösség áldozata. Jézus az utolsó vacsorán új szövetségről beszélt, amit saját vére pecsételt meg. A szövetség hordozója pedig Isten népe. Az apostoli iratokból is kitűnik, hogy a kenyértörés, az Úr vacsorája nem egyéni szertartás volt, hanem a keresztények közös istentisztelete. Ebben teljesedett Malakiás jövendölése, hogy az ószövetségi áldozatok után „napkelettől napnyugatig tiszta áldozatot mutatnak be az Úrnak” (1,11). Itt már nem „az eljövendő javak árnyéka” szerepelt, hanem az igazi húsvéti bárány, aki egyetlen áldozatával helyreállította a békét az ég és föld között. Az Ószövetséggel való szakítást a hely és idő megválasztása is jelképezte. Magánházakban gyűlnek össze, nem a jeruzsálemi templomban, s az istentiszteletre kiválasztott nap sem a szombat, hanem a vasárnap, Krisztus feltámadásának napja. Az egyházi hagyományban az eukarisztia ünneplése ilyen néven is szerepel: húsvéti lakoma, húsvéti asztal-közösség. Mivel az eukarisztia tartalmilag is az Úr halálának és feltámadásának emlékezete, azért a név is teljesen jogos. Sőt eszébe juttatja a hívőnek, hogy a megváltás rendjében él, annak kegyelmeiben részesedik.

A kereszténység számára a vasárnap az „Úr napja” lett, s erre tették át a szombati pihenést és munkaszünetet is. Többről van itt szó, mint pihenésről. Az Egyház az isteni törvényre hivatkozva szorgalmazza a vasárnap megszentelését. Az isteni törvény célja mindig az ember személyes tökéletessége, kiteljesülése. *Nem merülhet el a földi gondokban*, nem lehet a technikai vagy gazdasági haladás áldozata sem. Minden intézmény, minden fejlődés az emberért van. Testi és lelki összetettségünk miatt időre van szükségünk, hogy reflektáljunk kilétünkre, a világban elfoglalt helyzetünkre, Istennel fennálló kapcsolatunkra s egyúttal ápoljuk magunkban azokat az érzelmeket, amelyek az emberi közösséget, a családot, társadalmat, államot az otthon melegével és a megértés légkörével töltik el. A munka nem cél, hanem eszköz. De ugyanilyen eszköz a pihenés, szórakozás és a lélek békéjének keresése. A vasárnapi áldozatbemutató nemcsak az Istennel való kibékülésnek, a hálaadásnak vagy kéréseink előadásának helye. Minket mindig kötelez Krisztus szava: Ha ajándékokat az oltárra viszed és eszedbe jut, hogy embertársaddal haragba vagy, előbb menj,

állítsd helyre a testvéri viszonyt, s utána kedves lesz áldozatod Isten előtt (Mt 5,24).

Ha az eukarisztia ünneplése a *közösség hivatalos istentisztelete*, lefolyásának olyannak kell lenni, hogy a közösség valóban belekapcsolódhassék. A lényeg mindig az marad, amit Krisztus tett az utolsó vacsorán s amit az apostolok is mint kötelező hagyományt vettek át (1Kor 11,23-26). A keresztség és a bérmálás révén minden hívő részesedik Krisztus főpapi küldetésében s ez hatalmazza fel az egyházi közösséget az eukarisztia ünneplésére. A közösségben azonban kell lenni olyanoknak, akik az egyházirend szentsége révén különlegesen is részesülnek Krisztus hatalmában, őt mint főpapot képviselik. Az áldozatban való részvételt abból kell levezetni, hogy a hívők Krisztus titokzatos testének tagjai, akiket ő, mint fő be akar vonni áldozatába és táplálni akarja őket testének és vérének szentségével. A tevékeny részvétel tehát ott kezdődik, hogy a hívők a pappal együtt magukat is áldozatul adják az Atya iránti hódolat jeléül. Ehhez pedig tudatosítani kell a hitet és egyesülni magával az áldozattá vált Krisztussal.

Ezért az eukarisztia ünneplése két részből áll: *az ige szolgálatából és az áldozati cselekményből*. Az egésztest azonban bűnbánati szertartás vezet be: „vizsgáljuk meg lelkiismeretünket és bánjuk meg bűneinket, hogy méltóképpen ünnepelhessük az Úr szent titkait”. Az az áldozat újul itt meg, amellyel Krisztus elvette a világ bűneit és amelynél az ő feltámadásában megkaptuk a biztosítékot a bűnök bocsánatáról. Esékény természetünk miatt állandóan botladozunk Isten akaratanak teljesítésében, azért van szükségünk a naponkénti megújulásra. Maga az eukarisztia szó hálaadást jelent. Azért is hálásaknak kell lennünk, hogy lerakhatjuk lelkiismeretünk terheit és tiszta lélekkel részesülhetünk az áldozat gyümölcseiben. Pál apostol feltételezte, hogy akik az eukarisztiát ünneplik, azok egyúttal áldoznak is, azért adta ezt a felhívást: vizsgálja meg magát mindenki és úgy egyék ebből a kenyérből és úgy igyék ebből a kehelyből (1Kor 11, 28). A súlyos bűnök megbocsátására Krisztus a bűnbánat szentségét rendelte, de azokat az emberi gyarlóságból fakadó botlásokat, amelyeket „bocsánatos bűnöknek” mondunk, az ilyen bánat és az áldozatba való belekapcsolódás maga is eltörli. Hiszen aki idejön, arról tanúskodik, hogy hisz a megváltó Krisztusban, az Atya irgalmasságában és életét az ő akarata szerint igyekszik alakítani. Ez a megfontolás kell, hogy vezessen bennünket a gyakori áldozás megvalósításánál.

1. *Az ige szolgálatát* nem az oltárnál végezzük, hogy ezzel is kimutassuk: a hit elmélyítése bevezetés az áldozati cselekményhez. Az Egyház úgy alakította újjá a mise liturgiáját, hogy három éves ciklusban lehetőleg az egész Szentírás felolvasásra kerüljön. A keresztes embernek a hite Istennek azon a kitérülésén alapszik, amit ő az üdvtörténet folyamán megvalósított. Ezért az Ószövetségnek is van mondanivalója számunkra, de csak akkor, ha az újszövetség fényében értelmezzük. Krisztusban az a teljesség érkezett el, amire ott csak készültek. Az ige szolgálatánál nem a betű a döntő, hanem a kinyilatkoztatás tartalma. Ezért a felolvasott részeket a pap köteles értelmezni, magyarázni, különben az összefüggéséből kiragadott olvasmányoknak nincs mondanivalója. Arra is figyelni kell, hogy a Szentírás kifejezései, a világi dolgokról szóló megállapításai más kultúrkörökből származnak, nem a mienkből. Az Egyház az örök isteni tanítást akarja kiolvasni belőle és azt a mai ember nyelvén, a mai élet körülményei között továbbítani.

A világi hívők belekapcsolódását az jelzi, hogy a szentírási részletet ők is felolvashatják, sőt ahol megvannak a kellő feltételek, tanítást is adhatnak a közösségnek. Az áldozaton való jelenlét így válhat a hit kölcsönös megvallásává és elmélyülésévé. Ha pedig arra gondolunk, hogy a „hit által Krisztus lakik a szívünkben” (Ef 3,17), akkor a tanítás nyomán fakadt hit a Krisztushoz való hasonlóságot is növeli bennünk. Így a hit megvallása előkészít arra, amit Krisztus testének vétele is céloz: tudatosítja bennünk, hogy vele együtt áldozattá kell válnunk.

Az ige szolgálatát a nyilvános könyörgés fejezi be. Jézusnak, az örök főpappnak nevében

az Atya elé tárjuk az Egyház egyetemes és a jelenlevő közösség sajátos kéréseit, ügyeit. Éppen ezért a könyörgéseket úgy kell megfogalmazni, hogy mindenki lássa, itt az Isten népe követi az apostol tanácsát: „Minden gondotokkal forduljatok Istenhez, az Atyához, mert neki gondja van rátok” (1Pét 5,7).

2. Az *áldozati cselekménybe* az úgynevezett eukarisztikus ima által kapcsolódunk bele. Közösen végezzük a kenyér és bor felajánlását, közösen kérjük, hogy ez az adomány Krisztus teste és vére legyen. Az Egyház ösidők óta vallotta, hogy az áldozatnak megvan a dicsőítő, hálaadó, engesztelő és kérő hatása. Az eukarisztikus ima az egész keresztény közösség hódolata. Megemlékezünk az élő Egyház vezetőiről, tagjairól, a jelen levőkről és azokról, akiket különösen be akarunk foglalni imánkba, akár élők, akár megholtak. Kifejezzük azt a meggyőződésünket is, hogy a megdicsőült szentek és angyalok közösségében végezzük a szent cselekményt és hogy ők latba vetik értünk közbejárásukat.

Az eukarisztikus ima a kánon, a Miatyánk elimádkozásával ér véget, ami egyúttal már bevezetés az áldozáshoz. Itt még megvalljuk, hogy az Atya gyermekei vagyunk, őt akarjuk dicsőíteni, akarátát teljesíteni, reá bízunk ügyeinket, tőle kérjük bűneink bocsánatát és ígérjük, hogy mi is megbocsátunk minden sértést. A testvéri kiengesztelődés megvallásával járulunk annak asztalához, aki a kereszten is tudott ellenségeiért imádkozni. A kenyér és a bor jelképezi Krisztus feláldozását, testének és vérének szétválasztását. De mint áldozati lakoma azt jelképezi, hogy Krisztus a mindennapi étel és ital alakjában akart lelki táplálék lenni. Ez az intézkedés azt is megvilágítja, hogy az áldozás hozzátartozik az áldozaton való teljes részvételhez. Az áldozás nem a tiszta lelkek jutalma, hanem elsősorban a *hit megvallása és a Krisztussal vállalt szolidaritás igazolása*. Itt is azok csoportosulnak köréje, akik „ki akarnak tartani mellette minden megpróbáltatásában” (Lk 22,28). Az áldozás és a gyónás egymáshoz való viszonyából ezt a szempontot nem szabad kihagyni. Krisztus a mindennapi táplálék szimbólumával jelezte, hogy a mindennapi emberé akar lenni, aki körül van véve gyarlósággal. A bűnbánat mellett annak az őszinte elhatározásnak is üdvszerző erő kell tulajdonítanunk, hogy osztozni akarunk Krisztus áldozati misztériumában. A hitnek és a szeretetnek ez a megnyilatkozása eltörli emberi gyarlóságainkat és méltóvá tesz arra, hogy az „Úr vacsoráját” méltóképpen ünnepeljük.

A kenyér és a bor önmagában a két szín alatt való áldozásra utal. A pap így is áldozik és a hívők áldozásának is ez lenne a teljes liturgikus formája. Gyakorlati és higiénikus nehézségek miatt azonban ezt a formát csak kisebb keretek között alkalmazzuk. Megvan rá a lehetőség, hiszen Krisztus bármelyik szín alatt egészen és oszthatatlanul jelen van.

Az őszinte vallásos érzület kötelezőnek érzi a hálaadást az áldozás után. A mise befejező imája is ilyen hálaadás. Az áldozás kegyelmeit maga Krisztus jelzi beszédében: Aki eszi testemet és issza véreimet, annak örök élete van és én feltámasztom őt az utolsó napon. ... Aki eszi testemet és issza véreimet, bennem marad és én őbenne. Amint engem küldött az Atya és én az Atya által élek, úgy aki engem eszik, általam él” (Jn 6,54-57). Vagyis a fő saját életét közli titokzatos testének tagjaival. A földön a kegyelem alakjában, az örök életben pedig úgy, hogy „átalakítja gyarló testünket és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez” (Fil 3,21). A kegyelmi hatás természetesen a hit, remény, szeretet növelését is jelenti, az áldozati jelleg kiterjesztése pedig azt, hogy nagyobb odaadással szolgáljuk Isten dicsőségét és embertársaink javát.

A liturgikus ima

Az áldozatot és a szentségeket az Istennel való találkozás helyének nevezzük, mivel azok jelenlévővé teszik Istent úgy, ahogy ő kegyelmi ajándék alakjában áthatja teremtményét. Ezt a találkozást azonban a hitben meg kell élni és személyes kapcsolattá alakítani. Ez történik az

imában. De nemcsak a liturgikus cselekmények alkalmasak arra, hogy az ember Isten jelenlétét tudatosítsa, hanem a keresztyény tanítás hallgatása, megfontolása, a természet szemlélete, az élet örömei, csalódásai és kísértései egyaránt. Az ima tehát olyan magatartás, amellyel kifejezzük személyi mivoltunkat, Istennel fennálló én-te kapcsolatunkat. Mint mű, mint alkotás, az öntudatlan természet is dicsőíti teremtőjét, de a dicsőítés az emberben tudatossá válik. Erre céloz a zsolttáros, amikor így ír:

Te hívod a sötétséget s ránk köszönt az éj,
amikor az erdő állatai felébrednek.
Az oroslán kölykei zsákmányért ordítanak,
Istentől követelik táplálékukat. [Zsolt 104(103),20]

Az ember szemléli a természet szépségét, átéli a gondviselés titkait s ezek alapján kezd párbeszédet Istennel. Ez az általános emberi ima, s kifejezését megtaláljuk minden vallásban. A keresztyény ima tovább megy, illetőleg magasabb alapról indul el. A hitben átéljük Isten közeledését, aki üdvörténetet és örök életet készített számunkra, aki Jézus Krisztusban életünk útítársa és az üdvösség biztosítója lett, s imáinkban *kifejezést adunk ennek a hitnek*, továbbá a *belőle fakadó reménynek és szeretetnek*. De még ez is inkább csak a keresztyény ima váza és formája. Igazi mivoltának jellemzéséhez még egy lényeges szempontra kell kitérnünk. A kinyilatkoztatás tárgyalásánál utaltunk arra, hogy Isten, mint Atya a Fiú és a Szentlélek elküldésével tárult ki az ember felé. Az üdvrend nem egyéb, mint az Atya tevékenysége a Fiú és a Szentlélek által. Viszont nekünk is csak a Fiú által és a Szentlélekben nyílt utunk az Atyához (Ef 2,18), s ez vonatkozik arra a személyes párbeszédre is, amit imának nevezünk. Senki sem jut az Atyához, csak a Fiú által. Csak Krisztus felhatalmazása alapján nevezük Istent atyánknak, s csak az ő nevében merjük kéréseinket eléje terjeszteni. Krisztus viszont ebben a párbeszédben nem hagyott magunkra bennünket. Vállalta a főpap szerepét, és mint a titokzatos test feje, maga gyűjti össze dicsőítésünket, hálaunkat, engesztelésünket és kérésünket, s közvetíti az Atya elé. Ígéretet is tett, hogy az ő nevében végzett ima meghallgatásra talál. Ugyanakkor átéljük tehetetlenségünket is. Magunktól azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkozni. Ebben a gyengeségünkben jön segítségünkre a Lélek: „maga jár közben értünk szavakba nem foglalható sóhajtozásokkal” (Róm 8,26). A Fiúnak és Szentléleknek ebből a szerepéből következik, hogy a legtökéletesebb ima az Egyház hivatalos liturgiája. A Szentlélekben összegyűlt közösség Krisztusnak, a Fiúnak áldozatát mutatja be az Atyának. A misében ezt az imádatot legjobban az eukarisztikus ima befejező doxológiája foglalja össze: *Általa, vele és benne legyen neked, mindenható Atyaisten a Szentlélekkel egyetemben minden tisztelet és dicsőség.*

Minél jobban megértjük a liturgia szellemét és tartalmát, annál jobban bele tudunk kapcsolódni ebbe a hivatalos istentiszteletbe, és az lelkiileg is annál nagyobb élménnyé válik. Természetesen a papság is kötelezve van, hogy valóban ennek megfelelően alakítsa a nyilvános istentiszteletet. Ez a felelősség vezetett a díszes templomok építéséhez, az ének, zene alkalmazásához és a megfelelő szövegek kialakításához. Ezek a követelmények azonban alá vannak vetve az egyes korok ízlésének, kulturális felfogásának, lélektani igényeinek. A zsinat ezért hirdette ki az elvet, hogy a nyilvános istentiszteletben helyet kell kapnia a népnyelvnek, a kulturális hagyományoknak és a modern művészetnek is.

Egyes emberek saját lelkialkatuknak megfelelően mégis előnybe helyezik a *magán imádságot*. Úgy gondolják, hogy zavartalanabban időzhetnek Istennél, jobban megfogalmazhatják hálájukat vagy kéréseiket. Azonkívül a közösségben mindig felléphetnek olyan zavaró körülmények, amelyek az érzékenyebb emberek számára lehetetlenné teszik az elmélyedést. Másrészt viszont a közösségnek inspiráló ereje is van s Isten népe mint közösség is köteles kimutatni hitét és hódolatát. Az ilyen szempontból hozott áldozatnak is van annyi

természetfölötti értéke és nevelő ereje, mint a zavartalan egyéni elmélyedésnek. A közösség éppen olyan erényeknek a kiváltó helye, amelyeket egyénileg nem gyakorolhatunk: a szeretetnek, türelemnek, alázatnak, nagylelkűségnek.

A liturgikus imával kapcsolatban meg kell emlékeznünk az *egyházi évről*, amely az üdvtörténet misztériumának felelevenítésével tartalmat és hangulatot ad imaéletünknek. Az advent visszaidézi a Megváltó várását, a karácsonyi ünnepkör pedig a születését. A nagybőjt ma már inkább csak bűnbánati idő, de alkalmas előkészület Krisztus szenvedésének, halálának és feltámadásának ünneplésére. Tartalmat kell neki adni a Szentírás és a hitigazságok mélyebb megismerésével, a vezeklés szellemének gyakorlásával, apostolkodással és azzal, hogy ráneveljük magunkat embertársaink testi, lelki szükségleteinek felismerésére. A húsvéti ünnepkör, amely a pünkösddel, a Szentlélek eljövételével zárul, eszünkbe idézi a bűn és a halál feletti győzelem örömét és az örök élet bizonyosságát. Meggyőző arról, hogy Krisztus él, mint az Egyház feje s ő a Szentlélek elküldésével biztosította népét arról, hogy saját lelkülete tükröződjék a hívők ezreiben.

Az évközi vasárnapok a húsvét hangulatát állandósítják az egyházi évben. Közben Máriát és a szenteket úgy ünnepeljük, mint akik a húsvét misztériuma révén már eljutottak a végső győzelemhez.

Az ima mint személyes hódolat

A közösségben végzett szertartásnak megvan az a hatása, hogy az egyént is ösztönzi, élménnyel tölti el és hitében megerősíti. De könnyen jelentkezik a veszély, hogy lélek nélküli formasággá válik. Ilyen értelemben idézi Krisztus Izajás szavait: Ez a nép szájjával tisztel engem, de a szíve távol van tőlem (Mt 15,8). Ezért az imának első lélektani kelléke a hitből fakadó összeszedettség. Sajátos személyes kapcsolatról van itt szó, amely bár én-te közösség, mégis a Teremtő és a teremtmény szembenállása. Dicsőítés, hála, kérés és engesztelés emberi személyek között is lehetséges, de ez nem ima. Az imádságban alapvető mozzanat Isten *uralmának elismerése*. Isten úgy jelenik meg, mint aki mindennél nagyobb. János apostol szerint akkor hagyatkozunk rá teljes bizalommal, ha megértjük, hogy „ő fölötté áll szívünknek, ő mindent tud” (Iz 3,20). Ott is talál mentséget számunkra, ahol mi nem találunk. Ugyanez vonatkozik kéréseinkre is. Ő ott is talál kiutat, ahol számunkra minden összeomlott. Az imának tehát igazi előfeltétele Isten megismerése. Csak azzal tudunk személyes beszédet folytatni, akit ismerünk. Az igazi keresztény ima ahhoz az Atyához szól, akit Jézus Krisztus tanításában és viselkedésében megismertünk.

Krisztus felhatalmazása nyomán a gyermek lelkületével szólítjuk meg a mennyei Atyát, az én-te kapcsolatban van valami a baráti szeretetből is, de Isten végtelenségének, magasabbrendűségének elismerése teszi imává a beszédet. A felfoghatatlan misztérium előtt állunk, akinek gondolatai és tettei felülmúlják a mienket, azért tudatában kell lennünk, hogy az ő akarata és uralma előbbre való, mint a mi elgondolásunk. Másrészt a keresztény ember mégsem a végzet kiszámíthatatlan hatalma előtt érzi magát, hanem éppen a szeretet titka előtt, ezért igazi emberi öntudattal kiszolgáltatjuk magunkat ennek az atyai akaratnak.

Amikor Krisztus azt hangsúlyozta, hogy a nyilvános feltűnés helyett a magányt keressük az imában, nem a közös istentisztelet erejét vonta kétségbe, hanem a farizeusok képmutatását kifogásolta. Az ima Isten jelenlétének és akaratának keresése, nem pedig a magunk vélt értékeinek fitogtatása. Ahhoz, hogy emberi problémáinkat Isten színe előtt számbavegyük, hogy teljes őszinteséggel kitarjunk előtte lelkünket, ahhoz idő és alkalom kell. Ez a követelmény hozta létre az ima különböző fajait. Nem szabad felednünk, hogy az imában teremtőnk elé állunk, akitől egész létünk és életünk célja függ. Az ima akkor őszinte, ha szívből jön, vagyis benső magatartásunk, emberi létünk fejeződik ki benne. A vallásos népek hagyománya kifejlesztette a *reggeli és esti imát*. A reggeli ima az őszövetségi zsolttáros

felfogásában is a dicsőítésnek, az áldás és segítség kérésének az alkalma. Új nap virradt ránk és észrevesszük az élet szépségét, lehetőség nyílik tettekre, alkotásokra, érdemszerzésre, a tökéletességben való gyarapodásra. A reggel azt is eszünkbe juttatja, hogy Isten népének tagja vagyunk s az ő vezetésével haladunk előre a végső cél felé. Az esti ima inkább az engesztelésnek, az Istennel való megbékélésnek a hangulatát tükrözi. A ránk szálló éjszaka a bizonytalan jövőnek, az életet fenyegető veszedelmeknek a képe, azért szükségünk van arra, hogy Isten kezébe ajánljuk magunkat.

Amíg az élet közvetlenül a természet ritmusát követte, az ember jobban megélte az Istennel való kapcsolatát, tehát az ima is természetesebb élmény volt. Ma a technika eszközei és a kultúra termékei elsősorban az emberi erőt, képességet, hatalmat juttatják eszünkbe. Az Isten felé való fordulás külön reflexiót igényel. Isten nem a fizikai ható okok halmaza, hanem a világ végső magyarázata, teremtője és célja. Ő az emberi lélek végső igénye, az örök igazság, örök szeretet és a lét teljessége. Azért ma igazi ima *csak eleven hitből születik*. Azonban amikor erre törekszünk, nem becsüljük le annak a tapogatózásnak, az ismeretlenbe való kérdésnek vagy kiáltásnak az értékét, ami azokból a lelkekből tör elő, akik megélték, hogy az ember nemcsak kenyérrel él, de nem jutottak el a kifejezett hitre.

Az ima csak akkor lesz személyes párbeszéd, *ha saját életünk tükröződik benne*. A megállapítás érvényes arra az imára is, amit kötött szöveg alapján végzünk. Csak azt tudjuk igazi hangsúllyal kimondani, aminek megvan a visszhangja lelkünkben. A többi legföljebb kísérő szó marad. Azért minden imában benne kell lenni az elmélkedésnek: reflektálnunk kell Istenre és önmagunkra. Még közvetlenebbé válik az a beszélgetés, amiben mindenkori problémáinkat visszük Isten elé. Történhet egyszerű fohással vagy elmélyült szemlélődéssel. Krisztus azt ajánlotta, hogy ne a szavak bőségében bizzunk, hanem őszintén tárjuk ki szívünket. Az imában megszólaltathatjuk örömünket, bánatunkat, csalódásainkat, ajkunkra toلولhat a panasz, a gyengeségnek, az elhagyatottságnak az érzése. Vagyis az imában lehetünk egészen emberek, akik küzdenek a felfoghatatlan titokkal, az isteni gondviseléssel és szeretettel, csak arról nem szabad megfeledkeznünk, hogy őszinték legyünk és készek elfogadni a Teremtő végzéseit, aki „a bennünk működő erővel mindent megtehet azon felül is, amit kérünk vagy megértünk” (Ef 3,20).

Erőink gyengesége, elégtelensége, a lét bizonytalansága miatt legközelebb áll hozzánk a *kérő ima*. Az ellenkező látszat ellenére ez is istentisztelet, nem csupán szegénységünk kifejezése. Természetesen akkor, ha kérésünk a hitből fakad. Nemcsak a teremtmény foháskodik teremtőjéhez, hanem a gyermek atyjához, aki maga ígérte, hogy gondot visel ránk és célhoz vezet. A kérdésben feltételezzük jóságát és erejét. Jézus Krisztus a hitet és a bizalmat olyan erőnek nevezte, amely „a hegyeket is meg tudja mozgatni.” A kitarító imát pedig úgy állította elénk, mint amivel Istent akkor is engedékenységre bírhatnánk, ha hasonlítana a részrehajló bíróhoz vagy a barátját lerázni akaró emberhez (Lk 11,5; 18,1 kk). De arra is hivatkozott, hogy az Atya elsősorban a Szentlelket adja meg kéréseinkre. Azért, hogy felismerjük, mit kell igazán kérnünk, ha Isten gyermekei vagyunk.

Isten örökkévalósága nem teszi fölöslegessé kéréseinket. Ő ugyan öröktől fogva mindent tud és mindent elhatározott, de az örökkévalóságot csak mi fogjuk fel úgy, mint visszanyúlást a végtelen múltba. Isten létmódja az örök jelen. A mi időnk teljesen ki van terítve előtte. Amit öröktől fogva elhatározott, azt örök jelenében határozza el, tehát a mi számunkra mostan. Különbösen is előre látta szabad döntéseinket és azokat belefoglalta terveibe. Kéréseinkkel tehát nem azt akarjuk elérni, hogy örök határozatait megváltoztassa, hanem úgy állunk eléje, ahogy ő az örök jelenben valóban szemlél minket.

Az imát sok *zavaró mozzanat* nehezíti. Az élet csalódásai fásulttá tehetnek, a munka elfáraszt, a hétköznapi unalma ránk nehezedik. Éppen azért az imádkozást tanulni és gyakorolni kell. Először is látnunk kell, hogy csak Isten maga tehet képessé bennünket arra, hogy fenntartsuk vele a személyes kapcsolatot. Ezért jó nekünk is kérnünk, mint az

apostoloknak, hogy tanítson bennünket imádkozni. Azután ébren kell tartani magunkban azt a gondolatot, hogy Isten mindenütt jelen van: a hétköznapi munkájában, unalmában éppúgy, mint az ünnepi órákban. A veszélyben és betegségben éppúgy, mint a siker óráiban. Ha arra gondolunk, hogy az élet zökkenőin keresztül is az örök cél felé vándorlunk, könnyebben tudjuk megszólítani Istent minden helyzetben. Igazi mondanivalónk azonban csak akkor lesz, ha minél többet elgondolunk a Szentírás szövegein, ahol éppen azt látjuk meg, hogyan viselkedik Isten az élet göröngyös útjain járó emberekkel szemben. Ő azért lett emberré, hogy bebizonyítsa, mennyire érdeklik emberi problémáink, azért biztosak lehetünk, hogy soha nem tér ki előlünk. Igaz, közben mérhetetlenségére és felfoghatatlanságára is kell gondolnunk, amit a költő így érzékeltet:

Azért, hogy néked kása nem jutott,
kár a világot rossznak mondanod:
te vagy örte (Istenért) és nem ő teérted. (Weöres S.: Herakleitos)

Az üdvtörténetben mégis azt mutatta meg, mennyire a miénk akar lenni, sorsunkat csak az örökkévalóság távlatában nézi. Tökéletességünkhöz hozzátartozik a küzdelem, a várás, a vergődés a remény és csalódás között és akárhányszor az elhagyatottság érzése is. Ha magunkra erőltetjük a gondolatot, hogy Isten ilyen helyzetekben is velünk van, már az maga is imádság.

Isten szavának hallgatása

Az Istennel való találkozás nélkülözhetetlen formája a kinyilatkoztatott tanítás hallgatása is. Amennyiben Isten szellemi természetünknek is teremtője, megtehetné volna, hogy mindenkire bensőleg beszél. Egyes esetekben megteszi, amikor értelmi megvilágosítást ad, vagy tettekre ösztönöz. De országának a történelemben való terjesztését élő tanításhoz kötötte. Küldötteket választott ki, s azokon keresztül intézte szavát a közösséghez. Az Ószövetségben sokféle módon, jelekben, jelképekben beszélt, végül pedig Fia, Jézus Krisztus által szólott hozzánk. A prófétai igehirdetés a kezdet, az előkészület, Krisztus tanítása a teljesség, a befejezés. Ő már így beszél: „Sok próféta és igaz ember kívánta látni, amit ti láttok és hallani, amit ti hallotok” (Mt 13,17). Az ő tanítása a természetfölötti rend teremtő szava: Isten országáról szól, de egyben meg is valósítja ezt az országot. A kinyilatkoztatott tanítás tehát olyan jel, ami nemcsak jelent valamit, nemcsak beszél valamiről, hanem meg is valósítja a jelentését. Az ember szabadságát nem törli le, még sincs kiszolgáltatva felületességünknek. Isten örök terve szerint mindig fakaszt hitet, mindig talál hallgatókat, így Krisztusnak mindig lesznek tanítványai.

Az ószövetségi hagyomány alapján az apostoli tanítás azt vallotta, hogy „Isten szava eleven, átható és élesebb minden kétélű kardnál, behatol a lélek és szellem, az íz és a velő gyökeréig, megítéli a szív gondolatait és érzéseit” (Zsid 4,12). Krisztus úgy nyilatkozik, hogy az ő szava szellem és élet (Jn 6,63). Aki befogadja ezt a tanítást, annak hatalmat ad, hogy Isten gyermekévé legyen (Jn 1,12). A teljesség nem a szolgáknak, hanem a barátoknak szól (Jn 15,15). Olyan kapcsolatot alakít ki, amelyben benne van a kölcsönös szeretet s ezért a hit bevezetés az örök élethez.

Jézus Krisztus világosan megkülönbözteti tanításának *külső, üdvtörténeti* és *belső lelki hatását*. Mindkét esetben Isten országát valósítja meg, de annak kettős szempontja szerint. Működni fog a történelemben, mint egyház, mint vallás és mint az emberek vallásos viselkedése. Amellett működik az egyes személyekben, létrehozza bennük a köteleességteljesítést, a hivatástudatot és a jótettek gyümölcseit. Olyan lesz, mint a mag, amely csak akkor hoz termést, ha jó földbe hull. Az ember tehát felelősséggel tartozik neki, amikor

hallgatja és amikor hatásait lelkében ápolja.

Krisztus azonban nem betűt, nem írást hagyott ránk, hanem *élő tanítást*. Ő maga is az Atya Igéje volt, aki konkrét történelmi helyzetben testet öltött és az örök igazságot saját korának szavaival mondta el. Tanítását apostolaira, ill. egyházára bízta és a Szentírás ebben az élő egyházban keletkezett. Nem azért, hogy holt betű maradjon, hanem azért, hogy rögzítse az apostoli idők hitét, és így norma legyen a mindenkori tanítás számára. De a betűt meg kell eleveníteni. A Szentírás a Szentlélek sugalmazására készült. Az a Lélek sugalmazta, aki az Egyházban marad, mint az Igazság Lelke és mint életető lélek. Az egyházi tanítóhivatalnak az a feladata, hogy a Szentlélek segítségével ezt a kinyilatkoztatott tanítást tovább adja, mint mindennapi szellemi táplálékot és mint az örök élet közvetítőjét.

A Szentírás értelmezésénél azt kell meglátnunk, hogy itt nem érdekes eseményeket írtak le, egyes emberek vagy népek történetéből, hanem arról van szó, hogy Isten egyes eseményekben vagy jelképekben magát nyilatkoztatja ki az embereknek: ki ő a mi számunkra és mit szándékozik velünk tenni. Ezért az események és jelképek mindig ránk vonatkoznak, nekünk szólnak. A teremtés történetében nem azok a mozzanatok és képek fontosak, amelyekkel az emberi szerző saját tudása alapján szemléltetni akarta a kimondhatatlan isteni művet, hanem az a meggyőződés, hogy mi emberek, mi vagyunk az Isten teremtményei, és a világot értünk alkotta. A Szentírás az életnek és a világnak azt az *új dimenzióját* adja tudtunkra, amit csak a hitben fogunk fel: a világ fejlődése, az ember öröme és bánata, születése és halála mögött ott van a végtelen Isten, aki üdvösséget, örök életet szánt neki, annak elérésében segíti, de egyben komoly erkölcsi felelősséget is rakott a vállára.

Jézus Krisztus életében és a róla szóló apostoli tanításban nyilvánvalóvá lett ez a két igazság: Isten teljesen *áthatja* fényével és kegyelmi erejével az emberi életet és ráébreszt bennünket arra, hogy mi is teljesen *el vagyunk kötelezve egymásnak*. Az üdvrendnek ebből a belső struktúrájából folyik a kettős főparancsolat: szeresd Uradat, Istenedet teljes szívedből, és szeresd embertársadat, mint magadat.

Krisztusban az Isten Igéje lett emberré, az ő hivatása és sorsa az ősmintája mindazok sorsának, akikhez az Isten igéje szól. Krisztus megélte és kifejezte, hogy soha sincs egyedül: az Atya vele van. Az Atyának tulajdonította küldetését, csodáit, tanítását, hozzá beszélt a kereszten is s végül hazatért hozzá a feltámadásban és megdicsőülésben. A hívő ember azért vállalhatja reménnyel az életet, annak minden munkáját, szenvedését és terhét, mert tudja, hogy Krisztus misztériuma folytatódik benne: osztozik életében, szenvedésében, halálában és feltámadásában, tehát nincs magára hagyva. De azt is tudja, hogy a Krisztussal való közösség próbaköve az embertársakkal való kapcsolat. „Aki csak egy gyermeket is befogad az én nevemben, engem fogad be” (Mk 9,37). „Amit egynek a legkisebb testvéreim közül tesztek, nekem teszitek” (Mt 25, 40).

A kinyilatkoztatott tanítás hallgatása tehát nem elméleti ismeret szerzése, a róla való elmélkedés nem visszavonult szemlélődés. A tanítás minden részlete az Isten országáról szól, vagyis a *mi-közösségről*. Aki egyedül imádkozik, az is a közös Atyához beszél és a maga módján minden testvérenek ügyét képviseli. Másrészt viszont a hívő Istent is képviseli minden embertársa előtt. A kinyilatkoztatott tanítás és annak gyümölcse rajta keresztül világít másoknak. A hit és Isten országa személytől személyig terjed. Az evangéliumnak éppen azzal szerzünk hitelt, ha tartalmát magunkon keresztül rokonszenvenné tesszük, vagyis, ha képviseljük az igazságosságot, jószándékot, önzetlenséget, szolgálatkészséget, ami bele van sűrítve a felebaráti szeretetbe. Ilyen megfontolásokkal kell tisztázni magunkban a keresztyén hivatást. Ez nem csupán az örök cél felé való haladást, az erkölcsi törvény megtartását követeli tőlünk, hanem Krisztusról szóló tanúságtételt. Őt kell tükrözni, az ő természetfölötti világosságát kell tovább adni és ezzel a magunk üdvösségét is szolgáljuk.

Az Isten igéjének elfogadása a *hit*. Az apostoli tanítás így írja le: „A hit szilárd bizalom abban, amit remélünk és meggyőződés arról, amit nem látunk” (Zsid 11,1). A hit tehát mind

létrejöttében, mind tartalmában különbözik a tapasztalati tudástól. Tartalma az, ami örök célunkkal és boldogságunkkal kapcsolatos, vagyis amire emberi reményünk irányul, tehát végeredményben maga Isten. Őt közvetlenül nem lehet megtapasztalni, hatásait nem lehet műszerekkel kimutatni. Amit hiszek, azért fogadom el, mert Isten természetfölötti jelekkel igazolta, hogy ő áll mögötte, ő vállalt érte felelősséget. A hit indító oka tehát Isten tanúskodó tekintélye. Előbb ezt kell felismernem, a hitem csak akkor válik ésszerű hódolattá. A gyakorlatban az Egyház tekintélye, történelmi tanúskodása, a teológusok kritikai vizsgálódása vezet el bennünket arra a meggyőződésre, hogy Jézus Krisztus tanítása mögött valóban Isten tekintélye áll. A hit ésszerűségét ezzel a közvetett bizonyossággal állíthatjuk. Emberileg azonban ez teljesen elegendő bizonyosság. Viszont hozzá kell vennünk, hogy a hitben Isten már a kegyelem révén közvetlen személyes hatással is jelentkezik s ebből adódik az a sajátos meggyőződés, ami éppen csak a vallásos hitben található meg.

Családi közösség

A teremtésről szóló tanítás arról győz meg, hogy a világnak és benne az embernek az eredete szent: Isten teremtő szavának gyümölcse. De a személyes szabadság, a szellem és az ösztön kettőssége belevitte a világba a bűnt. Az ember megváltásra szorult és Isten megadta a megváltást Jézus Krisztusban. Azóta hívő életünk igazi jellemzője a remény: ez az élet útban van a végső cél, az Isten teljességében való részesedés felé. Azóta az élet minden mozzanatát a megváltás fényénél kell szemlélnünk. Jézus Krisztus az Egyházat az Istennel való találkozás helyévé és eszközévé tette, azért gondoskodott róla, hogy az ember az Egyházon belül családi viszonylatában is találkozhasék Istennel. Mégpedig a megváltás misztériumán keresztül.

Már az egyes ember születésével kapcsolatban megsejtünk valamit a teremtés titkából. Igaz, hogy a születésnek megvannak a biológiai előfeltételei, törvényei, de ezek éppen előfeltételek és törvények, amelyeket az ember csak felismer. Már ebben is meg kell látnunk valamilyen elgondolást. De ezen túl meg kell látnunk, hogy az emberrel nem a természet új egyede születik a világra, hanem *megismételhetetlen személy*, aki majd „én”-nek mondja magát. A világgal szemben tudatos megismerő alany, aki keresi feladatait, jogait, életének értelmét és célját. Benne van a képesség, hogy túlnézzen a természet keretein, kutassa a szellemi világot, és kérdéseivel döngesse az örökkévalóság kapuját. Az emberi személy olyannak érzi magát, mint akit megszólítottak, akit hívnak valamilyen feladatra és talán boldogságra. Felmerül benne a kérdés, miért itt és most, ilyen körülmények között, ilyen adottságokkal születtem? Miért élem át a végtelenbe vesző vágyak, törekvések és véges képességeim ütközését? Ezek a szempontok azok, amelyek megerősítik a kinyilatkoztatás tanítását, hogy az emberi élet fakadásánál a szülők természetes képességein túl a teremtő erő is működik a szellemi lélek létrehozásával.

A megszületett gyermek életét, növekedését nem a természet biztosítja, hanem a szülői szeretet. Szeretetük nem valami tárgyra irányul, hanem olyan személyre, akit „kaptak”. Legföljebb annyit tudtak, hogy gyermekük lesz, de az már rejtve volt előttük, hogy fiú vagy lány s még inkább rejtve volt előttük gyermekük én-je. Az újszülött az övék és mégis ismeretlen személy. Azt sem tudják ki vagy mi lesz belőle. Szeretetet nyújtanak neki és boldogok, amikor ez a szeretet ösztönös vagy tudatos jelekben viszonzásra talál. A család tehát a biológiai kapcsolatokon túl elsősorban szeretet-közösség: mind a házastársak, mind a szülő és gyermek viszonyában.

A családi környezet jó vagy rossz irányban megpecsételheti az ember sorsát. A gyermek itt kapja első ismereteit, szociális benyomásait, a felelősségnek, a kötelességnek, az összetartozásnak, a hálának és egyáltalán az erkölcsi rendnek a tudata itt kezd kibontakozni. Ezért érthető, ha a *Megváltónak volt szava a házassághoz és családhoz*.

Az első ilyen szó így hangzik: „Amit Isten összekötött, azt ember ne válassza szét” (Mt 19,6). Az Ószövetségben csak az volt nyilvánvaló, hogy a férfi és nő kettőssége s vele együtt a házasság a Teremtő gondolata. Az összekötést csak ilyen általános értelemben vették. Krisztus az Újszövetségben a férfi és nő életközösségét szentségi jelnek veszi: ez a bensőséges egység jelképezi *Krisztusnak és egyházának a kegyelmi kapcsolatát*. Krisztus a szeretet és kegyelem kiárasztásával tekinti egyházát a sajátjának, sőt bibliai kifejezéssel „jegyesének”. A keresztény házastársak a természetes szereteten és ragaszkodáson túl ezt a természetfölötti szeretetet realizálják közösségükben. A megkeresztelt ember ugyanis Krisztus titokzatos testének tagja, tehát nemcsak magából ad valamit a másoknak, hanem a Főnek, Krisztusnak javaiból is. Így lesz a házasság szentség, vagyis kegyelmet közvetítő eszköz. A kereszténységben tehát az isteni egybekötés a természettel szemben valami többletet jelent: áldást, megszentelést, jóváhagyást és kegyelmi segítséget.

Krisztus a férfi és nő szerelmét és életközösségét emelte fel természetfölötti síkra és tette szentséggé. Azt a kapcsolatot, amelyből új élet fakadhat. Ezzel kiemelte a nemiségnek azt a szent hivatását, ami a teremtésből kifolyólag benne volt. Természetesen mint minden emberi adottságnak, úgy a nemiségnek is lehetnek testi vagy lelki elfajulásai, és bűnös módon vissza lehet élni vele. Az előbbit vallásilag úgy tekintjük, mint általában a betegséget, az utóbbit úgy, mint a bűnt. Amikor nemi „ösztről” beszélünk, csak azt akarjuk kifejezni, hogy a testiséggel kapcsolatos jelenségről van szó, ami megtalálható az állatvilágban is, mint a fajfenntartás eszköze, tehát az ösztön szó nem magának a jelenségnek a megpecsételése. Az emberben ugyanis tudatosul az ösztön és be kell azt állítani személyiségünk egészébe.

A házasság mint testi, lelki, szellemi és vallási közösség megköveteli, hogy a felek kellőképpen *készüljenek rá* és ne elégedjenek meg csupán az „ösztről” szavával. Harmonikus életközösség csak ott jöhet létre, ahol a két fél testi, lelki, szellemi és vallási tekintetben az lesz egymás számára, aminek éppen a két nem természete szerint lennie kell. Általában az őszinte szerelem elárulja, hogy van köztük valamilyen egybecsengés, megértés, alkalmazkodó képesség. Ezeket azonban állandósítani kell, hogy a szeretet és hűség az élet egyhangúságában és megpróbáltatásaiban is megmaradjon. A jegyesség ideje arra való, hogy egymást megismerjék, a kölcsönös vonzalom kialakuljon és lelki világuk, érdeklődési körük, jövő terveik egyezése vagy különbözősége is felszínre jusson. Nem szabad figyelmen kívül hagyniuk, hogy az azonos világnézeti, vallási és erkölcsi felfogás teremti meg a kölcsönös bizalmat, ami nélkül az érzelmi vonzódás sem lesz maradandó. A lelki egybecsengés nemcsak azt juttatja eszükbe, hogy egymásért vannak, hanem közösen haladnak egy cél felé. Az őszinte vallásosságban a szerelmet áthatja az a gondolat, hogy Isten gondviselése irányította őket egymáshoz, ezért gyermeki bizalommal remélhetik, hogy Isten segítő keze velük lesz. Ahol a jegyesek lelkileg is egymáshoz nőnek, ott nem kell semmit elhallgatni, nem kell újra meg újra a másik érzékenységére vagy érdektelenségére tekintettel lenni. Az ilyen megértésben benne van az ígéret, hogy életközösségük valóban szellemi otthon is lesz és a legszebb emberi tulajdonságok bontakozhatnak ki benne. Az ószövetségi szentírás nem átallja ennek az érzelmenek a színeivel megfesteni Istennek a tiszta lélek iránti szeretetét:

Indulj el barátnóm, jöjj te, szépem.
Nézd, a tél már elmúlt, az eső elállt és elvonult.
Földünkön előbújnak a virágok, eljött a szőlőmetszés ideje,
s a gerle bugása hallatszik földünkön.
A fügefán már sárgul a korai gyümölcs,
a szőlővessző virágzik és illatot áraszt.
Indulj el barátnóm, jöjj te, szépen.
Galambom a sziklaüregben, a sziklaoldal rejtekében.
Hadd lássam arcodat, hadd halljam hangodat.

Hiszen hangod kedvesen cseng és az arcod szép. (Énekek 2,10-14).

Az emberi természet állhatatlansága miatt azonban a jegyességi idő kell, hogy a türelemnek, a lemondásnak, az előzékenységnek és a megbocsátásnak is iskolája legyen. A szerelem erős érzelmi színezete miatt könnyen felülkerekedik az önzés és a féltékenység. Észre sem veszi, hogy tulajdonképpen saját érzelmeit szereti és a másik fél boldogítása helyére a kisajátítás vágya lépett. A tiszta szerelemben kétségtelenül benne van a kölcsönös odaadásból származó lekötöttség, ami kizárja egy harmadik személy betolakodását, de ezt éppen azzal lehet boldogító tényezővé tenni, ha kizárják az irracionális féltékenységet.

A jegyesség azonban csak bevezetés a házassághoz, csak előkészület. A felek még nem kötelezték el magukat véglegesen az életközösségre, azért nem élhetnek egymással házaseletet. A nemi élet sajátos természete szerint *végleges önátadást*, teljes elkötelezettséget, az életnek teljes megosztását és a gyermek iránti felelősséget követeli. Ezért a házasság előtti nemi élet az erkölcsi rend elleni véttség, vagyis bűn. Amikor a nemiség olyan hulláma önti el a társadalmat, mint korunkban, akkor kevés a megértés a keresztény erkölcstannak az ilyen követelményei iránt. Pedig az ember szellemi természete miatt a barátságok, az életközösségek vannak finomságai, amelyek nélkül a személyes önátadás nem lehet maradék nélküli. Krisztus kegyelme megadta a lehetőséget, hogy a hívó – az apostol kifejezésével – lelki ember is legyen, ne csak testi. Az önuralmat, az ösztönösség korlátok közé való szorítását minden téren meg kell valósítani. A nemiség igazi rendeltetése és értéke csak így valósul meg.

A házasság nem jogi társulás, hanem *életközösség*. Célja adva van a férfi és a nő kettősségével: a kölcsönös szerelem és a gyermekáldás. A kettő összefügg egymással, azért nem szükséges elsődleges vagy másodlagos célról beszélni. A házastársak egymást keresik, de szerelmük természetes gyümölcse a gyermek. A mai társadalom szociológiai, lélektani, gazdasági problémái erős hangsúllyal vetik fel a *családtervezés kérdését*. A keresztény erkölcstan szerint a gyermekáldás vállalása a házassági szándék lényegéhez tartozik. Annak egyenes kizárása a házasság érvénytelenségét vonná maga után. Másrészt viszont az is kétségtelen, hogy csak a szülők dönthetnek arról, hány gyermeket akarnak és tudnak vállalni. Afelől sincs kétség, hogy a gyermek vállalása, a nevelésével járó gond, munka és fáradtság a vallási tanítás szerint is egész terjedelmében érdemszerző hivatás, ami örök jutalomra számíthat. Az erkölcstani kérdés a családtervezés módjánál jelentkezik. Élhetnek-e a házastársak nemi életet úgy, hogy csak magukra gondolnak és kizárják a fogamzás lehetőségét? Amíg a túlnépesedés veszélye és a nők társadalmi helyzete a családtervezés problémáját nem tolta előtérbe, addig a keresztény tanítás sem foglalkozott a részletkérdések erkölcsi vonatkozásaival.

Ma a hivatalos egyházi nyilatkozatok azt hangsúlyozzák, hogy a házasság kettős célja, a kölcsönös szerelem és a gyermekáldás nem választható el egymástól. Élhetnek ugyan azzal a lehetőséggel, amit maga a természet nyújt, hogy ti. a fogamzás bizonyos időszakhoz van kötve, de nem alkalmazhatnak olyan eszközöket, amelyek kizárják a fogamzás lehetőségét. Erkölcsi szempontból, és főleg a felelősség megítélésénél figyelembe kell venni az okokat, a házastársak helyzetét, a már megszületett vagy a megszületendő gyermekek életlehetőségeit is. Kétségtelen, hogy a családokat ebben a kérdésben nem szabad úgy tekinteni, mint elszigetelt egységeket. Ők is függvényei a közhangulatnak, a gazdasági és szociológiai adottságoknak, azért az egész társadalomban olyan lehetőséget kell kialakítani, hogy a családok, a nemzetek és az emberiség fenntartását az erkölcsi követelményeknek megfelelően vállalhassák, és úgy, hogy a gyermekek nevelése, táplálása, ruházása, iskoláztatása ne rójon rájuk erejük fölötti terhet.

A keresztény erkölcstan mindig *bűnnek* tekintette a magzat elpusztítását, a házasságtörést és a hűtlen elhagyást. A megkötött és testileg is befejezett házasságot felbonthatatlannak

tartja. Biztos, hogy ez a törvény teher lehet olyanok számára, akik elhidegültek egymástól, vagy akit hűtlenül elhagytak, de az isteni törvény a közjót nézi s a felbonthatatlanság már előre figyelmezteti a feleket, tegyenek meg mindent, hogy életközösségük kibírható legyen. A felelősség átélése növeli a készséget a kölcsönös alkalmazkodásra és a kísértések kerülésére. Akikre pedig egy szerencsétlen házasság keresztet rakott, azok számára is megvan a különélés lehetősége, ha új házasságot nem is köthetnek. Az életnek ez a vonatkozása is olyan, mint a többi: betegség, csapás bárhol jelentkezhet és viselnünk kell, mint emberi sorsot. A hit, az örök élet reménye itt is vigasztal, a felebaráti szeretet pedig mindnyájunkat kötelez, hogy figyelmet szenteljünk azoknak, akik a keresztet hordozzák.

Mivel a házasság szentség, megkötésénél az Egyház *külső formát* ír elő. Az illetékes plébános előtt, két tanú jelenlétében kell kinyilvánítani a házassági szándékot. A hivatalos forma be nem tartása a házasság érvénytelenségét vonja maga után. Akadályok jelentkezhetnek a természet oldaláról, mint kor-hiány, testi képtelenség a házasságra, szellemi fogyatkozás. De amellet az egyházjog is felállíthat akadályokat: rokonság bizonyos fokai, hitbéli és vallásbéli különbségek stb. Manapság az ökumenikus mozgalom és a zsinatnak a vallásszabadságról kiadott nyilatkozata különösen ráterelte a figyelmet az úgynevezett vegyes házasságokra, vagyis a különböző keresztény vallások követőinek egymásközi házasságára. Az Egyház eddig követelte, hogy csak katolikus templomban és az összes gyermekek katolikus nevelésének biztosításával köthetik meg. Ma felteszik a kérdést, szabad-e a nemkatolikus felet olyan ígéretre vagy tette kötelezni, ami ellenkezik lelkiismereti meggyőződésével? Biztos, hogy az egyházak közötti kölcsönös tisztelet és megértés szellemében folytatott tárgyalások meghozzák a kívánt eredményt, amely a lelkiismeret szabadságát és a család vallásos légkörét is biztosítja. A szentség kiszolgáltatói jelen esetben maguk a házaspárok, tehát az Egyház a megkötés módjában tehet engedményeket. Nagyobb nehézség az, hogy a felbonthatatlanságot és a szentségi jelleget illetően is eltérnek a vélemények.

A család mint vallási környezet

A házasság szentségi jellegével a család természetes szerepén kívül adva van a természetfölötti hivatása is. A szentségi jelleget azonban nem szabad úgy elgondolnunk, mint külön ráadást, ami az egyházi áldás eredménye. Maga az életszövetség válik szentséggé, úgy ahogy benne vannak a természetes feladatok is. A kegyelem magát a házasságot hatja át és a feleket ebben a hivatásukban tökéletesíti. Természetesen ezt a kegyelmet is a hitben kell tudatosítani és a hit világánál felhasználni. A két nem egymásra utaltságából és az újszövetségi jelképből következik, hogy a házasság a tökéletesedés iskolája lehet. Az apostol a jelképből indul ki, amikor figyelmeztet: „Férfiak, szeressétek feleségeteket, mint ahogy Krisztus is szerette az Egyházat és feláldozta magát érte” (Ef 5,25). Az áldozatos szeretet, a vele járó önfegyelmesség és türelem igazi erkölcsi tartalmat ad az életnek, amellet alkalmas arra, hogy az esetleg vallástalan házastársnak is képet adjon az evangélium világáról. A szentírási jelkép éppen azt hangoztatja, hogy a házastársak egymás számára Krisztust is képviselik, rajta keresztül pedig Istent, az Atyát.

Hasonló a helyzet a gyermekek viszonyában. A gyermek a családban ismeri meg a tekintélyt, a jóakaró gondoskodást, a felelősséget, a tiszteletet és az engedelmisséget. Viselkedésüknek tükröznie kell Isten tekintélyét és gondoskodó szeretetét. Ha ezt megteszik, beleoltják gyermekeikbe a fogékonyságot Isten elismerésére és az iránta való bizalomra. Viszont a tekintély zsarnoki érvényesítése vagy a felelősség elhanyagolása ellenszenvessé teheti a gyermek előtt a függés és a hála gondolatát. A családi béke hiánya, főleg pedig a válás a gyermeket testileg és lelkileg hontalanná teheti.

A családi környezet az *egyéniesség kialakulására* is döntő hatással van. Mindenki magával

hoz öröklött sajátságokat, de a gyermekkor és a serdülőkor hatásai legalább annyira fontosak a hajlamok kialakulásában. A szülői hatást azért kell emlegetnünk, mert a modern élet, különösen a hírközlő eszközök elterjedése, a családi otthon zártágát megszüntették. A gyermek születése óta szinte több időt tölt idegenek közt, különféle otthonokban, iskolákban, mint otthon. Sőt a szemléltető és szórakoztató eszközök, főleg a televízió, rádió és a film közvetítésével újabb és újabb ablakok nyílnak meg a világ felé. A feladat nem a világtól való elzárkózás, hanem a józan kritika és a mértékletesség. A keresztény nagykorúságnak az is követelménye, hogy az ember helyesen választja meg szellemi táplálékait és szórakozásait. Arra pedig különösen ügyel, hogy gyermekeinek szellemi érdeklődése megtartsa a helyes irányt. Tudomásul kell vennünk, hogy ösztönös természetünk miatt az igények és vágyak könnyen zsarnokká válnak és a személyiség szétszóródásához vezetnek. A lemondás, az önuralom megtanulása olyan ajándék lehet, aminek a gyermek egész életében hasznát veszi s nem fog rózsaberket kívánni ott, ahol egy virágban is gyönyörködhet. Ide tartozik a nemi felvilágosítás kérdése is. A tapasztalat azt mutatja, hogy manapság a fiatalság a nemi felvilágosítást hamarabb megkapja külső környezetében, mint azt a szülők gondolják. Az ő feladatuk az, hogy a felelősséget, a nemiség igazi hivatását érzékeltessék és annak a gyakorlati érvényesítésére is rávegyék gyermekeiket. A szórakoztató ipar túlságosan csak a szórakozás szemszögéből nézi a nemiséget, sőt a házassági problémákat is, és hajlandó álszeméremnek bélyegezni azt a törekvést is, amely rámutat a visszaélés pedagógiai és szociológiai következményeire.

Más részről viszont a hírközlő eszközök elterjedésének megvan az a haszna, hogy az egyes embert és családot kapcsolatba hozza az egész társadalom problémáival és bajaival. Ezzel pedig emlékeztetnek a *szociális felelősségre*, növelhetik az összetartozás tudatát és a megfontoltságot. A család már befelé is szervezett közösség, ahol megtalálható a munkamegosztás, a vezetés és irányítás, az egymásért való felelősség, az együttműködés. Amennyiben a család szeretet-közösség, megtanít arra, hogy az együttélés alapja a jóakaró szolgálat. Az egymásért való élésben anyagi és szellemi javak cserélődnek ki. A szülők legjobban azzal nevelnek, hogy munkájukkal, fáradozásukkal, a felelősség hordozásával bemutatják az emberi élet igazi értelmét. Boldogságukat abban találják meg, ha gyermekükből embert neveltek, aki hozzájuk hasonlóan vállalja az élet feladatait és tud ragaszkodást, hálát mutatni. Az általános embertársi szeretet megvalósítása sokkal könnyebb annak, aki gyermekkorában megtanulta megosztani örömét és bánatát szüleivel, testvéreivel, s tudott lemondani előnyökről, vágyakról, hogy ne rakjon fölösleges terhet azok vállára, akik elkötelezték magukat neki.

Abból indultunk ki, hogy a keresztény házasság Krisztus és az Egyház kegyelmi kapcsolatának jelképe. A kép azonban nemcsak erkölcsi követelményekre figyelmeztet. Krisztus jelen van kegyelme révén, de azt akarja, hogy jelenléte a hitben tudatossá váljék. A család a keresztény *kinyilatkoztatásnak is őrzője*. Az Egyház hirdeti, hogy a keresztség és a bérmálás mindenkit részesít Krisztus főpapi és prófétai küldetésében. Különösen áll ez a szülőkre gyermekeikkel szemben. Szerepük azzal kezdődik, hogy gyermekeiket megkereszteltetik, s azzal folytatódik, hogy biztosítják vallásos nevelésüket. Tudniuk kell, hogy a keresztség nem valami hagyományos szertartás, amit szokás alapján továbbadnak a családban, hanem kifejezetten a hit szentsége. Csak az veheti fel, aki megvallotta hitét. A gyermekek keresztségénél az a magyarázat, hogy ők „az Egyház hitével hisznek”, de ezt a hitet a szülőknek és a keresztszülőknek kell kifejezniük. Nemcsak a szentség kiszolgáltatásánál, hanem a későbbi nevelés folyamán is. A keresztény szülőnek gondolnia kell arra, hogy gyermekét nemcsak a földi életre szüli, hanem Isten országának is polgárt ad. Amikor gyermekét hitre, erkölcsre, becsületességre neveli, a társadalom javán túl Isten országát is építi.

A család vallásos hitét és belső békéjét elmélyíti az Egyház szertartásaiban való közös

részvétel, családi ünnepek megszentelése, az eukarisztiában való részesedéssel, a közös ima, szentírásolvasás, a hitbeli nehézségek megbeszélése és tisztázása. De a család tagjaiban legmélyebb nyomot hagynak azok a tettek, amelyeken meglátszik, hogy valaki úgy vitte véghez, mint hitből fakadó döntést. Lehet erre alkalom pályaválasztásnál erkölcsileg kétes előnyök visszautasításánál, egymásért vállalt különös áldozatnál. Még inkább értékelni kell a családban azt a türelmet és odaadást, amit hosszú betegségek alatt vagy tehetetlen öregekkel szemben gyakorolnak. Nem szabad elfeledkeznünk Krisztus ígéretéről: aki csak egy pohár vizet is ad a másiknak az ő nevében, az is megkapja jutalmát (Mk 9,41).

A család összetartozását, belső melegségét szolgálja a közös szórakozás is. Isten gyermekeinek szabadsága ebben jut kifejezésre: Minden a tiétek, ti Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig Istené, az Atyáé (1Kor 3,22). Szabad örülnünk egymásnak, a természet szépségének, gyönyörködhetünk a technika és a művészet alkotásaiban, csak mindent a neki megillető helyre kell tennünk. A szórakozás lehet felüdülés vagy szenvedély. A szülőkre hárul a feladat, hogy gyermekeiknek itt is komoly útmutatást adjanak. A modern gépesítés úgyis azt eredményezi, hogy több szabadidő marad s annak felhasználása egyre inkább lélektani, szociológiai és vallási probléma lesz.

A papság és a lelki hatalom

Ma az Egyház úgy jelenik meg előttünk, mint emberi intézmény, amelynek van alkotmánya, jogrendje, papsága, hivatalos berendezkedése. Viszont éppen manapság egyre gyakrabban vetik fel a kérdést, hogy mi a Jézus Krisztustól alapított elem és mi az a történeti ráépítés, amit az egyes korok szükségletei alakítottak ki. Már előbb említettük, hogy Krisztus az apostolokra építette egyházát s az apostoli kollégiumot Péter vezetésére bízta, de azt is megkövetelte, hogy a vezetés, a hatalom gyakorlása igazában szolgálat legyen. Mi a hit kérdéseiben a Szentírásra hivatkozunk, mert abban az apostoli tanítás leszűrődését látjuk. De az újszövetségi iratok nem teológiai előadások és nem az egyházi berendezkedés leírásai, hanem alkalmi írások, amelyek az apostoli egyház életének egy-egy oldalát vagy mozzanatát tükrözik. Azt az Egyházat mutatják be, amely éppen alakul, szerveződik; Krisztus hasonlatát használva úgy is mondhatnám: amely kikel a magból és bontakozik, hogy elérje igazi alakját, megvalósítsa élettevékenységét. Ezért az Egyház szervezetét, a lelki hatalom tagozódását nem szabad úgy kiolvasnunk a Szentírásból, hogy ne legyünk tekintettel a történeti fejlődésre, a hagyományra.

Belső szervezettség nélkül egyetlen intézmény sem állhat fenn, és főleg nem működhet mint közösség. Azt is figyelembe kell vennünk, hogy az apostolok idejében az Egyház kis csoportok közössége volt, ahol még nem is volt szükség a hivatalok és munkakörök elkülönülésére. Ott még jobban kiütköznek a karizmatikus vonások, a kegyelmi adományok, mint a jogi megkülönböztetések. Viszont Pál apostol leveleiben már félreismerhetetlenül jelentkezik az apostoli hatalom gyakorlása. A karizmatikus adományokat úgy tekinti, mint a természetfölötti élet különféle megnyilvánulásait, amelyeket azonban nem ötletszerűen, hanem bölcsen kell felhasználni. A tanítást és a vezetést szolgáló lelki hatalom birtokosai az apostol mellett az *episkopos*, a *presbyteros* és a *diakonos*. Az apostol leveleiben az első két név még nem jelent elhatárolt munkakört, vagy legalábbis nem állapíthatjuk meg. Az első század végétől kezdve azonban az episkopos az apostol-utód, egy rész-egyház igazi vezetője, tehát püspök, mellette vannak a presbiterek, a papok és a diakónusok, a szerpapok, akiknek munkakörét már az apostolok meghatározták Jeruzsálemben (ApCsel 6,1-7). Ilyen hagyomány alapján mondta ki hittételként a Trentói zsinat, hogy a püspök, áldozópap és a szerpap lelki hatalma isteni jogon van meg az Egyházban, vagyis Krisztus alapítására nyúlik vissza. A tanítás, a vezetés és a megszentelés feladatának megfelelően beszélünk tanítói, kormányzó és papi hatalomról. A püspökök, papok és diakónusok ezekben részesülnek. A

tanítói és kormányzói hatalom teljességét a pápa kapja, mint a püspökök kollégiumának a feje. A püspökök mint apostol utódok ugyanazt a hatalmat saját egyházmegyéjükben, mint saját hatalmukat gyakorolják, de úgy, mint a testület tagjai, tehát a pápával való közösségben. A kimondottan papi hatalom az áldozatbemutatásra és a szentségek kiszolgáltatására vonatkozik. Ebben nincs különbség a pápa és a püspökök között. Az áldozópapok hatalma annyival kevesebb, hogy nem szolgáltatathatják ki az egyházi rend szentségét és a bérmlást is csak külön felhatalmazás alapján. A diakónusok igazi tiszte: a közösségnek való szolgálat. Végezhetik az igehirdetést, a keresztelést, az áldoztatást, részt vesznek a szervező munkában, a karitatív tevékenységben. A püspöki, áldozópapi és diakonusi hivatalnak megfelelően az egyházi rend szentségének három fokozata van.

A *szentség lényege* mindig a kézzel való érintés és az azt kísérő szavak, illetőleg imádság. Az Egyháznak kezdetől fogva az a meggyőződése, hogy az apostoloknak adott megbízatás akkor vált eleve né, amikor Krisztus kiárasztotta rájuk a Szentlelket. Azóta az egyházi rend szentsége a Szentlelket közli, mint a hatalom forrását és betöltésének zálogát. De ide is érvényes, hogy a Szentlélek Krisztussal egyesíti az embert és az ő számára foglalja le. Az egyházi rend szentségének igazi hatása az, hogy Krisztus főpapságában különleges módon részesít, sokkal inkább, mint a keresztség és a bérmlás. Megvan a különleges lefoglaltság is, azért a papságot jobban kötelezi a Krisztusról szóló tanúságtétel, mint a világi hívőt. Ebben az értelemben a papság a hit egységének, az istentisztelet folytonosságának, az Egyház összetartozásának, a szeretetközösségnek a szerve. Isten népéért van, de a hívők közössége általa kapja szervezethez.

Külön jelentősége van annak, hogy Krisztus a hatalom továbbadását szentséghez kötötte, nem pusztán jogi intézkedéshez. Azt akarta ugyanis, hogy a lelki hatalom gyakorlása az *eleven élet biztosítéka legyen*. Nem elég a megbízatás a tanításra, az áldozat bemutatásra, a szentségek kiszolgáltatására, hanem mindezt végezni is kell, mégpedig olyan módon, amely méltó Krisztushoz és az Isten népéhez. Az Isten örök Igéje is azáltal lett a hit szerzője, hogy emberré lévén, emberi tevékenységével hirdette az evangéliumot, mutatta be az áldozatot és árasztotta ki kegyelmeit. A hatalmában való részesedésnek együtt kell járni életének követésével. Akiket kiválasztott apostolának, azokhoz így szólt: jöjj, kövess engem. A papi szolgálat vállalása tehát különleges kötelességet ró ránk, hogy Krisztust kövessük és ezzel szerezzünk hitelt az evangéliumnak. Viszont az egyházi rend szentségének kegyelmi tartalma is erre vonatkozik. Belső megszentelést ad, belsőleg mélyíti a Krisztushoz való hasonlóságot, amit már a keresztség és a bérmlás kiformált. De mint minden kegyelem, ez sem töri le szabadságunkat, nem forgat ki emberségünkől és egyéniségünkől. Vissza lehet utasítani, vagy lehet holt tökéként magunkban hordozni. Ezért az eszmény megvalósításának lehetnek és vannak fokozatai, sőt akadnak meghazudtolói is. Ahol emberek vannak, ott a botrányok szinte szükségszerűen jelentkeznek. Krisztus ezt előre megmondta, de a figyelmeztetést is hozzáfűzte: jaj annak, aki botrányt okoz.

A küldetés és a lelki hatalom nem azt célozza, hogy a papság külön kasztvá váljék Isten népében. Arra kell példát adnia, hogy a földi élet gondjai, viszontagságai közepette az Istenbe vetett hittel, az örök élet reményével és egymás szeretetével kell megvalósítanunk Krisztus követését. Ha pedig arra gondolunk, hogy az apostol megfogalmazása szerint az evangéliumnak, mint Krisztus keresztségéről szóló tanításnak a hirdetése sokak szemében ostobaság (1Kor 1,18), akkor a papságnak tudnia kell, hogy sok alázat, kitartás, hitre és bizalomra van szüksége. Abban a tudatban kell munkálkodnia, hogy vet és esetleg öntöz, de a növekedést Isten adja. Mindenkinek szüksége van arra, amit az apostol Timóteustól megkövetel: „Éleszd fel magadban az Isten kegyelmét, amely kézzel való érintésem folytán benned él” (1Tim 1,6).

Találkozás Isten akaratával

A keresztény tanítás minduntalan arra hivatkozik, hogy az Istennel fennálló kapcsolatunkat nem szabad csupán jogi függésnek tekinteni. A Fiú elküldése és a Szentlélek kiáradása azt eredményezi, hogy a megváltott és megigazult ember a lét síkján is új helyzetbe kerül: Isten fogadott gyermeke lesz, s a kegyelem, az Isten közelségéből kisugárzó természetfölötti hatás megadja neki a részesedést az isteni természetben. Az apostol azt is hangsúlyozza, hogy minden természetfölötti kívánságot Krisztus közvetítésével kaptunk: „Áldott legyen az Isten, Urunk Jézus Krisztus atyja; Krisztusban minden lelki áldással megáldott minket fenn a mennyben. Mert őbenne választott ki minket a világ teremtése előtt, hogy szentek és feddhetetlenek legyünk előtte. Szeretetből eleve arra rendelt bennünket, hogy Jézus Krisztus által – akarata szerint – gyermekeivé legyünk; hogy magasztaljuk fönséges kegyelmét, amellyel szeretett Fiában jóságosan megajándékozott minket” (Ef 1,3-6).

Az apostol tehát hivatkozik arra, hogy a kegyelmi állapot új, *természetfölötti létmódot ad*, Isten gyermekeinek állapotát, de ennek megfelelően „magasztalnunk kell fölséges kegyelmét”, vagyis meg kell látnunk leereszkedését, jóindulatát, azért hálát kell adnunk és munkálnunk kell Isten megdicsőítését a világban. Ez nem az adás-vétel kölcsönössége, hanem az atya és gyermek viszonya. Isten azt adja, ami atyaságából folyik: a felemelést, boldogítást, az ember pedig köteles megmutatni a hálát, ragaszkodást és szeretetet. Jézus Krisztus beszédeiben mindez úgy szerepelt, mint „az Atya akaratának teljesítése.” Saját magáról azt állította, hogy ez a mindennapi kenyere. Isten országába sem az megy be, aki jámbor szavakat ismételt, hanem, aki megteszi az Atya akaratát (Mt 7,21). Mivel pedig ő közvetíti mindazt, amit Isten adni és mondani akar az emberiségnek, azért a tételt így is fogalmazza: „Aki szeret engem, megtartja tanításomat” (Jn 14,23).

Krisztus tehát nem elméleti ismereteket hoz, hanem az embert irányítja a mennyei Atya felé s ennek a hitbéli *magatartásnak* kifelé is meg kell nyilvánulnia. Az ember egész valóságában áll Isten előtt: gondolataival, elhatározásaival, meggyőződésével és tetteivel. Akik csak filozófiailag mérlegelik az embert, azok is beszélnek etikáról, erkölcsi követelményről, magatartásról, hiszen az ember szükségszerűen megéli a jó és a rossz különbségét, sőt valamilyen ösztönzést a jóra és valamilyen tilalmat a rossz előtt. Ezért a filozófiában is felvetődik a kérdés: mi ennek a megkülönböztetésnek az alapja, mi az *erkölcsi követelmény indítéka és szankciója*? A különféle filozófiai irányok más és más értelmezést adnak a lelkiismeretnek, a személy szabadságának, autonómiájának s ennek következtében az erkölcsiséget is különböző módon értékelik. A régi bölcselők, Arisztoteléstől kezdve az „emberi természetből” vezették le az erkölcsi magatartást. Kant a tudatban megélt „kötelességre” hivatkozik, mint végső alapra; Hegel és követői elégtelennek tartják az egyéni tudatot és a közösségi tényezőkre, illetőleg a közösség életére hivatkoznak, mint rendező elvre.

A keresztény bölcsélet a jó és rossz megkülönböztetését visszavezeti az ember teremtett voltához és szellemi lelkéhez. A *lelkiismeret* igazi emberségünknek és Istentől való függésünknek kifejezője, azért a szavára hallgatni kell. A jó felismerése konkrét esetben lehet fogyatékos, sőt téves, az ösztön felülkerekedése hosszabb-rövidebb időre elaltathatja szavát, de váratlan események újra felébresztik. A lelkiismeretet nem szabad úgy felfogni, mint valami szellemi műszert, mint valami képességet, hanem úgy kell tekinteni, mint az autonóm személy belső struktúrájának kifejezőjét. Az ember megéli, hogy léte milyen célra van beállítva, tevékenységével értékeket valósít vagy rombol s hogy a jónak, a helyesnek követésével kell kifejeznie önmagát. Az apostol hagyományos vallási nyelven azt mondja, hogy „a törvényszabta cselekedet a szívébe van írva” annak is, aki nem kapott külön törvényt (Róm 2,15).

A lelkiismeret tehát a Teremtőtől való függésünket jelzi és Isten akaratát tárja elénk. Az

erkölcsi rend kötelező erejét is csak a Teremtő akaratával magyarázhatjuk. Úgy alkotta meg természetünket, hogy az örök értékek felé tapogatózzék és náluk keresse boldogságát. De mivel megvan a tévedés lehetősége, s az akarat vonalán is bennünk van a gyengeség, külső eligazításra és támaszra is szorulunk. Ezt a célt szolgálja a törvény. Törvényt csak igazi tekintély hozhat, olyan tekintély, amely valamiképpen osztozik a Teremtő jogaiban. Ezért pl. a kereszténység mindig vallotta, hogy az igazságos állami törvények lelkiismeretben is köteleznek. Már Pál apostol így beszél leveleiben (Róm 13,1-7; 1Tim 2,2).

Istennek ahhoz is joga van, hogy a természet keretéből kiemelje az embert és természetfölötti üdvrendet készítsen számára. Az üdvrend azt jelenti, hogy új létsíkra emeli, új képességeket ad, de új követelményekkel is előáll. A természetfölötti üdvrend először az ószövetségi kinyilatkoztatásban fejeződött ki. Isten szövetséget köt egy néppel, feltárja előtte a megváltás reményét, de kötelességévé teszi, hogy tanúskodjék szentségéről, mindenhatóságáról és irgalmáról. Mivel az ígélet valóságát a távoli jövő takarta, a szövetség egyelőre a konkrét törvényben fejeződött ki. Ez lett a vallás központja s a gyarló ember annyira belebotlott a betűbe, hogy a szellemet alig ismerte fel.

Az ószövetségi törvénnyel szemben Krisztus a kegyelmet hozta (Jn 1,17). Nem az előírások tömkelegében látta művének biztosítását, hanem a belülről fakadó vallásosságban. Nem szövegeket tárt elénk, amit értelmeznünk kell, hanem azt akarta, hogy a hitben a mennyei Atyára tekintünk, aki őbenne, a megtestesült Fiúban személyesen és véglegesen felénk fordult. Ebből a személyes kapcsolatból és a megváltás misztériumából kell kiolvasnunk Isten akaratát és saját kötelességünket. Ezzel a régi törvényt és a lelkiismeret szerepét nem rontotta le, hanem tökéletesítette. A teremtményi függés megmarad, de azt is tudjuk, hogy nem vagyunk jövevények, hanem Isten háza-népe (Ef 2,19).

Pál apostol az új kegyelmi tartalmat ebbe a három tételbe foglalja bele: a megigazult ember *Krisztus titokzatos testének a tagja*, ennek következtében *Isten gyermeke és a Szentlélek temploma*. A megváltott állapot tehát elsősorban adomány, nem követelmény. Krisztusból, mint főből kiárad a Szentlélek a tagokra és képesíti őket, hogy Isten gyermekeihez méltó életet éljenek. Útmutatásra természetesen itt is szükség van. De a törvény nem öncélú képződmény, hanem az a mód, ahogyan a gyermeki magatartást kifejezzük. Az alapvető törvény az Istenre és az embertársra irányuló szeretet, minden más ebből folyik. Krisztus ezzel megadta a lehetőséget, hogy a törvényt, az erkölcsant ne úgy értelmezzük, mint külső vázat, amelybe bele kell kényszeríteni életünket, hanem úgy, mint a gyermek szabadságának, kibontakozásának kifejezőjét. Az Atya Krisztus alakjában és életében mutatta meg, mit kíván az embertől, de mivel Krisztus valóságos ember, azt is bemutatta, hogyan válaszol az ember az Atya felhívására. Ezért a keresztény erkölcsant nem lehet más, mint Krisztus követése.

A törvény és az evangélium

Az ószövetségi törvényt és Krisztus evangéliumát több szempontból szembeállíthatjuk egymással. Szent Pál megfogalmazásában az előbbi inkább az ember kiskorúságát, szolgátságát jelképezte, az utóbbi pedig Isten gyermekeinek szabadságát. Az apostolok már az úgynevezett jeruzsálemi zsinaton kimondták, hogy a megkeresztelteket a mózesi törvény nem kötelezi, minden erkölcsi kötelességük a Krisztusba vetett hitből fakad. Nem a régi ruhát kell foltozni, hanem az új bort új tömlőbe önteni. A cél a benső ember megújulása: ugyanazt a lelkiületet ápolni magunkban, mint ami Jézus Krisztusban volt (Fil 2,5). Az Egyház az Ószövetségből csupán a Tízparancsolatot vette át. De nem azért tulajdonít neki kötelező erőt, mivel a mózesi törvénynek része volt, hanem azért, mert úgy tekinti, mint az Isten iránt és embertársaink iránt való, természetünkből fakadó kötelességeink összefoglalását. Az első három az Istennel való kapcsolatnak ad kifejezést. El kell ismerni uralmát, egyedül őt illeti

imádás, ő az élet célja és az erkölcsi rend bírója. Az iránta való engedelmességnek két próbaköve volt: tartózkodni nevének káromlásától és megszentelni az Úr napját.

1. A kereszténység magáévá teszi ezt a *természetünkből fakadó kötelességet*, de nem áll meg ennél a váznál. Az Istennel fennálló kapcsolatunknak Jézus Krisztus adott tartalmat, azért erkölcsi magatartásunkat is az ő tanítása nyomán rendezzük. Krisztus természetesnek tartotta a meglévő negatív parancsot, amely tiltotta az idegen istenek tiszteletét, a bálványimádást, Isten nevének hiába vételét. De nem ezeket emlegeti, hanem a *gyermek pozitív kötelességeit*. Isten uralmának elismerését azzal kell megmutatni, hogy igyekszünk a szeretet követelményeit megvalósítani. Krisztus erkölcsstanában nem a bűn kerülésén van a hangsúly, hanem az erények gyakorlásán. A jó követése a legbiztosabb módja a bűn kerülésének, ő saját életének feladatát is abban látta, hogy az Atyát megdicsőítse a rábízott feladat elvégzésével.

Amikor mi erényeket emlegetünk, elsősorban személyes magatartásra gondolunk, nem egyes tettek. Nem tetteink kerülnek mérlegre az ítéleten, hanem mi magunk. A tettek egyéniségünkből folynak, tehát állandó gyakorlásukhoz a lelkületet kell kiformálni. Isten imádása, nevének megszentelése, akaratának teljesítése csak úgy sikerül, ha kialakul bennünk a hiten, reményen és szereteten alapuló személyes kapcsolat. Krisztus hallgatói is észrevették, hogy az ő tanításában van valami új a törvénymagyarázók követelményeivel szemben. Nem a törvény alkalmazásának lehetőségeit boncolgatta, hanem ráirányította a tekintetet az Atyára, aki úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát is áldozatul adta érte (Jn 3,16).

Az apostol is a három isteni erényt emlegeti elsősorban. A tesszalónikai levélben ezt írja: „Állandóan gondolunk Istenünk és Atyánk előtt tevékeny hitetekre, áldozatos szeretetetekre és Urunkba, Jézus Krisztusba vetett szilárd reményetekre” (1,3). A három erény birtokában ismerjük Istent, tudjuk, mit akar velünk, mit kíván tőlünk és átéljük a szeretet ösztönzését. Az éjszaka bizonytalanságával szemben a nappal hangulatában vagyunk. „Ne aludjunk tehát, hanem legyünk éberek és józanok”. A hitet és szeretetet úgy hordozzuk, mint a páncélt, az üdvösség reményét pedig úgy, mint a sisakot (1Tesz 5,9).

Tévesen értelmezné az evangéliumot, aki az *Isten gyermekeinek szabadságát* úgy fogná fel, mint kötelesség és szabály nélküli életet. Az ember a kegyelmi rendben sem lehet saját magának az eszménye és törvénye. Számunkra az eszmény és a törvény maga Krisztus, az Istenember, aki egyúttal a kegyelmi segítségnek is forrása. A hozzá való hasonlóság sem tetteinek külső utánzásával érhető el, hanem a lelkület gyökeres átforgatásával. Az öncélú testi embert meg kell fékezni, hogy kialakuljon a lelki ember. A kifejezett törvény ezt az utat mutatja. De mindaddig holt betű marad, amíg nem az evangélium szellemével vesszük magunkra. A törvényre, mint megfogalmazott kötelességre szükségünk van, hiszen a világos látás, az elvek alkalmazása nem könnyű feladat. De még nagyobb szükségünk van arra a közösségi légkörre, amely magyarázza a törvényt és bemutatja teljesítését. Minden keresztény nemzedéknek ki kell alakítania azt a szellemiséget, amelyben az egyes hívő egész életét úgy foghatja fel, mint Isten szolgálatát, megdicsőítését és országának terjesztését.

2. A Tízparancsolat második része az *embertársakkal fennálló kapcsolatunkat* rendezi. Az apostoli tanítás szerint ezek a kötelességek össze vannak foglalva ebben a parancsban: Szeresd embertársadat, mint magadat (Róm 13,8-10). Mi valljuk, hogy a szülők tisztelete, az élet védelme, a házasság sértetlensége, az embernek az anyagi javakhoz, a becsületéhez és szabadságához való joga természeti törvény, tehát megtartásuk az emberhez méltó élet követelménye. De mint keresztények nem elégedhetünk meg ennyivel. A törvényt itt is az evangélium világosságánál kell értelmeznünk. Nem csupán úgy kell tekinteni őket, mint az emberhez méltó élet elengedhetetlen kellékeit, hanem úgy is, mint Isten országának útjait. Az egész teremtett világ felvételt nyert a természetfölötti rendbe, és arra van hivatva, hogy

megdicsőüljön.

Lássuk röviden, hogyan beszél Pál apostol ezekről az erkölcsi követelményekről. A kiindulás a keresztény öntudat: „Újultatok meg lélekben és érületben s öltsetek magatokra az új embert, aki az Istenhez hasonlónak alkotott, megigazult és valóban szent teremtmény” (Ef 4,23). Az egymás iránti viselkedést nemcsak az határozza meg, hogy mindnyájan emberek és Isten teremtményei vagyunk, hanem az, hogy Krisztusban testvérek lettünk. Mint az ő misztikus testének tagjai, összetartozunk. Ezért a részletes utasítások így szólnak: „Beszéljen mindenki őszintén embertársával, hiszen tagjai vagytok egymásnak... Aki lopott, ne lopjon többé, hanem dolgozzék és keressen kenyeret keze munkájával, hogy legyen miből adnia a szűkölködőnek is... Semmiféle rossz szó ne hagyja el ajkatokat, hanem csak olyan, amely alkalmas az épülésre... Legyen távol tőletek minden keserűség, indulat, haragtartás, szóváltás, káromkodás és minden egyéb. Inkább legyetek egymás iránt jóindulatúak, könyörületesek és bocsátsatok meg egymásnak, amint Isten is megbocsátott nektek Krisztusban” (Ef 4,24-32). A Krisztushoz való tartozás és az ezzel járó megszentelődés még jobban kitűnik a szemérmertlenség bűnének megbélyegzéséből: „Nem tudjátok, hogy testetek Krisztus tagja? Leválasszam tehát Krisztus tagját és a feslett nő tagjává tegyem? (1Kor 6,15).

A természetfölötti motívumok hangsúlyozása nem teszi fölöslegessé a törvény pontos meghatározását és kifejezését. Csak tisztában kell lennünk azzal, hogy más a törvény ismerete és más az a szeretet, hűség és buzgóság, amely a megtartására indít. Az evangélium ezt fontosabbnak tartja, mint a törvény aprólékos körülírását.

Végül az erkölcsi tanításnak ebből a módszeréből még egy fontos következtetést kell levonnunk. A kereszténység *nem elégedhet meg az úgynevezett individualista erkölcsstannal*. Nem elég arra törekedni csupán, hogy a bűn elkerülésével biztosítsuk egyéni üdvösségünket Isten előtt. Az újszövetségi tanítás az egyén üdvösségét mindig az egész üdvrend keretében látja. A végső állapot a Krisztus fősege alatt kialakult rend lesz (Ef 1,10), s erkölcsi erőfeszítéseinknek már itt is ebbe az irányba kell mutatniuk. Isten országát az igazságosság, szeretet, jóság, egyenlőség és béke jellemzi. A törvény megtartásával hozzájárulunk ehhez a rendhez és békéhez. Amennyiben pedig az erkölcsi rendet úgy tekintjük, mint az Istennel fennálló személyes viszony légkörét, abban a törvényen kívül helyet kapnak az úgynevezett evangéliumi tanácsok is. Az igazságosságra való törekvésen túl lehet vállalni az önkéntes szegénységet, hogy másokat boldogítsunk és hogy példát adjunk a kapzsiság leküzdésére. Házasság helyett lehet vállalni az önkéntes megtartóztatást, hogy fenntartás nélkül kereshessük azt, ami az Istené (1Kor 7,32).

Az evangéliumi tanácsok terén is tisztában vagyunk azzal, hogy a követelményt megelőzi a kegyelem kiáradása. Krisztus testének tagja a Főből kisugárzó erőt kapja. Ezért a tökéletességre való buzdítás nem megvalósíthatatlan eszményt emleget. „Szeressetek tettetés nélkül, irtózzatok a rossztól, ragaszkodjatok a jóhoz. A testvéri szeretetben legyetek gyöngédek egymáshoz, a tiszteletadásban előzzétek meg egymást. A buzgóságban ne lankadjatok, legyetek tüzes lelkeitek: az Úr az, akinek szolgáltok. A reményben legyetek örvendezők, a nyomorúságban béketűrők, az imádságban állhatatosak”. Mivel a kegyelem kiáradásáról biztosak vagyunk, bizhatunk abban, hogy az erény hősies követése is meghozza gyümölcsét még akkor is, ha emberileg gyengeségnek látszik: „Ha ellenséged éhez, adj neki enni, ha szomjazik, adj neki inni. Ha ezt teszed, izzó paraszat raksz a fejére. Ne engedd, hogy legyőzzön a rossz, inkább te győzd le a rosszat jóval” (Róm 12,20-21).

A mai világban a társadalmi tudatosulás nagy lépésekkel halad előre. Mindenki tudni akarja, mi a joga és kötelessége a társadalomban s igyekszik annak egyénileg és szervezett csoportokban érvényt szerezni. Minden eszmének az értékét azon mérik le, mennyire tudja az embert emberibbé tenni és mennyivel tud hozzájárulni a társadalom javához. Amennyiben a keresztény erkölcsstan mögött a személyes Isten és az örök élet áll, követelményeiből nem lehet kiiktatni a „kereszt balgaságát”. De ezt a balgaságot helyesen kell értelmezni, mert az

apostol szerint „Isten balgasága bölcsőbb az embereknél és Isten gyöngesége erősebb az embereknél” (1Kor 1,25). Nem hirdetünk olyan erkölcsant, amely semmibe veszi az igazi földi értékeket, hiszen azok is a teremtő Istentől származnak. Sem az erkölcsantnak, sem az aszkétikának nem az a célja, hogy az embert kiforgassa személyes méltóságából és megalázza, hanem az, hogy *kifejezést adjon az istengyermeki öntudatnak*. A balgaság csak azt jelenti, hogy ott is teljes odaadást, lelkiismeretességet és hűséget kell mutatni, ahol emberileg nem kapunk viszonzást vagy elégtételt, pl. a megbocsátásnál, az előlegezett bizalomnál és a nagylelkűségnél. A jóság erejébe vetett hitnek éppen olyan társadalomban van szerepe, amelyben az emberek egyre több kulturális és technikai szállal kapcsolódnak egymáshoz, s ahol a tömeglélektan jelenségei egyre hatalmasabb tényezőkké válnak.

A küzdelem és szenvedés megszentelése

Bármilyen oldalról akarjuk megvilágítani az Istennel való találkozást, mindig szem előtt kell tartanunk, hogy Krisztus az út, igazság és élet, csak az ő közvetítésével jutunk az Atyához. Viszont az egyházi tanítás kezdettől fogva hangsúlyozta, hogy mivel őbenne az isteni személy vette magára emberi természetünket, azért egész emberségünket bevonta a megváltásba: a munkát, a fáradozást, az erények gyakorlását, a kísértés legyőzését, a szenvedést és a halált. A megigazulás állapota azt jelenti, hogy a hittel és a keresetséggel Krisztust öltjük magunkra. Mivel így a természetfölötti világba is átnyúlunk létünk, azért emberi tetteink új értéket kapnak. Mint Krisztus testének tagjai, osztozunk a fő sorsában. Az apostol ilyen kifejezéseket használ: „Amint bőven van részünk Krisztus szenvedésében, olyan bőven lesz részünk Krisztus révén a vigasztalásban is” (2Kor 1,5). „Szenvednünk kell vele együtt, hogy vele együtt meg is dicsőülhessünk” (Róm 8,17). Nem azt akarja mondani, hogy valami új szenvedést kell magunkra vállalnunk, hanem azt, hogy az élet megpróbáltatásait úgy vehetjük, mint Krisztus sorsában való részesedést. Ebben a helytállásban alakul ki bennünk a hozzá való hasonlóság, aminek csíráját megkaptuk a kegyelemben.

Valóban hiányos lenne a megváltás gondolata, ha nem lennénk meggyőződve, hogy a *szenvedés sem elvesztegetett idő és energia* életünkben, hanem része a tökéletesedésnek. Számunkra az egész élet „az üdvösség napja” (2Kor 6,2), de a szenvedés éppen ezért probléma. Hiszen amikor megváltásról, üdvösségről beszélünk, mindig a személyes Isten szerepét és irgalmát emlegetjük. Emberi szempontból a szenvedés, csalódás, sikertelenség inkább azt a látszatot kelti, hogy nincs cél, nincs gondviselés, hanem a véletlen hullámai dobálják életünket. Feleletet csak a hitből kaphatunk. Krisztus feltámadása igazolta, hogy ő emberi természete szerint tökéletes jutalmat kapott a munkáért, küzdelemért és a szenvedésben való helytállásért. A küzdelmes élet adott alkalmat neki olyan erények gyakorlására, amelyek az embert egész nagyságában mutatják meg: a bűnnel szembeállítható a megbocsátást, a durvaságot megszegyenítette szelídséggel, az ellenségeskedést szeretettel, az irigységet nagylelkűséggel. Megmutatta, hogy a küldetéshez való hűség csodálatos lelki erőt ad és hogy az örök élet javai kárpótolnak minden veszteségért.

Pál apostol a gyakorlati élet számára is levonja a tanulságot abból a tételből, hogy a keresetséggel Krisztust öltjük magunkra. A fáradozások és bánatosságok nyomaira gondolva azt állítja magáról, hogy Krisztus jegyeit viseli testén (Gal 6,17), a fogságban eltöltött nélkülözésekkel pedig kiegészíti testében Krisztus szenvedéseit (Kol 1,24). Az élet tehát új dimenziót kap. Emberi problémáink az Istenember problémái lesznek, hiszen ő azonosítja magát velünk. A kölcsönösséget úgy is kifejezhetjük, hogy az ő misztériuma a mi életünk tartalmává válik. Az értelmezés nem azt akarja mondani, hogy a szenvedést magát különleges értéknek tekintjük. Nem a fáradság és szenvedés az érték, hanem az a személyes magatartás, amit a megpróbáltatásokban is megvalósítunk: a remény, a hűség, a lelki erő, a

kötelességteljesítés és az Istenbe vetett bizalom.

A *betegek kenetét* vagy *betegek szentségét* ebben az összefüggésben kell néznünk. Az „utolsó kenet” elnevezés azt a hiányos teológiai értelmezést tükrözte, amely csak a jó halálra való előkészületet látta benne. Ezért érthető, ha igyekeztek valóban az utolsó percekre hagyni. Pedig ha meggondoljuk, hogy Krisztus a szentségeket kimondottan a hívők számára rendelte, akkor azok nem csupán az üdvösségre szükséges kegyelem eszközei. A szentségekben egyre inkább magát Krisztust öltjük magunkra, tehát a kiszolgáltatásuk és felvételük tanúságtétel a megváltás valósága mellett. A keresztséggel tanúsítjuk, hogy Krisztus bevon bennünket halálának és feltámadásának misztériumába és saját misztikus testének tagjává tesz. A bérálásban megvalljuk, hogy hiszünk a Szentlélek kiadásában, az oltáriszentség vételekor kifelé is hirdetjük, hogy Krisztus áldozatának megváltó hatása van. A bűnbánat szentségében nemcsak bűneink bocsánatát akarjuk elnyerni, hanem dicsőítjük az irgalmas Istent, aki Krisztusban kiengesztelődött a világgal. A betegek kenete is ilyen tanúságtétel. Megvalljuk, hogy a betegség és a halál sem végzet, hanem osztozás Krisztus halálában, aki tudta, hogy hazatér az Atyához.

A halál gondolata érthető módon mindig nyomasztóan nehezedett az emberre. Madách szavait mindenki hajlandó ismételtetni: Csak az a vég, csak azt tudnám feledni! Bennünket a hit arra tanít, hogy a vég egyúttal *új kezdet*. Ha pedig Krisztus külön szentséget rendelt, hogy a betegségben is kiáraszsa ránk kegyelmét, ezzel jelezte, hogy nem közömbös számára, hogyan fejezik be embertestvérei az életet. Nekünk azért adta a külső szertartást, hogy azzal hirdessük a világban az ő irgalmát és így irányítsuk feléje az emberek tekintetét.

Ha a megigazulásban Isten gyermekei lettünk, ez a hivatás arra kötelez, hogy az Isten gyermekeinek a lelkületével éljünk és munkálkodjunk. De arra is kötelez, hogy a hit, remény, szeretet birtokában tudjunk szenvedni és meghalni. A betegek kenetének feltétele tehát elsősorban azt a célt szolgálja, hogy a Krisztushoz való hasonlóság a betegségben is megnyilvánuljon rajtunk. A keresztyén embernek el kell jutnia erre a meggyőződésre: „Amíg élünk, Istenben élünk, s ha meghalunk, Istennek halunk meg. Tehát akár élünk, akár meghalunk, az Úréi vagyunk” (Róm 14 8).

Az evangéliumok tanúsága szerint Krisztus legtöbb csodája betegek gyógyítása volt. Ha pedig elfogadjuk, hogy benne az Isten véglegesen kinyilatkoztatta magát, akkor tudomásul kell vennünk, hogy tettei egyúttal jelképek is: jelzik Isten végső akaratát. A betegek gyógyítása egyrészt igazolta Krisztus természetfölötti erejét, másrészt felhívta a figyelmet arra, hogy akik embertársaik szenvedését enyhítik, azok Isten akarata szerint járnak el. De ezeken túl arról is meggyőz, hogy Istennek *szándékában áll a teljes megváltás*. Krisztus az „élet szerzője” és megadja azt az örök életet, ahol „nem lesz többé halál, sem gyász, sem jajgatás” (Jel 21,4). A betegek kenete ezt a hitet erősíti bennünk, sőt a lélek békéjével és a szeretet növelésével már elővételez valamit abból az állapotból.

A szentséget már az apostoli időkben kiszolgáltatták. Erről olvasunk Jakab apostol levelében (5,14-15). „Beteg valamelyiketek? Hívassa el az egyház elöljáróit és azok imádkozzanak fölötte, kenjék meg olajjal az Úr nevében. A hitből fakadó ima megszabadítja a beteget és az Úr talpra állítja, s ha bűnöket követett el, bocsánatot nyer”. A szöveg utal a külső szertartásra és a belső kegyelemre, ami éppen a szentségek sajátja. Mivel a szentség a szenvedő Krisztus misztériumában részesít és így közli a kegyelmet, azért a beteg kellő hittel, komoly szándékkal és előzetes bűnbánattal készüljön a felvételére. Feltételesen olyan betegnek is feladható, aki már elvesztette öntudatát, de előzetesen jelét adta szándékának vagy legalább megvált benne az elhatározás, hogy keresztyén ember módjára rábizzza életét Isten irgalmára.

A kötelesség és a bűn

Isten a kinyilatkoztatásban úgy mutatkozik meg, mint teremtő, mint úr és mint atya. Mindegyikben benne van a tekintély s ennek következtében mindegyik hangoztatja az ember függését. Az atyaság ugyan a gyermeki függés színeit juttatja eszünkbe, de ez sem feledteti azt az alapvető függést, amely teremtett mivoltunkból folyik. Mind a teremtés, mind a kinyilatkoztatás határozott erkölcsi keretet ad életünknek s az isteni tekintély arra kötelez, hogy ezt a keretet munkával, erényekkel, engedelmisséggel kitöltsük, de határait ne lépjük át. Ahogy ez a függés lelkiismeretünkben tükröződik, *kötelességnek* nevezzük.

Személyes szabadságunk, megfontoló képességünk azonban lehetővé teszi, hogy a kötelességet adott helyzetekben felülvizsgáljuk és elfogadjuk vagy elforduljunk tőle. Észrevesszük, hogy befolyásol a hangulat, az önzés, az ösztönös kívánság, a félelem vagy anyagiasság. Kimondottan keresztény szempontból nézve a dolgot, azt is mondhatjuk, nem mindig cselekszünk a hit, a remény és a szeretet irányítása mellett. Személyes szabadságunknak ezt a felsülését, a kötelesség elhanyagolását nevezzük bűnnek. Nem nehéz megérteni, hogy a Szentírásnak igaza van, amikor a bűnt úgy jellemzi, mint valami hatalmat, vagy egyenesen a „gonoszság titkáról” beszél (2Tessz 2,6). A titkot belülről, kívülről egyaránt érezzük. Bennünk van a megosztottság, amit az apostol így ír le: „Bár a jót szeretném tenni, mégis a rosszra vagyok kész. A belső ember szerint az Isten törvényében lelem örömem, de tagjaimban más törvényt észlelek s ez küzd értelmem törvénye ellen és a tagjaimban levő bűn törvényének rabjává tesz” (Róm 7,21-23). Kívülről pedig megéljük a csábítást, a rossz példát, a kényszerítő helyzetet s ezek befolyásolnak abban, hogy a lelkiismeret szava ellen tegyünk.

Már ezekből kiviláglik, hogy bűnről csak *szabad, önrendelkező személlyel* kapcsolatban beszélhetünk. A keresztény tanítás ebben különbözik minden más olyan véleménytől, amely az erkölcsi rosszról csupán azt tartja, hogy az egy külsőleg és belsőleg, történetileg és biológiailag meghatározott lénynek a hamis beilleszkedése a világ rendjébe. Ahol nincs benső szabadság, ott nem beszélhetünk felelősségről és nincs helye a felelősségre vonásnak sem.

Ha figyelünk arra, amit az Istennel fennálló kapcsolatunkról ismételtelen elmondtunk, akkor a bűn meghatározásánál még újabb szempontokra is ki kell térnünk. A lelkiismeret szavában a kötelesség mindig úgy mutatkozik meg, mint az egyénnek és közösségnek tisztultabb, felsőbbrendű java. A kinyilatkoztatás pedig hozzáteszi, hogy a kötelesség Isten szeretetének megnyilatkozása, amennyiben alkalmat ad arra, hogy képességeinket kibontakoztassuk és az erények gyakorlásával tökéletesedjünk. Ezért a bűnben mindig benne van *Isten szeretetének visszautasítása is*. Annál inkább, mivel a megváltás következtében a kegyelem kiáradása egyetemes, és így a konkrét ösztönzést is megkapjuk a jóra.

A szeretet visszautasítása még világosabb lesz a következő megfontolásból. Az ember nem befejezett lény, hanem állandóan bontakozik, fejlődik: minél többet akar megismerni és birtokolni a világból. De amikor átlépi az erkölcsi törvényt, akkor mindig olyat akar megszerezni, ami sérti Istennek vagy embertársának jogait. A hazugság, lopás, erőszak, hűtlenség mindig személyeket is megszorít, ezért mondjuk, hogy a bűn nemcsak hamis beilleszkedés a világ rendjébe, hanem a személyek közötti kapcsolatnak, az igazságosságnak és szeretetnek a megsértése. Ebben mutatkozik a bűn rosszasága, kegyetlensége. Amikor a Miatyánkban azt kérjük, hogy Isten szabadítson meg a rossztól, akkor elsősorban a bűn rosszaságára gondolunk.

A bűn igazi rosszasága a benső elhatározásban, a *szándékban* van. Itt jön létre a személyes állásfoglalás. A külső tett már csak ennek a végrehajtása. Ezért hagyományosan megkülönböztetnek benső és külső bűnt. Amennyiben azonban a bűn emberi tett, mindig együtt van benne a pozitív és negatív elem. Az orvosi beavatkozás okozhat súlyos testi fájdalmat, s ez mégis lehet jótett, viszont egy ugyanolyan jogtalanul okozott seb az élet elleni

merényletnek számít. Magát a bűnös jelleget az ártalom, a hanyagság, az érdektelenség fejezi ki. A negatív vonás miatt minden bűnben van valami érthetetlen, irracionális. Ha az embert teológiai szempontból nézzük, akkor ezt az érthetlenséget úgy is kifejezhetjük, mint a *céltől való elfordulást*, az élet igazi értelmének tagadását. A személy oldaláról a negatívum mégis pozitívumnak látszik. A bűnös tettben az én a maga függetlenségét igyekszik kimutatni s úgy tekinti magát, mint abszolút normát. A Szentírás mély lélektani meglátás alapján foglalja szavakba a kísértés ősmintáját: olyanok lesztek, mint az Isten.

A függetlenség túlhangsúlyozásában találjuk meg a tudatos bűn igazi benső jegyét: az Istentől való elfordulást. Természetesen csak a keresztény nyelvhasználatban fejezhetjük így ki magunkat. A hit tanítása szerint ugyanis az erkölcsi rend végső normája a teremtő Isten akaratára. De tudjuk azt is, hogy nem minden bűnben van benne a tudatos szembehelyezkedés a személyes Istennel. Az erkölcsi rendet, a jó és rossz közötti különbséget, a lelkiismeret szavát az is átéli, aki nem jutott el a személyes Isten tisztult ismeretére. A bűn nála is szembehelyezkedés egy magasabb rendű világgal, igazi emberi követelménnyel, s a felelősség éppen ebből származik. A jó és rossz megkülönböztetésénél egyes esetekben előfordulhat leküzdhetetlen tévedés, hiszen az ember alá van vetve a nevelés, a környezet hatásának, a hangulatnak és a szokásnak, de az élet egész keresztmetszetét tekintve mindenütt jelentkezik az igazi erkölcsi követelmény. Azért mondhatjuk, hogy az *élet igazi emberi tartalmától való elfordulás* egyúttal az Istentől való elfordulás, hiszen az ember létében is függ tőle, nemcsak jogi kapcsolatában. De mivel nincs tisztán negatív emberi tett, azért az erkölcsi normától és Istentől való elfordulás egyben valamilyen önző érdekhez, illetve tapasztalati dologhoz való ragaszkodást is jelent. Az ember abszolút módon érvényesíteni akarja a természet fölött való uralmát.

Ezekből az elemekből kiindulva mondhatjuk, hogy a bűnök nem egyformán súlyosak. Egyénileg a szándék rosszasága a döntő, viszont a szándékba belejátszik a szabad akarat, a világos látás, a szenvedélytől való mentesség, sőt magának a tárgynak vagy a tettek a nagysága is. Más a benső magatartása annak, aki hazugsággal magát a kellemetlen helyzetből kivágja és ismét más annak, aki házasságot tör vagy emberi életet áldoz fel saját vágyainak. Az egyházi tanítás hagyományosan megkülönbözteti a gyarlóságból fakadó *bocsánatos bűnöket* és az úgynevezett *halálos bűnöket*. Ezek az utóbbiak az Istentől való teljes elfordulást jelentik, s magukkal hozzák a kegyelmi rend elvesztésének, vagyis az örök élet elvesztésének a veszélyét. A halálos bűn a „lélek halálát”, az örök halált juttatja eszünkbe. De az igazságot itt sem szabad leegyszerűsíteni. Ma a teológusok halálos bűnnek inkább csak azt mondják, amelyben már jelen van a megátalkodottság, vagyis az erkölcsi rendtől való végleges elfordulás. Súlyos bűnnek nevezik azt a tettet vagy kötelességmulasztást, ahol megtalálható a teljes emberi felelősség és maga a tett is az erkölcsi rend lényeges sérelme. A megátalkodottság lélektanilag az ilyen tettek ismétléséből eredhet. Mindenesetre meg kell látnunk, hogy súlyos bünt nem lehet véletlenül elkövetni, de nem is kell hozzá okvetlenül Istennek vagy az embereknek a gyűlölete. A házastársi hűséget és az emberi jogrendet is meg lehet súlyosan sérteni hanyagságból, nemtörődomségből, mulasztásból, nem pedig csak gyűlöletből.

Jézus arra hivatkozott, hogy a gonosz gondolatok és tettek a szívből törnek elő (Mk 7,14-23). A bűn kerülésének útja nem az elméleti jegyek tisztázása, hanem a lelkiület alakítása, az emberi személy nevelése. A lelkiismeret érzékenységét, a kötelesség meglátását és a jóra való készséget kell fokozni. Mindnyájan hajlamosak vagyunk arra, hogy önmagunknak és érzéki vágyainknak kedvezünk, azaz hogy megsűrjünk a szűnyogot és lenyeljük a tevét. A rossz példa azért terjed, mert mások viselkedésében saját bűnös vágyaink igazolását látjuk. Az ilyen benső hajlamokkal szemben ajánlja a Szentírás az állandó önfegyelmezést és virrasztást. Istennek megvan a joga, hogy bármikor számonkérje tetteinket.

A bánat és megbocsátás

Már előbb láttuk, hogy a feltámadt Krisztus egyik első tette a bűnbocsánat meghirdetése volt. Saját bűnbocsátó hatalmát átadta apostolainak s ettől kezdve az Egyházban folytatódik a kiengesztelődés szolgálata. Abban az istenképben, amit Krisztus az Atyáról megrajzol, a legrokonszenvesebb vonás az irgalom és a megbocsátás. A tékozló fiú atyjáról mondott példabeszéd a megbocsátás ingyenességét hangsúlyozza, az elveszett pénz és az elveszett bárány története pedig azt az örömet emeli ki, amit a mennyben éreznek a bűnös megtérésén. Ez csak úgy magyarázható, hogy az ember szabadsága a megtérésben is megmarad. Bár a lelki változás egészen a kegyelem hatása alatt megy végbe, de mindvégig személyes döntés marad s ez adja igazi értékét.

Ha arra gondolunk, hogy kisebb-nagyobb önzés, szeretetlenség, mulasztás, kapzsiság, érzékiesség állandóan kíséri viselkedésünket, akkor jogosnak tartjuk, hogy Krisztus a mindennapi imába is beleszötte a megbocsátásért való fohászt. A bűn lényeges elemének az erkölcsi renddel való szembehelyezkedést, a személyes autonómia túlhangsúlyozását, vagyis végeredményben a kevélységet tekintettük. A *bánat* ennek ellenkezője: megalázódás, szerénység, Isten uralmának elismerése. Csak ezzel a lelkülettel lehet kimondani, hogy sajnáljuk, amit elkövettünk. A csendes magunkbaszállás fontosabb, mint az érzelmi elem. Egyszerű természetes bánatról akkor beszélünk, ha a bűn következményei miatt magunkat vagy másokat sajnálunk. A bűnbocsánathoz természetfölötti bánat kell, vagyis az a sajnálkozás, amelynek indítéka Isten hatalma vagy szeretete. Mivel az ilyen bánat a személyes kapcsolatunkat rendezi Istennel, azért csak kegyelmi hatásra jön létre. Ilyen értelemben imádkozik a próféta: „Téríts bennünket magadhoz, Uram, és megtérünk” (Sirák 5,21). De a kegyelem nem kapcsolja ki a szabad akarató állásfoglalást, hanem arra ösztönöz, ezért a próféták ilyen formában is közvetítik Isten felhívását: „Térjete meg hozzám és én is felétek fordulok” (Zak 1,3).

A szeretetből fakadó bánatot *tökéletes bánatnak* nevezzük, mivel benne van az Istennel fennálló viszony tisztázása. A szeretet helyreállítja Isten uralmának, tekintélyének elismerését, feleletet ad jóságára és igyekszik a sérelmet orvosolni. Mindezt nem lehet elmondani arról a bánatról, amelynek indító oka csupán az Isten hatalmától való félelem. A hagyományos teológia mégis azt tanítja, hogy ez is igazi töredelem és a bűnbánat szentségében a gyónással és feloldozással együtt megadja a teljes megigazolást. Vigyáznunk kell azonban arra, hogy bánat alatt őszinte személyes magatartást értsünk, ne pedig imaformulák gépies elmondását. Nem az érzelmeken van a hangsúly, hanem az őszinte lelkületen. Igazi bánat nincs *jóvátétel* szándéka nélkül. Milyen jóvátételt adhatunk Istennek? Semmi mást, mint uralmának elismerését és a gyermeki hódolat nyilvánítását. Ennek az őszintesége megmutatkozhat külön vállalt erénygyakorlatokban, istentiszteleti cselekményekben, de még inkább megmutatkozik abban az igyekezetben, amellyel embertársi viszonylatban kijavítjuk a bűn következményeit. Az ilyen bánat nem képmutatás, hanem önmagunk nevelése, tökéletesítése.

Mi az Egyház szerepe a bűnbánatnál, és miért akart Krisztus látható kiengesztelődést a *bűnbánat szentségében*? Amennyiben az Egyház Krisztus művét folytatja, először is hirdetni kell a bűnbánatot. Hiszen Isten a megváltásban ezt nyújtotta, mint jellegzetes, embernek szóló ajándékot. De meg is kell győzni az embereket a bűnbocsánatról. Krisztus maga is megnyugtatta az embereket: menj, bűneid bocsánatot nyertek. Csodáival már előzetesen igazolta, hogy szaváért az Isten vállalt felelősséget. Amikor a kiengesztelődésre látható szertartást alapított, állandósítani akarta saját bűnbocsátó szerepét, és bizonyosságot akart adni arról, hogy terheinktől megszabadultunk. Az Egyház, mint természetfölötti közösség, az isteni irgalom hordozója, s benne van a hatalom, hogy amit feloldoz a földön, az feloldozást nyer a mennyben is (Mt 18,18). Valamilyen formában minden hívó a kiengesztelődés

szolgája. Erre vallanak a szavak: „Ha embertársad megbántott, menj, intsd meg négszemközt. Ha hallgat rád, megnyerted embertársadat” (Mt 18,15). Az igazi bűnök feloldozására azonban az apostolok külön hatalmat kaptak (Jn 20,23).

Krisztus rendelkezését csak akkor értjük meg igazán, ha óvakodunk a bűnnek és a bűnbánat szentségének eltárgyiasításától. A bűnt nem szabad csupán úgy tekintenünk, mint valami foltot a lelken és mint a kegyelem hiányát. A bűn személyes elfordulás Istentől, illetve az erkölcsi rendtől. Ezért a bűnbánat szentsége sem lehet csupán a bűn lemosása és a kegyelem visszaszerzése, hanem az *emberi személy visszafordulása Istenhez* a szeretetben. A hívők közösségében a testvéri feddés ezt a célt szolgálja, s azért az mintegy kicsinyített mása a bűnbánat szentségének. Valljuk továbbá azt is, hogy a bűnbocsánat eszköze lehet minden olyan tett, amely az embert személy szerint visszafordítja Istenhez, tehát a közös istentiszteleten való részvétel, az áldozás, az ima, az evangéliumnak hittel való hallgatása és általában minden jótett. Az Egyház Krisztus szavait mégis kezdettől fogva úgy értelmezte, hogy a *súlyos bűnök* kiengesztelésére a bűnbánat szentsége való. A súlyos bűn és az úgynevezett bocsánatos bűn között lényeges különbség van. A súlyos bűn az Istentől való teljes elfordulást jelenti. Az ember magától nem közeledhet újra Istenhez, nem is tehet semmi olyat, amit Isten köteles volna elfogadni engesztelésül. Ha tehát a megbocsátás ingyenes, akkor Istennek joga van azt feltételekhez kötni. A feltétel annak az elismerése, hogy a kiengesztelődést Jézus Krisztusban kaptuk, minden hatalomnak ő a birtokosa, s ezt a hatalmát átadta egyházának. Mivel a bűn megszakítja az Isten és az ember között fennálló kegyelmi kapcsolatot, azért benne van annak a kegyelmi közösségnek is a visszautasítása, amely Jézus Krisztust képviseli. A bűnbánat szentsége úgy adja meg a bocsánatot, hogy a hívőt *visszafogadja a kegyelmi közösségbe*, Krisztus misztikus testébe. A szentséget ezért nem szabad elszakítani az Egyház kegyelmi alkatától. A fontosságát is csak így tudjuk kellőképpen megokolni.

A bűnbánat szentségéhez kapcsolódó bűnbánati fegyelem évszázadok folyamán változott az Egyházban. Az első időkben a bűnvallomás és a feloldozás csak azokra a bűnökre vonatkozott, amelyeket az apostoli tanítás úgy emleget, hogy azok kizárnak az Isten országából (vö. Ef 5,5; Gal 5,20). Különösen szigorúan kezelték a hittagadást, a gyilkosságot és a házasságtörést. Ezek alól legtöbb helyen csak egyszer adtak feloldozást, akkor is csak hosszú vezeklés után. Később, ahogy a szentség kegyelemközlő ereje egyre jobban tisztázódott, más bűnöket is meggyóntak és a feloldozás gyakoribb lett. A szerzetesektől pedig elindult a szokás, hogy a bűnbánat szentségét egyúttal a lelki tökéletesedés, a testvéri intelem és buzdítás eszközévé is tegyék. Ez a szokás fejlesztette ki az úgynevezett ájtatossági gyónásokat. Ma tapasztalható a törekvés, hogy a lelki vezetést, a megbeszélést elválasszuk magától a szentségtől és hogy inkább csak a súlyosabb bűnöket gyónják meg, a bocsánatos bűnöktől való megszabadulást pedig a bánattal és a szeretet tetteivel éri el. Arról viszont nem szabad megfeledkeznünk, hogy a szentségnek megvan a sajátos kegyelme, amely gyógyítja elesett természetünket és felvértez a bűnök elleni küzdelemre. A gyakoribb gyónásnak ez is kell, hogy indítéka legyen.

A *szentség részei* tehát a bánat, a bűnvallomás, az elégtétel és a feloldozás. Krisztus megbocsátásról és megtartásáról beszélt, tehát feltételezte, hogy az apostoloknak ítéletet kell alkotniuk a bűnbánó lelküetről. A vallomásnak emberinek kell lennie: ahogy Isten színe előtt bűnösnek érezzük magunkat. A szentség természetéből következik, hogy a papot a legszigorúbb titoktartás kötelezi, hiszen nem egyéni mivoltában, hanem Krisztus hatalmának közvetítőjeként szerepel, azért semmiféle ok vagy hatalom nem mentheti fel a titoktartás alól. Az elégtétel belekapcsolódás akar lenni Krisztus engesztelésébe, ezért ki kell fejeznie az Egyház mindenkori vándorállapotát. Tükröződjék benne a mai élet terheinek viselése, a mai élvezetekről való lemondás vagy a jelen feladatokért hozott áldozat. A feloldozás szavai így hangzanak: Feloldozlak téged bűneidről az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.

A szentség *kegyelmi hatásait* érzékeinkkel nem fogjuk fel, de vallási életünkben gondolni kell a lélektani hatásokra is. Amikor saját lelki állapotunkat, Istennel fennálló kapcsolatunkat szavakban megfogalmazzuk, amikor tetteink és botlásaink rugóit keressük, akkor nemcsak magunkat és kötelességeinket ismerjük meg egyre jobban, hanem életünknek természetfölötti dimenzióját is. Isten atyasága, irgalma, gondviselése elmélyült problémává válik egyénileg is, s emellett tisztul embertársi kapcsolatunk is. A bűnnel való szakítás szándékának megfogalmazása szintén nyomot hagy lelkünkben. Állandósítja a tudatot, hogy a környezettel szemben felelős személyek vagyunk, s munkálkodnunk kell a világ anyagi és erkölcsi tökéletesítésén. Ugyanakkor a bűnbocsánat bizonyossága megszabadít a múlt terheitől és ezzel táplálja a jövő reményét.

A szentek közössége

Az apostoli tanítás a megigazult emberről azt mondja, hogy Krisztushoz tartozik, őt ölti magára, az ő testének tagja. Krisztuson keresztül van közösségünk az Atyával (1Jn 1,4), és a Szentlélekkel (2Kor 13,13). A Krisztushoz való tartozást a halál sem szakítja szét. Ő helyet készít az ember számára az Atya házában (Jn 14,3), a kereszten azzal vigasztalja a megtérő gonosztevőt, hogy még ma vele lesz a paradicsomban, ezért kíván az apostol is elköltözni, hogy az Úrral legyen (Fil 1,23). Krisztus országa itt kezdődik, de odaát teljesül. Országának tagjait ő maga tartja össze és szenteli meg, s ezt a túlvilágra átnyúló közösséget mondjuk a szentek egyességének. Számunkra ez is az Istennel való találkozás alkalma és eszköze.

A vallástörténeti emlékek azt mutatják, hogy a szent elsősorban valami magasabb rendűt, titokzatosat jelentett, nem okvetlenül erkölcsi magatartást. Az Ószövetségben Isten szentsége azonos világfelettségével. De itt már a szónak erkölcsi vonatkozása is van: aki szent, az jószágos, irgalmas, utálja a bűnt. Tárgyak és személyek annyiban szentek, amennyiben Istennel kapcsolatba kerülnek, amennyiben Isten *lefoglalja őket a maga számára*. A szentek közösségének is ez az első jelentése: „Nincs semmi elmarasztaló ítélet azok ellen, akik Krisztus Jézusban élnek” (Róm 8,1). Itt együtt van az emberi lét megszentelése a Krisztussal fennálló kegyelmi kapcsolat alapján és a belőle folyó magatartás: aki megkapta ezt a megszentelődést, annak Krisztus példáját kell követnie.

A hit és a keresztség beoltja az embert Krisztus titokzatos testébe, ezen az alapon az apostolok a hívőket szenteknek nevezik. Isten lefoglalta őket magának, hogy a földön hirdessék dicsőségét, irgalmát, viszont ők is Istent választották életük céljául. A teológia később a szentek egyességét úgy fogalmazta meg, hogy abba beletartozik a földi küzdő egyház, a mennyei győzedelmes egyház és tagjai azok is, akik a halál utáni tisztulás állapotában vannak. A Krisztusban való összetartozás olyan szoros, hogy *kegyelmi javainkat megoszthatjuk* egymással. Hiszen Isten országának alaptörvénye és egyben az emberi élet alapvető követelménye a szeretet, ez pedig az élet megosztását követeli. Ezért valljuk, hogy a dicsőült szentek közbenjárnak értünk, nekünk pedig jogunk van kérni pártfogásukat. Amikor kérelemmel fordulunk hozzájuk, az nem alacsonyabb rendű emberségünk kifejezése, nem is okvetlenül annak megvallása, hogy mi még a „siralom völgyében” járunk, hanem a célhoz jutott testvérek megszólítása. A II. Vatikáni zsinat a szentek tiszteletéről szólva azt mondja, hogy bennük Krisztus húsvéti misztériuma már megvalósult, ezért nem a sajátjukból adnak, hanem részesednek Krisztus egyetemes közbenjárói tiszteiben s így esdik ki a kegyelmi javakat számunkra. Mivel ők már célhoz értek, mi nem adhatunk nekik semmit, de szeretetünket igazolhatjuk tiszteletükkel. Továbbá felajánlhatjuk érdemszerző tetteinket, imáinkat, az eukarisztikus áldozatot azokért, akik a halál után nem juthattak azonnal a teljes boldogságra, mivel életük utolsó pillanatáig sem alakult ki bennük a teljes odaadás Isten ügyének, vagyis nem egészen tiszta bennük a szeretet.

A vallásos élet szempontjából azonban fontosabb, hogy a szentek közösségét *földi*

viszonylatban hirdessük és valósítsuk. A megváltás egyetemességéből következik, hogy minden ember meghívást kapott ebbe a Krisztus fősége alatt álló közösségbe. Mivel maga a kegyelmi megigazulás nem látható, azért külsőleg nem is lehet az embereket két csoportra osztani. Hiszen a kifejezett hiten és keresztségen kívül az úgynevezett vágykeresztség is megigazulttá teheti az embert. Ettől függetlenül azonban a hívők közösségének úgy kell viselkednie, hogy bizonyosságot tegyenek a szentek egyességéről. A kegyelmi megszentelés ugyan nem mentesít az emberi gyarlóságtól, nem biztosítja a bűntől való mentességet, azért az Egyház nemcsak a szentek egyessége, hanem egyúttal a bűnösök közössége is. Krisztus előre megmondta, hogy lesz benne bűn, botrány, hatalommal való visszaélés, gondatlanság. Azért ajánlotta a virrasztást, a bűnbánatot, a jótetteken való kitartást. Már az apostol így intette azt a kis közösséget, amelyet még a kezdeti lelkesedés is ösztönzött: „Fojtsátok el magatokban, ami földies: az erkölcstelenséget, a tisztátalanságot, az érzéki vágyakat, a bűnös kívánságokat és a kapzsiságot... hagyjátok el a haragot, gyűlölködést, rosszindulatot, átkozódást és az ocsmány beszédet. Ne hazudjatok egymásnak. Vessétek le a régi embert szokásaival együtt és öltsetek föl az újat, aki állandóan megújul teremtőjének képmására a teljes megismerésig” (Kol 3,5-10). Más helyen ezt kéri: Feddjétek meg a nyughatatlanokat, bátorítsátok a kislelkűeket, gondozzátok a betegeket, tanúsítatok mindenki iránt türelmet. Ügyeljete, hogy senki ne fizessen rosszal a rosszért, hanem törekedjete mindig jót tenni egymással és mindenkivel” (1Tessz 14-15).

Kétségtelen tehát, hogy a hívők közössége befelé köteles megmutatni valamit *Isten országának dinamizmusából*, az igazságosságon, szereteten és összetartáson alapuló boldogságból. Ugyanakkor nem lehet elzárkózó közösség, hiszen a szeretet, a megbocsátás, a szolgálatkészség mindenkivel szemben kötelezi. Missziós ereje is ebben rejlik. Ha igazolni tudja, hogy a hit a legnemesebb emberi erőket állítja sorompóba, azzal hitelt szerez az evangéliumnak.

De itt még jelentkezik egy elvi kérdés, ami igazában csak a modern világban vált teológiai problémává. Azelőtt a világ egyenlő volt a „természettel”, amelyben az ember élt, dolgozott, szenvedett és meghalt, s amellyel szembeállította a természetfölötti világot, amely majd ennek a világnak az elmúlása árán kialakul. De ma az ember alakítja a világot. A technika egyre inkább együttműködésre készíti az emberiséget, azért a fejlődő világ elé gigantikus célokat lehet tűzni. Nem csoda, ha megnőtt a földi élet jelentősége és jelentkezik a kérdés, hogy *mi a történelem igazi célja*. A kinyilatkoztatás beszél a jelen világ elmúlásáról és újjáteremtéséről, mint ahogy beszél az egyes ember haláláról és feltámadásáról. Csak a természet megy át ebbe a megdicsőült állapotba vagy az is, amit az ember alkotott? Más szóval kifejezve: ez a világ csak küzdőtér, ahol kipróbálnak bennünket és ahol alkalmunk van az erkölcsi erények gyakorlására? Ha csak ennyi az embernek a világhoz való kötöttsége, akkor a szentek közössége sem lehet más, mint egymás támogatása abban, hogy megőrizzük magunkat a világ szennyétől.

Viszont ha mindaz átmege az örökkévalóságba, amit az ember nemesebb motívumok alapján alkot, akkor a szentek közösségének földi feladata is van: a *földi értékek kifejlesztése és megszentelése*. Ha komolyan vesszük a teremtő Isten felhívását, amely az embert arra szólította, hogy uralkodjék a természet erőin, és ha komolyan vesszük Krisztus példáját, aki dolgozott, tanított, vigasztalt, gyógyított, vagyis azzal tett tanúságot Isten országának jelenlétéről, hogy az igazságosságot és a szeretetet vitte győzelemre, akkor nem kétséges, hogy a szentek közösségének tana földi viszonylatban komoly kötelelességeket ró ránk: Olyan környezetet kialakítani, ahol az emberek Isten gyermekei módjára élhetnek. A szeretetet szűk korlátok közé szorítja, sőt meghamisítja az, aki csak alamizsnában, jó szóban, töredelemben látja a megvalósítást. A szeretet benne van a közösségért vállalt munkában, a kötelelességteljesítésben, a tudomány, művészet, technika nemes céllal történő fejlesztésében, az elnyomottak, az elmaradottak, tudatlanok jogainak támogatásában. Biztos, hogy az ember

mindig ember marad, tehát lesz bűn, botrány, igazságtalanság, baj és betegség is, azért a túlvilág reménye ad erőt ott is, ahol már nem találunk segítséget, de Krisztus ezt a túlvilági reményt a földi helytálláshoz kötötte: „Éheztem és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, jövevény voltam és befogadtatok, mezítelen voltam és felruháztatok, beteg voltam és felkerestetek, börtönben voltam és meglátogattatok” (Mt 25,36). Ezt a tevékenységet kell a mai technika és civilizáció követelményeinek megfelelően megvalósítani. Amikor imával és a szentségek vételével erősítjük magunkban a Krisztushoz fűző kegyelmi kapcsolatot, annak is az a célja, hogy több legyen bennünk a tettekészség, a szolgálat, a lelki erő, a kezdeményezés, az önzetlenség, a türelem, az önfeláldozás és a jóakarát. A szentek közössége csak úgy válik üdvtörténeti tényezővé, ha a földi Egyház ilyen formában is tanúságot tesz róla.

VI. Találkozás Istennel az örökkévalóságban

A túlvilág

A mai fizikának egyik legfontosabb tétele az ismert elemeket felépítő egységeknek, az atomoknak a vizsgálata. A kísérletek kimutatják a benne levő elemi részecskéket, erőket, folyamatokat, de az atom kisebb annál, hogy látni lehessen. Ezért a jelenségekből megrajzolják a modelljét. Az újabb felfedezések alapján az ilyen modellt módosítják, tökéletesítik.

A modell mindig szerepet játszott ott, ahol maga a valóság hozzá nem férhető vagy titokzatos. A vallások történetében tulajdonképpen az istenszobrok is ilyen modellek. Az istenség egy-egy megsejtett sajátosságát érzékeltetik. A túlvilág hite is ősi jelenség s ennek is megvolt a modellje. Az ember saját világképének megfelelően helyezte el valahol a lelkek birodalmát s reménye szerint gondolta el életüket. De az ősi mitológiákban a túlvilág sehol sem szerepel úgy, mint a boldogság, a hazaérkezés helye, hanem csak mint tengődés, mint valamilyen árnyékszerű élet. Ez is igazolja, hogy a túlvilág hite nem abból a vágyból keletkezett, hogy az ember ott kárpótolja magát a földi csalódásokért. Ennek a hitnek a gyökerét a szellem természetében kell keresnünk, amelynek halhatatlansága ebben a tapogatózásban is kiviláglott.

A kereszténység a túlvilági hitet az isteni kinyilatkoztatásra vezeti vissza, amely kezdődött az Ószövetségben s Jézus Krisztusban érte el teljességét, s az ő feltámadásában a bizonyítékát is megkapta. A kinyilatkoztatás tartalma az, hogy a halálban a lélek elválik a testtől, átmegy az ítéleten és megkapja jutalmát vagy büntetését. A jutalom Isten bírása, az ő életében, boldogságában való részesedés. Ez teljes jogon Krisztusnak jár ki, mint fiúi örökség, mindenki más csak annyiban kapja meg, amennyiben kiterjednek rá az ő megváltói érdemei. Az apostoli tanítás csak ilyen konkrét megjelölést használ: Az Atya házában Krisztussal leszünk. A mindennapi vallásos hit azonban valami „helyet” is keresett a túlvilág számára. Az igazi teológus, mint pl. Szent Ágoston, úgy felelt, hogy „maga Isten lesz a helyünk”. Azt akarta mondani, hogy a természetfölötti világrend nem tartozik bele tapasztalati világunkba.

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ma a túlvilág kérdéseit illetően a hívőkben is sok a ki nem mondott kételkedés. Az igazságosság, a boldogság, a megmaradás utáni vágy ma sem kisebb, mint régen, tehát a végső dolgok iránti fogékonyságnak meg kell lennie. Igaz, hogy a természettudomány és a technika uralma a szellemet empirikussá tette és látszólag elterelte a természetfölötti dolgokról. De az is igaz, hogy a földi értékek teljesebb felismerése jobban előtérbe hozza az élet értelmének és céljának problémáját. Tehát amikor a végső dolgokról beszélünk, nem szabad megelégednünk a régi fogalmak merev ismétlésével. Főleg azért nem, mert a lélektan és az antropológia az embert úgy mutatja be, mint igazi egységet, akinek sajátos emberi tevékenysége van, tehát nem szabad úgy külön választani benne a testet és a lelket, mint ahogy a platóni filozófia és az abból kiinduló hagyomány tette. Ha pedig a túlvilág az ember életének befejezése és célhoz jutása, akkor a test és lélek egységét, egymásrataltságát ott is hangoztatni kell.

Az átlagos igehirdetés a túlvilágról inkább csak úgy beszélt, hogy az valamilyen „előre gyártott elemekből készült” haza, ahol a lélek, mint egy felsőbb emeleten, Isten és az angyalok társaságában éli szellemi életét és várja a test feltámadását. Ezt az eget Krisztus nyitotta meg nekünk és boldogsága Isten színelátása. Nem csoda, ha az élet változatosságához s az önálló tevékenységhez szokott ember az ilyen túlvilágot unalmasnak,

sőt magához méltatlannak találja. A kinyilatkoztatás azonban sokkal realisabb: *az ember megváltásáról beszél*, és vele együtt a világ megváltásáról. Krisztus a földi embernek szerzett üdvösséget. Csak olyan üdvösség méltó az emberhez, ahol Isten jelenlétét is emberségünkhöz mérten éljük meg, tehát *testi-lelki valóságban*, s ahol az emberi értékek véglegessé válnak. Isten mint a lét teljessége akar boldoggá tenni bennünket s ezt nem azáltal éri el, hogy természetünktől idegen világba emel bennünket. Az apostol a végső állapotot úgy fejezi ki, hogy „Isten lesz minden mindenben” (1Kor 15,28). De ő nem szorít ki a helyéről semmilyen teremtett értéket, hanem tökéletesíti azokat.

Csak ott beszélhetünk igazi értelemben vett túlvilágról, ahol az ember *nem veszti el egyéniségét*, sajátos érdeklődési körét és nem szívódik fel Isten végtelenségébe. Ezért pl. a hagyományos indiai vallásnak, a bráhmánizmusnak nincs túlvilága. Ha a test meghal, a lélek beolvad a Bráhmába, megszűnik egyéni tudata, ami különben itt is csak látszat volt. Ha mi keresztény hitünk alapján a túlvilágot az ember céljának tekintjük, akkor abból nem szabad kihagyni az antropológiai vonásokat. Az örök élet a célhoz jutás, a befejezettség. Ez pedig csak személyek állapota lehet.

Az anyag kémiai és fizikai folyamataiban nem tudunk elgondolni befejezettséget és célt, hiszen az anyag minden állapotban az, amiből még valami lehet. A növényi és állati élet sem juthat el a végső befejezettségig, hiszen az élet itt csak biológiai folyamat, tehát szükségszerűen megmarad a maga zárt körében. *A befejezettség*, a célhoz jutás, mint vágy csak az emberben jelentkezik s a teljesedésnek testi, szellemi és személyi vonalon kell bekövetkeznie. Testi oldalról magába kell foglalni a mentességet a haláltól, illetőleg a feltámadást, szellemi oldalról pedig az igazság teljes bírását és a szeretet véget nem érő kicserélődését az én-te közösségben. Ezzel együtt meg kell szabadulni a testi életnek minden olyan jelenségétől, amely még feltételezi az anyagi javakon való osztozkodást.

Isten színelátása, illetőleg a szeretetben való teljes bírása azért lehet végső cél és befejezettség, mivel ő minden viszonylatban a lét teljessége. Amit itt a földön megismerünk és megélünk, mint értéket, azt benne végtelen fokban találjuk meg, s amellet úgy, mint szeretetből nekünk adott örökséget. Isten saját életét osztja meg az emberrel, azért ott minden ismeretnek és birtoklásnak személyes és társas jellege van. Ebből a teljességből következik, hogy ott már új, elérendő célok nem jelentkeznek. A földön az idő azt jelenti, hogy nyitva állunk a jövő felé. Az örökkévalóságot úgy éljük meg, hogy *az egész lehetséges jövőnk jelenné válik*. A cél elérésénél nincs hiányérzet, nincs kitöltésre váró lehetőség. Múltunk azonban ott lesz, hiszen az egyet jelent kialakult egyéniségünkkel. Tehát nem a szellemi horizont zárul le, hanem a végtelen gazdagság és élet jelenléte teszi a jövőt jelenné. Szemléltetésül csak egyoldalú hasonlatokat hozhatunk elő. Aki hosszú vergődés után rájön egy probléma megoldására, az úgy élvezi az igazság birtoklását, mint az életét betöltő tartalmat. Ha egy fiatal pár tiszta szerelemben egymásra talált, meg vannak győződve, hogy lezárult a keresés időszaka és elérték a célhoz, amely boldoggá teszi őket.

De a túlvilág jelentheti a cél elvesztését is. A veszteség akkor mindarra vonatkozik, ami az életnek tartalma lehet, tehát teljes üresség, kielégületlenség és reménytelenség követi. Ezért éppen a túlvilág létezése miatt tartjuk visszahozhatatlanul fontosnak a jelen életet s az erkölcsi rendet, amelynek megtartásához van kötve a cél elérése.

A halál a földi élet lezárása

Nem véletlen, hogy az egzisztencialista filozófia éppen abban a korban fejlődött ki, amelyben a nagy tudományos és technikai alkotások feltárták az élet jelentőségét. Mire való az erőfeszítés, ha minden a halálba torkollik? Mi hajtja az embert, hogy valamit hátrahagyjon a képességeiből? A keresztény hit a halált mindig úgy tekintette, mint a földi vándorlás befejezését, az érdemszerzés lezárását és egyúttal, mint a túlvilág kapuját. De ezen belül még

újabb szempontok merülnek fel. Ha az embert testi oldaláról szemléljük, a halál a *természet következménye*. Hiszen minden szétesik, ami összetett. A biológiai élet legfeljebb az utódokban folytatódik.

De a kinyilatkoztatás szerint a halál egyúttal a *bűn büntetése*, az áteredő bűn következménye. Olyan értelemben, hogy az ember elvesztette azt az isteni adományt, amely megőrizte volna a halálnak ettől a formájától. A büntetés tükröződik abban is, hogy a halál rést üt a szereteten (Gabriel Marcel). Aki eltávozik, annak fáj itt hagyni mindazt, amihez hozzátapadt. Az itt maradottaknak pedig valami űr tátong a lelkében, amikor egy szeretett személy távozik. Felmelegedhet-e később az a kapcsolat, amit az idő olyan színtelenné tud tenni? Vagy az elválás arra való, hogy a távolság kiemelje a lényeges vonásokat, megmutassa az igazi értékeket, és ezáltal maga a szeretet is újjászülessék? Ha arra gondolunk, hogy a megváltás az egész emberre vonatkozik, az ilyen megoldást is lehetségesnek kell tartanunk. A földi élet erősen a test és az ösztönösség színezetében pereg le. Együtt jár vele a szenvedély, harag, kapzsiság, mértéktelenség és a fájdalom. A halál nem lehet arra való, hogy mindezt levessük és a feltámadásban megnemesedve, átszellemülve vegyük fel újra kapcsolatainkat? Talán éppen ezért mondja az apostol; hogy a test és a vér nem örökölheti az Isten országát (1Kor 15,50). Amikor tehát azt állítjuk, hogy a halál a bűn büntetése is, nem szabad úgy értelmeznünk a dolgot, hogy az ember a bűnével mellékvágányra terelte Isten művét. Ő előre beépített mindent tervébe: a természetet, a szabad akaratot, a bűnt és a megváltást.

A halálnak mindig megvolt a borzalma, de Isten nem hagyta az embert vigasztalás nélkül. A *lélek halhatatlanságának* tudata mindig megvolt legalább sejtelmesen, s vele együtt az az érzés is, hogy az élet nem értelmetlen kaland. A kegyelmi kiváltság, a megváltás ellenére a halál csak azért maradhatott meg Isten tervében, mert bizonyára betölt valami pozitív szerepet. Az embert ráébreszti függésére, szerénységre neveli és válaszut elé állítja a remény és a reménytelenség között. A halál nemcsak félelmet keltett, hanem a történelmet is mozgatta. Megtanított küzdeni az elmúlás ellen, alkalmat szolgáltatott az együttérzés, az irgalom, a megbocsátás felébresztésére, és intett, hogy az időt fel kell használni. A túlvilági számadás gondolata mindig kísérte az élet befejezését. Maga a halálfélelem több, mint a végső betegségtől való irtózás: van benne valami sejtelmes irtózás az ismeretlentől. A testből és lélekből, az ösztönből és szellemből álló ember számára így lehetett a halál *felsőbbrendű nevelő eszköz*. Talán kegyetlen eszköznek látszik, de ez sem kisebb misztérium, mint a szabadság és a bűn, amelyek szintén alakítják az embernek Istenhez való viszonyát.

Minket itt a halál üdvrendi szerepe érdekel, nem biológiai lefolyása. Hagyományos kifejezéssel azt mondjuk, hogy a *lélek elválik a testtől*, mégpedig valamilyen ok következtében. Az ok lehet a test erőinek kimerülése, betegség vagy külső ártalom. De ezzel csak az élet megszűnésére utaltunk, nem az üdvrendi szerepre. A földi életben úton vagyunk a végső cél felé, tehát a halál a *földi vándorlás vége*, az érdemszerzés lezárása. Az üdvrend és a cél felé való vándorlás azt mondja, hogy az embernek meg kell érnie az üdvösségre vagy a kárhozatra. Van-e a halálnak valami közvetlen szerepe ebben a megérésben? Csak biológiai jelenség, ahol megszűnik az élet, vagy felfogható úgy is, mint emberi tett, sőt mint végső és döntő tett, amely visszahozhatatlanul kialakítja állásfoglalásunkat az üdvösség vagy kárhozat mellett? A kérdésre nem könnyű felelni. Egyetlen támpontunk van: Jézus Krisztusban az emberi lét megoldását kaptuk. Ő pedig nemcsak elszenvedte a halált, hanem a megváltás eszközévé avatta. Tudatosan megélte, mint tanúságtételt arról, hogy a teremtmény a mennyei Atya kezében van, neki ajánlhatja lelkét. Sőt megélte úgy is, mint a szeretetből való helytállás végső és legnagyobb lehetőségét. Az életösztön ellenkezése ellenére kitarzott küldetése mellett, s bemutatta, hogy az örök élet teljessége kárpótol minden áldozatért.

Ha arra gondolunk, hogy az üdvösség az élet célja, a kárhozat pedig ennek a célnak a bűnös tettekkel való visszautasítása, akkor jelentkezik a követelmény, hogy a *jó és a rossz közötti döntést* valahol egész emberségünk szerint meg kell hoznunk, nem pedig csak futólag

és ötletesen. Viszont a legtöbb ember élete a félmegoldások és megalkuvások sorozata. Igazában soha nem éri utol magát, soha nem tisztázza kötelességét egész terjedelmében. Ezért újabban a teológusok a halál pillanatát ebből a szempontból is kezdték mérlegelni. Nem gondolhatjuk-e azt úgy el, hogy ott, a végső pillanatban, ami már maga a visszavonhatatlan halál, ott az ember minden zavaró mozzanattól mentesen meghozza azt a döntést, ami élete folyamán egyre jobban kialakult benne? A feltételezést nem tudjuk bizonyítani. De annyit vallanunk kell, hogy mindenki saját halálával hal meg. Külsőleg ugyan nem azt látjuk, különösen a civilizált életben, ahol alig adnak alkalmat az embernek arra, hogy csendes magábaszállással távozzék az életből. Mindent elkövetnek, hogy eltereljék figyelmét a vég közeledéséről és, hogy legalább néhány órával meghosszabbítsák életét. Isten előtt mégis mindenki saját halálával hal meg. Úgy zárja le életét, ahogy értékeit kamatoztatta. Valahol kell lenni egy tudatos emberi állásfoglalásnak, amelyben mint végső fohász felcsillan a remény vagy megtörténik a teljes magábazárkózás. Biztos, hogy a mindenkit üdvözíteni akaró Isten ilyenkor is bőven osztogatja kegyelmét és történhetnek csodálatos átalakulások is, hiszen a kegyelem már maga az irgalom és megbocsátás jele. Azért a keresztyén ember akármilyen komolyan gondol is végső órájára, az aggodást távol kell tartani magától. Aki egész életén át törekedett a jóra, azt Isten akkor sem fogja elhagyni, ha ereje megrokkant.

Mivel az élet vége egyúttal az Istennel való találkozást és örök sorsunk eldöntését is jelenti, arra *készülni kell*. Nem úgy, hogy a zord véggel ijesztgetjük magunkat, hanem úgy, hogy igyekszünk előrehaladni a tökéletességben. A kötelességteljesítésnek, az erénygyakorlatoknak és a kegyelem növelésének hatását nem úgy kell elgondolnunk, hogy valahol az égben gyarapodnak érdemeink s azokat egyszer kamatostul megkapjuk, hanem úgy, hogy mindezek egyre jobban alakítják bennünk a Krisztushoz való hasonlatosságot. A hit, remény, szeretet és a többi erény gyakorlása állandó nyomot hagy bennünk, botlásaink ellenére is egyre inkább áthatja egész lelkünket. Az Istenbe vetett bizalom gyakorlása egyre inkább ráhangol arra a közvetlenségre, amely az imának igazi előfeltétele. Az így kialakult készségek megmaradnak és könnyebbé teszik a kísértések elleni küzdelmet, vagy akár az elkövetett bűnök fölötti bánatot. Aki kitartóan kereste a jót, az gyenge órái után sem akar megmaradni a rosszban, mert más léghőz szoktatta magát. Biztos, hogy a bűnbánathoz kegyelem kell, de a kegyelem elfogadására és felhasználására nekünk kell ránevelni magunkat. Aki így fogja fel a keresztyén életet, annak számára a betegek kenete sem ijesztő figyelmeztetés, hanem további erőforrás. Viszont mindez negatív irányba is áll: a megátalkodottság, a jótól, az erkölcsi rendtől és a személyes Istentől való végleges elfordulás sem jön egyik napról a másikra. A lelkiismeret csak a bűnös tettek ismétlése árán keményedik meg.

A kinyilatkoztatás a halál egyetemességéről beszél. Ha Krisztus magára vette, nem látjuk be, miért tenne Isten bárkivel is kivételt. A halállal és feltámadással egyenértékű átalakuláson átmennek majd azok is, akiket Krisztus második eljövetele életben talál (1Kor 15,51). A hívő ember a halált is úgy tekinti, mint Krisztusnak, a főnek a sorsában való részesedést, amiben már benne van a feltámadás ígérete is.

A lélek a halál után

A lélek halhatatlanságának tételéből kiindulva a vallásos nyelv úgy emlegeti az ember végét, hogy a test meghal, a lélek tovább él a másvilágon. A kifejezőmód erősen a platóni felfogást tükrözi: a lélek benne lakik a testben és a halálban kiszabadul belőle s akkor éli igazán szellemi életét. Ezzel szemben a Szentírás nem a test halálát emlegeti, hanem az *emberét*. Az ember hal meg, az ember támad fel. Az igazi keresztyén tanítás is teljes egységnek veszi az embert. A lelket nem szabad úgy felfognunk, mintha idegen tényező lenne a testben s akkor érzi majd jól magát, ha megszabadul tőle. A test és a lélek nem két

olyan önálló valami, amiből egy harmadik lesz, hanem a lélek a test megelevenítője, öntudatra ébresztője. A lét rendjében a szellemi lélek az anyag közvetlen folytatása, azért alkot vele tökéletes egységet. A lélek nem önálló létre van teremtve, hanem arra, hogy a testet éltesse és emberi létet, tudatot adjon neki. Ezért, habár szellem és halhatatlan, de soha nem lehet független a testtől. Az a lényeges szerepe, hogy a testet éltesse.

Ezért a halál valóságos vég: az ember halála, nem csupán a testé. Ez a földi élet mindenestül véget ér, és ami utána következik, az már a *más* világ. A szellemi lélek ugyan halhatatlan, nem bomlik fel, de megtartja a testre való ráutaltságát, s így továbbra is a mi világunk része marad. A halált nem foghatjuk fel úgy, hogy a testből kiszabadult lélek átmegy az Isten világába. A teremtmény csak a teremtett világrendben maradhat meg, még akkor is, ha „Istennél” van. El tudunk képzelni *más létrendet*, de az is teremtett létrend. Ha a lélek mégis elválna a testtől, hogyan élhet tovább, hogyan lehet az ember egyéni életének hordozója? Hogyan részesülhet jutalomban vagy büntetésben olyan tettekért, amelyeket nem a pusztán lélek, hanem a testből és lélekből álló ember hajtott végre?

A kérdésre csak azzal felelhetünk, hogy a lélek állapota a feltámadásig tökéletlen és átmeneti állapot, de mégis az egész embert képviseli és fejezi ki, hiszen a testre való ráirányulása a lényegéből folyik. Így alapjában megmarad az anyagi világhoz való kötöttsége is. A feltámadás azt jelenti számára, hogy ebből a fogyatékos állapotból kiemelkedik s halandó test helyett megkapja a megdicsőült testet. Ezért helyesebb, ha azt mondjuk, hogy az ember támad fel, nem csupán a test. Meg kell még jegyeznünk, hogy a túlvilágon a lélek a *természetfölötti célhoz jutott*, tehát létmódját abból a kapcsolatból is magyarázni kell, ami az embert Krisztushoz, a természetfölötti élet forrásához fűzi. Az örök életet ő adja, mégpedig feltámadt és megdicsőült embersége szerint. A vele való kegyelmi kapcsolat az élet kapcsolatát jelenti, ezért a lélek nemcsak az anyagvilágra támaszkodik, hanem Krisztusra is, a misztikus test fejére. Sőt egyes teológusok nem idegenkednek attól a megfontolástól, hogy a túlvilágot és a mi világunkat nem szabad időbeli párhuzamba állítani egymással. Nem az a helyzet, hogy a lélek odaát a világ végéig vár testének feltámadására. Várás csak a mi időnkben van, az ember a halál után a célhoz érkezett és kilépett az idő folyásából. Nem lehet elgondolni olyan megoldást, hogy ott a túlvilág befejezettsége és jelene áthidalja a mi történelmünk évezredeit? Nem lehetséges az, hogy a Krisztussal való egyesülés beöltözteti őket a feltámadás dicsőségébe, de ezt mi még *időben* szemléljük s ezért tesszük a világ végére? Mivel természetfölötti megoldásokról van szó, mi csak a kérdést vethetjük fel, s legfőljebb annyit állíthatunk, hogy Isten mindenhatósága itt is talál megoldást.

Amit a léleknek a testtel való kapcsolatáról megállapítottunk, az éles ellentétben van a *lélekvándorlás* minden fajtájával. A lélek nem kívülről a testbe kényszerített elem, hanem magának a testnek, az anyagnak az öntudatra ébresztője. Így jön létre az egyedi ember, a meg nem ismételt személy. Különbözik a lélekvándorlás nem számol az erkölcsi rend komolyságával sem. Ha van lehetőség, hogy az erkölcsi követelményeket majd egy másik életben vegyem komolyan, akkor bújócskát játszhatom az Istennel, a Teremtővel és az erkölcsi rend urával. Nem is beszélve arról, hogy a tapasztalat semmi nyomát nem mutatja valamilyen előbbi élet emlékeinek.

Itt meg kell emlékeznünk a *spiritizmus* feltételezéseiről is. Visszajárhatnak-e a lelkek és adhatnak-e hírt magukról? Mivel ők is a teremtett világhoz tartoznak, sőt ráirányulnak az anyagi testre, azért elvben nem tarthatjuk lehetetlennek befolyásukat, de itt más szempontok is közrejátszanak. Az életet nem lehet elválasztani szellemi tartalmától. A túlvilág azt jelenti, hogy az egyén célhoz jutott, tehát életének tartalma teljes lett benne. Többet nem kíván és nem is tud befogadni. Viszont, ha elvesztette a célt, mindent elvesztett s a földi értékektől is elfordult, különösen a szeretettől. A kárhozottak számára tehát nem marad semmi emberi motívum arra, hogy velünk kapcsolatot tartsanak, legfőljebb az ártás szándéka. Az üdvözültek esetében meg vagyunk győződve, hogy ismernek bennünket és szeretettel

fordulnak felénk. Ez is az életük teljességéhez tartozik. De ők már a célból látnak és ítélnek meg mindent. Életük a teljesség, nem a vándorlás. Viszont a spiritizmus nem az örökkévalóság teljességét és nyugalmaát keresi, hanem a jelen világ problémáit és ezekbe akarja belevonni a túlvilági lelkeket. Arra akarja kényszeríteni őket, hogy vetkőzzenek ki az örökkévalóságból és tagadják meg magukat, jöjjenek vissza a mi időnkbe és homályos tapogatózásunkba. Ha Isten terve és akarata szerint kapunk hírt tőlük, akkor mindig az örökkévalóság üzenetét hozzák, de nem vállalnak szerepet a mi rendezvényeinkben. A spiritizmus és okkultizmus magyarázására azonban nem a teológia jogosult, hanem elsősorban a parapszichológia. A teológia szívesen elismeri, hogy az ember testi-lelki összetettsége miatt szokatlan erők és jelenségek hordozója is lehet, de ezeket a maguk rendjében kell vizsgálni.

Isten, akire várni kell

Már előbb említettük Szent Ágoston mondását, hogy a túlvilágon „Isten maga lesz a helyünk”. Benne, mint teremtőben és a lét teljességében, újra megtaláljuk a világot, az életet és egyben az ő személyes végtelenségét. Azért lehet bírása jutalom, elvesztése pedig kárhozat, hiszen egyúttal minden érték elvesztését jelenti. A földi élet az az idő, amit Isten engedett számunkra, hogy őt keressük és feléje közeledjünk. Ez a várás és közeledés bizonyos mértékig átnyúlhat a túlvilágra is. Az apostol azt tanítja, hogy a mennyei dicsőségbe nem juthat be semmi tisztátalan (Jel 21,27), viszont mind az ószövetségi Szentírás (2Mak 12,45), mind az újszövetségi hagyomány tanítja, hogy üdvös dolog a megholtakért imádkozni, hiszen még részesülhetnek bűnbocsánatban. Méltányosnak is tartjuk, mivel a legtöbb ember nem elég szent ahhoz, hogy Isten színe elé lépjen, de nem is rossz annyira, hogy kárhozatban legyen része. Nem csoda, ha a vallásos hagyomány kiszínezte a várakozás helyét, mint ahogy azt Dante Purgatorio-ja és a népies aszkétikus munkák bizonyítják.

Ha szabatosabb kifejezéseket akarunk használni, nem annyira a tisztulás helyéről kell beszélni, mint inkább *folymatáról vagy állapotáról*, és tartalmát sem szabad a mi időnkkel mérni. Mitől lehet még a halál után megtisztulni? Kétségtelenül nem azoktól a halálos bűnöktől, amelyekben benne van a teljes elfordulás a jótól, a végső céltól és amelyeket kísér a megátalkodottság. Ellenben megszabadulhatunk olyan bűnöktől, amelyek az Istennel fennálló alapvető kegyelmi kapcsolatot nem rontják le, de kifejezik földhözkööttségünket, állhatatlanságunkat, megalkuvó természetünket. Az üdvösség az Isten életében való részesedés. Ahhoz pedig szükség van emelkedettségre, az ösztönösség leküzdésére s főleg a szeretet tisztaságára, egyetemességére. A léleknek ebben az irányban kell elmélyülnie és az önzéstől megszabadulnia. A céltól visszapillantva nemcsak a teremtés tárgyi rendjét ismeri fel, hanem saját életében is meglátja a gondviselés útjait, a kegyelem nagyságát, s ezekkel szembeállíthatja azokat a törekvéseket, amelyeket az ösztönös önérdék sugallt. A felismerés magával hozza a szeretet tisztulását, a magával hozott terhek levetését.

A keresztény tanítás egyúttal az ideigtartó *büntetések* kiengeszteléséről is beszél. Ez történhet valamilyen szenvedés árán, de az biztosan más, mint a földi szenvedés. A lélek ott már nincs bizonytalanságban, mert megvan a biztos reménye. Még kevésbé kell valamilyen égető tűzre gondolnunk. Az is lehet igazi lelki fájdalom, ha valaki egészen ráébred arra, hogy nem viszonzta a szeretetet, sőt visszaélt vele. Imáinkkal és főleg az eukarisztikus áldozat felajánlásával ebben a tisztulásban lehetünk a megholtak segítségére. Amikor az Egyház a búcsúk felajánlását engedélyezi, akkor hivatalos közbenjárását veti latba értük, nem pedig közvetlenül engedi el a büntetésüket. Hiszen ők már nem tartoznak a földi joghatóság alá.

A végső tisztulás lehetősége Isten irgalmának ajándéka. Igazolja, hogy emberi természetünk szerint kezel bennünket. Testi kötöttségünk, ösztönös vágyaink és a környezet hatása miatt könnyen becsúszik emberi viselkedésünkbe a hamis értékelés, az elhamarkodott

állásfoglalás. Ezért ad alkalmat, hogy mintegy a „túlvilág csendjében” kijavítsuk azt, amit a világ zajában elrontottunk. Mivel ott megszűnik az idő, a folyamatot felfoghatjuk úgyis, mint a halál utáni pillanatok tartalmát. Mivel azok kívül esnek a földi idő folyásán, egybeeshetnek azokkal az imákkal és megemlékezésekkel is, amelyeket sokkal később végzünk a megholtakért. A szentek közössége átfogja az időt és az örökkévalóságot.

A cél elvesztése

Isten az üdvösséget úgy munkálja bennünk, ahogy azt Jézus Krisztus viselkedésében kinyilvánította: tanít, meggyőz, buzdít, bátorít, utánamegy az elveszett báránynak, visszafogadja a tékozló fiút s irgalmát attól a gonosztevőtől sem tagadja meg, aki csak az utolsó órában sóhajtott fel hozzá. Pál apostol éppen ezért mer így írni: „Ki emel vádat Isten választottai ellen? Hiszen Isten tette megigazulttá őket. Ki ítéli el őket? Velük van Jézus Krisztus, aki meghalt, sőt fel is támadt és az Atya jobbján közbenjár értünk” (Róm 8,34). Ha tehát van kárhozat, azt nem úgy kell venni, mint a fenyegető és megtorló hatalom megnyilvánulását, hanem mint az ember *szabad választásának következményét*. A végső cél az Istennel fennálló életközösség, amely betölti a bennünk levő boldogságvágyat, megadja a lét biztonságát és a hazatalálást. Aki ebből kizárja magát, az a lét értelmét veszti el; ezt mondjuk kárhozatnak. Az Isten sokkal szentebb és az ember hivatása sokkal komolyabb, mint azt a népies vallási pedagógia olykor kifejezi. A keresztyén remény nem táplálkozhat ilyen elgondolásokból: Az ember bukdácsol élete folyamán, azt sem tudja, mi által vétkezik, lehetnek rejtett bűnei, talán mindvégig becsületességre törekszik, de a végén valami balszerencse folytán elkövet egy súlyos bűnt és elkárhozik. Az örök sors eldöntéséből nem szabad sem a tudatos személyes állásfoglalást, sem az Isten irgalmát kihagyni. Röviden a következő megállapításokat tehetjük:

1. A kárhozat az *erkölcsi rend szankciója*. A mindenható és szent Isten követeli, hogy a jó megkapja jutalmát, a rossz pedig büntetését. A tárgyi rend felforgatása lenne, ha a teremtmény büntetlenül lázadhatna teremtője ellen és megkeseríthetné embertársa életét. Ha Isten nem lenne igazságos, önmaga előtt és teremtményei előtt alacsonyodnék le. A kárhozat alatt örök büntetést értünk, vagyis olyat, ami nem ér véget, amiből nincs szabadulás. Kétségtelenül ez a legnagyobb rossz, ami egy teremtményt érhet, azért tisztáznunk kell, milyen bűnért jár ez a büntetés. Krisztus az ítéletről szóló beszédében így elővételezi a döntést: Távozzatok tőlem, átkozottak, mert éheztem és nem adtatok ennem, szomjaztam és nem adtatok innom... (Mt 25,41). Tehát olyan szívtelenségre hivatkozik, amely az embert Isten előtt átkozottá teheti. Már az Ószövetség égbekiáltó bűnnek bélyegezte a gyilkosságot és a megszolgált bérnek az igazságtalan visszatartását. Krisztus az Istennel való viszonylatban kárhozattal fenyegeti azokat, akik a Szentlélek ellen vétkeznek, amennyiben visszautasítják az általa következetesen igazolt hitet. Pál apostol szerint Isten országának nem lehetnek örökösei azok, akiknek a lelkületét a fajtalanság, bálványimádás, viszálykodás, irigység, tobzódás jellemzi (Gal 5,20). Ezekben mindenütt az erkölcsi rend felborításáról van szó, nem véletlen botlásról. A bűn nem meggondolatlanság, nem gyermekes vagy kamaszos csínytevés, hanem a szent értékek semmibevétele és a komoly kötelesség elmulasztása. Biztos, hogy a szenvedély fellobbanása sokszor csökkenti a felelősséget. A tévedés lehetősége jobban fennforog az Isten iránti kötelességekben, mint az embertársi szeretet és igazságosság követelményeiben. A hatalommal való visszaélés, az irigység, kapzsiság, érzékiesség a legsúlyosabb szenvedések forrása lehet. Aki ilyen lelkülettel fejezi be életét, az büntetésül azt kapja, amit választott, amibe belevitte egyéniségét, azért nincs joga a szeretethez és az irgalomhoz.

2. A kárhozat az élet *egyetlen céljának elvesztése*. Itt a leggyakrabban emlegetett nehézség a következő: Miért mondhatjuk, hogy Isten elvesztése kárhozat és büntetés, hiszen itt sem látjuk őt, s mégsem érzünk hiányt vagy fájdalmát? A feleletet hasonlattal lehet megvilágítani: aki úton van, azt az út eseményei és látnivalói kötik le, azaz valami mindig kitölti az életét. De ha a cél helyett egy nagy ürességhez érkeznék, akkor venné észre, hogy az út adottságai is hiányzanak, tehát mindent elvesztett. A halállal kilépünk ebből a tapasztalati világból, ott a Teremtőt és a megdicsőült világot kell elérni, azért igaz, hogy aki azt nem éri el, az mindent elveszít. A reménytelenséget az okozza, hogy az ürességből nincs is kiút, mert ez az ő számára végleges állapot.

3. A kárhozat *szembehelyezkedés Istennel*. Az öncélúság és a megátalkodottság lélektanilag egy akarati állásfoglalásban fonódik össze: Isten uralmával szemben a maga fontosságát hangoztatja. Ő képviseli a teremtésben a negatív pólust, nem akar sem megtérni, sem megsemmisülni. Kívül helyezte magát az Istentől alkotott természetfölötti renden s ezt a feszültséget fenn akarja tartani. Saját szabadságának nagysága megigézi, ezért vállalja a negatívumot és ezért nem tekinti sorsát tragédiának. A kielégítetlenség dacban és gyűlöletben fejeződik ki. Tudják, hogy Isten hatalmával szemben tehetetlenek, de azt maguknak sem vallják be. Ez a maguk-választotta szembenállás adja a magyarázatot arra, hogy az irgalmas Isten miért hagyja ebben az állapotban őket. A személyes szabadság a teremtmény legnagyobb értéke. A kárhozatba csak az jut, aki az erkölcsi állásfoglalásban a rossz mellett döntött. Isten ott sem töri le a szabadságot, amit ő maga teremtett. Biztos, hogy senki sem jut oda a körülmények szerencsétlen összejátszása folytán, hanem gonosz szándék, illetve mulasztás miatt. Ők maguk utasítanak vissza minden részvétet. Ezért sorsuk az üdvözültek boldogságát sem zavarja. Isten jobban szereti teremtményeit, mint mi a legjobb barátainkat. Ezért elfogadhatjuk, hogy a célt csak az veszti el, akit ez a szeretet és irgalom sem menthet meg. De más részről Isten nem tekinti őket úgy, mint ellenségeit. Ő semmit sem gyűlöl abból, amit alkotott (Bölcs 11,24). Végző fokon az igazságosságban is hatalma dicsőül meg.

4. A cél elvesztése egyúttal *büntetés* is. Isten nem gyönyörködhet teremtményei szenvedésében, a lét urának nincs szüksége arra, hogy különleges eszközökkel tegye ártalmatlanná azokat, akik uralmát nem akarják elismerni. A teremtmény a léteben függ tőle, azért a végső elfordulás a létezés módját befolyásolja. Isten nem úgy létezik számára, mint az élet és szeretet forrása, hanem mint kikezdehetetlen hatalom. Nem felemel, hanem pusztá létével ijeszt és gúzsba köt. Krisztus amellett örök tüzet, sötétséget, fájdalmat emleget. Biztos, hogy szavaiban sok a hasonlat, de annyit el kell fogadnunk, hogy a veszteségen kívül valamilyen érzékelhető szenvedés is sújtja őket.

A hívő és gondolkodó ember számára legtöbb nehézséget a büntetés *örök volta* okozza. Lehetséges egyáltalán olyan emberi gonosztett, amelyért az igazságosság mértéke szerint örökké tartó büntetés jár? Itt több a misztérium, mint hogy feleletet tudjunk adni. A teológusok ilyen megoldásokkal próbálkoztak: a bűn Isten végtelen fönségének megsértése, ezért jár érte vég nélküli büntetés, vagy ha a lélek egész valóját belevitte a lázadásba, nincs semmi olyan motívum, ami magatartásának megváltoztatására indítaná. De talán ilyen válaszok helyett jobb arra hivatkozni, hogy Isten minden viszonylatban maga a felfoghatatlan misztérium. Ahogy titok az örök élet, úgy titok a kárhozat is. Annyit talán mégis joggal megállapíthatunk, hogy az erkölcsi rendnek csak így van hatékony szankciója. Ha Isten végül mégis megbocsátana annak, aki nem akar bántódni, vagy egyenesen megsemmisítené, a teremtmény joggal büszkélkedhetnék azzal, hogy emelt fővel dacolt teremtőjével.

A kárhozat lehetősége komoly tétele a keresztény tanításnak, de nem arra való, hogy reményünket aláássa. Biztos, hogy a bűn mindennapi jelenség, sőt sokszor úgy jelenik meg, mint titokzatos hatalom, tehát az éberségre és a bűnbánatra való felhívás nem alaptalan. A

remény azonban azon nyugszik, hogy Isten az üdvtörténetben leginkább irgalmát és gondviselését akarta kinyilatkoztatni. Krisztus arról győz meg, hogy az Atya házában sok lakóhely van s meghívása mindenkinek szól. Az apostol pedig abban látja a megváltás hatását, hogy „amikor elhatalmasodott a bűn, túlradt a kegyelem” (Róm 5,20), Az Isten országa nem félelemre épült, hanem hitből fakadó belátásra és szeretetre. Meg kell látnunk, hogy a kárhozatról szóló kinyilatkoztatás mögött is olyan beszélőt találunk, aki teremtményei számára az Isten és gyermekei számára az Atya.

A holtak feltámadása

Bizonyára a hívő keresztények között is akadnak, akiknek képzelete, – ha néha átnyúlik abba az ismeretlen és jövő hazába, amit másvilágnak nevezünk, – többnyire megáll a lélek sorsának elemzésénél. A test feltámadása túl nehéz és valószínűtlen ahhoz, hogy részleteivel foglalkoznék. A halál és a temetés elénk tárja a rideg valóságot: porból vagy és porrá leszel. Lehet-e komolyan gondolni arra, hogy feltámad a test, amelyet saját szemünkkel látunk elveszni az anyaföldben? A feltámadás ígérete a világ végére szól, az is túl messzinek és megfoghatatlannak látszik. A test elporlik, egy részét elhordja a szél, a másikat elmossa a víz, a harmadikat felszívják a növények, a negyedik, mint építőanyag belekerül a házak falába. Képes lesz-e a lélek megkeresni mindezeket a részeket és újra magára öltetni?

A feltámadás mindig nehéz tétele volt a kereszténységnek. Már Pál apostol megtapasztalta ezt Athénban. De az Egyház ma is így fejezi be hitvallását: Hiszem a holtak feltámadását és az eljövendő örök életet. Vagyis olyan örök életet hiszünk, amely az egész emberé, nemcsak a léleké. A vallásos életnek minden kérdése ide torkollik. Ha életünk nem folytatódik igazi emberi valósága szerint az örök életben, vagyis ha nincs feltámadás, akkor a vallás nem egyéb hervadó dísznél, ami a sírnál csak külsőség marad, mint a virág és a koszorú.

Mi a feltámadás? Talán legkönnyebben megközelítjük a fogalmat, ha az ember természetéből indulunk ki. Isten nem testet és lelket teremtett, hanem embert. Nem előre megteremtett szellemet kényszerített az anyagi testbe, hanem olyan valamit hozott létre magában a testben, ami emberi életet és öntudatot ad neki. Ezért a szellemi lélek a halál után is magán hordja a testre való ráutaltságot. A feltámadásban a fordítottja történik annak, ami végbement a teremtésben: Isten *a léleknek ezt a testre való ráirányulását tölti ki újra*, de már megdicsőült anyagi testtel. Az egyházi tanítás azt mondja, hogy saját testünkkel támadunk fel. Ezzel a személy azonosságát akarja megőrizni. De szükséges, hogy a régi test molekulái épüljenek be a feltámadott testbe? Testünk anyaga földi életünk folyamán is állandóan változik, de a személy megmarad.

Teológiailag azt is mondhatnám, hogy a feltámadás természetfölötti változás. Ezért nem számít, hogy mire képesek a természet erői, hanem az, hogy mire képes a mindenható Isten. Krisztus istenfiúi és megváltói hatalmának kinyilvánítását látja előre a holtak feltámasztásában: „Eljön az óra, amikor a sírokban mindnyájan meghallják az Isten Fiának szavát. Akkor eljönnek, akik jót tettek, az élet feltámadására, akik pedig rosszat tettek, az ítélet feltámadására”. (Jn 5,28) Lázár feltámasztásánál is így nyilatkozik: „Én vagyok a feltámadás és az élet, aki bennem hisz, ha meghalt is, élni fog” (Jn 11,25). Az oltáriszentséget úgy rendeli, mint az élet kenyerét: „Aki eszi testemet és issza véretem, annak örök élete van és én feltámasztom őt az utolsó napon” (Jn 6,54). A végleges bizonyosságot saját feltámadásával adta meg. Az apostoli igehirdetés ebbe kapaszkodott bele és ezzel bizonyított. Pál apostol nyíltan kimondja, hogy Krisztus feltámadása nélkül nem beszélhetünk bűnbocsánatról, megváltásról és örök életről (1Kor 15,13-19). Ő tudja, hogy a lélek halhatatlan, de megmaradása nem örök élet. Az ember csak mint egész ember mondhatja magát megváltottnak.

Bizonyítékul még felhozhatjuk azt a módot is, ahogyan Isten az emberrel szemben viselkedni akar. Annál inkább, mivel Krisztus maga is erre hivatkozott, amikor a zsidók egyik szektája, a szadduceusok kétségbe vonták a feltámadást. Mózes azt a kinyilatkoztatást kapja, hogy atyáinak, Ábrahámnak, Izsáknak, Jákobnak Istene beszél vele „nem a holtak Istene, hanem az élőké” (Mt 22,32). Isten *személyes szövetségre hívta* az ősatyákat, párbeszédet kezdett velük s ezt az akaratát nem vonta vissza. A kegyelmi kapcsolat azt jelenti, hogy Isten saját életét osztja meg az emberrel. Az Újszövetségben ez az állapot úgy módosult, hogy az ember Krisztus testének tagja, s mint tag személyes kapcsolatban áll a fővel. Ha tehát Krisztus feltámadt és él, akkor feltámasztja övéit is. Hiszen „saját testét senki sem gyűlöli, hanem táplálja és gondozza” (Ef 5,29).

Itt tapinthatunk rá az élet igazi problémájára. Az ember nem megszámozott tárgynak, nem funkciókat betöltő alkatrésznek érzi magát a világban, hanem *érző és gondolkodó személynek*. Legnagyobb fájdalma az, ha agyonhallgatják, ha nem vesznek róla tudomást, ha személyes törekvéseit nem értékelik és nem viszonozzák. Mások figyelme, szeretete, elismerése feledtetni velünk leginkább az idő múlását és egyéni halálra szántságunkat, A hit azt a meggyőződést adja, hogy van valaki, aki a síron túl is számon tart bennünket s ő maga az élet, s aki végérvényessé teszi az én-te közösséget. Isten szeretete hatékony erő. Ha örökre szava van hozzám, akkor megteszi, hogy örökre éljek és egész emberi mivoltommal feleljek neki.

Elmének kíváncsi részletkérdésekre is. De óvakodnunk kell attól, hogy a természetfölötti világ jelenségeit földi fantáziáinkkal kiszínezzük. Krisztus szava szerint a holtak feltámasztása a világ végén az ő hatalmának bizonyossága lesz. Második eljövetele lezárja a földi történelmet és az egész Kozmosz átmegy abba a végleges állapotba, amit ő magára öltött a feltámadásban. A holtak feltámadását tehát nem szabad elválasztanunk sem Krisztus eljövetelétől, sem az egész világ megdicsőülésétől. Nem arra kell gondolnunk, hogy az angyalok összeszedik a test szétszórt részeit és újra egyesítik. Az isteni mindenhatóság egyszerűbb és magasabb rendű eszközökkel dolgozik. A szellemi lélek hatását azonban nem szabad kihagynunk. Isten mindig működteti a másodlagos okokat is tervei megvalósításánál. Itt testünk még nagyban elrejt, eltakarja a szellemi lelket. A feltámadt test már a lélek teljes tükörképe lesz. Erre utalnak az apostol kijelentései:

Romlásra vetik el, romlatlannak támad fel.
 Dicsőtelenül vetik el, dicsőségben támad fel.
 Erőtlenségben vetik el, erőben támad fel.
 Érzéki testet vetnek el, szellemi test támad fel (1Kor 15,43-44).

Az apostol még két megjegyzést tesz: egyrészt a feltámadás a *cél és befejezettség*: „Ahogy a földi ember alakját magunkon hordoztuk, a mennyeknek az alakját is magunkon fogjuk hordozni”. Vagyis az új állapot felülmúl minden olyan tökéletességet, amely a természet rendjében elérhető lenne. Szent Pál más helyen úgy fogalmazza meg a tanítást, hogy Krisztus „átalakítja gyarló testünket és hasonlónak teszi megdicsőült testéhez” (Fil 3,21). Másik megjegyzése az, hogy a feltámadás a *megváltás végső gyümölcse és befejezése*; Krisztus győzelme nem volna teljes, ha a „végső ellenséget”, a halált nem győzné le. De mivel ez az utolsó győzelem, azért mindvégig a remény korszakában élünk. A hívő élete állandó szent feszültségben telik el, ahol a reményt napról napra tudatosítani kell: „Legyetek tehát állhatatosak és kitartók, szeretett testvéreim. Tegyetek minél többet az Úr ügyéért, hiszen tudjátok, hogy fáradozástok nem hiábavaló” (1Kor 15,58).

Hazatalálás Istenhez

C. G. Jung, a pszichológus, mondja egy helyen az emberre vonatkoztatva: Az életet nem magyarázzuk meg azzal, hogy a Mát visszavezetjük a Tegnagra. Az életnek Holnapja is van... Az élet minden fokon a jövőbe tör. A rügy virágozni akar, a virágból termés lesz, a termésben szintén ott rejtőzik az új élet csírája. Az emberben azonban nem pusztán a faji élet irányul a jövőbe. A holnap várása, az eléje dolgozás egyéni magatartássá válik, ezért igaz, hogy az embert nem lehet pusztán a múltjából és a jelenéből megítélni. Teljes képet csak a megvalósult jövő adhat róla. Ha pedig az ember az utolsó pillanatig reménykedik és tervez, az annak a jele, hogy jövője átnyúlik a halál küszöbén az ismeretlen világba.

Ha nem fogadjuk el az egyéni halhatatlan lélek létezését, akkor az egyén jövőjéről nem beszélhetünk. Legfőljebb annyiban, hogy tetteiből, hatásából valami tovább él a következő nemzedékekben. Az emberiség jövője is csak a technikai és kulturális fejlődés, amelyet a biológiai, gazdasági és társadalmi erők irányítanak, de amely mint további lehetőség állandóan nyitva marad: nincs cél, amely felé menetelni kell. A kereszténység *Istent abszolút jövőnek* tekinti. A teremtés tőle indult ki, a történelem folyását a tőle kapott képességek és erők vihetik előre, de ugyanakkor Krisztussal és az ő kegyelmével a természetfölötti világrend is belépett életünkbe, mégpedig úgy, mint az Istenhez, a lét teljességéhez való hazatalálás záloga. A halál, a tisztulás folyamata és a kárhozat már rávilágítottak arra, hogy a cél elérésében együtt működik az emberi szabadság és az Istentől kapott kegyelem, azért a cél egyúttal jutalom is. A végső állapotot az a meggyőződés hatja át, hogy mindenki oda jutott, ahová lelke mélyén kíváncsozott és ami ugyan az irgalmas Isten adománya, de mi magunk is megküzdöttünk érte. Ezért ott a személy igazi emberségében dicsőül meg.

A hagyományos vallási nyelv *Isten színelátását* mondja üdvösségnek és örök boldogságnak. Látszólag ez színtelen kifejezés, azért magyarázatra szorul. A színelátás azt jelenti, hogy az ember kilépett a maga létrendjéből és olyan képességeket kapott, amelyek lehetővé teszik számára a végtelen isteni életbe való belekapcsolódást, a teológia a *dicsőség fényének* nevezi ezt az adományt. Nem más, mint a kegyelem állapotának végleges formája. Azt kell alatta értenünk, hogy Isten valamilyen fokban saját életképességeit ruházza át az emberre. A színelátás az életnek olyan megosztása, hogy az ember valóban az Isten szemével lát, az ő értelmével ért, az ő akaratával és érzelmeivel szeret. Nem végtelen fokban, hanem az érdemeinek megfelelő kegyelmi állapot szerint. A látás tehát nem egyszerű szemlélet, hanem az isteni élet dinamizmusának átvétele. Benne, mint teremtőben, megtalálható minden érték, erő, szépség és tett, ami a földi történetet nagyszerűvé teszi, de mindez teljes kiegyensúlyozottságban, ellentmondás nélkül és végtelen fokban. Isten a teremtmény számára ott is felfoghatatlan és kimeríthetetlen. Vele nem lehet elkészülni, a nagyszerűségnek, az ünnepélyességnek a színeit a megszokás nem halványíthatja el. Ő mindig új és titokzatos. Egészen közel van és mégis végtelenül távol. Ő az örök nyugalom és a teljes élet egyszerre.

Az Isten életében való részvételnek *szentháromsági struktúrája* van. A kinyilatkoztatás teljességét azáltal kaptuk meg, hogy az Atya kitárult felénk a Fiú és a Szentlélek elküldésével. Azóta az apostol megfogalmazása szerint Krisztus által utunk nyílt a Lélekben az Atyához (Ef 2,18). A teremtmény valami olyat kap, amit a Fiú megél azzal, hogy az Atya őbenne kifejezi saját lényegét, mindentudását és végtelen erejét. Ezt a kitárulást aztán úgy viszonzozza, hogy a Fiú odaadásával, a Szentlélektől kapott szeretettel tekint vissza az Atyára, és egész egyénisége szerint kifejezi, hogy az ő dicsőségét hordozza. Azért az örök életet nem értékelhetjük úgy, mint a vágyak kielégítését. Inkább az emberi igény kitöltéséről van szó. Az ember a teremtésben Isten képe lett, ezért megvan benne az alapvető képesség a felsőbbrendű kiteljesedésre. A célt úgy kell felfognunk, mint az egész életnek magasabb szintre való emelését. A felnőttet nem az teszi boldoggá, ha gyermekkorának vágyait kielégítheti, hiszen

azok a vágyak megszűntek és helyet adtak a komoly törekvéseknek, Az élet a túlvilágon nem egyszerűsödik le, nem lesz szegényebb, nem lesz kevésbé lüktető és főleg nem lesz merev. Az Isten életében való részesedés miatt olyan teljességet és olyan szellemi nívót ér el, amiben nincs helye a rendetlen ösztönös váagnak.

Az esékénységgel, az elmúlással szemben ott a lét biztossága jelentkezik. A színlátással együtt jár a teremtő erőnek és a megváltó szeretetnek a közvetlen megtapasztalása. A teljes bírás kiiktatja a bizonytalan jövőt, a szeretet áthidalja a teremtményi függésből adódó félelmet. Ezért beszél a kinyilatkoztatás *örök hazáról*.

A végtelen hatalomnak, tekintélynek, erőnek és szentségnek a jelenléte nem köti gúzsba az emberi akaratot, *nem nyomja el az egyéniséget*. Isten azért teremtett külön egyedeket, azért vezetett mindenkit külön utakon, hogy végtelen gazdagságának vonásai tükröződjének az üdvözültek arcán. Erre a kérdésre különben legjobb válasz Krisztus embersége. Teljesen átélte Isten szentségét, erejét, hatalmát, meghódolt az Atya akarata előtt és mégis egészen ember maradt. Isten végtelensége nem akadályozta, hogy meglássa a virág szépségét, hogy meghallja a madarak énekét és hogy osztozzék embertársai örömeiben, bánatában. Isten odaát sem szorít ki semmit a helyéről. Ő teremtője ennek a világnak, nem hódítója. Teremtményeit megdicsőíteni akarja, nem lerontani. Ezért merjük állítani, hogy az örök életnek is megvannak az *antropológiai vonásai*. Krisztus ugyan jelzi, hogy a történelem lezárul és megszűnik az élet fenntartását, továbbadását szolgáló tenyészelet. „Nem házasodnak, nem mennek férjhez, hanem úgy élnek, mint Isten angyalai”. De a Szentírás arról is tanúskodik, hogy a szeretet nem szűnik meg (1Kor 13,8). Ami összefűzte és boldogította a házastársakat, testvéreket, barátokat és általában minden, ami igazán szeretet volt, az megmarad, hiszen a földön is úgy szerepel, mint Isten gyermekeinek ismertető jegye.

A szeretet állandóságából következik az örök élet *társas, közösségi jellege*. A Krisztuson nyugvó kegyelmi rend már a földön is úgy mutatkozik meg, mint Isten országa, mint Egyház, mint misztikus test. Az érdemszerzés és az egyéniség kialakulása, az erények gyakorlása szintén a személyes kapcsolatok nemesítését tételezi fel. A túlvilágon azonban megszűnnek a zavaró mozzanatok, amelyek gátolják a szeretetet. A megdicsőült ember testi valóságban teljesen Isten képe, egészen őt tükrözi, azért az idegenkedés és ellenszenv nem léphet fel. Az üdvözültek a végtelen szellemi javakon osztoznak, amelyek nem fogynak el, nem merülnek ki, azért birtoklásuk nem szül irigységet, féltékenységet vagy elégedetlenséget. Mivel mindenki egyéni kegyelmei és érdemei árán jutott oda, mindenki tud a közösségnek valami sajátosat adni, ami csak az övé. A közösség akkor teljes, ha nincsenek benne névtelen egyének. Egymás nagyságát sem lehet irigyelni, hiszen a nagyobb dicsőség abban áll, hogy több szeretetet nyújthat és ebben minden kiegyenlítődik. Másrészt viszont az örök életet nem gondolhatjuk olyan szelleminek, hogy ne hagyjunk helyet testi érzékszerveink és érzelmeink számára. Ott az egész ember dicsőül meg, testi valóságban és közösségi vonatkozásban. Ahol a test egészen tükrözi a szellemet, ott nem maradnak meg a közlési nehézségek sem, amelyeket itt a nyelv, a gondolat és a szándék kifejezése körül érzünk.

A Jelenések könyvének 21-22. fejezete apokaliptikus képeivel inkább csak a teljességet, az életszerűséget és a végérvényességet akarja kifejezni. De a „mennyei Jeruzsálem” megjelölés arra céloz, hogy ott valóban a földi élet dicsőül meg. Ezért feltételezhetjük, hogy az emberrel együtt nemcsak a természet megy át megdicsőült állapotba, hanem mindaz a szép és jó is, amit az ember alkotott. Hiszen a teremtmény nagysága a Teremtő erejének dicsőítése.

Mindez úgy áll előttünk, mint *cél és hazatalálás*. Isten azért nyilatkoztatta ki, hogy a földi küzdelmek idején tápot adjon reményünknek. Az ember a földi látszat ellenére nem marad torzó. Isten irgalma és ereje úgy működik világunkban, hogy jóakarátú felhasználásával elnyerhetjük az élet teljességét. A megváltás azt jelenti, hogy ami hiány, kezdetlegesség és félbemaradt jó szándék volt bennünk, az átmegy a krisztusi nagykorúságba, személyiségünk

teljességébe.